

چەمکی

مردنی

لەزمانی کوردییدا

منندی اقرأ الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

هەرێم عوسەن

هەولێر - ٢٠١٢

بۆدابهزاندنی چۆرهما کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود کتایهائی مختلف مەراجەه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

چہمکی

مردن

لہزمانی کوردیپینا

ہہریم عوسمان

ہہولیر - ۲۰۱۲

- * ناوی کتیب: چه مکی مردن له زمانی کوردییدا.
- * نووسەر: هریم عوسمان.
- * بەرگ و سه‌رپه‌رشتی هونه‌ری: عوسمان پیرداود .
- * نه‌خشه‌سازی: عیسام موحسین.
- * بلاوکراوه‌ی نه‌کادیمیای کوردی، ژماره (۲۳۱).
- * چاپخانه‌ی حاجی هاشم – هه‌ولێر.
- * تیراژ: ۵۰۰ دانه.
- * له به‌رتوه‌به‌رایه‌تی گشتیی کتیبخانه گشتییەکان ژماره‌ی سپاردنی (۸۶۹) ی سالی ۲۰۱۳ ی پیدراوه.

پيشه‌كى

مردن بابە تىكى ئاسان نىيە بۆ لىكۆلئىنەو، لە بەرئەو، لە سەر تەواوى ژيان پەنگدانەو، ھەيە. تۆ بلىكى سىك، كە دەمرىت گومانى لىنە كرئت، كە سزا دراو، يان گوناھىكى كىردوو؟ يان مردن نەجاتدانەو بۆ خۆى خۆشئودبوو، بەو مردنە؟ مردن قوتارىبوونە لە ژيان يان بەرەو ژيان چوونە؟ ئايا مردنى ئەوانىدى ئاگادار كىردنەو، يەك نىيە؟ يان مردنى ئەوانىدى ئاسوودەبىيە، كە من نىم ئەمرم و مردن لە دەرهو، مەن؟ پىمانوايە مردن تەنيا نەمانە لە چاوى ئەوانىدىيەو، واتە مردن ديارنەمان بىت لە چاوى ئەوان يان كۆتايىھاتنە بە ھەموو شتىكى من؟ بەو، چىتر من، من نىم، من نەماوم نەك لە چاوى ئەوان بەلكو ئىدى نە لىرەم نە لە وىم (نە لەم دنيا م نە لە و دنيا)؟ يان مردن برىتييە لە ئازادبوونى پۆج لەم دنيايە، كە بەردەوام ھەولى داگىر كىردنى پۆحمان دەدات؟ ئايا مردن تاكە پووداويكە، كە يەكجار پوودەدات جياواز لە پووداوى دياردەكانى دى، كە دەشى پۆژانە دووبارە پوودەنەو، يان مردنىش پۆژانە پوودەدات؟ ئەى ئەو نىيە زوو زوو دەلئىن مردىن؟

جياوازی مردنى يەكجارەكى چىيە لەگەل مردنى پۆژانەيى؟ جياوازی ئەم مردنە پۆژانەيە چىيە، كە پۆژانە ھاوار دەكەين "مردىن" لەگەل ئەو مردنەى چىتر زمانمان نىيە بۆ گىرپانەو، باس كىردنى، بەلكو دەشى تەنيا ببىنە ھەوالىك يان چىرۆكىك... ئايا ئەم مردنە، كە يەكجارە حەقىقەتى مردنىشى لەخۆيدا ھەلنەگتوو؟ ھاوكات، كە دەلئىن مردن ئازاراوييە، ئايا بە پاستى مردن ئازاراوييە يان مردنە دەبىتە ھۆى ئازارەكە؟ واتە ئايا ئىمە نەكەوتووینەتە ھەلەو، كە مردن بە ئازاراوى دادەنئىن، ھەلەكەش لەو دەبايە، كە پەيوەندى نئوان بەكرو كىردارمان تىكەلكىردوو، واتە ئەو كەسەكەيە، كە ئازارى ھەيە و ئازارەكەى بەرەو مردن پەلكىشى دەكات نەك ئەو، كە

کرداره که (مردنه که) خۆی له خۆیدا نازارای بیت؟ یان ئەو پەيوەندییە که له نێوان بکەر و کرداردا دەبیتە هۆی دروستکردنی ئەو نازارە، بە واتا مردنیک نییە پەيوەست بێ بە مۆڤه و هەو بێ نازار بیت؟ یان مۆڤی بێ ئیرادە و لاواز ئەم نازارە ی له ترسدا دروستکردوو، واتە نازاریکی پێش ئەزمونییە، چونکه مردن ئەزمون نەکراوە تا نازارە که ی بزانییت؟ گەر له کاتی کدا نازار ویش بیت، ئە ی بۆچی هەندی مۆڤی بەهێز له چەشنی عارفان و فەیلەسووفان... بێ نازار وینای مردن دەکەن؟

دەبێ جیاوازی بکەین له نێوان مردن خۆی چیبە، له گەل مردن بۆ مۆڤ چیبە؟ مردن ئەو کردارە یە، که بە پێی تیۆرە که ی چۆمسی ئەرگومینت داواکەرە، مردن حوکم دەکات، حوکمراو نییە، تەنانەت له خۆکوشتنیشدا، که مۆڤ دەیهوێ حوکم بکات، بەلام له جەوهردا حوکم کراوە، ئەم مۆڤه له لایەن مردنەوه حوکم دەکریت. له گەل ئەوه شدا مردن بۆ ئەوه ی بوونی خۆی بسەلمینیت پێویستی بە مۆڤه، واتە وهک چۆن بوونی مۆڤ حوکم دەکریت له لایەن مردنەوه، ئەواش مردن بۆ سەلماندنی خۆی پێویستی بە مۆڤه، وهک بلی مۆڤ قوربانیه کی ناسینەری مەرگ بیت، بۆ ئەوه ی مەرگ بوونی خۆی بسەلمینیت ئیمە ی مۆڤ دەبێ بمرین تا بوونی ئەو بسەلمینین، مردن بە بێ بوونی ئیمە نا توانی خۆی بسەلمینیت، ئیمەش نازاد نین له وه ی نه بینە هۆکاری ناساندنی ئەو، سەرەپایی ئەمەش هیشتا مۆڤه له هەندی باردا باوەر بە مردن ناکات، گومانی لیدەکات، نایناسیت، دیارە بۆ مۆڤه ناساییە، که مردن نه ناسیت، واتە له بەر ناساندنی یان سەلماندنی مردن نا چاره خۆی مه حرووم بیت له و ناسینە، چونکه ئەو دەناسینیت، بەلام ناسینیکه هەمیشە کورت دەهینیت، له بەر ئەوه ی ماهیه تی مردن به و چەشنە یە، که مۆڤه توانای ناسینی نه بیت! ئەمە نا لۆژیکی دەر دەکه ویت، بەلام چار نییە مردن پێویستی ئەم نالۆژیکییە دەسه پینیت، که ئیمە بینە هۆکاری ناساندنی

مردن به بیّ ئەوێ خۆمان ئەو مردنە بناسین(ئێمە ناتوانین بە پرهایی مردن بناسین). لەبەرئەو هەواکێشەکە بە بیّ هیچ بەکێکیان دروست نییە، بە یەکەوێ پرستەکە تەواو دەکەن.

مردن خۆی هەمیشە پێیەکی لە نێو واقع و پێیەکی لە نێو نادیاردا بوو، بە واتایەکی دی پێیەکی لێرەو پێیەکی دی لە نێو میتافیزیکدا بوو. مردن هەمیشە دیاریکی نادیار بوو، بەلام مەرۆف زۆرکات تەنیا بە دیوێ دیارەکی ئاشنایە. هەر لەبەر ئەمەیه، کە ئاین بەردەوام بە گرنگییەوێ باسی مردن دەکات و هەول دەدات دیوێ نادیارەکی دیارخات! وەک چۆن لۆدیفیگ فیۆرباخ لە پێناسەیهکی بۆ ئاین دەلێت "ئەگەر مردن نەبووایە، ئاینیش نەدەبوو". لەبەرئەوێ ئاین بە جۆرێ ئاسانەکەری مردن، پەوینەرەوێ ترسی مەرۆفە لە مەرگ، بەلام وەک راستییەکی تالّ ئەم ترسە هەرگیز بە پوخساری مەرۆفەوێ لا ناچێت، گەر تەماشایی پوخساری دەق و کارە هونەرییەکان بکەین ئەم راستییەمان بە باشی بۆ پوونەبێتەوێ. تەنانەت ئەو مەرۆفانە، کە ئیمانیا بە ئاینەکان هەیه، ئەو ترسەیان هەر هەیه، چونکە وەک دەگوتریت "خۆشترین و ناخۆشترین زانین لە دنیا ئەوێ، کە کەس نەمر نییە، کەس لە سەر تەختی ژیاندا نامینی، دەزانم بابەتێکی نویت پێ نالێم و تۆش ئەمە دەزانی، وەلێ ئەو غەمە قوولە ی بە پوخسارتهوێ دەیبینم ئەم قسەیه ی وەبیر هێنامەوێ".

مەرۆف ئیماندارەکان نەک ترس بە لکو بە گومانن لەوێ مەرۆف پێبوارێکە لەم دنیا یە وەک پێغمبەری ئیسلام دەلێت "نموونە ی دنیا وەک ئەو دارە وایە، کە بۆ ساتی پشوی لێدەدەین"، بەلام لە راستیدا ئیمانداران بە دەگمەن بەم جۆرە بێردەکەنەوێ، ئەوان راستە هەول دەدەن بپروا بکەن و بەردەوام کۆشش دەکەن بۆ ئەوێ بپروا بکەن، بەلام لە ناخەوێ گومانیک هەیه، ئەم گومانە مەرۆفە ئیماندارەکان بەردەوام دەیانەوێ بپشارنەوێ، بەلام ناتوانن چونکە لە

شویئنیکیدا دەرده که ویت، ئەوان گەرچی بەردەوام دەلێن ئێمە لە مردن ناترسین، چونکە ئەم ژیاوە پراگوزەرە و پۆح نەمرە و مروۆ ژیا نیککی نەمری لەو دنیا هەیه، بەلام پۆژانە پستە و گوزارشتی بەمجۆرە دەرده بپن "رۆح شیرینە - پۆح بە قوربانت بێت...". ئەم دەرپرەوانە و دەیان دەرپرەوایتر لەلایەن مروۆفە ئیماندارەکانە و پۆژانە دەگوترین، کە بەلگە ی بێ پرەواییە بۆ نەمری پۆح.

مروۆف بە خووگرتنی لەنیو ئەم ژیاوە دا مردنی بیرچۆتەو، وەک چۆن هایدیگەر دەلێت بوون لە بیرچۆتەو، ئەواش مردن بیرچۆتەو، ئێمە باسی مردن ناکەین، بەوێ، کە لە مردن دەترسین بۆیە بەردەوام باسی دەکەین، ئێمە باسی مردن دەکەین لەبەرئەوێ حەقیقەتی بوونی خۆمانی تیا بەرجەستە دەبێ، من دەمرم، مردن ئەگەرئیکێ هەر ئەبێی منە، دەبێ من ئەم ئەگەرەم بناسم، لەبەرئەوێ بوونی من پرەو و مەرگ، ئەم ئەگەرە ی من هایدیگەر و تەنی دەروازە ی پرەسەنیتی منە. باسی مەرگ ناکەین بۆ ئەوێ لە ژیا ی بێ دەرەست بپن، باسی مردن دەکەین، بۆ ئەوێ بێ ئاگا نەبپن لە ژیا، راستە تەمەنیک هاورپییەتی ژیا نمان کردوو ئاسان نییە گریمانە ی دەست بەردار بوونی ناچار ی لەم هاورپییەتی، بەلام گەر ناچار ی ئەم دەستبەردار بوونە بپن، دەبێ دۆستانە مالتاوا یی لە ژیا و بوونی خۆمان بکەین، دەبێ پرەسەنانه بەرەو شا ئەگەرە کەمان بچپن. بەلام پیموایە مەرجه بۆ ئەوێ لە حەقیقەتی هاورپییەتی ژیا بگەین دەبێ مردن بناسپن، ئێمە گەر راستگۆ نەبووین لەگەڵ خۆ ئیدی راستگۆ نابپن بەرانبەر بە ژیا نیش، راستگویی بەرانبەر بە خۆ ئەوێ، کە مردن بە حەقیقەتی خۆمان بزانی، ناکرێ مردن بە شتی کە لە دەرەوێ خۆمان بزانی، وەک ئەوێ "مردن کە ی دی با بێ". چونکە تیگە یشتنمان لە مردن تیگە یشتنمانە لە بوون، مردنی کەس ئالوگۆر ناکرێ، وەک هایدیگەر دەلێت: (ئەو ساتە ی دازاپن پەیدا

دەبىت، بەتەمەن مردن بۆى گەرەيه... ئەو دەمەى لە مردن ەك بوونى خۆمان لىي تىدەگەين، ئىدى مردن ئاسان دەبىت، ئىدى پىستەى هىشتا لاو بوو، يان كاتى مردنى نە ھاتبوو دەرنابىرەين، چونكە ئىمە لە مردنى ئەو تىناگەين، ئەو دەدى ئىمە يە بۆ مردنى ئەو لە بەرئەو ە خودى مردن دۆران نىيە بەلكو لە ئەزموونى ئەوانەى دەمىننەو دەبىت بەدۆران. من كە دەمرم ئەزموونى ئازارەكەم دەرناكەوئىت. ئەوان ناتوانن ئەزموونى مەرگى من بگەن^(۱)

بۆ تىگەيشتنى باشتەر خراب نىيە گەر لە چىرۆكىكى كۆنى گەلى ئىرانەو دەستپىكەين، لەو چىرۆكەدا ھاتو، كە (چار پەپولە وىستىيان بزانن پىناسەى راستەقىنەى ئاگر چىيە؟ پەپولەى يەكەم كاتىك لەدوورەو بە دەورى ئاگر دەسورپىتەو دىتەو ە دەلئىت، "ئاگر پووناكىە" ديارە ئەمە تەنيا دەركەوتە يەكى دەرەكى ە خەسلەتتىكى بچووكى ئاگرە، لە بەرئەو بە ەقىقەتى ئاگر دانانرئىت. پەپولەى دوو، زياتر لە ئاگرەكە نرىك دەبىتەو ە ەست بە تىن ە گەرمای ئاگر دەكات بۆيە دەلئىت "ئاگر تىن ە گەرمایيە"، ديارە ئەمەش ناساندنى خەسلەتتىكى ئاگرە نەك ەقىقەتى ئاگر. پەپولەى سىيەم، لە دوو پەپولەكەى دى زياتر نرىكى ئاگر دەبىتەو بۆيە بالەكانى ەلدەكپوزىن ە سووتىن، لە بەرئەو ەقىقەتى ئاگر بۆ پەپولەى سىيەم ئەو يە كە "ئاگر سووتىنەرە" ئەمە راستىيە، كە خەسلەتتىكى بنەرەتى ئاگر تواناى سووتاندن ە سووتىنەرىيە، بەلام ئەمە جەوھەرى ئاگر نىيە، واتە ەقىقەتى ئاگر ەشتا ئاشكرا نەبوو، بۆيە پەپولەى چوارەم ئەم زانىارىيەى پەپولەى سىيەمىش بەكەم تەماشادەكات، لە بەرئەو بىرپار دەدات خۆى بىروات بزانئىت ئاگر چىيە؟ چونكە بىرپارى چىيە بىرپارە لە جەوھەر ە ماھىت، بۆيە ناكرىت ئەو زانىارىانەى دى لەسەر ئاگر بە ەقىقەتى ئاگر بزانىن، پەپولەى چوارەم ەند لە ئاگر نرىك دەبىتەو تە بالەكانى

دەسووتین، پاشان خۆی فریدەداتە نیو ئاگرە کەو پاش پووناکییەکی گەرە، ئیدی ناگەرپتەو و وندەبیت) (۲) بەلام تەنیا دەتوانین بلین پەپوولە چوارەم لەحەقیقەت و جەوهری مردن گەیشتووە، پەپوولە چوارەم، کە چیدی ناگەرپتەو نایەتەو بەراستی لەحەقیقەتی ئاگر تینگەبیت، هەرەك چۆن حەقیقەتی مردنیش پیمانواوە هەمان شتە، کاتیک بمانەوێت باسی حەقیقەتی مەرگ بکەین یان کەسێ نیازی بێت لەم پەرتووکی حەقیقەتی مەرگی چنگ دەکەوێت کەوتۆتە هەلەو، چونکە حەقیقەتی مەرگ تەنیا ئەو کات دەزانرێت، کە چیدی وەك پەپوولە چوارەم توانای باسکردنیمان نییە، ئیمە بۆ ئەوێ لەحەقیقەتی مەرگ بکەین دەبێ بمرین. کیشە ی مردن وەك تاقیکردنەو لەو دایە، کە لە پۆمانی "بوراق" دا، هاتوو "تاقیکردنەو یە کە، کە گەرپانەوێ تیدا نییە، ناتوانین تیدا ئیکمال ببین، نە کە سیشمان دەگەرپتەو تاکو ئەنجامە کە ی ئاشکرا بکەین، لەبەر ئەوێ تاقیکردنەو یە کە تاک لای شەخسیە بێ گەرپانەو، تۆ خۆت و خۆتی کەست لەگەڵدا نییە تاکو شاهیدی ئەم چوونەت بێت بۆ ئەو دیو، کە نازانین چیبە" (۳).

ئیمە پۆزانە، کە ماندوو شە کەت دەبین یان دەکەوینە دۆخیکسی ئازاروی و بیزارکەرەو هوارو نالە ی مردن دەکەین، یان چاری مردنی خۆمان لیدە دەبین و دەلین "مردم" بەلام هەموو ئەم مردنە وەك تینگەبیتنە کانی پەپوولە کانی (۱-۲-۳) وان بۆ تینگەبیتن لە ئاگر، واتە چەند باسی مردن دەکەین هیشتا هواریک لە ناو و پیمانە لیت، کە ئەمە مردن نییە بەلام خەسلەتیک ی مردنە و بەم هۆیەو لە جیاتی کەمیک ترسمان لە مردن برەوێتەو بە بپوای من بە پێچەوانەو ترسمان لە مردن زیاتر دەکات، واتە ئەو باسکردنی مردنە پۆزانە ییە شتیک لە ئازارو ترسە ی، کە لە مردن هەمانە بەبێ ئەوێ خۆمان تامی مەرگمان کردبیت یان مردنمان ئەزموون کردبێ، کە مناکاتەو،

كە بېگومان زيادىشى دەكات، وەك ئەفلاتوون دەلى ئىمە مەرگ نانسىن ئىدى بۇ لىيى بترسىن. بەلام بەپرواي من ھۆكارى ترسمان لە مەرگ لەم نەناسىنەداپە، ئەم نە ناسىنە تەنيا لە مەرگ نىيە، بەلكو لە خودى خۆمانە، گەر خۆ بناسىن، بېگومان مردن بە شا پېشھاتى خۆمانى دەزانىن، واتە مردن لە پېشمانە، ئىمە پوومان لىيەتى و بەرەو پووى دەچىن، ناتوانىن پووى تىنەكەين، چەند خۆمان دوورە پەرىز بگرىن، دواچار ھەر پوومان لىيەتى، بى وىستى خۆمان پوومان لىيەتى.

ئايا ئىمە باسى مردووەكان دەكەين بۇ ئەوھى بىر لەمردنى خۆمان نەكەينەوھە يان بەپېچەوانەوھە، ئىمەى مرۆڧ "مەرگى خودا، مەرگى نووسەر، مەرگى شار، مەرگى فەلسەفە... " رادەگەيەنن تا بلىين دەسەلاتمان ھەيە بمرىنن، يان دەمانەوئىت لەمردنى شتەكانىترىشدا ئاسودەبىن بەوھى، كە تەنيا ئىمە نىن دەمرىن، يان دەمانەوئىت لەپىگەى مردنى ئەوانەوھە ئەزموونى مردنى خۆمان بکەين؟ ھەرۆك دەشمانەوئىت مردن بکەينە ئەوچەمكەى دىناى پى پاقە بکەين، ياخود مردن لە مېتافىزىكەوھە بىننەوھە بۇ دىناى واقع و لەم پىگەيەوھە تەمومزى مردن پىرەوئىننەوھە بلىين ئىمە لەمردن تىدەگەين؟ يان وەك فرۆيد دەلىت "مرۆڧ گەرچى زوو زوو باسى مەرگ دەكات، بەلام لەناخى خۆيدا باوھى پىناكات"^(۳) واتە مرۆڧ بەجۆرىك ئاويزانى ژيان بوو، ئىدى مردن، كە لە ژيانكردنە ئاسان نىيە باوھى پىكردنى، بەواتايەكى تر خووگرتن بە ژيانەوھە، مردنى لەبىربردووينەتەوھە، ديارە ئەم خووگرتنەش ھىندەى مەترسىيە بۇ سەر ژيانمان ھىندە مەترسى نىيە بۇ لەيادكردنى مەرگمان، يان ئەم دەربىراوانە بۇ ئەو مرۆڧانەيە، كە نارەسەنانە* دەژىن، واتە گەر پەسەنانە بژىن ئەوا مردن بەدابراو لەخۆيان تەماشاناكەين. ئەم مردنە دەبىت چى بىت، كە بەئاگايانە و بى ئاگايانە بەردەوام لەناو بىرو لەسەر زمانمانە.

لەلایەکی دبیەووە مردن دەشیت هەم بە پاسپێراویکی ئەمەین لیتی پروانین،
 کە دیت و کارو ئەرکەکی خۆی جیبەجیدەکات و هیچ لەبارەیی ئەودیووە بە
 مەرۆف نالیت، واتە نەیننی پارێزە، بەلام ئەمە بۆ مەرۆفەکان جیگەیی دوودلییە.
 هاوکات دەشیت وەک دەسەلاتداریکی مەعریفی لیتی پروانین ئەو بە زانیەکی
 ئیمە کۆیلە کردووە، واتە زانین لێرەدا هەم پۆزەتیفە هەم نینگەتیف،
 پۆزەتیفە سەبارەت بە خۆی نینگەتیفە سەبارەت بە مەرۆف. واتە ئەو زانیەیی
 پاش مردن چی؟ مەرۆف هەمیشە لە هەولێ ئەو دایە مردن بێنیتە گۆو بێژی لە
 پاش مردن چی بەسەر مەرۆفدا دیت؟ بەلام پەنگە پاشا فرمانی کردبیت ئەو
 تەنیا ئەرکی خۆی جیبەجیبکات بە بێدەنگی؟ دەشیت ئەو بێدەنگ
 خولقا بێت، بێ هەست سازابیت لە بەرانبەر هەستی مەرۆفەکاندا؟ هەستی
 نەبزویت؟ دەشیت ئەو مەرۆقبیت لە زمانی ئەو نەگات، لە ئەرک و هەستی
 بێدەنگی ئەو نەگات؟

ئەو هی ئەم باسە بخوینیتەووە تێدەگات بەراستی مردن لە زمانی
 کوردی و بیرکردنەو هی کورددا ئامادەبوونیکێ چرۆ دیکتاتورانەیی هەیه،
 هەرۆک مردن خۆشی دیکتاتوریکێ دادپەرۆرە (۲)، چونکە دیت و خۆی
 دەسەپینیت بێ ئەو هی مۆلەتمان لێ وەرگریت (ئەمە دیکتاتورییە)، بەلام
 دادپەرۆرە لە بەرئەووە مردن بۆ هەموو مەرۆفیکە و جیاوازییەکان ناکات لەنێوان
 مەرۆفەکاندا، هیچ مەرۆفیک نییە لەمردن هەلبێ. ئامادەبوونە دیکتاتورییەکی
 مردن تەنیا لە زماندا بوونی نییە بەلکو لە کردارێشماندا ئەم مردنە ئامادەیی
 دەبێنیت، گەر نیگایەکی ئەم شارە بکەیت، وەک چاودێرێک بزانیات تا چەند
 زیان لای ئەم خەلکە خۆشەویستە، ئەم خۆشەویستیە تا چەند لە ئاكارو
 کردارەکاندا پەنگی داووتەووە، ئەوکات تووشی جۆرێک لە ناٹومیدی دەبیت،
 لەرووی مۆیی و ئایینی شەو بەرپرسیاریتی پۆلی خۆی نەگێراووە لەو هی، کە
 ئەم زیانە ئەمانەتیکە دراووتە مەرۆف، ئیمە دەژین بە ئەمانەت واتە

ئەمانەتتەكىن يان ژيان ئەمانەتتەكى ئەدەست ئىمەدا يان ئىمە ئەمانەتتەكىن ئەدەست ژياندا، بەلام ئىمە ئەمانەت پارىژ نىن، ئەژيان دەپارىژىن نە خۇمان، ئەم بىرپارە گەرچى گرانە بەلام راستىيەكى تالە، تەنیا نىگای لىخوپىنى ئۆتۆمبىل و ژىنگە و نەخۇشخانەكان بگەين ئەمان بەباشى بۇ دەردەكەوئىت، تەننات دەتوانىن بلىين نەك بۇ كورد بەلكو بەگشتى ئەم سەردەمە، وەك كاتى جەنگ وايە، مردن بە نەزانراوى نايەت^{**}.

لەبەرئەوئى لەبابەتى باسەكەم دەرنەچم دەبىژم، گىرقتەكانى ئەم باسە گەلىكن، بەلام سەرەكىترىنيان نەزانىنى زمان، كە بووئە هۆى دەستپرانەگەيشتم بەو سەرچاوە زۆرەى لەم بارەيەو بەزمانەكانى ترهەن، چونكە كىتەبخانەى كوردى گەلى هەژاربوو بۇ بابەتى باسكى لەم چەشنە. نەبوونى فەرەنگىكى كوردى/كوردى زانستى. سەرەپاى ئەم گىرقتانەش باسەكەم بەم چەشنە دابەشكردووە. لە چوار بەش پىكەتووە بەشى يەكەم، لەچوار پاردا جياكراوئەو، پارەكان بەمچۆرە دابەشبوون، مردن لەئەفسانە، ئايىن، فەلسەفە، زانست. بەشى دووهم، لەشەش پار پىكەتووە، بەشىئەيەكى سەرەكى لەسەر واتايە، واتە ئەم بەشە تاييەتە بە واتاو جۆرەكانى و يەكەكانى واتا، واتاى سىمانتىكى و پراگماتىكى، تىۆرەكانى واتا، بەتاييەتەش تىۆرى بەكارهينانمان باسكردووە لەبەرئەوئى تارپادەيەكى زۆر ئەم تىۆرە بۇ باسەكەى ئىمە گونجاو بوو. بەش سىيەم، كە گىرنگىرەن قەبەتىن بەشە، چونكە پراكتىكە بەش(بەشە پراكتىكە)، زۆرىنەى ئاماژەكانمان هیناوە و واتامان داوئەتى، يان واتاكەيمان كەشفكردووە و نمونەمان بەپىي پىويست هیناوەتەو. جگەلەوئى ئەم بەشە كەشفكردنى واتاكانى مردنى لەئەستۆ گرتووە تاييەتە بەخستەنە پووى واتاكانى مردن لەزمانە جياوازەكان، بەتاييەتەش لە زمانى كوردیدا، لەم بەشەدا مردن لەفەرەنگە جياوازەكاندا چۆن واتا كراو، پاشان بەشىئەيەكى سەرەست

تەنیا لە پێناو لێكدانەووەو كە شەفەردندا بە شەپۆهەیه كی گەشتی ئەو وشە، دەربراو، ئیدیەم، میتافۆر، پەند، وتوێژانەم هێناوەو واتاكانیم ڕاڤە كردووە .
بەواتایە كی تر بە شەپۆهەیه كی ئازاد بێ ڕەچاوكردنی جیاكاری زۆرینە ی ئەو دەربراوانە ی، كە (مردن/مەرگ) ی تیا بە كارها تون یان هەر فۆرمی كی تر كە ئاماژە بێت بۆ مردن، لێكدانەووە ی بۆ كراوە . ڕەچاوی واتای سیمانتیکی و پراگماتیکی ئەو دەربراوانە مان كردووە . ڕەچاوی ئەو مانكردووە كە ئیمە لە ناو زماندا بێردەكەینەووە، دنیا بینی مرقۆفی كوردیش لەو دەربراوانە دا دەردەكەوێت .

راڤە كردنی مردن بە چەشنێك ڕاڤە ی ژیا نە، چونكە ژیا ن و مردن دووانە یە كی لێكدانە بپا ون . كاتیك كە سێك دە مریت ئیدی شتە كانی تاییەت بە خۆی نامی نیت، ئەو ی پێشتر هەببوو، تاییەت بوو بەو ئیستا هی ئەو نییە، ژمارە ی موبایلە كە ی دەسپێتەووە، ناوی لە فەرمانگە كە دەكوژیتەووە، ئیدی ئەو مرقۆفی هەموو پۆژێك لە فلان شوین دەمانبینی نابینینەووە، مەگەر لەخەودا نەبیت، یا ن بە وینەو وینا كردن... وەك ڕامیار مەحمود لە دێرە شیعریكیدا دەلێت: ڕەنگە مردن تەنیا بە تالابوونەووە بێت لە شوین .

جگە لەو ی مرقۆفی كورد بەهۆی گرنگیدان و پیرۆزكردنی كی زۆریەووە بۆ مردن، خۆشەویستی كە سی مردوو بەچەشنێك پاشماوە كانی كە سی مردووش پیرۆز دەكات و تابوی دەكات، پاراستنی شتە پاشماوە كانی كە سی مردوو لای زیندوووە كان ئەركی كی گرنگە، وەك چۆن وەسیەت پیرۆزە، كە پاشماوە یە كی ئاراستە كراوە، تا زیندوووە كان لە لایەن مردوووە كانەووە ئاراستە بكرین .

بەشی چوارەم، كە یەكێكە لەو بەشەنە ی هەولمداووە چەند چەمكێك ساز بكەم، تاییەت بێت بە چەند جۆری كی مردنی تاییەت (خۆكۆشتن) . ئارەزووی مەرگی بێ هۆكار، تەنیا لە پێناو مردن خۆیدا بمری... پاشان لەسەر نەمری نووسیومە بە تاییەت نەمری دەق .

بۇ ئەۋەي زياتر خۆم بە پافەي ئەۋ نمونە زۆرەي كۆمكردۆتەۋە
خەرىكېكەم كەمتر لايەنى تىۋرېم پەچاۋكردوۋە، ھۆكەشى زۆرى دووبارە
بوونەۋەيەتى لەۋ سەرچاۋانەي، كە پېش ئەم باسە كراۋن، بە لام لەكۆيدا
پىۋىستى كىر دىبىت پوونكردنەۋەم داۋە . سەربارى ھەموۋ ئەۋانەش ديارە ھىچ
كارىك بى ھەلەۋ كەموكورتى نابىت، ئەم كارەي منىش بە ھەمانشىۋە، بە لام
ئەۋەي گىرنگە چاۋپۆشى لە ھەلەكان نەكەين، بەلكو ھەلەكان بېنە ھۆكارىك
بۇ وتوۋىژ بۇ بەرەۋ پېشېردنى كارەكان.

پهراوینزی پیشه‌کییه‌که:

۱. مارتن هایدیگر، بوون و کات، وەرگنپانی د. محمد که‌مال، ده‌زگای سهرده‌م-سلیمان، ۲۰۱۳. ل. ۳۳۹، ۳۳۲.
  ۲. به‌یان سه‌لمان، رۆمانی (بوراق)، به‌ عه‌ره‌بی نووسراوه، له ۲۰۰۸ دا بلاوکراوه‌ته‌وه.
  ۳. عه‌بدوللا ئۆجه‌لان، عه‌شی کورد، چاپخانه‌ی په‌نج.
  ۴. سهردار عه‌زیز، پایزومه‌رگ، رۆژنامه‌ی ئاوینه، ستوون به‌ناوی "ئیره‌و ئه‌وی"، ژ، ۱۲-۰۶، ۲۰۱۱.
- * مه‌به‌ست له‌ مرقۆفی "ره‌سه‌ن" ئه‌و مرقۆفانه‌ ده‌گرتته‌وه که خۆیانز و کۆیله‌ نییه، نه‌ له‌ کرداردا، نه‌ له‌ بیرکردنه‌وه‌دا، مرقۆفی نارپه‌سه‌نیش به‌پنجه‌وانه‌وه‌ نه‌ شه‌یدای ئازادیه، نه‌ بریار ده‌دات و له‌ به‌رپرسیاریه‌تیش هه‌لدی، ئه‌م مرقۆفه‌ نارپه‌سه‌نه‌ ئه‌وه‌ ده‌کات که ئه‌وان ده‌یکه‌ن، ئه‌و کتیبانه‌ ده‌خویننیه‌وه‌ که ئه‌وان ده‌خویننه‌وه، گوئی له‌و موسیقایه‌ ده‌گرتت که ئه‌وان گوئی لیده‌گرن... ئه‌م وشه‌یه‌شم به‌و واتایه‌ به‌کاره‌یناوه‌ که د. محمد که‌مال به‌کاریده‌هینیت، که‌مه‌ندیک له‌ به‌رهمه‌کانیم وه‌ک سه‌رچاوه‌ به‌کاره‌یناوه‌ خوینەر ده‌توانیت بۆی بگه‌رتته‌وه.
۵. ئازاد حه‌مه، فه‌لسه‌فه‌ی فینۆمینۆلۆژی یان پاتۆچکه، چاپخانه‌ی چوارچرا-سلیمان، چاپی یه‌که‌م، سالی، ۲۰۱۰. ل. ۱۲۶.
- ** ئه‌م دێژه‌م له‌ زنجیره‌ درامایه‌کی هندی وەرگرتووه، که یه‌کێک له‌ کاره‌کته‌ره‌کان ده‌ریبێی.

بەشى يەكەم

لەم بەشەدا ھەولەدە دەین چەمكى مردن لەلایەنى مېژوویى و بەشیوەیەكى فرە پەھەندو فرە لایەن بخەینە پوو. واتە مرقۇف سەرەتا چۆن بېرى لە مردن کردۆتەو، ئەمەش لەپىگەى ئەفسانەکانەو، لەناو ئەفسانەشدا تەنیا ئەفسانەى نەتەو یەكمان وەرئەگرتوو بەلکو ئەفسانە بەگشتى وەرگىراو. پاشان ئایین، لەناو ئایینیشدا تەنیا یەك ئایینمان وەرئەگرتوو بەلکو چەندین ئایینمان وەرگرتوو، تا بېرکردنەو لەناو ئاییندا بخەینە پوو، دواتریش فەلسەفە، پەچاوی ئەو مان کردوو لەسەرەتایى سەرھەلانی فەلسەفەو (ئەفلاتون) ھو ھەتا سەردەمى پۆستمۆدېرن (ھایدیگەر دېریدا) بېرکردنەو ھى فەیلەسووفان بۆ مردن بەرچاوخەین. لە پارى چوارەم، كە كۆتا پارە لەم بەشەدا، مردن لەزانستدا خراوەتەر، لە زانستدا چۆن مردن پودەدات، یان مردن لە زانستدا چىیە.

۱/ مردن لە ئەفسانەدا:

ئەفسانە چىیە: پېئاسەکردنى ئەفسانە کارىكى ئاسان نییە، لەبەرئەو ھى لىكۆلەران بەپىتى كات* پېئاسەى جىای بۆ دەكەن، ھۆكارى ئەمەش بۆ ئەو دەگەرپتەو، كە سەرەتایىترىن بوارە، كە مرقۇف بېرکردنەو ھى خۆى تى ئاخنیو. (ئەفسانە بۆ كۆمەلگەى سەرەتایى بناغە یەك بوو بۆ ژىانى كۆلتوورى و كۆمەلایەتى^(۱) ھاوكات فرەىى بابەت و بېرکردنەو ھى تیا پەچاوكراو. ھەرۆك لىكۆلەرانى بواری ئەفسانە دەبنە سى دەستە، (كە دەستەى یەكەم پىتى وایە ھەموو شتىك لەسەر ئەفسانە دەزانىت. دەستەى دوو ھەرچەند پېئاسەى ئەفسانە دەكەن بەلام بەدوا زانىنى دانانىن. دەستەى سىیەم. بە گومانن لە زانىنەكەى خۆیان، پىیانوا یە ئەفسانە ھەك "ژیان و مردن" نھىنى ئامیزن و كەس ناتوانىت دوا بۆچوونى خۆى لەبارە یەو

بلی^(۲)، به پیتی ئەم سى دەستە پوانىنى جياواز بەرھەمدیت چونکە
 ھەرسى دەستە بەلگەى خۆى ھەبە و لە و گۆشە نىگایە و دە پوانیت، کە
 خۆى بنیادیناوە. ھەرەك لیقى شتراوس دەلیت (پرسیارى ئەفسانە چیبە،
 پتیویست دەکات وە لامى نەبیت)^(۳)، لە بەرئە وەى کۆبوونە وەى ئەم وە لامە
 سانا نییە، فراوانى ئەفسانە کارىكى کردووە ئەستەمبیت ناساندنى
 لە پیتاسە یە کدا، کە پیتاسەش سنوورى خۆى ھەبە، لە بەرئە وەى ئەفسانە
 جۆرە داھینانیکى سەرەتایى مرۆقبوو، لەم داھینانە دا ھەموو شتئ ھەبە،
 فەلسەفە و زانست و ئایین و... بە لام وەك ناساندنیک دەلیتین
 "ئینسکلۆپیدیا یە کى کۆن و دەولە مەندو پر نەیتنى ھەموو مرۆفایە تیە،
 ھەموو ھۆزو نەتە وە و ئایینیکى کۆن و تازە ھاوبەشن لە دروستکردن و
 دەولە مەندکردنیدا" مرۆقى سەرەتایى ھەموو شتیکى نەیتنى، یان ھەموو
 دیاردە یە کى نا ئاشکرا سەرنجى پاکیشا وە بۆچوون و چیرۆکى لە بارە وە بۆ
 داتاشیوو، دیاردەى مردنیش یە کى بوو لە و دیاردانەى ئەفسانە دا زۆر
 بە قوولئ بوونى ھەبە. (مرۆقى سەرەتایى خەون و نەخۆشى و مردن بە سى
 نەیتنى دەزانى، کە بەردەوام ترسى بە رانبەریان ھەبو)^(۴) ئەم ترسە شە
 بوو تە ھۆى ھۆننە وەى گىرانە وە کان. مرۆق، کە خۆى بیدە سەلات بینى
 لە بە رانبەر ھەر شتیکدا ئیدى لئى دە ترسى یاخود ئاگایى و نە ناسینى ئە و
 دیاردە یە زالبوو بە سەریدا، مرۆق ناتوانئ نەخۆش نەبئ، یان خەون نە بینئ
 یان نە مریت، بۆ یە جگە لە دە سەلات نە شکانە وە بە سەریاندا زانینیکى
 باشیشى نە بوو لە بارە یانە وە، ھاوکات خەون و مردن وەك دوانە یە کى
 ھاوواتایى، لە جئى یەك ھاتوو بە کارھینراون. لە زۆر شویتندا، وەك نووستنیکى
 ھەتا ھەتایى، خەویكى خۆش... ھەموو وەك مردن بە کارھینراو، نەخۆشیش
 وەك پوویە کى تری مردن، یان ھاوسئى مردن بینراو، چونکە ھەر بە راستى
 نەخۆشى ھۆکارى بنچینە یى مردنە. وەك بلیتى نەخۆشئى دانرا بئت - ھەبئ،

بۇ ئەۋەي پاستەۋخۇ مردن گران نەكەۋىي لەسەر مردن، يان شتى لەبارەي مردنەۋە، كە نەخۇشى ھەبوو مردن پاساۋىكى ھەيە، واتە نەخۇشى ۋەك پاساۋىكى مردنیش ۋەھايە، بە واتا نەخۇشى پىش گريمانەۋ پىش زانينىكى مردنە.

لەبەرئەۋە ئەۋ سىيانەيە ۋەك خىزانىكن، ۋەك گريمانەيەك لەم سەزەتايەۋە دەتوانم بلىم بەشيك لە خەسلەتەكانى مردن يان ھەندى پوانىنى ئىمە بۇ مردن بەھۆي خەۋن ۋە نەخۇشپىيەۋە خراۋەتە پال مردن، ترس لەنەخۇشى ۋە نازارى نەخۇشى، نەمانى تواناي بىرکردنەۋە ۋە ۋولە، دلەپاۋكى بۇ چاكبوونەۋە، بىدەنگى، سستى...چەندىن خەسلەتى دى لەنىۋان مردن ۋە نەخۇشى ۋە خەۋندا ھاۋبەشن، كە لە بەشى سىيەمدا باسى ئەم خەسلەتەنەم كردوۋە. ھاۋكات ئەم ھەزەي مرۇقىش بۇ ئەۋەي لەكاتى خەۋتندا بمرى، چەندىن لىكدانەۋە ھەلدەگرى، كە مرۇق دەترسى بەئاگايانەۋە پووبەپوۋى مەرگ بىتەۋە، بە واتايەكى قوۋلى فەلسەفى بلىين ئەمە خەسلەتتىكى نارەسەنانەيە، كە تەنانت بۇ مردنیش مرۇق ناتوانى بەتەنيا بى، ناتوانى بەھىزبى، خۇيەتى خۇي ئەزمون بكات بەشپوۋەيەكى ئاگايانە. ئەم مرۇقە نايەۋىت بۇ ساتى پووبەپوۋى خۇي بىتەۋە، چونكە مردن بەشپىكە لە بوۋنى خۇي. مرۇق تا ئەمرى لەخۇي ھەلدى. بە واتا مرۇق، كە دەيەۋى بە بى ئاگا بمرى (لە كاتى خەۋدا) چونكە ۋاي بۇ دەچىن، ئەۋ ترسەي مرۇق ھەيەتى لە مردن ئاگايە، بەلام بى ئاگايى پووبەپوۋى بوونەۋەي مردن، واتە نەبىنىنى پووداۋىكى ناخۇش، ئەم كەسە دەترسى بە ئاگايەۋە مردنى خۇي ئەزمون بكات، ترس لە مردن ترسە لە بە ئاگايى مردن.

ترس بنچىنەيەكى قوۋلى ھەيە، چون مرۇق پووبەپوۋى نەپنىيەكان دەبىتەۋە، لەلەيەكى دىيەۋە نەناسىن ھۆكارە بۇ ئەم ترسەۋ بەھۆي ئەم ترسەۋە چەندىن نەپنى دى سازدەبىت، كە ھەموۋيان ھۆكارى درىژکردنەۋە

ترسه که مانن. ههروهك لۆكریش ده لایت "ترس یه که مین دایکی خواوه نده کانه"^(۶) به واتا بوونی خواوه نده کان ترس دروستیکردن، چونکه ئەم ترسو بێدەسە لاتییە دەبوایە چاره بکریت، ئیدی دەسە لاتیک بنیادبنریت ههچەند وههمی بی یان راسته قینه گرنگ نییه، به لۆکو گرنگ ئەوه یه ئەو بێدەسە لاتیی و ترسه ی مرۆف بۆ دیارده نه ناسراوه کان بسازینیت، واته مرۆف له نه زانین و بێدەسە لاتیی به رانه ر ئەو دیاردانه، هه ولیدا نهینی دی بسازینیت تا ئەو نهینیانه ی پی ئاشکرا بکات، خوا که نهینییه هه ولدرا نهینی مردن، خهون، نه خووشی پی داپۆشریته. هاوکات بۆ په واندنه وه ی ترسو و گومان و نه زانین خواوه نده کان سازینران، له به رته وه ی ئەم خواوه نده کان ده ستردی مرۆف خۆی بوون، بۆیه هیند مه ترسی گه وره نه بوون هینده ی مردن، به لۆکو هه ولدرا ئەو مه ترسیانه له ریگه ی خواوه نده کانه وه ئەهوه ن و ئارام بکاته وه، ترسی مرۆفه کان له نه زانین و بێدەسە لاتیی خواوه نده کانی پی دروستکردن، یاخود به جۆری خواوه نده کان خۆیان سه پاند، چونکه خواوه نده کان ده ستردی مرۆف بوون ئەوا ناسراوتربوون له مردن و نه خووشی نه ناسراوه کان، ههروهك دایقید هیوم ده لایت "ئەو بنه مایه ی، که ئەفسانه ی له سه ر په یدابوو ترسه"^(۷). وهك چۆن هه نووکه بۆ شارده نه وه ی پاستییهك چیرۆک ده هۆنینه وه، مندالیک چیرۆک سازده کات بۆ باوکی تا لیتی نه دات، واته ترس به چه شنیک درۆمان پیده کات، چیرۆکمان پیده هۆنیه وه.

مرۆفی سه ره تایی به هۆی بوونی ئەو هه موو ترسو نهینییه وه ناچاربوو (بپوا به بوونی چه ند هیژیکی زال و به دیهینه ر بهینیته، که خواه نی هیژیکی زیاتر له مرۆفی ئاسایی)^(۸) لیره وه دروستکردنی خواوه نده کان هاتنه ئاراه، خواوه ندگه لیک ی زۆریان دروستکرد، که هه ندیک سه رچاوه ده لاین "خواوه نده کان له مرۆفه کان زیاتربوون"^(۹) که بیگومان خواوه نده ی "مردن" یشی تیدابوو، ته نانه ت مرۆفی کۆنیش بپرکردنه وه ی لۆژیکی هه بووه له م

بارەيەوہ (لۆژیکى نا لۆژیک بووہ)، ھەرچەند دەگوتىت بىرکردنەوہ کلاسیكى بووہ، بەلام بەپروای من مرقى كۆن پىي قەبول نەبووہ تەنانەت شتىك ھەبى ھەر لەخۆوہ، ناکرى مردن لەھىچ بووبى، يان ھۆكارى بۆ بوونى نەبىت، بۆيە دەبى خواوہندىك ھەبى وەك خاوەنى يان ھۆكارى بوونى ئەم مردنە. فرۆيد زۆر ورد شىكارى مردنى كردووە لە ئەفسانە كۆنەكاندا خوينەر دەتوانى لە كىتەبى "تەوتەم و تابۇدا" بىخوينىتەوہ.

كاتىك خواوہند ھەبووبىت ئەوا قورىانىشى بۆ كراوہ، (راع كە يەكەك بووہ لە خواوہندەكانى ميسر، كە مرقەكانى فيركرد قورىانى بۆ بكن، وە قورىانىيەكەشى لە مرقەوہ گواستەوہ بۆ گاو بالئەندەكان)^(۱). ديارە لەسەرەتاوہ مرقە خواوہندى دروستكرد، وەلى دواتر بىرى كردهوہ، كە ئەى خۆى چۆن دروستبووہ؟ (خواوہندەكان دروستيان كردووە، بۆ ئەوہى ئەركى خواوہندەكان بگريتە ئەستۆو ببىتە جىنشىنى ئەوان)^(۱) لىرەوہ مرقى خواوہندى زۆر بوو، يان مرقە گەلىك، كە بانگەشەى خۆ خواوہنديان دەكرد. لەبەرئەوہ باسى بوونى ئەو خواوہندانە دەكەين، كە يەكەكە لەھۆكارەكانى دروستبوونيان نەيىنى بووہ، مردنىش نەيىنى بووہ، ھاوكات دروستكردنى خواوہندەكان ھۆكار بووہ بۆ گۆرانی ئايدىاي مرقى كۆن بۆ مردن. بۆ نمونە دياردەى مردن بەپىي ئەفسانەكان بەشىوازی جيا جيا پەسنكراوہ، (سۆمەريەكان مردن وەك سزايەك وینا دەكەن، كە لە فەرمانەكانى خواوہند(عەشتار) دەرچوون، ھاوكات جىھانى ژىرەوہ بە جىھانى مردووان دانراوہ)^(۱۲). واتە خواوہندەكان وەك باوك واپوون سزای پۆلەكانيان داوہ، ھاوكات ئەمە پیمانەلەيت پاساوى مردن بە بوونى خواوہندو سزاکەيەوہ، واتە من كە دەمرم دەبى ھۆيەك ھەبى بۆ مردنم لىرەشدا سزا ھۆ پاساويكە، ھاوكات لە نەبوونى بىرکردنەوہى دروستدا يان لەنەبوونى ھۆى لۆژىكىدا لەلای سۆمەريەكان ئەم ھۆيە دانراوہ، گەر

سەرنجىش بەدەين لە ئىستاشدا گوپرايەلنەبوونى مندال بۆ دايكو باوكى وتنى ئەتكورمى تىدايە، واتە گەر مندالەكە گوپرايەل نەبى لەلاين دايكو باوكىيەو دەكوژدین. لەلايەكى ترەووە مردووان شوپنيان ھەبوو، ژيەرەو ھەرانبەر بەسەرەو، لە زمان و بىرماندا لە زۆر باردا ژيەرەو ھەك كەمتر لەسەرەو دانراو، واتە شوپنى شايسە زياتر سەرەو ھە تا خوارەو. سۆمەرەكان بەچەشنى پروانويانە، كە مردنى لەخۆو ھەيان مردن ھەك من مرقوم دەبى بمرم، نەيانپروانويە، بەلكو ھەك ئەو ھەي، كە مردن سزاي ھەلەيەكە دەبى بدرى، واتە باجى ھەلەيەكە، ئەمەش مردن ھەك ھيژيەك بەكارھينراو بۆ ئەو ھەي گوپرايەلى پى بەپنریتە ئاراو.

دياردەيەك بەدەيدەكریت لە ئەفسانە كۆنەكاندا، كە كەم شارستانیەت ھەيە، كۆششى بۆ نەكردبیت و شكستی نەھینا بىت، ئەويش مەسەلەي نەمريە. ديارە ھەر لەم شارستانیەتەشدا پالەوانەكان گەپانى زۆريان کردوو بەدوايى نەمريدا، ھەندىكيان بەدەستيان ھیناوە، لەپىگەي ھيژەو، ھەندىكيشيان لە پىگەي ئايینەو. (گەلكامیش زۆر بەزەحمەت بەدەستی ھینا ھەلى زۆر بەئاسانى لەدەستيدا بەلام ئۆدۆسيۆس نەمري پەت دەكاتەو و ئاواتى گەپانەو ھەي بۆ زیدی خۆي) ^(۱۳). بەواتا "لە ئەفسانەكاندا مردن ئەگەرى دىكەي زیندوو بوونەو ھەي تىدايە" ^(۱۴) ھەرۆك لە ئەفسانەي لوقمانى ھەكیم "ئەو دەرمانەي لە مېشكە سەرى شا ماری دروستکردبوو، مردووی پى زیندوو دەبوو ھەي" ^(۱۵). بەلام ئەمە تەنيا جۆرەك بوو لە دلخۆشکردن و ھەولەك بوو، ھەرچەند ئەمەش بۆ من گرنگە، كە ھەولدریت سنووی مەرگ ببەزینریت، واتە بەو ئومیدەو ھەي بژیت و كۆشش بكەيت، ئەمە چەند ھەك خەيالپالو لىي پروانریت بەلام سەيرى ئىرادەي پشت ئەم گەپانەش دەكەم و پىم گرنگە. ديارە بۆ بەدەستھينانى نەمري بەردەوام كۆشش كراو بۆي بەلام ھەولەكان سەرکەوتوو نەبوون، سەرکەوتنەكەيان ھەتاھەتايى نەبوو، و ھەندىجار

داواکارییه‌کان یان ئەلته‌رناتیفه‌کانی به‌رانبەر بە مەرگ، واتە بۆ بە‌ده‌سته‌هێنانی دەبی بە‌رانبەری شتی بیه‌خشیت، که دواجار پووێه‌کی تری مەرگ بووه، واتە مه‌حالییه‌ك هه‌بووه به‌رانبەر به‌ به‌ده‌سته‌هێنانی نه‌مری، که له‌ده‌ره‌وه‌ی توانای مرۆف‌بوون، به‌لام مرۆفیش تا ئیستا له‌م کۆشش‌ه‌ی به‌رده‌وامه، که ئە‌مه‌ وه‌ك نه‌هێنیه‌ گه‌وره‌که‌ وه‌هایه، دۆزینه‌وه‌ی ئە‌م نه‌هێنیه‌ زۆر نه‌هێنی دی که‌شفه‌کات، که هه‌نوکه ئە‌فسانه‌ی زانستیش سه‌رقالی وه‌ها کاریکه‌.

به‌لام باب‌زانی مردن چۆن هاته‌ بوون؟ پووداوی هاتنه‌ بوونی "مردن" لیک‌دانه‌وه‌ی فراوانی بۆ کراوه، بۆ نمونه هه‌ندیک ئە‌فسانه‌ مردن بۆ ئە‌وه‌ ده‌گه‌رێننه‌وه، که له‌ (ئه‌نجامی گوێزپایه‌لی نه‌کردنی مرۆفه‌ بۆ پاسپارده‌ خوداییه‌کان، یان به‌ کرداریکی سزادان و ناره‌وایانه‌ی بوونه‌وه‌ریکی شه‌یتانییه‌وه‌ گرتی ده‌ده‌ن، واته‌ یه‌کێک له‌ دۆزمنه‌کانی خوداوه‌ند مردنی دروستکرد، وه‌ك له‌ ئە‌فسانه‌ی ئوستراالییه‌کان و سیریا و ئە‌مه‌ریکای باکووردا ده‌بیریت، وه‌ك ئە‌وه‌ی له‌ ئایینه‌کاندا هه‌یه‌ ئاده‌م وه‌ك سزا په‌وانه‌ی سه‌ر زه‌وی کرا، هاوکات له‌م دنیا‌یه‌شدا مرۆفه‌کان به‌هه‌مان لۆژیک ژیان ده‌که‌ن، مرۆفه‌ ژێرده‌سته‌کان یان هه‌ر سیستمیکی تر، که له‌ده‌ره‌وه‌ی ئا‌غایه‌تی و کۆیه‌له‌یه‌تی بی‌ت، چون ئیستا به‌ناوی تره‌وه هه‌مان سیستم پیاده‌ده‌کریت، کاتی داوایه‌ك ده‌کریت گه‌ر به‌قسه‌ نه‌کریت و گوێزپایه‌ل نه‌بیت ئە‌وا گه‌ر سزای پاسته‌وخۆی ئە‌و گوێزپایه‌لییه‌ وه‌رنه‌گرت ئە‌وا سزای ناپاسته‌وخۆ ده‌دریت^(١) لێ‌رده‌دا ده‌که‌وینه‌ نێوانی ئازادی مرۆف و یاخیبوون، که مرۆف یاخیبوووه بۆ ئە‌وه‌ی ئازادبی‌ت سلێ نه‌کردۆته‌وه، واته‌ ئازادی باجه‌که‌ی بریتییه‌ له‌سزای مەرگ. له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ له‌ ئە‌فسانه‌کانیشدا ئە‌وه‌ی، که مرۆف یاخیبوووه‌ و کۆشش‌ه‌ی ئازادی کردووه هه‌یه، به‌لام ئە‌وه‌شمان له‌پیشچاوه، که مرۆفگه‌لی هه‌ن له‌هه‌موو سه‌رده‌می‌کدا ملکه‌چی ده‌نوینن یان ئا‌غایه‌تی ده‌نوینن، ئە‌وه‌ی

گوڤرپايە ل نه بئى مەرگى دەداتى، وهك بلئى مردن هى نه وبيتت و مردن نه و بيدات، واته خوايهك بئى سزابدات به مەرگ، به كوردببیه كهى نهك مرؤفه كان به مولكى خۆى بزائى به لكو له و پئگه به وه ببه وئى مردنیش بکاته كۆيله و گوئى له مستى خۆى، كه من دهسه لاتم هه به وه مەرگ ده دەم، چونكه له كۆندا وهك له سه رچاوه كاندا هاتووه مرؤفى خواوه نديش گه لئى زۆربووه، نه م جۆرهى مرؤفیش ههچ نه بووه جگه له خۆبالا كردن و خۆجيا كردنه وه بهك له نه وانيدى (بئيهيزو ژئيرده سته كان). هاوكات بۆ خۆم به كئيك له ليكدانه وه كانم بۆ خواردنى سيوه كه له لايه ن حه واوه نه وه به، كه حه وا به هۆشيارببه وه سيوه كه ده خوات، جگه له ويستى تاقى كردنه وهى نه وهى پئگهى ليده گيريت نه زمونكرتت، واته تابؤكان هه ميشه خواستيان له سه ره، نه وه به، كه حه وا له بهر نه وه سيوه كه ده خوات تا پئگه له نا بگرئت، تا نه وهى ئازادى نه زمون بكات، نه و ئازادى گه ره كه، ئازادى له هه موودا دهنه، نهك ئازادببه كى مەرجدار، واته ويستى ئازادى نه زمون كردن په نگه حه واى هاندابيت بۆ خواردنى سيوه كه. حه وا ئاماده به هه موو شتت يك له ده سته بدات بۆ بهك شت. وهك چۆن ناپه ويت ئازادببه كى سنووردارى هه بيتت، ئاواش ئاماده به هه موو شتت له ده ست بدات بۆ نه وهى بهك شت به ده ست بيئتت، دياره نه مه ته نيا گريمانه و ليكدانه وه به كه.

له به كئيك له نه فسانه كاندا باسى نه وه ده كات، كه مردن چۆن هاته ئاراوه "خوا نامهى نه مرى به تيرتيره (الحرىا) و نامهى مردنى به دووپشكدا بۆ باوو باپيران نارد. به لام تيرتيره له پئگادا دواكه وت، ئيدى دووپشك له پئراگه ياندنى نامه كه دا پئشكه وت، به هۆى نه وه وه پوودانى مردن له جبهاندا هاته ئارا" ^(۱۷) له م نه فسانه به دا وهك بلئى له پئشپر كئيه كدا مردن هاتببته ئاراوه، يان سزايه كه بۆ دواكه وتن، گه ر به اتبا به تيرتيره دوانه كه وتبا نه وا نه مرى بوونى ده بوو، هاوكات نه وهش ده بينين سزاي مرؤش دراوه له كاتت كدا

تاوانه که تاوانی تیرتیره بووه، که دواکه وتوو، ئه و دواکه وتوو باجه که ی مرۆڤ دهیدات. به لام ئایا سروشتی تیرتیره به به رانبه به دوپشک خاوترو له سه ر خۆتر نییه؟ به لام چۆن پاساو بهینریتته وه بۆ بوونی مردن، چۆن مرۆڤ لافی زانینی هه موو شتی لیبdat، که بلی من ده زانم چۆن مردن هاته بوون؟ هاوکات نه مری پیدانه نه که ئه وه ی مرۆڤ خوی هه لیبزیریت. واته ناوه ندیك هه یه بۆ ئه وه ی په یامی خواوه ند به مرۆڤ بگه یه نیت، وه ک چۆن له ئایینه کانیشدا ناوه ند هه یه له ئه فسانه کانیشدا ناوه ند هه یه، بۆ په یوندی نیوان مرۆڤو خواوه ند.

به لام ئه وه پوونه، که زۆریه ی ئه فسانه کان جه خت له سه ر هه ربوونی (حه تمیه تی) مردن ده که نه وه، ئه و پاله وانانه شی به دوای نه مریدا ویلن مه رجیان بۆ داده نریت بۆ نه مریه که یان، که به دیهینانی مه رجه که نه کرده یه، له بهر ئه وه هه ر له سه ره تاوه ئه وه دانراوه، که "نه مری" بۆ خوایه و "مردن" یش بۆ مرۆڤه. مردنیش وه ک سزایه ک بۆ لادانی مرۆڤ دانراوه، که هه رکاتیک هه له بکات، سزای هه یه، واته خوا ده سه لاتی سزای هه یه، جگه له وه ی به رجه سه کاردنی ده سه لاته له وه ی هه م ده سه لاتی سزام هه یه، هه م هی لیخۆشبوون، له بهر ئه وه ی مرۆڤه کان ناچار ی گوپرایه لی فه رمانه کانی بن!

بۆ نموونه له ئه فسانه یه کی میلانزیدا، هاتوو، (که باوو باپیرانی کۆن به پۆشین ی پیستیکی نوێ وه ک مار گه نجیان ده سه ده که وته وه، جار یکیان پیره ژنیك دوای ده سه تکه وته وه ی گه نجیتی ده گه رپته وه مال، وه لی کوره که ی نایناسیته وه و ئه ویش بۆ هیور کردنه وه ی کوره که ی پیسته کۆنه که ده پۆشیتته وه ئیدی له و کاته وه مرۆڤ بووه بوونه وه ریکی تیاچوو (مردوو).

لیرده دا ده بینین مردن سزادانه، هاوکات له به شه وه بۆ گشت هه یه، واته له پیره ژه نیکه وه بۆ گشت مرۆڤه کان، که ئه مه جۆره پاساو یکه بۆ هه ر

دهبیتی مردن، دهنه له پووی لۆژیکیه وه ناشی سزای ئه و بگشتینریت، چونکه ئه مه نادایه. لیره دا ئه وه ش دهرده خات، که دایک به میهره بانیه وه ناماده به بۆ جهرگه که ی قوربانی بدات. دیاره ئه وه ش که بۆ پیستی مار، پرسیار سازده کات!

یان له ئه فسانه به کی سه رنجراکیشی ئه ندۆنسیدا هاتووه، که سه ره تا ئاسمان له زهویه وه نزیک بووه خوا به هۆی په تیکه وه دیاری بۆ مرۆف شۆر ده کرده وه، پۆژیکیان له جیاتی دیاری به ردیکی شۆر کرده وه، باوو باپیرانیش ئه وه یان پی قه بولنه کراو وتیان هیچ پیوستیمان به به رد نییه، شتیگمان بۆ بنیره پیوستیمان پی بیت، خواش داواکه یانی به جیگه یاند، مۆزی بۆ ناردن خه لگیش به مه شادمان بوون، به لام دهنگیک له ئه سمانه وه هات، وتی مادام ئیوه مۆرتان هه لبرارد ئه وا ژیانیشتان وه ک مۆز ده بیت، چونکه کاتی دره ختی مۆز خه لفی نوی کرد، ئیدی ئه سلویه به رگره که ی ده مریت، ئیوه ش ئه وا ده مرن و منداله کانتان جیگه تان ده گرنه وه، به لام گه ر به ردتان هه لبراردایه ئه وا وه ک به رد ژیانتان جیگه رو نه مر ده بوو^(۱۸).

گه ر له م دیمه نانه بروانین هه ست ده که یین مرۆف له نئو خوشیدا شتی هه بووه بۆ پازیبوون و قه بولکردنی مردن، هاوکات ئه فسانه کان نه مریان وه ک پاساوێک هیناوه. له و دوو ئه فسانه به ی پیشوودا تیبینی ئه وه ده که یین تاییه ت به نه وه کان، له ئه فسانه ی پیره ژنه که دا، ئه وه به یانده کری که له به ر نه وه ی نوی پیریتی و سزا ده دری، واته وه ک بلتی نه وه ی نوی بایه خی نه بی، به لام له ئه فسانه ئه ندۆنسیه که دا نه وه ی نوی گرنگی هه یه و ده بی جیگه ی پیره کان بگرنه وه. له لایه کی دییه وه ده بینین پازینه بوونی مرۆف هۆیه کی دییه، که مردن ده هینتته ئاراوه، هاوکات هیچ داوایه ک بی باجدان نییه. له لایه کی دییه وه سروشتی به ردو مرۆف جیاوازی زۆره، ده بی گریمانه ی ئه وه بکه یین مرۆف پازینه بووه وه ک به رد بیت، له به رته وه یه مردن باشتربووه، وه ک ئه وه ی مرۆف وه ک به رد ئازاد نه بیت. له لایه کی دییه وه هه رچه ند ژیان ئه زیزه به لام

گریمانە دانى مەرگىڭ بۆ كورەكەى ئاسانە . مەرۆڭ پازىنەبوو ە ژيانى ە ستاۋ
بىت، ئەو مەرۆڭە پەر جوولەيە، ە ستاۋ نىيە .

لەلايەكى دىەو ە دابراڭ لە ژيانى ئاشناۋ دۆستان زۆر لە مەرگ سەختەرە،
ەك لە ئايىنەكانىشدا دەبىنرەيت، كاتى يارانى ئەشكەوت بەخەبەر دىن
تووشى چ جورە دابراڭ و دېدۆنگى و نامۆبوونىك دەبن، ەاتنەو ەى ئەو
پىرەژنەش ەمان دۆخ بەرچەستە دەكات . لەو ئەفسانەيەشدا كە بەرد
پەدكراۋەتەو ە، پىمان دەلى كە مەرۆڭ ماقى پەدكردنەو ەى نىيە، ەاوكات
جۆرىك لە توورپەيى خواۋەندى دەردەخات، ەك چۆن پىشمان دەلەيت ەموو
كارىكى خوا حىكمەتىكى تىدايە (كەئەمە ئايىنەكان زۆر كارى پىدەكەن)،
واتە ەك دلنەوايى دەوترەيت، كاتى خوا بەردى ناردوۋە ئەوا ناردىنى ئەو
بەردە حىكمەتىكى تىابوۋە، كە مەرۆڭ پىي نەزانىو ە، بەلام ەات و ەاوارو
نارازىبوونى مەرۆڭ بىتەو ەى بزائەيت ئەو حىكمەتە چىيە ئەكامەكەى ئەو
سزايەى لىكەوتەو ە بەمەرگى مەرۆڭ خۆى كۆتايى ەات، كە لەو پىشەو ە ەك
بلىتى فىرى ئارامىمان بكات .

لە ئەفسانەكانى جىهاندا بەشپو ەى جۆراۋجۆر لەمردنىان پوانىو ە، نەپتى
مردن وايكردوۋە، كە پىرۆزى پى بېخشن، ەاوكات ترسىش لە مردن
وايكردوۋە، كە گەران بەدواى نەمىدا بكرەيت، رپوۋرەسمى تايبەت بۆ مردوۋ
سازكراۋە ە شپو ەى جىاواز مامەلە لەگەل مردوۋدا كراۋە . ەروەك جىهانى
مردوۋان پىكەپىنراۋە لىپرسىنەو ە پاداشت و سزاش ەبوۋە . بەمجۆرە بۆمان
دەردەكەۋىت، مردن لە ئەفسانەدا پىگەيەكى بەرزى ەيە و كولتوور
ەئسوكەوتى جىاجىاي لەگەل دەكرەيت، مالى بۆ دروست دەكرەيت و قوربانى
بۆ دەكرەيت و زىندوۋى لەگەل دەنىژرەيت، قوربانى بۆ دەكرەيت، كەسى مردوۋ
دەبىتە تابۆ دۆستەكانىان نابى بىرنرەين بۆ ماۋەيەكى كاتى ... دىاردەى
نامۆ بەرانبەر بەمردن ئەنجامدراۋە، كە دەكرەيت چەندان كىبى تايبەتى
لەسەر بنووسرەيت، چوون ەر يەك لەو مامەلەكردن و دىاردانە ەكارگەلى

له پشتمانه وه هه ن، كه ده كړيټ به شيوه ي شيمانه رافه بكرين. له م پارهدا به
 نه فسانه يه كي كوني كورد كوتايي پي دينم، كه ده ششيت لاي زوربه مان
 ناشنابي. نه ویش نه فسانه ي "ميرمخ" نه مه ش نه فسانه يه كي كوني باوي
 نيزيديه كانه. نه م نه فسانه يه، كه گه پاني ميرمه به دواي نه مريدا، به لام
 ليكچونيك ي زور له نيوان نه م نه فسانه يه و چيروكه نايينييه كه ي ئادم و حه و
 هه يه، به وه ي نه كه ي له سيوه كه بخوي، بو ميرمخ نه كه ي له و داره نزيك
 بيته وه. به لام وهك پيشتر گوتمان مروژ به سروشتي خوي نازادي گه ره كه،
 حه زي له قه ده خه شكينييه. له گه شتي خويدا ميرمخ زوري پيده گوتريټ، كه
 مردن له هه موو شوينيكه وه لي نايستيت، به لام دواچار خوي هه نگاهو
 ده هاوي بو مردن، ده شي خواردني سيوه كه و نزيك بوونه وه له داره كه ته نيا
 پاساوي بيت بو ويستي مردن و په شيمان بوونه وه له نه مري! له و
 نه فسانه يه دا نه مري به كسانه به وه ستاني زه من و به چه شنني هه له اتن له
 شوين (جيهان). له لايه كي ديه وه نه م نه فسانه يه، كه سوزي غه ريب ي ميرمخ
 بو خيزانه كه ي نيشانده دات و سيو به هو كاري مانه وه ي دانراوه، به لام
 له به ره وه ي مروژ هه ره نه بي بمرييه، نه وا به هه ره هويك بيت، ده بي نه م سي
 سيوه ي، كه به ميرمه بو نه وه ي بتواني پاش گه شته كه ي بو چوونه وه ناو
 خيزاني بگه ريته وه بو به هه شتي نه مران، واته سيو وهك پرينيشانده رو ريگه گر
 له مردن دانراوه. به لام دواچار ميرمخ مروژه هه ست و سوزي هه يه، نه و
 رووداوانه ي پيشي دين بو نه وه ي بي سيو بيت و بمريټ، پاساويكن بو هه ره
 نه بي مردني ميرمخ. له و نه فسانه يه دا پيمان ده ليت نه مري نه كرده يه بو
 مروژ. هاوكات مروژ به هاتنه نيو سنووري بوونه وه، هاته نيو جيهانه وه ده بي
 بمري. واته له و نه فسانه يه دا شوين و كات مه ترسين بو مردني مروژ، مروژ له
 سنووري كات و شويندايه، بويه ناتواني نه مريټ. له لايه كي تره وه مروژ
 ناره زوي زانيني هه يه، ناره زوي جياوازي هه يه ميرمخ ده يه وي بزانيت

نەمرى چىيە، دەيەوى جياواز لە مرقۇفەكانى دى نەمرى. ئەم ئەفسانەيە پىكەو ەژيان بە گرنگتر دادەنى لە نەمرى، مېرمەح دور لە خىزانى نەمرى، بەلام ئەم دورىيە لە مردن سەختتر بوو بۆيە بۆيە دەگەرپتەو، ەەرچەند گەرانەو ەكەي بە چەشنى دۇنيايى مردنى لە خۇدا ەلگرتوو، بەلام دواچار مرقۇفە پىيار دەدات، مېرمەح پىيار دەدات خۆي چىبكات. ئەم ئەفسانەيە زۆر لىكدانەو ەلدەگرىت، بەلام ئىمە ناچارىن لىرەدا كورترپىين، چوون گەشتىكى درىژمان لە رىيە.

۲/ مردن لە ئايىندا:

مرقۇفە لە سەرەتايى ژيانىيەو ەولئىداو ەباو ەر بە چەند ەيزىكى سەرووسروشتى بەئىت، تا ئەو شتانەي، كە لە سروشتدا پوودەدەن بىداتە پالى، يان ەۆكار بۆ پوودانىان بدۆزىتەو. ئايىنىش يەكك بوو لەو ەۆكارانەي، ەۆكارى بۆ پوودانى شتەكان داناو، ئارامى بە مرقۇفە بەخشيوو ەم لايەنەو. لە بەرئەو ەي ەموو مرقۇفەكان گەروك نىن بە دوايى زانىندا، مرقۇفە پەشۆكەكە پىويستيان بە ژيانىكى ئاسايى ەيە، دور لە گەران بە دوايى پاستىيەكاندا، ئايىنىش وەلامى داوئەتەو، بەلام وەلامەكە پاستە يان نا ئەو بوو تە جىگەي لىكۆلئىنەو ەي گەلى زانا. جگە لەو ەي ئايىن جۆرە سزايەكى داناو كە مرقۇفەكان پازىبكات، بەو ەي كە ئايىن لىكدانەو ەي بۆ دەكات، واتە ئەو ەي لە ئايىندا ەاتوو پاستىيە، سزاش ەيە بۆ ئەوانەي لە پاستىيەكان لادەدەن، واتە لە نىوان ەۆكارو ەرەشەدا، ئايىن وەلامى زۆر پرسىيارى مرقۇفە داوئەتەو، ئىدى مرقۇفەكان دابەشبوون بۆ ئەو ەي پىروا بەو وەلامانە بكەن يان نا، ياخىي بىن لە ەرەشە يان ملكەچ بىن.

ئايىن چەندىن پىناسەي بۆ دەكرىت ناتوانىن پىناسەيەكى پەهاى بۆ بكەين، چونكە ەندىك پىرو ئايدا ەيە، ئايىن وەك ەۆكارىك بۆ دىلكردن و

نامۆكردنى مروّف دەبينىت^(۱۹) بۆچۈنى تىرىش ھەيە بە پېچەوانەۋە ئايىن بە پىزگار كەرى مروّف دەزانىت^(۲۰) لە بەرئەۋە چەند پىناسە كەردنى ئايىن گىرنگە، ھىندەش گىرنگە ئەۋ پىناسەيە بەدۋا پىناسە نەزانىت، بە تايبەت بۆ بابەتى ئايىن، كە خۆى يەككە لەۋ بابەتانەى ھەلگىرى خويىندەۋەى جىاۋازە. ھاۋكات دەبى ئەۋە جىا بەكەينەۋە، كە ئايىن و ئايىنە كان لەسەرە تايى مېژوۋەۋە جىاۋازبوۋە، چۈنكە ئايىنە كانى سەرە تا فرە خواۋەندى بالادەستبوۋە، كە ھەنوكە بە پېچەوانەۋە ئايىنى ئاسمانى بالادەستە (ئايىنى تاك خواۋەندى)، كە ئەمەش ۋادەكات پىناسە كان جىاۋازىن.

ئايىن،^{۱۱} پەيوەندىيەكى پۆخى و سۆزدارىە لەنتوان مروّف ۋ ھىزى سەرەۋەى سىروشتدا... يارمەتيدەرىكە بۆ پەيوەندىكەردن بەۋ ھىزە^{۱۱} (۲۱) بەپىتى ئەم پىناسەيە ئايىن ھۆكارىكى نىزىكخەرەۋەيە لە خوا، چۈنكە ئەۋە ئايىنە كە مروّف ۋ خوا بەيەك دەگەيەنىت، مروّف لەرىگەى ئايىنەۋە خوا دەناسىت ۋ عەشوق پەيوەندى لەگەل دەگىت، لە بەرئەۋە خۇدى خوا نىيە بەلكو ھۆكارە، ھاۋكات پىمان دەلىت خوا لەسەرەۋەيە، ئەمەش گەر لەگەل ئەۋ بىر كەردنەۋە ئەفسانەيە بەراۋردى بەكەين، كە جىھانى مردوۋە كان جىھانى ژىرەۋەيە ئەۋا دەردەكەۋىت، كە شوپىنى خوا پېچەوانەى شوپىنى مردنە، گەر شوپىنى خوا سەرەۋە بىت ئەۋا شوپىنى مردوۋە كانە ژىرەۋەيە، گەر خوا لەئاسمان بىت ئەۋا مردوۋە كان لەژىرەۋەى زەۋىدان. ھاۋكات ئەم پىناسەيە دەشى بلىپىن زىاتر پىناسەيەكى تايبەتە بۆ ئەۋ مروّفە پۆخانىانە يان سۆفۇ ۋ عارفە كان، نەك ئەۋ مروّفانەى، كە چاۋەپوانىيە كانىان لە خوا زىاتر دورخستەنەۋەيە لە ترسى سوتاندن ۋ دۆزەخ.

لەدىدى تايلىۋرەۋە ئايىن برىتتىيە لە^{۱۱} باۋەپوون بە بوونەۋەرە پۆخىە كان^{۱۱} (۲۲). باۋەپ واتە تەسلىمبوون، واتە خۆ يەكلاي كەردنەۋە، واتە بىرىاردان، بوونەۋەرى نەبىنراۋ، ئەۋەى ھەستە كان نايىبىنىت دەبىت مروّف

له ناییندا بپروای پښکات، واته ئایین ده بی ئه و هیزه بیت بروا به مروڤه بهیڼی بۆ ئه و بوونه وهرانه ی، که له نیوان بوون و نه بووندان، واته هه میشه شوینی گومانن، چونکه له پڼگه ی هه سته وه درک ناکرین، به لام مروڤی بپروا دار ده بی، باوه پ بهیڼیت به وه ی بوونه وه ری پوڤی هه یه، که زیاتر مه به ست لی ی فریشته و شه ی تان و دوا جار خوداشه .

له لایه کی تره وه توکفیل، باس له وه ده کات کو مه لگه ی بی "ئیمان" نه سته مه بدو زڼیته وه، چونکه مروڤه خو ی ناتوانیت حه قیقه ته کان بدو زڼیته وه، ئیمانی ئایینیش ده توانیت زو رترین که س له سه ر سفره ی خو ی کو بکاته وه، گرنگی ئایینیش له وه دا ده بیڼیت، که ده توانیت وه لامی هه موو پرسیا ره کان بداته وه، نه وه ش ده لیت، ئایینی بیماناش هه یه، که گرفت بۆ هو شیاری مروڤه دروست ده کات^(۲۳). توکفیل گرنگی ئایین و ئیمان ده خاته روو، به شیوه یه کی واقعی شته راسته که ده لیت، ئیدی ده شی هاو پای نه بین به لام راستیه ک هه یه له بو چوونه که یدا، که ئایین بۆ مروڤی پو ژانه یی و ساده پڼویستییه و زو ریک له و نه پڼیانه ی له ژیا نیدا تووشی ده بیت که شفکراوه یان زو ریک له پرسیا ره کان وه لامی دراوته وه له کاتیکدا ئه م مروڤه خو ی ئیراده ی گه رانی نییه به دوای وه لامدا. ئه م پڼناسه جیاوا زانه ی ئایین هو کارن پیمان ده لڼن، که ئایین دیارده یه کی سانا نییه به لکو دیارده یه کی تایبه ته له به ره وه بایه خیکی فره ی هه یه له سه رجه می نه ته وه کاندا. ده کریت ئایین ببیته هو ی دو گمای، ده شکرئ ئایین هو کارئ بیت بۆ په های (ئازاد بوون) به لام دیدگا کان و مامه له کردنه کان له گه ل ئایین یان که سی ئایینی خو ی ئه مه پیره وده کات، چونکه تیگه یشتن له که سی که وه بۆ که سیکی تر جیاوازه، مامه له کردن و تیگه یشتنی موسلمانیککی خو رئاوایی بۆ ئایینی ئیسلام جیاوازه له موسلمانیککی پو ژه لاتی، ته نانه ت موسلمانیککی کوردستانی ناوچه یی له گه ل موسلمانیککی کوردستانی شاری، گه ر باشتر بلیم، له ناو یه ک مال و خیراندا

جياوازی ھەيە، يان موسلمانى ئايدۆلۆژيا جياوازه كان پوانىنيان جياوازه بۆ ئاين. ھاوڪات ئاينەكانىش دنيايەكى بەرىننو جياوازيان ھەيە، دەشى ئاينىك كراوھ و بواری نوئىكردنه وەى زياتر تيا بىت بەبەرورد بەئاينىكى دى، بەلام ھىچ ئاينى نىيە بواری نوئىبونە وەى تيا نەبىت مەگەر مۆفەكان ئەمەى تيا بكوژن، چونكە من بروام وايە ئەمە زياتر پەيوەندى بەپىرەوگەرانى ئاينەكە و كولتوررو ناوئەندەكەو ھەيە، چونكە ئاينەكان ھەلگىر خويئدنه وەى فرەن ناكىرئ ھىچ دەقى، كە فرە خويئدنه وە ھەلگىرئ بواری نوئىكردنه وەو بەرھەمەئنانى نوئى تيا نەبىت. بەرىنى ئاينەكان پىماندەلئت، كە دەبىت ئاين سىستم و پرەنسىپى تايبەتى بۆ زۆرىنى بواریه كان و دياردەكانى ژيان ھەبىت، وەك چۆن ئاينەكان كاريگەرى لەسەر كولتوررو بىركردنه وەى مۆفەكان دادەنئىن، ئەواش كولتوررو سىستمە جياوازه كانى ژيارى مۆفە بىركردنه وەكانى كاريگەر لەسەر ئەو ئاينە دادەنئت، كە چۆن ئاينىك بىت، ناشى لە كولتوررىكى كراوھ و پىزگر لە مافەكانى مۆفە ئازادى بىركردنه وەدا، ئاينىكى تۆتالىتار ھەبى، ئاينەكان چەند كاريگەرى لەسەر مۆفە دادەنئىن، مۆفەكانىش بەو سىستمەنى ھەيانە كاريگەرى لەسەر ئاينەكان دادەنئىن.

بابزانين ئاينەكان چۆن باسى مردن دەكەن، چونكە ئاينەكان زۆر سوود لەم نەئىيانە وەردەگرن بۆ قايمكردنى پىگەى خۆيان، مردن ھەمىشە بابەتىكى گرنگ بوو بۆ ئاينەكان، تا گوتارو پىرەوھەكانى خۆيان لەسەر بنىادبنئىن و ئامۆزگارىيەكانى خۆيان ئاراستە بكەن لەپىئەوھ.

مردن و مامەلە كردن لەگەل مردوودا، لەناو ئاينەكاندا سەرچاويەكى بنەپەتییە^{۱۱} يەك لە نىشانەكانى بىرۆكەى ئاينى ھەئسوكەوتە لەگەل مردوو، ھىچ ئاينىك نىيە پىرەوسمى تايبەتى خۆى نەبى بۆ شاردنە وەى مردووھەكانى^{۱۲} ئاين و مردن پىكەوھ دئىن، ھەروەك ويل ديورانئ دەلئت

"مردن، سه رچاوهی هه موو ئایینه کانه و رهنگه ئه گهر مردن نه بووايه خواکانیش نه بوونایه"^(۳۵). مردن ئه و هیزه دیارو نادیاره یه، که زۆر نهیئیی و هیزیی دی له پشتیدا خۆی مه لاسداوه، یان نهیئیی گه لی دی هه ن، که مردنیش به شیکه له و نهیئییانه و ده ستردی ئه و نهیئییه گه وره یه ن. مردن وشه یه که زۆر وشه ی دی له پشتیه وه خۆی مه لاسداوه، خۆ ده شبی ئه وه خوابی، که زۆر وشه ی دی له هه ناویدا بن (خوینهر ده توانیئت به پیی بۆچوونی ژان لاکان تاییهت به ریال خویندنه وه بۆ ئایین بکات، ئایین به و شوینه به تاله دانئین، که به پرکردنه وه ی شه به قیکی دی دروست ده بیئت، بروانه سیوی سیهه م، له نووسینی به ختیاره لی لاپه ره ۱۱۸).

بۆ ئه وه ی له باسی مردن له ئاییندا نزیک بیینه وه پیویسته بۆچوونی ئایینه کۆنه کان و ئایینه نوئییه کان بخه ینه روو. بیروباوه ری قیداییه کان له (براهما) وه ده ست پیده کات، که باوه ریان وابوو "هه موو بوونه وه ریکی زیندوو پۆخی هه یه، ئه و پۆحه ش له براهماوه دیت، براهما هه رگیز نامریت، که واته پۆخی ئه و بوونه وه رانه ی له براهماوه دین هه رگیز نامرن... کاتیك مرۆفیک مرد پۆحه که ی له جه سته ی دیته ده ره وه و یه کسه ر ده چیته ناو جه سته ی مندالیکي تازه له دایکبووه وه"^(۳۶) له م بیروباوه ره دا مرۆف دابه شبوووه بۆ دوو به ش به شیکي ده مریت و به شیکي نه مره، که پۆحه، هاوکات سه رچاوه ی پۆح، که نه مره براهمایه، مرۆفیش نه مره، چونکه له نه مره وه پۆخی وه رگرتوووه. (واته بروایان به گیانگۆرین هه بووه، هه روه ک بروایان به به هه شت و دۆزه خ هه بووه)^(۳۷)، به پیی چینه کان پۆحه کان ئالوگۆر ده که ن، هه تا ده شیت گیانی مرۆفه که بچیته گیانی ئازه لیکه وه^(۳۸). واته له م ئایینه دا بوونه وه ره کان پۆحدارن، له به ره ئه وه هه موو بوونه وه ری که به هاداربووه، گرنگه مرۆفیش ریژ له بوونه وه ره کان بگرت چون ده شی پۆژی پۆخی خۆت بچیته نیو یه کی له و بوونه وه رانه وه، هه روه ک پۆخی تۆش به شیکه له رۆخی

خوابراهما). له م ئايينه دا نەمرک هەيه نەمرى دەدات، واتە بمرى نا توانى نەمرى بدات، براهما نەمرە بۆيه دەتوانى نەمرى بدات. له م ئايينه دا بۆيه پىزى نۆر له بوونەوهره بەدەر له مرۆفیش دەگىریت له بەرئەوهى ئەوانیش پۆحدارن، پۆح پىرۆزى پىرۆزه کانه. ئەوهى درىژەدەرى زىندوان و ژيانە پۆحه، بە واتا پىرۆزىيەك هەيه بۆ ژيان، له بەرئەوهى پۆح له نىو ژياندايه.

هەر له م ئايينه دا بودا ريفۆرمى کرد له و بىروباوه پانهى پيشخۆيدا، بۆ نمونه (نەهيشتنى قورىانى^(۲۹) و هەروەك د. محمد كەمال دەلّيت له بىروباوه پى (جانىيەكان) دا بەورىاييه وه هەناسەدەدن هەتا ئەو زىندەوهره بچووكانهى ناو هەوا نەكوژن^(۳۰)، واتە ئەو گۆرپانانەى بودا ئەنجاميدان له م ئايينه دا بووه هۆى بووژانەوهى ئايينه كە، چونكە گۆرپانەكان دلخۆشكەر و بپوا پىكەر بوون بۆ خەلكى. بودا بپواى وابوو مردن حەتمىيە و هەردەبىت پووبدات، هەروەها مردن شتىكى پىرۆزه^(۳۱) دەبى ئەوه بلىين، كە بىروپايى هيندىيەكان و ئايينه كانيان نۆر بلاو پۆتەوه و كارىگەرى له سەر تەواوى مرۆفاهەتى داناوه^(۳۲) دياردەيهكى سەير لەلاى هيندىيەكان هەبووه ئەویش جەستەى مردوويان سووتاندووه^(۳۳). له م ئايينه دا پووه ناشرىنەكەى مردن سراوه تەوه و پوويه كى دى وەرگرتووه و پىرۆزكراوه.

له لايەكى ترهوه له چين و يابان، بپوايان بە كۆنقۆشىۆس هەبووه، كە پاشان بووه تە پىبارىك بە ناوى كۆنقۆشىۆنىزم. ئەم پەروەردەكارە زانىنى ژيانى پەيوەستكردووه بە مردنەوه، وەك دەلّيت "ئەگەر له ژياندا دەستەوه ستانى له خزمەتكردنى خەلك، كە واتە چۆن لەكاتى مردندا دەتوانىت خزمەتى پۆحهكان بكەيت؟ ئەگەر تۆ ژيان ناناىت ئەدى چۆن بۆت هەلدەكە وىت شتىك له بارەى مردنەوه بزانىت"^(۳۴)، ئەم ئايينه لەنىوان ژياندۆستى و مەرگدۆستىدا جۆلانىتى كردووه، بەلام پىموايه ژياندۆستى تىدا زاله له بەرئەوهى ناسىنى ژيان پيشمەرچ بووه بۆ ناسىنى مردن، خزمەتكردنى

ژیان و مرقه‌کان له م ژيانه‌دا پيشمه‌رجی باشبوونتن و چاکه کردنتن له‌گه‌ل پۆحه‌کانی دی. ئەم ئایینه زۆر بلاوبووته‌وه چونکه وردکارانه پوانیویانه و برێک عه‌قلانیانه و مرقه‌دۆستانه بیروباوه‌په‌که‌ی خۆیان داپشتوو و بلاوکردۆته‌وه. پریزیان له‌سه‌رجه‌م بوونه‌وه‌ران و زینده‌وه‌ران گرتوو. ئەم ئایینه کارێکی کردوو په‌یوه‌ندی نێوان مرقه‌کان له‌سه‌ر گیانی هاوکاری بنیاد بنییت، به‌وه‌ی گه‌ر بۆ مرقه‌کانی دی باشنه‌بیت ئیدی چۆن ده‌توانیت بۆ خۆت باشبیت. هاوکات ئەم ئایینه ته‌واوکاری و په‌یوه‌ندی نێوان جه‌سته و پۆحی ده‌رخستوو. له‌لایه‌کی ژيانی به‌ ئاوێنه‌ی مه‌رگ بینیه‌وه، گه‌ر ئاوێنه‌ی ژيانت ته‌لخ بێت، مه‌رگیشته‌ ته‌لخ و ناروون ده‌بیت، وه‌لی گه‌ر پوون بێت ئەوا بێگومان له‌ ده‌می مردنیشدا پۆحت پوون و ساف ده‌بیت، ئازار نابینی و له‌ مه‌رگ ناترسیت. ژيان په‌روه‌رده‌که‌ری پۆحبووه.

له‌ئایینی زه‌رده‌شتیدا به‌جۆریکی تر له‌مردنیان پوانیوه‌وه مامه‌له‌ی جیاوازیان له‌گه‌ل مردوو کردوو. له‌م ئایینه‌دا "ئاگر نیشانه‌ی خواپه‌رستی بووه" ^(٣٥) هه‌روه‌ها بۆ په‌یوه‌ندی ترس له‌مردن ده‌بوایه (شوینکه‌وته‌ی زه‌رده‌شتی لایه‌نگری ئاهورامه‌زدا بکات و دژی ئەه‌ریمن بووه‌ستیت، ئەمه‌ش هۆکاره‌ بۆ ئەوه‌ی بچیته‌ شوینی پاکبوونه‌وه له‌ پرده‌که‌ بپه‌ریته‌وه بۆ "به‌هه‌شت" له‌وێش بۆ هه‌میشه‌ له‌گه‌ل ئاهورامه‌زادا بژیت، دیاره‌ فه‌لسه‌فه‌ی پۆژی حه‌شر له‌و کاته‌دا بۆ جوله‌کاکان گوازاوه‌ته‌وه، که‌ پارسه‌کان به‌سه‌ر فه‌له‌ستیندا زالبوون) ^(٣٦). هه‌روه‌ها بره‌وايان وابوو که (مرۆڤ ده‌مری پۆحی په‌کسه‌ر له‌ جه‌سته‌ی ده‌رناچی، هه‌تا سی‌ شه‌و و پۆژ، گیان په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خوادا ده‌کات و گه‌ر گیانه‌که‌ گوناهاکار نه‌ بێت ئەوا به‌خۆشیه‌وه کاته‌که به‌سه‌ر ده‌بات، گه‌ر گوناهاکار بێت به‌ خه‌مباری، پاشان گیان له‌ جه‌سته جیاده‌بیته‌وه، جه‌سته له‌سه‌ر خاک ده‌بیت تا خاکه‌که‌ پاکده‌کاته‌وه ^(٣٧) واته‌ بره‌وايان به‌ پاداشت و سزا هه‌بووه، هه‌ر له‌ کتییی "ئاڤیستا" دا هاتوو

"مردووہ کان ھەناسە دەدەن و بۆ ھەتاھەتایە پیری و مردن و گەندەلی و نەمان لەو بوونە وەرە ماددیەدا نامینیت"^(۳۸). لەبەرئەوہی ھیزی چاکە و خرابە لەدێرەوہ ھەبوو، پەنگدانەوہی ھەبوو لەسەر دابەشکردنی چارەنووسی مرۆڤ لەنیوان چوونە نیو بەھەشت یان دۆزەخ، ھاوکات مرۆڤ، کە پزگاری بوو لەو جەستە، کە ھۆکاری گەندەلبوونی مرۆڤ و پۆحی مرۆڤ، ئەوا گەر بەھەشتی بیت لەو نەھامەتی یان لەو ھیزانە پزگاری دەبیت، کە مرۆڤ لەسەرەتای بوونییەوہ کۆششی کردووہ بۆ فریادبوون لەو ھیزانە، واتە کاتی کە بگەیت بەنەمری و جاویدانی و نەخۆشی و پیری و گەندەلی نەمینی ئیدی ئەمە گەیشتنە بەکەمال، ئەمەش خەونی سەرەتاو ئیستاو ئاییندەوی مرۆڤ، بەلام ئەم خەونە لەئایینەکاندا بەدیدی ھینریت وەلی لەم دنیاوەدا نا بەلکو لەدنیایەکی دی، بەلام ئەم دنیاوە و ژیان لەم دنیاوە و چۆنیەتی کردارەکانی مرۆڤ دیاریدەکات، کە ئاکامی مرۆڤ لەو دنیا چیدەبیت.

لە ئایینی ئیزیدیەکانیشدا دوو کتیبیان ھەیە "جیلوہ - مەسحەفا رەش" لەم ئایینەدا داخراوەکی زۆر دەبینریت، چونکە نابیت بەھیچ جۆریک باسی ئایین و کتیبەکەیان بکریت، بەواتا جۆریک لەتابووەیە بۆ باسکردن و کەشفکردنی ئایینەکە و نەھینیەکانی. "چەندین ئیزیدی... مەرگی پر جەفایان چەشتووہ ھەر لەبەرئەوہی ناوی کتیبە ئایینیەکانیان ئاشکراکردووہ"^(۳۹)، ئەوہی چۆن ئەم زانیاریانە زانراوہ ئەوہ چیرۆکی خۆی ھەیە، کە ئێرە شوینی باسکردنی نییە. لەم ئایینەشدا وەکو زۆریک لەئایینەکانی دی باسکردنی سزاو پاداشت بوونی ھەیە، بۆ نمونە لە جیلووەدا باس لە سزاو پاداشتی پاش مردن کراوہ، نووسراوہ "ئەوانە ی دژی من دەجووڵینەوہ لەو دنیا ی تر سزایان دەدەم... ئەوانە ی پازو نەھینیەکانی من دەپاریزن پاداشتیان دەدەمەوہ"^(۴۰)، بەواتا لەم ئایینەدا داوای پاراستنی ئایینەکە کراوہ، نەک ئەوہی ھەولدریت بۆ گەشەپێدان و بلۆکردنەوہی لەنیو خەلکدا، بەواتایەکی

دی وهك فەرزو ئەرکێك لەسەر پێرە کەران دانراوه، کە ئایینە کەیان
بلاونە کەنە وه!

ئەم دەستگرتنە لە بلاوکردنە وه پێویستی بە خۆبندنە وهی تاییبە تە،
چونکە هیچ ئایینیەک نییە بانگەشە بۆ فراوانبوون و بلاوکردنە وهی پەيامە کە ی
نە کات، بە لام ئەم ئایینە بۆ بە پێچەوانە وهیە؟

لە لایەکی دیکە وه ئەم ئایینە وهك چۆن لای (یارسانە کان و ئە هلی حە قو
عە لە وهیە کان "دۆنادۆن" هەبووه لای ئیزیدییه کانیس کراسگۆرین هەبووه)^(٤١)
دیاره چەمکی جیاواز بۆ ئەم دیاردهیه (لە شگۆرین) هەبووه بە لام لیکنزیکی
لە مەبەستدا هەیه، ئە مانە بە کاردین (دۆنادۆن - کراسگۆرین - لە شگۆرین -
تناسخ الارواح)، ئە مەش پیمان دە ئیت، کە باوه ریان بە نە مری پۆح هەبووه.
هەروهک لە کتیبی جیلوه دا هاتوه مردنی خە لکی ئاسایی
جیاکراوه تە وه لە مردنی ئە وه کە سانە ی خواوه ند پازیده کەن، پۆشاکپۆشی
وهک پاداشتی کە، "ئە وانە ی هە ولدە دەن من پازیبکەن وه کوه خە لکی ئاسایی
نامرن... رینگە بە هێچ کەس نادەم ماوه یه کی زۆتر بژی کە بۆم داناوه... گەر
بزانم شیاوه بە پۆشاکپۆشی دوو سی جار دە ی نیرمه وه سەر زهوی"^(٤٢). لە م
ئایینە دا زیاتر هەست بە تارمایی مرقۆفیککی بە دە سە لات دە کە ی، لە وێنە ی
پاشایە ک. لە م ئایینە دا ئە وه روون دە بیتە وه، کە کاتی مردن دیاریکراو بووه،
جیاوازی نیتوان کە سە ئیزیدییه کان هەیه، لە وهی کە کامیان خواوه ند پازیبکات
پاداشتی هەیه. چەمکی پازیکردن لە م ئایینە و سەر جە م ئایینە کاندای هەیه،
بە لام پازیکردن بۆچی؟ پازیکردن هۆکاری کە تە نیا بۆ ئە ونییه بە لکو بۆ
خۆشە، واتە ئە وه مرقۆفە برپوادارە ی کە خوا پازیبکات، ئە وا خواش ئە وه
پازیده کات، بە پاداشت دانە وه، لێرە دا هەست بە جۆره مامە لێ کردنی ک
دە کە ی. من خوا پازیده کە م و خواش من پازیده کات و پاداشتم دە داتە وه.
پازیکردنی خواش گوێ پرایه لیه. پازیکردنی ئە وه خو پازیکردنە. پازیکردن

وازهینانه له خو بۆ ئهوهی ئه و پازیبکهیت، گهر پازینه کهیت ده ترسیئیت، سزات ده دات، گهر پازیکهیت پاداشت وه ده گریئت. پازیکردن کوششکردنه، هه ولدانه، له بهر ئه وه پاداشتی هه یه.

مه سیحیه کانیئش بروایان به پاداشت و سزای دواى مردن هه یه، هه روهك له باسی ده رکردنی ئاده مدها هاتووه، که (له دره ختی زانینی چاکه و خرابه یان خوارد به هوی فریوخواردنی ژنه که وه، که مارێک فریویدا، خوا وتی نابیی لیبی بخۆن ده نا ده مرن، مار وتی بیخۆن نامرن)^(٤٣) سه ره تای سزاکه گوێپراهه لیبی نه کردن بووه. وهك پێشتر باس مکرد پازینه بوون به خواردنی سیوه که وه نه زموونکردنی ئازادی له نه خواردنی سیوه که. به لام تییبینی ئه وه ده که یین، له دره ختی زانینیان خواردووه، واته گهر مروؤ نه زان بیت سزای نییه؟ لیتره دا ئه وهی زانیان نه زانیان زۆر خویندنه وه هه لده گریئت، به لام باسه که مان له سه ر مردنه!

هه روه ها باس له زیندوو بوونه وهی مه سیح ده کریئت، بۆیه هه ندیک ده لیبی (مه سیح جهسته نه بووه به لکو پۆحی پیروژ بووه)^(٤٤) هه ربۆیه پۆحیش له خاچ نادریت، به واتا کاتیك ده وتریت مه سیح پۆحی پیروژ بووه، وهك ئه وه یه بگوتریئت مه سیح خوا بووه، هه ربۆیه نه مره، له لایه کی دییه وه پۆح ماده ده نییه تا له خاچ بدریت، واته پۆح ئه و خاسیه ته ی نییه، که له خاچ بدریت، شتی له خاچ ده دریت نامیبی به لام مه سیح ئه و شته نییه، که له خاچ بدریت، ئه و پۆحه نهك جهسته، ئه وه جهسته یه له خاچ ده دریت. لیتره دا تییبینی په راندنه وهی خوایه تی ده که یین بۆ مروؤ، مروؤی چۆن پیروژ ده کری، ئه و مروؤه به ئاو یزان بوونی به پۆحی خوا ده بیته خوا.

هه روهك له ئایینه کاندایا (به تاییهت ئایینه تاک خوداییه کان- ته وحیدیه کان) باس له په رچوو (موعجیزه) ی په یامبه ران کراوه، به واتا هه ر په یامبه ریک په رچووی هه بووه، یه کیک له په رچووه کانی عیسای کوری مریم

زیندووکردنه وهی مردوو بووه^(۴۶). ئەمەش بۆ خۆی بە پێی بیرکردنه وهی مرۆفی سەر بەست لە ئایین گرفت هەلگره، بەلام لە چوارچێوهی ئاییندا پاستییەکی دوور لە گومانە، چونکە ئایین بریتییە لە رازیبوون، تەسلیمبوون. هاوکات لە ئایینی ئیسلامیشدا مردن وەک سزایەکی بۆ ئادەم و حەوا، هەر وەها چۆن خوا گیانی بە مرۆفدا کرد ئەو هاش دەیمرێنیت و زیندووشی دەکاتەوه^(۴۷). گەر چاکەکار بێت پاداشتی دەکات، گەر تاوانبار بێت سزای دەدات. گەر ورد بپروانین لە ئایینەکان هاوکێشەیهک دەبینینەوه ئادەم و حەوا کاریکیان کرد، کە نە دەبوا یە بیکەن، لە بەر ئەوە سزایان دراو ژیانیککی کاتیان پێدرا، واتە فرێدرانە ژیانەوه. ژیانیش ئەگەری خراپەکردن و گوێزپارێکی نەکردنی لە خۆدا هەلگرتوو، ناکرێ مرۆف بژی تەواو گوێزپارێکی بێت. لە بەر ئەوە گوێزپارێبوون و نەبوونی پێویستی بە پاداشت و سزا هەیە، گەر گوێزپارێبوویت پاداشت و هەردەگرت، وە بە پێچەوانەشەوه. واتە مردنی مرۆف بە خالی دەرچوون و گەرانە وهی مرۆف دانراوه لە ئاییندا، گوێزپارێکنەبوونی مرۆف لە بەهشت دەرچوون (مردن) بوو، بۆ نیو ئەم جیهانە، ئەم جیهانەش مەلەبەندی تاقیکردنه وهی، کە دەبێ پاش جیهان بگەرێتەوه بۆ لای خواو پاداشت و سزای کردەوه کانت وەرگرتەوه. ئەو هەش، کە مرۆف دەتوانیت سنووری مردن بپریت هۆکارەکی ئەو هەیە، کە خاوەنی پۆحیکە، ئەم پۆحە بە شیکە لە پۆحی نەمر(خوا).

لە لایەکی تره وه^{۱۱} لە ئاییندا خوا ئەو بوونەیه، کە مردن تیایدا شوێنی نابیتەوه... هەر وەها مردن بە جێهێنانی وەزیفەیهکی خوداییە کە زیندوو بوونە وهی تێدایە، کە مرۆف نامرێ و خاوەنی ئەو پۆحەیه کە زیندوو دەبیتەوه^(۴۷)، کە دەلێن مرۆف خاوەنی ئەو پۆحەیه، ئەوا مەبەست ئەو هەیە، کە پۆحیککی پێدراوه نەمره، بەواتا پۆحی مرۆف بە شیکە لە پۆحی خوا، یەکیک لە خاسیەتەکانی پۆحی خواش نەمرییه. هەر لە قورئاندا

شهید(که له ږنگه ی خوا ده کوژدی) پله یه کی به رزی پیدراوه و به نه مر په سنکراوه، ده فرمویت مه لاین مردووه نه و زیندووه به س ئیوه ههستی پیناکه ن^(۴۸). هر له م ئایینه دا هاتووه، پوژی مردنی هه موو مروفیک له سکی دایکیدا دیاری کراوه، نه و فریشته یه ی، که به پرسه له گیانکیشان و ده مرینیت^(۴۹) ناوی ئیزرائیله.

نه وه ی گرنگه باسی بکه ین نه وه یه، که ئایینه کان سه باره ت به مردن زور شت باسکراوه به لام ناکری به م کورته نووسینه به سه رکړینه وه به لکو پتویستی به باسی تایبه تی هه یه، به لام لیږه دا به خیرایی هه ندیک سه رنج و باسکراوی تایبه ت به مردن، که له نیتو قورئاندا هاتووه تومار ده که م، بۆ نمونه:

نه مری به هو ی سامانه وه به ده ست نایه ت و هیچ شت و که سی فریای ناکه ون کاره کانی خو ی نه بیټ. لیږه دا ده رده که ویت نه مری به ده سندیټ به لام هه موو مروفه کان ناتوانن به ده سستی بیټن، هاوکات نه مری شتی نییه بکړدریت یان سه نریت(به واسته و خزم خزمینه)، به لام شتیکیشه ده کړدریت، وه لی نه و پاره یه ی پی پی ده کړدریت تایبه ته، لیږه دا کرداری چاک، که جوړه پاره یه که له لایه ن مروفی موسلمان وه، له م دنیا یه دا ده توانریت نه مری پی بکړیت. هاوکات شه هیدبون له ږنگه ی خوا، واته مردن بۆ خوا نه مرییه، وه ک چون له ئایینی ئیزیه کانشدا نه وه ی بتوانی پازیبکات مردنه که ی جیاواز ده بی، له ئایینی ئیسلامیشدا مردنی شه هید نه مرییه، واته مردنیکي نه مری هینه ره، راسته مردووه به لام لای خوا نه مره، چون نه و خوی پازیکردووه. گرنگه وردبینه وه له کرداری مروفه که هوکاري به ده سته پینانی نه مرییه، به لام نه م کاره ده بیټ ره نجی شانی خوټ بیټ، به واتا ته نیا خوټ، پزگارکه ری خوټیت.

ههروهها كوشتنى نهفسى بهد پاداشتى ههيه. له بهرئه وهى نهفسى بهد
هۆكارى رېنگه خرابهيه، ئه و مرؤفهى دهروونىكى بهدى ههيه دهتوانى نهفسه
بهدهكه بگۆرئى به نهفسى چاكهكار، كه هۆكارى بهدهستهينانى نهمرى و
ئاسودهيه، له زۆركاتدا كوشتنى ئه م نهفسه وهك كردهى مردنىك وايه، بهلام
مردنىكى پئويسته.

هاوكات وهسيه تگردن پئويسته، واته كه سىك پئيش مردنى وهسيهت
دهكات بۆ دواى مردنى. وهسيه تگردن لىكدانه وهى زۆر هه لده گرى له بهشى
سىيه مدا هه ولده ده م به سه ريبكه مه وه.

ههروهها مردن وهك حاله تىكى خودى په سنده كرىت، كه كهس فرىاى
كهس ناكه وىت. ئه مهش ئه وه ده گرىته وه ئه وهى كه متمانه به كهس نه كرىت،
مرؤف وريا بىت و زوو خافل نه بىت، چونكه ئه وهى پزگار كه رى خوده خود
خۆيه تى، كرداره كانى خۆيه تى، هاوكات كهس ناتوانى من له مردن فرىاد
بكات، مردن چاره نووسى هه موو مرؤفىكه به لام چۆن ده توانين مردن ئاسان
بكه ين، يان چۆن ده توانين دلنيا بين له وهى پاش مردن نه مرى به ده ستهينين
ئه وه شتىكه ده بى خۆمان بپوا به خۆمان بهينين. هاوكات له ئايينى ئىسلامدا
له فرموده و گىرانه وه كاندا ئاماژه به وه ده كرىت، كه كۆتا كار، كه مرؤف
پاداشتى له سه ر و ه رده گرىت مردنه. له م ئايينه دا باسله وه ده كرىت، مردنى
ئه و مرؤفانهى لاي خوا پله يان به رزه مردنيان زۆر ناره حه ته. چونكه
خۆشه ويستن. له به ره ئه وهى رۆح ته مه نىك له گه ل ئه و جه سته يه دا بوو ژياوه
بۆيه ئاسان نيبه جيا بوونه وه و ناره حه تى ده وىت. خوا ده لى ته نيا
له رۆحكيشانى باوه رداران دوودل بووم (خواش دوودل ده بىت، له برىاردان) -
يكره الموت - هاوكات رۆحكيشان كۆتا كارى مرؤفى موسلمانه، كه پاداشتى
له سه ر و ه رده گرىت. بۆيه عومهرى كورپى عه بدولعه زيز ده لى حه زنا كه م
رۆحكيشانه كه م له سه ر سو كبىت. رۆحكيشانى مرؤفى كه م باوه ر قورسه تا

پۆحكيشانەكەى بېيتە ھۆى زيادكردنى چاكەكەى. بەلام مړوڤى زۆر باوهدار قورسە پۆحكيشانى چونكە خۆشەويستە بەلام ئاسانە بۆ خۆى، واتە لای خوا مړوڤى باوهدار ئاسانە پۆحكيشانى بەلام بۆ خوا كاريكى گرانە، چونكە ئەم مړوڤەى خۆشەويست. بەلام گەر مردن چاكە بېت بۆ مړوڤ ئيدى بۆ، بۆ خوا كاريكى گران بېت پۆحكيشانى ئەم مړوڤە لە كاتيكدانگهيشت كردنەوہى بېت بۆ لای خۆى. واتە زياتر نزيك خستنهوہى بېت لە خۆى؟ ھەربۆيە دەگوتريت شهيد زۆر ئاسان پۆحى دەردەچيئت، ئەو كەسەى دەيكوتريت وەك ئەوہى چپنوقىكى لىببگيريت. ھاوكات شايبە تمان ھيتان پۆحدەرچوون ئاسان دەكات.

ئاوات خواستن بۆ مردن تا بە بەھەشت بگەيت، ھەروەك ژيانىكى چاك بە ئيزنى خوا پيشمەرچى چونە بەھەشتە. مردن بەكافرى سزاي توندى ھەيە، ئەوانەى بەبى باوهدارى دەمرن نەفرەتى خواو فرىشتەو خەلكيان بەردەكەويئت.

لەم ئايينەدا ئيمە ئەمړۆ تيبينى ئەوہ دەكەين، مړوڤەكان زيەدەتر بەرزەوہندى خوازن بەرانبەر ئايين، ئەوان زياتر گرنگى بە بەھەشت دەدەن نەك بە خوا، ئەوان داواى بەھەشت نەك خوا دەكەن، ئەوان كە نزا دەكەن بۆ ئەوہيە، كە خوا بيانخاتە بەھەشتەوہ نەك وەك عاشقى شاديان بكاتەوہ.

ژيان لەم ئايينەدا پردىكى پەرينەوہيە، وەك سەردانكردنىكى خيرا وايە، واتە سەفەرىكە، بە زۆرو بى ھەلبژاردنى خۆت دەبى بكرىت و دەشبىت لەم سەفەرە بگەپيئتەوہ، لەكوپۆھەتوويت دەبى بۆى بگەپيئتەوہ(بەلام من دەلیم لەكوپۆھەتوويت)، بۆيە گەپانەوہ بۆ مال و بۆ ھەوہلین شوپن گرنگى زۆرى ھەيە، دەبى دووروزيك لەو سەفەرە كورته بگەپيئتەوہ بۆ شوپنى يەكەم، بەلام ئەم سەفەرە ھەروا لەخۆرا نييە، سەفەر كردن ئامانجىك لەپشتىتەتى، كە ئامانجىكى بالايە، سەفەر كردنى ژيانى خيرا بپرياردەرى

دەستنیشانکردنی مالى ئەبەدىيە، واتە ئەم گەشتە كورتهى ژيان پيمان دەلالت تو بەهەشت شوینت دەبى يان دۆزەخ، واتە پيشمەرجى چوونە بەهەشت و دۆزەخ ژيان يەكلایى دەكاتەو، لەبەرئەو هیواخواستن بۆ گەرانهو بۆ مەنزل و مالى هەمیشەیی لەلایەن مرۆفی چاکەکارەو لەقورئاندا پیویستە، چونکە ژيانى بەهەشت ژيانىكى مسۆگەر و هەتاھەتایبە، بەلام ژيانى سەرزەمین وەك کاروانسەرایە، پاگۆزەرە.

هەرۆهەما بۆ مردنە جیاوازهکانى وەك ئازەل و پووک وشەى جیاوازی لە مردنى مرۆف بۆ دانراو. وەك چۆن لەزمانى كوردیدا جیاکراوئەو، كە مرۆف نەما پىی بگوتریت (مرد)، ئاواش كە پووک مرد پىی بگوترى (وشكى كرد)، كە ئازەلئیش مرد پىی بگوتریت (تۆپى)، هاوکات جیاکردنەوئەى مردن و نەمانى زیندەوئەرەکان هۆکارى خۆى هەيە، كە دەشى شا هۆکار پەيوەست بى بەپیرۆزى و جیاکردنەوئەى مرۆف لە بوونەوئەرەکانى دى بەگەرەترو بەپیزتر. لەلایەكى ديبهو دۆرى مردن گرنكى خۆى هەيە، مرۆف لەچ كات و شوینىك و لە چ دۆخىكدا بمریت، هەندى مردن هەيە، مرۆف دەبى نزا بكات بەو جۆرە نەمرى، بە نمونە مار پىوئەى نەدا، يان لە تەوالیتدا نەمرى، بەلكو لە سوچدەدا بمرى. مردن لە مەككە و مەدینە جیاوازه وەك لە بارپىكدا يان لە شارپىكى دیدا بمریت. يان مردن لە پۆزى هەينى جیاوازه لە مردن لە پۆزىكى دیدا... واتە جۆرو شوین و كات و دۆخى مردن گرنكى خۆى هەيە.

گەر مردن وەك تاقیکردنەوئەى مرۆف بزانییت ئارامى دەبەخشیت و بیدەسەلاتى مرۆفو دەسەلاتى خۆى نیشانداوئە لەوئەدا، كە مرۆف ناتوانى لەمردن هەلپیت^(۵۰)، مرۆف بەردەوام تاقیدەكریتەو، دەبى ئاگامەندانە ژيان بەسەر ببات چونکە ژيان بریتیبە لەتاقیکردنەوئە، گەر لەم تاقیکردنەوئەيە دەرنەچیت بۆ هەتاھەتایە دەكەویت، تەنانەت مردنیش تاقیکردنەوئەيە، هەركات مرۆف مردنى وەك تاقیکردنەوئە زانى ئیدی ئارام دەبیت، مردن وەك

دږنده نابینې، ده بې ټو هوش بزاینې ټیمه ی مروؤ که متوانان له بهر ټو هوش ناتوانان په دی تاقیکردنه وه کان بدهینه وه، ټو هوشی گرنکه خومان ټاماده ی تاقیکردنه وه کان بکه یین، بؤ ټو هوشی سرکه وتووین، چاره نووسی مروؤ به تاقیکردنه وه کان وه په یوه سته، له ژیانې پوژانه شدا به مجوره یه، به لام ټو هوش گرنکه تاقیکردنه وه کان فرهن پیوسته مروؤ بتوانیت له زوریک له تاقیکردنه وه کان سرکه وتوویت، بی هیوا نه بیت. مروؤ مه حکومه به تاقیکردنه وه، مروؤ ده بیت، واته مروؤ ناچار به کردنه، ټیدی ټونجامی کردنه که چیده بیت، ټو وه له دهسه لاتی ټو دا نییه، وهک ناسر سوبحانی ده لیت: مروؤ توانای کردن و نه کردنی هیه، واته چی بکه م و چی نه که م. به لام چی ده بیت و چی نابیت ټو وه خوا دیاریده کات، مروؤ بی دهسه لاته له وهی چیده بی و چی نابی، به لام به رپر سیاریشه له وهی دهیکات، واته بهر چی ده بی و چی نابی به چشنی په نگدانه وهی چی بکه م و چی نه که م. هاوکات مروؤ له تاقیکردنه وه یه که وه بؤ تاقیکردنه وه یه کی تر جیاوازی هیه، تاقیکردنه وه هیه نمره ی زیاتری له سه ره له بهر ټو هوش بې بزاینان تاقیکردنه وهی مردن نمره یه کی فره ی له سه ره. مردن یه کی که له وهسه لاتانه ی که مروؤ ناتوانیت بیه زینیت، که رچی لاف دهسه لاتی بالا لیده ده یین به لام له ټاست مردندا لاوازین، هه روهک مروؤ گه لی هه ن به هیزن به لام ټم مروؤ فانه خاوه ن ټیمانیکې پته ون (ټمه له ټاییندا- به لام له بواره کانی دیدا مروؤ گه لی بی ټایینیشمان هیه، که ټازایانه به رانبه ر به مردن ده وه سته). به لام نابی ټو وه له یاد بکه یین، که مردن نابه زینیت به لکو گرنکه ټازایانه به رانبه ری بووه ستین، مردن ټو دهسه لاته یه، که پییه کی له ټیو میتافیزیک و پییه کی له ټیو فیزیکدایه، له بهر ټو هوش دهسه لاتی مردن مروؤ به زینه.

هاوکات له قورئاندا په یوه ندى نىوان مردن وکات زور به زه قى
 دهرده که ویت، جگه له وهى شیوهى جیاواز له مردنى تیدا ده بینریت...
 چندين حاله تى تر له سهر مردن له قورئاندا هاتووه نه مه ته نیا شتیکی
 که مېوو خستمانه پروو، تا وینه به کی مردن له قورئان بخینه پروو.

۳/ مردن له فلسفه فهدا:

فلسفه چییه؟ وه لامدانه وهى نه م پرسیاره گرانه له بهرته وهى پیموایه
 هر فیهل سووفه و وه لامى خوئى بو نه م پرسه هیه، هر قوتابخانه به کی
 فلسفه فی یان به پتی سرده مه جیاوازه کان وه لام بو نه م پرسیاره هیه^(۵۱)
 "له پرووی زمانه وانیه وه وشه ی فلسفه philosophy، وشه به کی لیکدراوه
 له هر دوو برگه ی (philo) عیشق، (sophy) دانایى، وانا خوشه ویستی
 دانایى"^(۵۲) فیهل سووفه به راییه کانى یونان فلسفه فیان به زانینیکی بی
 خه وشو زانینیك، که هیچ سوودیکی مادى نه بیت یان ته نیا نامانچ گه پان بیت
 به دواى حه قیقه تدا داناوه^(۵۳) فلسفه عه شقه، عاشقى راسته قینه نه وه یه،
 که ژیانى به ختبات له پیناو زانینی حه قیقه تدا، مه عشوق حه قیقه ته و ده بی
 عاشق بویرانه بو مه عشوق خو به خت بکات.

کارى فیهل سووف هه ولدانه بو پرسیارکردن له بوون و ماهیه تى
 شته کان، پروداوه کان، دیارده و چه مکه کان، چونیه تى په یدابوونیان،
 بوونیان^(۵۴) بایه خى عه قل بو فلسفه زور به هاداره، که زورکات و هه
 پیناسه ی فلسفه ده کریت وه "چالاکیه کی عه قلی"^(۵۵) هه روه ک لای
 مارکس فلسفه و فیهل سووف (نرکی گورینی جیهانه نه ک لیکدانه وه)^(۵۶)
 لای نرستو "فلسفه له واتای بوون ده کولیته وه"^(۵۷). لای ژیل دولوزیش
 کارى فیهل سووف و فلسفه بریتیه له داهینانى چه مکه کان.

مردن له فەلسەفەدا بۆچوونی جیاواز هەڵدەگریت. هەڵدەدەم بۆچوونی هەندیکیان زۆر بە کورتی بخەمەرۆو. ئەفلاتوون پێیوایە ئێمە نازانین مردن چییە، بۆیە نابیت له مردن بترسین، مەرۆفی بۆ دوو بەش دابەش دەکات "مەرۆف دەروونە و لەنیۆ لەشدا دانراوە، لەش دەرەکی و دەروون لایەنی ناوەکی مەرۆفە"^(۵۸) هەربۆیە برۆای بە نەمری دەروون (رۆح) هەیه. دیارە گەر له وشە ی دەروون وردبینەوه، تیبینی ئەوه دەرکەین، له دەرکەوتن و ون پێکھاتووه، دەر (دەرکەوتن) ون (نادیار). واتە دەروون، دیاریکی نادیارە، دەرکەوتە ی هەیه، بەلام خۆی دیار نییە.

ئەفلاتوون بەمجۆرە پێناسە ی مردن دەکات (مەرگ لە ناوچوونە، واتە کەسێک دەمریت ئیدی هەست بە هیچ ناکات، یان گواستەوه ی رۆحە له جیھانیکیەوه بۆ جیھانیکی تر)^(۵۹) لێرەوه ئەفلاتوون مردن و خەون بەیەکدی دەچوینیت، پێیوایە خەونیکی هەتاھتایی خۆشیەکی زۆر بە "شا"ش دەبەخشێ نەك بە مەرۆفی ئاسایی. هەرۆه ها گەر مردن گواستەوه ی رۆح بیت، ئەوا ئامادەم نەك جاری چەندین جار بمرم، چونکە جیھانەکی تر راستەقینە یە نەك ئەم جیھانە، ژیانیکی جاویدانی لەوی هەیه، هەرۆه کە پێیوایە کەسە چاکەکان نە له ژیان و نە له مەرگ خراپە یەك نابینن، چونکە خوداوەند چاوی سۆزیان لێناپریت^(۶۰). لەلایەکی ترەوه ئەفلاتوون چەند بەلگە یەك بۆ نەمری رۆح دەهینیتەوه، کە دکتۆر محمەد کەمال پێنج بەلگە ی دەستنیشان کردووه^(۶۱). (پیش ئەوه ی بێینە ئەم جیھانەوه شتەکانمان زانیووه و ناسیووه هاتنە ئەم جیھانە لەبیری بردوینەتەوه، واتە رۆح پیش جەستە هەبووه، ئەگەر بەلە دایکبوونمان لە مەرگەوه بێینە ناو ژیانەوه، کەواتە پێویستە دوا ی مەرگیش رۆحمان بمینیتەوه. بە واتایەکی تر پوودانی کەوتنە نیۆ جەستە زانینەکانمان لە بیرچۆتەوه. بەلگە یەکی تر دژەکانە، هەمووشتی لە دژەکە یەوه لە دایکدەبیت، لەزیندوو مردوو دیتە بوون،

له مردنیش ژيان دیتته بوون، كه واته ده بې پوحي مردووه كان له شویني بن بو
 نه وهی بگه پینه وه بو ژيان^(۶۳) نه فلاتوون له زاری سوكراته وه ده لی، كه خوا
 فرمانی پيكردووه به دواي زانستدا بگه پیت، بویه شه رمه له ترسی مهرگ
 له فرمانی خوا لابدات، هه روهك نه زانینی مهرگ چیبه، هوكاریكه كه بو
 نه وهی مهرگ به نیعمه تی خوا بزاین نهك به به لا^(۶۴) سوكرات له پیناو زانیندا
 سزای مهرگی به سهردا سه پینرا بویه ده لیت (كاتيك مرؤف بیه ویت کاری بكات
 نه وکارهی ژيان یان مردنی پیده به خشی)^(۶۵)، نه مه بیرکردنه وه یه کی گرنکه،
 كه مرؤف له نه گه ره كانی یان کرده كانی ناماده یی مهرگی هه بیت، واته هه
 کاری ناماده یی مهرگه له و کاره دا، له به رنه وه مرؤف بی به ها بریار نادات،
 ناکات، چونکه به های کرده و بریارو نه گه ره كانی كه هه لیده بژی ریت هاوتا
 ده بیت به ژيانی.

سوكرات، كه له زینداندا یه هاوړيكانی ریگه ی بو خوش ده كن له زیندان
 هه لیت و له مهرگ پزگاری بیت، وه لی سوكرات ده لی (نابیت له ترسی مهرگ
 خوم له یاسا لادم)^(۶۶) به لكو سوكرات له پیناو چه سپاندنی یاساو
 دادپه روه ریدا مهرگ قه بول ده كات ده لیت "هه له اتن له مهرگ زور دژوار نییه
 به لكو هه له اتن له خراپه دژواره، چونکه خراپه له مهرگ تیژتره"^(۶۷)
 هه روه ها پینوایه (هه مرؤف يك كه پووبه رووی مهرگ بیت وه ده توانیت
 پیشبینی نایینده بكات)^(۶۸). ده بینین سوكرات له به رده م مهرگدا خوی په زیل
 نه كات، به لكو دلیرانه پووبه رووی مهرگ ده بیت وه، چونکه مردن هینده ی
 خراپه خراپ نییه، به لكو مردن نهك خراپه به لكو باشه یه و چا كه یه، چونکه
 چاوو عه قلی مرؤف ده كاته وه له وهی پیشبینی بكات.

هه له بریاره كونه كان پیتاگوراس (باوه ری به "لاشه گورین" هه یه،
 پوژيك پیتاگوراس پیاویك ده بینیت له سه گه كه ی ده دات، پتی ده لیت، كه لی
 نه دا چونکه نه و ده روونه ی له له شی سه گه كه دایه هاوړی پیتاگوراسه)^(۶۸).

ئەم بۆچۈنە زياتر ئايىنىيە، بەلام لاي فەلسەفە بۆچۈنەكان راستە ھەندىجار بەرگى ئايىنى دەپۆشن، بەلام لە ناوەرۆكدا فەلسەفە، واتە ئەفلاتون، كە باوھەرى بە نەمرى پۆخ ھەيە، ھاوكات بەلگەكانى بەلگەى فەلسەفە. لەلايەكى دىيەوھ ئەرسەتۆش وەك ئەفلاتون برواى بە دابەشكردنى مرۆڧ ھەبووھ بۆ نەفس و لەش، وھ پىيى واىە، كە (نەفس زىندووويەتى دەداتە لەش، لەشيش زىندووويەتى ھەلدەگرىت) ^(۶۹)، دەشپىت دەركەوتەى دەروون لە لەشدا بىت.

بەلام بەپىچەوانەوھ لاي دىمكرىتس پۆخ نەمر نىيە، زىندوووبوونەوھش نىيە ^(۷۰). لاي فرانسىس بىكۆن (زانىن وادەكات ترسى مەرگ برەوئىننەوھو ئاسانى بكات)، ^(۷۱) لە وھسىەتنامەى بىكۆن نوسراوھ "رۆحى خۆم بە خودا و جەستەشم بە نادىارى... دەسپىرم" ^(۷۲) واتە بىكۆن برواى بە نەمرى پۆخ و لەناوچرونى جەستە ھەبووھ. ھەرۇھەلا فەلسەفەى سەدەى نۆزدەيەمدا و بە دىارىكراوى دواى جەنگەكانى ناپلىون، مردن زياتر لە نووسىنەكانى ھىگل و شوپنھاوھردا خۆى دەردەخات، گەرچى پۆمانتىكەكان بەوھ بەناوبانگن كە "شكۆ"يان بەخشىوھتە مردن، ھىگل لە فىنۆمىنۆلۆژىاي پۆخدا، لەو بەشەيدا/ كە تەرخانكراوھ بۆ دىالىكتىكى پەيوەندىي كۆيلە و سەردار، ئاوپى داوھتەوھ لە (ترس لە مردن) و (دلەپراوكىي مردن) و ھەرۇھەلا (خۆبەختكردن لەپىناوى ئەوى تردا). كۆيلە، كۆيلەتتى لە مردن پى باشترە. زانىنى ئەوھش، كە مرۆڧ لە مردن دەترسىت بەس نىيە. دەبىت ژيان بىتتە شوپنكەوتە و پاشكۆى مەرگ. بەلام - ژيانكردنى لەمجۆرە -، خزمەتكردنە بە كەسك، كە مرۆڧ لىي دەترسىت و دلەپراوكى دەخاتە دلئى مرۆڧەوھ. بەبى ئەم خزمەتكردنە، دلەپراوكى ناتوانىت بوون بگورپىت. خزمەتكردنى ئەوى تر و پەيوەستبوونە بەوانى ترەوھ، كە مرۆڧ لە دەستى ترسىكى كۆيلەساز پزگار دەبىت، كە بىرى مردن بەسەر پۆخىدا زال دەكات. ^(۷۳) ھىگل، مردنى نەك

تەنیا لە دیالیکتیکی ھیزی نێوان کۆیلە و سەرداردا، بە لکو لە "دیالەکتیکی عەشق" یشدا شی دەکردهوہ: (مردن خودی عەشق خۆیەتی، لە مردنایە کە عەشقی پەھا خۆی دەردەخات).^(۷۴)، گەر عاشق، عاشق بێت، دەبێت مردنی خۆی لە مەعشوقەدا ببینیتەوہ، بە ھای ژیانی لە مەعشوقەدا ببینیتەوہ. ئەم تیگە یشتە بۆ مردن، نزیکە لە مردنەوہ، کە پۆمانتیکەکانی سەردەمی ھیگل پڕوایان پێی بوو. بۆ ھەندیک لەوان، (مردن جەزب و توانەوہیە لە ھەمەکیەتدا (کل). بۆ ھەندیک تریشیان دەستپێکی ژیانی ئەبەدیە کە مەسیحیەت باسی کردوہ، بەوجۆرە کە عارفان و شەھیدانی مەسیحی پڕوایان پێی بوو^(۷۵). دەبینین لای ھیگل ترس لە مردن دەبێتە زەمینە کۆیلائیەتی، واتە ئەو مەرقانە دەترسن دەبنە کۆیلە، ئەوانەشی ناترسن دەبنە سەردار، بەلام مەرقە سەردار پێویستی بە دانپێدانانی مەرقەتی سەربەستە بۆ سەردارییەکی، وەلی ئەو لە نەبوونی مەرقەتی بە باوەرھێنان بە سەربەستیە کەیدا دەژی، لێرەوہیە جەنگی کۆیلە بەسەر سەرداردا کە ھۆشیار دەبێتەوہ سەردار دەرووخینێ. واتە لای ھیگل مەرقە دەکەوێتە جەنگی مان و نەمان لە پێناو دانپێداناندا. نۆفالیس دەیگوت "ژیان سەرەتای مەرگە، ژیان خۆی لە پێناوی مەرگدایە، مردن ھاوکات ھەم سەرەتایە و ھەم کۆتا"^(۷۶). بۆ زۆریک لە پۆمانتیکەکان مردن ھێجگار سەرنجراکێش بوو، بۆ نمونە شیلی دەیگوت: (چ سەیر و ستایشنامیزە مردن!). ھەرۆھا مردن بۆ کلایست و ھۆلدەرلینیش ھەروا بوو، کە کۆتاییان بە ژیانی خۆیان ھێنا. کلایست، لەسەر گۆپی مەعشوقەکە خۆی کوشت. پەنگە ئەم کارە بۆ ئەوہ کردبێت تاکو نیشانمان بدات کە مەرگ، خودی عەشق خۆیەتی^(۷۷).

بۆچوونی شوپنھاوەر بۆ مردن نەرینییە، ئەو دەلێت "ئەوہی لە مردنمان دەترسینت، بە ھیچ شیوہیە ک ئازار نییە، چونکە ئازار دەکەوێتە

ئەم دىۋىي مردنەۋە، ئىمە نۆرچار لە تاو ئازاردا پەنا بۆ مردن دەبەين، ھەندى جارېش بە پىچەۋانەۋە بەرگەي ئازارىكى بەسۈي دەگرېن بۆ ئەۋەي لە مردن ھەلبېين^(۷۸). شوپنھاۋەر دەيەۋىت بېسە لمىنىت، كە (پەيۋەستېۋون بە ژيانەۋە بەھىچ جۆرى لەعەقلەۋە سەرچاۋە ناگرىت، بەلكو لە ئىرادەيەكى كۆيرو ناناگاۋە سەرچاۋە دەگرىت، دەنا گەر پىشتر لە مروفىان پېرسىبايە ئەتەۋى بېيە ئەم ژيانەۋە ئەۋا ھەرگىز پازىنە دەبوو)^(۷۹). بەلام شوپنھاۋەر لە پوانگەي خۆيەۋە دەپوانىتەۋە واقع و بىر كىرەنەۋەي مروفە سادەكان پەراۋىزە خات، دەنا پىموانىيە، مروفەكان لەۋە تىبگەن، كە ئازارى مردن دەكەۋىتە ئەۋىدو مردنەۋە. ھاۋكات پازىنە بوۋى مروفە بەۋەي، كە پىرسى پىبىكرايە و پازىنە دەبوو، پوانگەي خۆيەتى، ناكرى بگشتىنرىت، پاشان نەينى و گرنگى مردن و ژيان لە پىرس نە كىرەن و لە نەزائىنە كەيدايە.

بۆ شوپنھاۋەر عەقل پوۋخىنەرە، گەر بە لەعەقل بژىن ناژىن و خۆ دەكۆزىن، لە بەرئەۋەي لەعەقل دەزائىت ئەم ژيانە گەمەيەكى بى مانايە، ئەۋانەي دەژىن لەعەقل نىن، بەلكو بە چاۋ داخستەنەۋە دەژىن.

لاي فرۆيد. چەمكى "غەرىزەي مردن". لەناۋ ئىنساندا چەند مەيلى خۆنوساندن بەژيانەۋە ھەيە، ئاۋاش مەيلى بەجىھىشتىنى ژيانىش ھەيە. غەرىزەي مردن لاي فرۆيد ھىزىكە پىچەۋانەي غەرىزەي ژيان. ئىنسان ۋەك چۆن ھىزى ناۋەكى ژيانى تىدايە، ئاۋاش ھىزى مردنى تىدايە. غەرىزەي مردن، كە لاي فرۆيد يەكسانە بە مەيلى تىكشكاندن و ويرانكارى، لە بنەرەتدا^(۸۰) فرۆيد گەيشتە ئەۋ بىروايەي كە ساتەۋەختى (مەرگ و خۆكۈشتن) چىتر ھاۋشان نىيە لەگەل ئازاردا، بەلكو سەرىكى لەناۋ چىژدايە، ۋەك چۆن سەرىكىشى لە ناۋ ژيان و مانەۋەدايە. مەرگ ئازارى نىيە و لەگەل لەزەتدا لە پەيۋەندىدايە^(۸۱). ھاۋكات فرۆيد (پىبىۋايە خۆ لادان و تورپەلدانى مەرگ ھۆكارىكە بۆ نامۆيمان لەم جىھانەي ئىستادا، ئىمە بەۋ ھەلۋىستەمان كە

خومان پئوھ گرتووه، نامۆبووین، چونکه ده مانه ویت مەرگ له م ژیانه بکهینه
 دهروه) ^(۸۲) ههروهك (مردن تايبه ته به خودی مرۆڤ، چونکه به کهم
 بپرکردنه وهی مرۆفیش له مەرگ بووه، یان مرۆڤ به بیرکردنه وه له مەرگ فیزی
 ئەندیشه بووه) ^(۸۳). فرۆید لیکۆلینه وهی وردی تاییهت به مردن له ئایین و
 ئەفسانه کۆنه کان کردووه. له کتییی ته وته م و تابۆدا باسی ئەوه دهکات،
 مردن چونکه خۆی نهئینییه، کاتی که سیک ده مریت، ئەو که سهش ده بیته
 به شیک له نهئینی و تابوو ده کریت. تابوش هه م پیرۆزه و هه م ترسناکیشه،
 له بهرته وهی نه ناسراوه و خاوهن هیزه. لیره وه مردن ترسناکه چونکه خاوهن
 هیزه و نه ناسراوه، ده توانیت مرۆڤ له ناویبات، بۆیه پیرۆزکراوه، واته مردن
 ناسیاویکی نه ناسراوه، به بوونمانه وه لکینراوه و ناتوانین لیتی بکهینه وه، وهک
 سیبه ره که مان وایه و لیمان نابیته وه، سیبه ریکه هه میشه ده مانترسینتی،
 چونکه ناشیناسین، لیتی ده ترسین، پیرۆزی ده کهین. مردن ئەو نزیکه یه، که
 له پووی ناسینه وه زۆر دووره لیمانه وه، ناتوانین بیبه زینین، ئەو ئیمه
 ده به زینیت، بانتره له ئیمه، چه ند بانگه شهی ناسینی ده کهین وه لیتی
 نایناسین. تابۆ ئەو شتانهن، که ده بنه هۆی ترسو دلنیگه رانی مرۆڤ، هۆ
 مه به سستی ده رکه وتنی تابۆش په هه ندیکی نه سستی هه یه. فرۆید شیکاریی
 مردنی په یوه ست کردووه به نه سته وه و له پوویه کی سایکۆلۆژییه وه له مردنی
 روانیوه.

یه کینکی دی له فه یله سووفه کان، که به چرێ باسی مردنی کردووه، که
 ده کری بگوتریت له میژووی فه لسه فه دا هایدیگه ر یه کیک بووه له و
 فه یله سووفانه ی مردن پانتاییه کی فراوانی نووسینه کانی داگیر کردووه، بۆیه
 ناکریت به کورتی بیرى ئەم فه یله سووفه بۆ مردن نه خه ینه پوو. هه رچه ند
 ئەسته مه به بی تیگه یشتن له فه لسه فه که ی بتوانین له مردن بگه یین، چونکه
 مردن وهک پێشمه رجیک وایه بۆ بوونی مرۆڤ، ههروهک بوون لیره و نیگه رانی،

بوون له گەل ئەوان... پێشمەرگن بۆ مۆڤ (دەزاین)*، "بوون بەرە و مەرگ" پێشمەرگجیکە. لای ھایدیگەر مۆڤی پەسەن و نارەسەنمان ھەیە، کە مردن بۆ ھەریەکیان جیاوازی (ئەو ھەری پەسەنانە پڕوانی تە مردن، ئەوا مردن بە راستییەکی بوونی خۆ دەزانیت، کە تیایدا دەژی، دەزانیت ئەم وەک خودیک مردن ئەزموون دەکات، واتە ئەم دازاینە لە چاوە پڕوانی پڕیاردانیکدا یە بۆ مردنی، مردن شا ئەگەری بوونییەتی، کە دەبێ چاوە پڕوانی لێی ھەبێت و پڕیار بدات، بەلام پڕوانینی نارەسەنانە بۆ مردن ئەوا مردن لە دەرهو ھەری بوونیاندا پەیدا بوو، ھەر ھە دەزانن کە دەمرن، چونکە خەلکی تر دەمریت^(۸۴) بەواتا مردن بە دابراو لە خۆیان دەزانن، لە کاتی کدا مردن بە بوونیانە وە وابەستە، مردن جیا نییە لە من، مردن وەک کۆتا ئەگەری بوونی منە، چون بە مردن گشت ئەگەرەکانی بوونی من تەواو دەبێت، دوا ھەڵبژاردنی من لە جیھاندا مردنە، ھەر بۆیە وەک دوائگەر مەحکومین بە ھەری خۆمان بێن، مردنیک پەسەنانە بمرین، خۆمان بمرین نەک ئەویدی، واتە لەروانی دەرهو ھەری دازاین پڕوانینە مردن، مردنی منە ھە تۆیە نەک ئەوانە، ھەر مۆڤیک دەبێ ئەزموونی مردنی خۆی بکات، چونکە مردن تاکە ئەزموونیکە کە ناتوانین نەیکەین، ئیدی بۆ دەبێت ئەم ئەزموونە لەروانین لە مردنی ئەوانیدی (نارەسەنانە) ھەڵبژیرین. بۆ ھایدیگەر مردنی دازاین دەبێتە ھۆکاری گەشتن بە سەرچەمی بوون. نیکە رانی مۆڤ بۆ مردووە تەنانەت پاش مردنیشە، چونکە مامەلە مۆڤەکان لە گەل لاشە کە دا نیکە رانی تیدا یە. دازاین کاتی لە مردن ھەڵدیت خۆی و نە دەکات لە نێو ئەوانیدی و مۆڤی جیھاندا، چیدی ئەم دازاینە خۆی نییە، خاوەنی مۆڤی خۆی نییە. دازاین ئەو بوونە، کە نە لە دایکبوون لە پەیدا بوون و نە مردن دوورە لێی بە لکو لە بوونیدا یە، واتە مردن و ژیان دوور نزیکی نییە، بە لکو لە بوونیدا یە. مردن بۆ کەسی پەسەن دەرچوون و پڕانە وە نییە لەم ژیانە، بە لکو

کۆتایهینانه به ئەگەرەکانی به هەلبژاردن و بریارەکانی، به بوونی. لێره دایە گرنکی هایدیگەر بۆ تیگە یشتن لە مردن دەردەکهوێت، که مردن به دابراو لە بوونی دازاین نابینیت. دازاین بوونیکێ فریدراوی هەیه و بی ناوهرۆکه دەبییت ناوهرۆک بۆ خۆی ساز بکات و بەسەرجه می بوونی بگات. واتە دەزاین خۆی بوونی خۆی سازدەکات، بوونیکێ بەسەردا سەپینراوی نییه، جوولاندنی دازاین لە نیو ژیان و مردنیدا میژووکارییه، واتە خۆی میژووی خۆی سازدەکات، لەبەرئەوهیه، که دازاین دوودلە لە بریاردان، چونکه هەر بریارێ نەریکردنی ئەوانیتەر، هاوکات، بریار بریاری بوونه، نەک بریاریکێ لاهەکی، بەلکو بوونی ئەم دازاینه لەسەر ژیانی بریاردهات.

دەزاین بۆ بوونی خۆی دەبییت بە کۆتایی، چونکه مەرۆکه که دەمریت باسیدەکرێ وەلێ ئەم خۆی لێره نییه. واتە مردن هی دازاینه به تەنیا هی کهسی دی نییه. دازاین تا لێره بییت، هیشتا نەبووه، واتە دازاین بوونه لێره (بوون لە جیهاندا)، کاتی دەمری چیدی لێره نییه، به تەواوکۆیی دەگات، تا نەمردووه هیشتا نەبووه بهوهی دەبییت ببییت، چونکه ئەگەری دی لە پیشه، بەلام که مرد چیدی ئەگەری دی نامینی. دوودلی و نیگەرانی دازاین مردن به دیاردهخات، واتە نادیااری مردن لە نیو دوودلیدا بەرجهسته دەبییت، دلێک لێره (رانەبردوو) دلێک لای ئەوهی نەبووه (داهاتوو) واتە دوودلی پوو لە داهاتوو. لەبەرئەوه لای هایدیگەر دوودلی هەولێ بریاردانە، ئاماژە بۆ نەبوونیکێ دیاریکراو دەکات، که ئەو نەبووه دازاینه و لە بناغهوه فریدراوه بۆ نیوه مردن، واتە بوونیکه پوووه و مردن، چونکه بوون لە جیهاندا و توانایی بۆ بوون گەرتهترین ئاماژەهی مردنی لە خۆدا هەلگرتوووه. مردنی دەزاین لە پەيوەندی بەدەرەو هاوکات وازلینە هینراوه، ناتوانین وەک ئیشیک دەستی لێهەلگرن. دازاینی پەسەن دلتیا بوونی لە مردنی بەکاتیکی نادیا ریکراوه و بەستراوه، وەلێ مردنی دازاینی نارهسەن خۆی ون دەکات لە نیو ئەواندا و

کاته که ی دیاری ده کات (دیارکراویکی نادیاریکراوه)، دلنیا یه کی نا دلنیا و (دلنیا یی نادرست) و پاکردوو خۆی بزده کات، بۆ ئه وه ی پووبه رووی خۆی و مه رگی خۆی نه بیته وه، وه ک ده لئی له گه نجیبه وه بۆ پیری و له پیری وه بۆ مردن. بۆ ئه وان مردن پووداوه، پووداویکی دلته زینه، هایدیگر وته نی له گوتاری له کارکه وتوو، ئالۆزو پافه ی پۆژانه دا به رجه سته ی ده که ن، مردن به ده قه و کاتر میژ ده بینن (هیشتا کاتی مردنی نه هاتبوو)، نه ک وه ک نه گه ریکی حه تمی بزائن، چونکه بۆ ده زاینی ره سه ن ئه و ده مه ی ده زاین په یداده بی به ته مه ن گه وره یه بۆ مردن. له م مردنه دا تایبه ته ندی نامینی. مردن ده بیته شتیکی ده ره کی، وه ک شته کانی ده ره وه لیی ده پروانریت، یان مردن وه ک ئه وه ی له ده ره وه به سه ر دازایندا درابیت و به نه گه ری بوونی خۆی نازانیت. ئه وان ئارامی به یه کدی ده به خشن و دلنه وایی یه کدی ده که ن به وه ی له کاتی مردندا یه کتری به جیناهیلن و ئاگایان له یه کتر ده بیته، هه موویان پیکه وه له یه ک جه به دا ده مرن (هه موومان ده مرین).

ئه وان دوودلی دازاین بۆ ترس له مه رگ ده گۆپن. لای ئه وان مادام هه موو هه ر ئه مرین پیویست ناکات بیری لیبکه ینه وه و ده بی ئاسایی وه ریگرین، ئه مه ش نامۆبوونی لیده که ویتته وه، که پاشان که وتنی دازاینه و پاکردنه له مردن. واته ئه وان به نیوی باوه شکردن به مه رگدا له مه رگ هه لدین، به رووکش ده لئین مه رگ هه یچ نییه، وه لی هه میشه لیی پاده که ن. (بۆ زیاتر تیگه یشتن له بۆچوونه کانی هایدیگر کتیبی "بوون و کات" ی بخویننه وه، که د.مه مه د که مال کردوویه تی به کوردی و له ده زگای سه رده م چاپی کردووه).

هه ر سه بهاره ت به بۆچوونه کانی هایدیگر دکتۆر مه مه د که مال به مجۆره پافه ی ده کات (یه که م، بوونی مرۆڤه وتیکی دینامیکی به ره و کۆتایی. دووه م، گه یشتن به و کۆتاییه بوونی مرۆڤه پروه ته واو ده کات، له هه موو

پرۆژه كانى داھاتووى روتدە كاتەو، چىيە تى مرۆف بەگە يىشتن بەم كۆتايىبە
 پىناسدە كرىت. سىيەم، كۆتايىيھىتتان بە مرۆف ھەمىشە يىبە. چوارەم، لەگەل
 گە يىشتن بە كۆتايى، مرۆف ھىچ پەيوەندى بە جىھان و كەسانى دىيەو ە نامىنى و
 خۆى بە تەنيا دەبىتە خاوەنى ئەو ئەزمونە. پىنجەم، مرۆف لە راستى بوونى
 بەرەو كۆتايى دۇنيايە، واتە مردن لايەنى نەبوونى ئەم بوونە يە^(۸۰) بە واتا
 بوونى مرۆف لەگۆراندايە، وەستاو نىيە، لە نەبوونەو ە بۆ بوون پاشان لە
 بوونەو ە بۆ نەبوون، واتە مرۆف، كە دىتە بوون، بوونە پووەو مەرگ. لاي
 ھايدىگەر مرۆف، كە بە ناتەواويەو ە فريدرابىتە ناو بوونەو ە، واتە مرۆف ەك
 ھەبووە كانى دى نىيە پپو تەواو بىت، ەك شتە كان نىيە كامل بىت. بەلكو
 بوونىكە ناتەواو، ئەو جەو ھەرىكى پىشنىنەى نىيە بە ھەلبۇزاردنە كانى بوونى
 خۆى تەواو دەكات، ئەو دۇنيەك ئەگەرى لە پىشە، ەك چۆن ئەمە ئەگەرى
 مە ئەم نووسىنە بنووسم، بابە تىك ھەلبۇزۇرم بۆ نووسىنە كەم، ئەمە
 ئەگەرىكە لە ئەگەرە كانى ژيانم، دازاين، كە مە بوونىكە ھەلدە بۇزىرتىت،
 بە واتايەكى دى گریمانەى پپى مرۆف، مرۆف لە ناودە بات، مرۆف بە مردن پپى
 دەبىت، كامل دەبىت. مرۆف پرۆژەى ھەيە تا لە ژياندا بىت، بە لام مردن ەك
 دووا ئەگەر پپرۆژەى مە، بە لام ئايا دەكرى مردن بە پرۆژە بكرى؟

(دكتور محەمەد كەمال بۆچوونىكى جياوازى ھەيە لەم بارە يەو، كە
 گرنگە خوینەر بگەرپتەو ە سەر كىيى بوون و داھىنانى نووسەر). مرۆف
 ناچارە بمرىت، ناتوانىت نەمرىت، مادام مەم دەبى بمرم، بە بوونم
 لە جىھاندا ناچارم بمرم، واتە مەن ناتوانم مردن ھەلنە بۇزىرم. بە مردنم ئىدى
 دابرا پوودە دات لە نىوان مەن و جىھان چىدى مەن لىرە نىم، چوون لىرە بوونى
 مە ئەو يە ئاگامە ندانە بىت، نەك ئەو ەي بە مردووى لەگۆرستاندا مە لەم
 جىھانە، چىدى مەن لەگەل ئەوانىدى نازىم، چىدى مەن نىگەرانى ئەوانىدى و
 جىھان نىم، لە بەرئەو ەشە، كە مە ئەزمونى مەرگى خۆم دەكەم نەك

ئەوانىدى، خۆم دووا ئەزمونى خۆم ئەنجامدە دەم. ھاوكلات مرقۇ لەم پاستىيە ئاگادارە، كە بوونە پووە مەرگ، دلتىايە ئەم بوونە بەرەو نەبوونە واتە ئەوئى ئىمە دەلتىين مردن لە حزەيە (ساتە) ئەمە لای ھايدىگەر ناپەسەنانەيە چونكە دازاين لە دەمى فرىدانى بۆ ئەم دنيايە دلتىايە پوو لە كۆتايە. (دەشى مرقۇگە لىكى ئيماندار- بىرودارى ئايىنى لە گەل زۆرىك لەم بۆچوونانە نەبن). بەلام ھايدىگەر بوونگەرەنە لە مرقۇ پووە مەرگى پوانىوہ. ھاوكلات ھايدىگەر مردنى پەسەنانە جيا دەكاتەوہ لە مردنى ناپەسەنانە. ئەوئى ئىمە دەلتىين "مردن حەقە- ھەموومان مردنى قەرزارين... تا پادەيەكى زۆر دەربىرئىكى ناپەسەنانەيە بە قەولى ھايدىگەر، چونكە مردن شا ئەگەرى "دەزاين" ە، واتە مردن كارىك دەكات بىمە خۆم. "مردن شتىكە كە ھەر دەزاينە بۆخۆى پىويستە لەكاتىكدا ئەزمونى بكات"^(۸۶). ھەرۇھەدا دلەراوكى بەرانبەر مەرگ بەرەو پەسەنايە تيمان دەبات، وەلى ترس لە مەرگ نارەسەنىيە چونكە ترس ترسە لە شتىكى ديارىكراو بەس دلەراوكى بابە تىكى ديارىكراو نىيە، ئەوہ نارەسەنىيە ھەلتىت لە ئەگەرەكانى خۆت، ھەرۇھەدا لەرىتى مردنى ئەوانىدىوہ بزانتىت مردن ھەيە وەك واقعىك بىروانىتە مردن نەك وەك ئەگەرەك. دلەراوكى يان نىگەرانى پەسەنانەيە چون پەرسىارسازە بۆ دازاين، مرقۇسى ھۆشمەند نىگەرەنە لەوئى ئەم كۆتە ئەگەرە ھەلى بۆ دەرەخسىنى تا لەبارەى بوون بەگشتى پەرس بكات، واتە نىگەرانى وا لە مرقۇ دەكات بوون بەگشتى لا بىيتە كىشە. ئەو دەربىرپىنانەى سەرەوہ دەربىرپىن لە دىدى ئەوان بۆ مردن، وە مردن شتىك بىت ھى من نەبىت، كە بە "كۆ- ھەموومان" قسە دەكات. "مردن حەقە" وەك ئەوئى ناسىنى مردن لە پىگەى ئەوانىدىيەوہ، يان ئاسايىكردنەوئى مردن، بۆ پەويئەوئى ئەو ترسەى ھەيە لەمردن، يان بۆ دلدانەوہ. ئەم دەربىرپىنانە گوزارشت لە دىدى ئەوان دەكات نەك منى پەسەن، ھەر بۆيە ئەم دەربىرپىنانە بۆتە دەربىرپىنى گشتى ھەموو

ئەوان^(۸۷). بۆيە ناتوانىن مەرگ بە لەحزە يان پووداويك بزانين لە ژياندا. ھەر لەبەر ئەمەش، بە پووداوي کۆتايى نازمىردىت، چونكە مەرگ، بوونيادى ناوھەكىي وجودى ئىتمەيە. دازاين دەمرىت بەلام ھەيوان نامرىت. مەرگ لە ھەر ساتىكى بوونى دازايندا ئامادەيە. پووداويك نىيە لە داھاتوودا، كە دوور بىت لە دازاين و بە ھەلکشانى تەمەنى ئەگەرى پوودانى زياتر بىت، ئەوان فىرن بەمجۆرە لەمردن بروان، بەلام دازاين بەكۆتا ئەگەرى خۆى دايدەنىت^(۸۸).

ھەرۆك بۆچوونى سارتەرىش بۆ مەرگ ئەوھەيە، كە مەرچىكى ناچارەكەيە بۆ ئازادى و ھەلبژاردنى مرۆف. ئەوھە مردنە مانا دەبەخشىتە ئازادى. لەلايەكى ترەوھە، مادام مەرگ دەكەويتە ئەوھەيوى سوبزىكتىفىتەي مەنەوھە، ئەوا لە سوبزىكتىفىتەي منىشدا ھىچ جىگەيەكى نىيە^(۸۹). بە واتا مردن بۆ سارتەر سنوورە، سنوورىش دوو سەرە(سەرەتاو كۆتايى ھەيە)، مردن پىرۆسەيەكە و تا پادەيەكەش مانا بەخشە بە پىرۆسەكە، واتە دووا بەشى گۆرانىيەكە، كە ھەمىشە بە بىدەنگى كۆتايى دىت، ئەو بىدەنگىيە واتا بەخشى دەنگەكەيە، واتە مردن ھەك دوابەشى گۆرانىيەكە واتا بە ژيان دەدات، لەبەرئەوھە مردن پووداويكى ئاناسايى و نامۆ نىيە بەشىكە لە زنجىرەكە، بەلام ئايا ئەمە نابىتە بىرۆي خراپ؟(كە مردن دەكەويتە كۆتايى تەمەنەوھە-كۆتايى گۆرانىيەكەوھە) بىرۆانە (كتىبى سارتەر، بوون و نەبوون، لە ھەرگىراني د. مەمەد كەمال. دەزگاي سەردەم لاپەر ۵۲۸). سارتەر بىرۆي وايە، مردن ئەگەرى مەن نىيە، بەلكو ئەگەرى لەناو بەرى ئەگەرەكانمە. واتە دژى دىدى ھايدىگەرە لەوھەي مردن ئەگەرى مەن، بەلكو مردن فاكٹورى ھەلگەوتووى مەن، كە لە مەن پادەكاتو لەبەرپەتەشدا سەر بە فاكٹورى بوونمە، كە نەدەتوانم مردنم بدۆزمەوھە، نە دەشتوانم چاوەپروانى بىم، واتە نەناسراوھە، مردن و لەدايكبوونمان فاكٹورى پووتن و لەدەرەوھە بەرەو بوونمان

دین و ئیمەش دەکات بە شتیکی دەرەکی. بەلام مردن لە سنوورەکانمان
پزگاردەکات.

سارتەر برۆایی وایە مرۆف پووبە پووی ئەو شتانە دەبیتەووە کە
مرۆفانەن، لەبەرئەووە مردنیش مرۆفانەیه، هەرچەند سنوور دانەرە لەبەرانبەر
بریارە مرۆفانەکانماندا. ھاوکات مردن تەنیا پووداویکی مرۆفانە نییە، بەلکو
مردنی تاکەکەسی منیشە، واتە مردن ژیانی تاک دەکاتە شتیکی تایبەتی،
واتە ژیانی تاک وادەردەخات کە جاریکی دی ناگەریتەووە، لەبەرئەووە لە
ژیان و مردنم بەرپرسم. ئەک ئیپرسینەووە لە مردنەکی بەلکو لە برانەووی
ژیانم. مرۆف لەگەڵ مردن لە کتیبە رکێدایە، لەبەرئەووە مرۆف لە مردندا
سەربەست نییە، بەلام مەرگداریکی سەربەستە. واتە مردن هەمیشە لەودیو
خۆیەتی منەووەیه، واتە ناکەوێتە ناو خۆیەتی منەووە.

ھاوکات جیگەکی خۆیەتی بۆچوونی دکتۆر محەمەد کەمال پەسپۆری
بواری فەلسەفە لەبارەکی مردنەووە بزانی، کە بۆچوونی گرنگی هەیه. ئەو
پتیوایە (مرۆف بوونیکی کاتی هەیه... لەبەرئەووە هەیه دەبیت بمریت، ئەم
(کات)یەتی بوونە شتێواریکی مێژووی بە بەری مرۆفدا دەکات، بۆیه
هەول دەدات خۆی بەدوا پلەکی گەشەکردن بگەیهنیت^(٩٠) هەرۆه پتیوایە
مردن پووداویان گونجاو نییە بەلکو پێشمەرگیکی ئۆنتۆلۆجییە، هەرۆیه
برۆای بەو جیاکاریە نییە، کە مرۆف بۆ گیان و جەستە دابەش دەکەن، دەئیت
مرۆف، کە مردنیدی تەواو خۆ ئاگرو باران نییە جاریکی دی سەرھەلداوە
بۆیه دەئیت "ئەگەر (مردن) جەستە گۆپین یان دەرچوونی گیان بەرەو
جیھانیکی بەرزتر بیت، ئەوا بەمردن دانانریت... دەبوایە شوینکەوتوانی ئەم
پێچکەپە زاراوەیەکی دیکەیان بۆ مردن بدۆزیایەتەووە، چونکە چەمکی
"مردن" بە چەمکی "نەبوون" هەو بەستراوەتەووە"^(٩١). سەبارەت بە زانی
لەبارەکی مردنەووە دەئیت (یەکەم، مردن لە گومان بەدەرەو شتیکی زانراوە،

"من هر دهی بمرم" ئەمە خۆ سەفەرکردن نییە من پەشیمان بێمەو و بلیم نارۆم. دووهم، نەزانراوە، چونکە مردن هیشتا پوینەداوە و تووشی نەبووم. کاتیک پودەدات و دەمرم، ئیدی من نايم تا لەواتای ئەزموونەکەم، کە مردنە بکۆلمەو بەزانم چییە، مردنی کەسانی دیش زانیمن پێنا بەخشی چونکە ئیمە لەدەرەووی ئەو ئەزموونە وەستاوین^(۹۲). بۆ ئەو، (مردن و ژيان دوو پووی پیکەو بەستراوی پاستیەکن، بووی مرۆف نەبوونیشە، لە یەکەم ساتی بوونەو نەبوونی هەولێ داگیرکردنی بوون دەدات، بۆیە بوون لەژێر دەسەلاتی نەبووندا هەولێ خۆ تەواوکردن دەدات، لەبەرئەووی مردن پەيوەندی ناوەکی بە بوونەو هەیە، بۆیە خەسلەتی خۆیی بە ئەزموونی مردن دەدات و لەبابەتگەری دووری دەخاتەو)^(۹۳).

ئێستا بۆچوونی یەکێک لەبیریاریە فارسیکان دەخەینە پوو، کە زیاتر دیدە ئایینیەکە زالە بەسەریدا ئەویش بۆچوونی "عبدالکریم سروش" ه. سروش پێیوایە (ئیمە ی بوونەوەر نەمرو جاویدانین، بەلام نەمریمان لەگەڵ بەشیک لە لەناوچوون تیکەلە، واتە بەشیک لەتەمان لەم جیهانە دەگوزەری، بەشەکە ی تر، کە ژيانیکی ئەبەدیە لەجیهانەکە ی تر. ئایینەکان بۆ ئەو هاتوون کە پێنیشان دەربن بۆ ئەم ژيانە و ژيانەکە ی دی)^(۹۴) هەرەها پێیوایە (ئیمە ی مرۆف نەمرین بەلام ئاژەلان نەمرین، هەربۆیە ئەوان لەم ژيانەدا ئەرکیان لەسەر نییە، لێپرسینەوەشیان لێناکریت، بەلام چونکە مرۆف ئەرکی لەسەرە ئەوا لێپرسینەوەشی لێدەکریت، هاوکات ئیمە ی مرۆف جەستەمان شویتکەوتە ی نەفسمانە، بەلام ئاژەلان بەپێچەوانەو)^(۹۵). ئەم دیدە ی سروش کە دەبیت بمرین بۆ ئەووی نەمرین، واتە ژيانی ئێرە پردیکە بۆ ژيانیکی ئەبەدی، چونکە مرۆف ئەرک و لێپرسینەوە ی لەسەرە. ئایینەکانیش پێنوینی کەرن بۆ ئەبەدیوونمان.

زۆر بە کورتی بۆچوونی ئیمیل سیوران دەخەینە پوو، سیوران پێیوایە
 "تراژیدیای ژبانی مەزۆ لە مردنە کەیدا نییە، بە لکو لە لە دایکبوونە کەیدا" (۹۶)
 سیوران لە بووندا هەست بە نامۆییەکی سەخت دەکات، دەلی هەموو ئایین و
 فەلسەفەکانیش بۆ پەوینەوێتی و نامۆییە هاتونە بوون. سیوران هەموو
 ژبانی لە تێپارمان لە مەرگ بردۆتە سەر، شیشرۆن دەلیت، ژبانی
 فەیلەسوفەکان وردبوونەو لە مردن زیاتر شتیکی دی نییە، سیوران دەلیت
 قەیرانی مەزۆ خۆدی مەرگیشی تێپەراندووە، لە بەرئەوێتی ئیمە
 بە لە دایکبوونمان چیمان لە دەستداو بە مردنیشمان هێندە لە دەست
 دەدەین (۹۷). واتە سیوران فەلسەفە بە فەلسەفەکردنی مەرگ دەبینی،
 هاوکات سیوران پێیوایە مردن خراپە کە نییە، بە لکو خراپە کە ئێوەیە، کە
 لە دایکبوون، دەبوو لە بنەرەتەو لە دایکە بین. کارەساتی لە دایکبوون
 پێشمەرگی کارەساتیکی دیکە، کە مردنە.

بە بۆچوونی فەیلەسوفیکی پۆست مۆدێرن کۆتایی بە باسی مردن لە
 فەلسەفەدا دینم. ئێوە فەیلەسوفە "ژاک دێریدا" ه. ئێوە پێیوایە مردن
 پەيوەندییەکی پتەوی بە بەرپرسیاریەتیەو هەیه، هەرۆها مردن شتیکی
 دەدریت یان دەبەخشیت بە گشت ئێویتر، ئیدی ئێوە دانە شیوەی جیاواز
 وەر دەگریت. هەرۆها لای دێریدا پەوشت شتیکی، کە لە بەرپرسیاریەتی
 هەلیدی، هەرۆها ئەرکیکی، کە پەوشت قوربانی بەرەوشت بەدا، گەر سەیری
 لە خاچدانی مەسیح بکەین یان چیرۆکی کردنە قوربانی ئیسحاق لە لایەن
 ئیبراهیمی باوکیەو، کە ئیبراهیم، ئیسحاق دەبەخشیت بۆ خۆدا، ئێمەش
 بەرپرسیاریەتی ئیبراهیم بەرانبەر بە خوا (گشت ئێویتر) (۹۸). هەرۆها
 پێیوایە (مەرگ شتی نەینییە. بۆ نمونە هۆلۆکۆست مەرگیکی بوو بە زۆر
 دەدرا، وە ئازاد نەبوون لە پەتکردنەوێتی ئێمە دانە. مادام مەرگ دانە، ئێوا

دهبى وه رگر هه بئيت، وه رگريش مهرگ وه رده گرئيت، نه گهر مهرگ پئيدراوبئيت
نه وا ژيانيش پئيدراوه.

واته مهرگ نهئينييهكى دياره وهك پوژى نيوه پو، بو نمونو
زينده به چالكردنى كورده كان، مهرگيك بوو به زور به كورده كان ده درا، نازاد
نه بوون له وه رنه گرتنى، واته مهرگ لئيره دا له خوئى ناموكراره، چونكه
كه سانتيك مهرگ ده دن، واته مهرگيان پامكردوه، واته مهرگ پامكراويكى
پامنه كراوه، نه وانه پاميان كردوه، به لام ناتوانن خوئشان لئى پاكهن،
به عسييه كان نه يانتوانى له مهرگ هه لئين.

به لام گرنگه بپرسين چييه مهرگ شياوده كات؟ خوا يان كه سى يان
شتى؟ هه روه ها ئيمه نازاد نين له ره تكدنه وهى مردن، بوئه مردن دئيت و خوئى
ده سه پئيت، باشتر وايه هه ريه كه مان له چاوه روانى مهرگى خو ماندا بين،
چون جيگوركى به مهرگى كه سمان ناكري، هه روهك كورده وارى خو مان نزيك
له م بوچوونه وه، كه ئيمه ده توانين نه مەى لئى هه لئينجين، هه رچه ند بو
مه به سستى جوداتر و تراوه، ده لئى (كه س ناچئته گورپى كه سه وه) ^(٩٩). سه باره ت
به ترس له مهرگ دئيردا پئيوايه (ترسو له رزين هه يه، به لام نه وه چييه
ده مانخاته له رزين، (خوا-مهرگ) ه، چونكه هه ندى دؤخى تاييه تى نه بئيت
كه س ناماده نييه بمرئيت، چونكه مردن ميوانئيكى زئده نازيز نييه، هه روه ها
له بوونى مردنيشدا زؤرداربييه كه هه يه، چونكه مهرگ هه ره شه له بوونمان
ده كات) ^(١٠٠). به واتا دئيردا به جوئى ناسنامه ي هه يه، پزئيمى به عس مهرگى
ده دا به كوردان چونكه كوردبوون.

جيگه ي گرنگيه باسى نه وه شبكه ين، كه دئيردا (مهرگ به ها وواتا
داده نئيت له گه ل خوا. ده كرى بپرسين چؤن؟ خوا لاي دئيردا نهئينييه،
نه ناسراوه و شاراره يه. هه روه ها مهرگيش هه مان شته نهئينييه و نهئينى
پارئيشه وهك چؤن له زمانى كورديدا ده گوتريت مه گه ر گل لئيم ببئيسى، واته

كاتى پاراستنى نھىنىيەك ئەمە دەگۈترىت. ھاوكات خوا بەوجۆرەى دەيەوى
 پەفتاردەكاتو بۆ چۆنىيەتى پەفتارەكانىشى پىرسىيار لە ئىمە ناكات،
 ھەرۈھا ھۆ بۆ پەفتارەكانىش نادۆزىتەوۋە واتە بەپىچەوانەى مرقۇفەوۋەيە،
 ۋەئەگەر خوا وانەبوايە(ئەو خەسلەتانەى نەبوايە ئەوا خوا نەبوو)، ھەرۈھا
 مەرگىش ھەمان خەسلەتى ھەيە، ھەرۈھا خوا نھىنىيە ھەر بۆيە
 بىدەنگىشە، ناسنامەى مەرگىش لوغزو نھىنىيەكەيەتى، كە كەى بىەوى
 ئەوكاتە دى)^(۱۰۱) ديارە دىرىدا جياواز لەبۆچوونەكانى تر، باسى لەخودى
 مەرگ كردوۋە، نەك ئەوۋەى مەرگى مرقۇف، واتە دەبى جياوازی بکەين لەنيوان
 مەرگ خۆى چىيە، لەگەل مەردن بۆ مرقۇف چۆنەو چىيە، ئەمە خالىكى
 جەۋھەريە، كە جياوازی بکەين لەنيوان مەردن خۆى لەگەل مەردن بۆ مرقۇف.
 ھەرۈھا دىرىدا پىيوايە (ھەر مەنك بەرپىرسىيارە لە مەرگى خۆى. مەرگ
 ھەيە ۋە ھەر يەكجارىش دى، مەرگ قەرزناكرى ۋ جىگۈرپكىشى پىناكرىت، مەرگ
 نادىموكراسىترىن دياردەيە لەبوونا، ئىمە ناتوانىن مەرگ بوۋەستىنىن، ئەوۋەى
 ۋەستانويشمانە مەرگى راستەقىنە نەبوۋە، ئىمە دژى وىستى مەرگ
 كاردەكەين، دەمانەوى مەرگ پاگرىن، بەلام مەرگ لەۋپەرى بەرپىرسىيارەتى
 خۆيدا كاردەكات^(۱۰۲). بەلام ئەوۋەش گىرنگە بىرسىن كاتىك پوانىنىك ھەيە
 دەلئىت، مەردن پوۋيەكى شاراۋەى ژيانە، ئەو خواستەى ھەمانە بۆ ژيان يان
 گەر بەپىچەوانەشەۋە بىت لەم پوانىنەدا ھەلوئىستمان چۆن دەبىت، واتە ھەر
 بەرەۋپىرچوونىك بۆ ھەركاميان ھىچ جياوازیيەكى نىيە، ياخود ھەر پاگردنىك
 لەمەردن ۋ ژيان نرخی نىيە. گەر ئەم دىدە راستبىت ئەو مرقۇفانەى لەمەردن
 دەپوانن ۋەك فرىادەرس يان دژى مەردن ھەلوئىستيان چۆندەبىت؟

۴ / مردن له زانستدا:

زانست چييه؟ "زانست بریتييه له دهستکه و تهکانی هزرو هوشیاریی و داهینانهکانی مرقایه تی له سه ر ئاستی جیهان، له بوارهکانی ژیان و سروشت و گهردوندا"^(۱۰۳) نه و داهینانهش، که زانست دهیکات له نهجامی وردبونهوه و پروانینی قولوهوهیه بۆ هه موو دیاردهکان به شیوهیهکی بنه پره تیش پشت به نه زمون ده به ستریت. جیگهی ئامازه پیکردنه زانست رۆژ به رۆژ له گه شهی به رده و امدایه، واته زانستهکان سنووریکی دیاریکراویان نییه له وهی که هه نوکه زانستهکان چه ندین له به رگرتنه وه (کۆپی)یان نه نجامداوه و پارچه ی یه ده گیان سازکردوه (دکتور مه ولود ئیبراهیم حه سه ن له م بواره دا له کتیبنامه ی فیروونی زمان به له به رگرتنه وه به وردی باسی نه مه ی کردوه)، سه ره رای نه وه ش ده بی بلیین زانستهکان به گشتی ریشهین^(۱۰۴) چونکه وه ک کارل پوپر ده لیت ده بی تیوره زانستهکان له نیو خویاندا نه گه ری په دکردنه وه یان هه لگرتییت. له به ره وهی له گه ل گۆرانه کاندئا نه وانیش ده گۆرین ده ره نه نجامهکانی ده گۆریت نه مه بۆ گشت بواره جیا جیاکان ده بییت^(۱۰۵) گه ر باسی دروستبوونی مرقه بکهین له زانستدا، بۆچوونی جیاواز هه یه، چونکه هه ندیک زانا بۆچوونیان جیاوازه، له بۆچوونهکانی داروین سه بارهت به گۆران و گه شه سه ندنی به رده وامی زینده وه ران، به لام دۆزینه وه که ی داروین جیگهی گرنگیه کی رۆبوه^(۱۰۶) شوپشیکتی زانستی بووه. زانستی بۆماوه زانی ده لیت (نه و به ره یه ی له مرقه وه بییت پیویسته مرقه بییت، واته هه ر جۆره بوونه وه ریکی زیندوو له جۆری خۆی ده خاته وه و هه یه)^(۱۰۷). به لام سه ره تا نه وه گرنگه، بزانی مرقه له چی پیکدییت، "هه موو مرقه یکی پیگه یشتوو پیکهاتوه، له سه د ترلیون تاک خانه. بۆ هه ریه ک له و خانه زانیکی تایبهت هه یه"^(۱۰۸)، به لام وه ک سه ره تا (ژیانی تاک له خانه یه کی هیلکه ی پیتراو ده ستپیده کات، نه م خانه یه دوو هینده ده بییت،

پاشان دووباره ھەر خانەيەکی دەرچوو دابەشەدەبیتەوہ تا بەتەواوی ئەو بوونەوہرە پیدەگات، تاکی تەواو پینگەیشتوو توخمە خانە بەرھەمدیتیت. ئەم خانانە بەردەوام لەگەشەدان، چونکە خانەکان تاکی نوێ دەخەنەوہ، بەلام چۆنیەتی پەیدابوونی ژیان لەسەر زەوی ئاشکرا نییە، بەلگەکانیش تا ئیستە، ناتوانن لەئەنجامی تاقیکردنەوہکان دەرچن^(۱۰۹)، بەلام ئەوہ سەلمیتراوہ، کە ژیان لە ژيانی پیشوترەوہ پەیدابوہ، چونکە بوونەوہرە زیندووہکان لە بوونەوہری زیندوووی ترەوہ لەدایکبوون، وەک سەرەتایتین پیکھینەری بوونەوہر لە خانە دەدوین)، ناوەرۆکی خانە پیکھاتووہ لەزیندە مادە(پروٹۆپلازم)، کە ناوک و سایتۆ پلازم دەگریتەوہ^(۱۱۰) (بەپێی زانیاریە سەرەتاییەکان ئەو ھۆکارانە، کە بەھۆیەوہ خانەکان دروستدەبن لەسەر زەوی نەمان، خانەکان جا چ بەشیوہی تاک خانە بێت یان بەشیک لە کۆمەلێک خانە، کە دروستکراویکی زیندوووی فرەخانەیان پیکھیناوە ئیستە لەسەر حسابی خانەکانی تر دروستدەبن. کە لەشلەيەکی سپی یەگرتوو (سپیرم) پیکدیت، وە ئەم کارە پنیوستی بە پەنجا جەولەي دابەشبوو ھەيە، (بەنزیکیەي) بۆ پیکھینانی کەسیکی تەواو^(۱۱۱) پیش چوار ملیۆن سال لەمەوبەر یەکەمین خانەي زیندووگەشەدەکات، وە بەکۆمەلێک کارلێک، کە ئیمە تەنیا دەتوانین بەگۆترە(بۆ بەلگەي تەواو یەکلاییکەرەوہ) دەستنیسانی بکەین، ئەو خانە سەرەتاییانە کۆبوونەتەوہ تا بوونەوہریکی فرەخانە پیکھینن، ئەمە لەنزیکیەي ملوینیک سال دواي دروستبوونی و دەرکەوتنی یەکەمجاری تاکە خانە لەسەر زەوی^(۱۱۲) شوینی پەیدابوونی خانەش لەناو ئاودا بووہ^(۱۱۳) تاکە خانەکان توانای ژيانیان ھەبووہ لەگەل ئەمەشدا ھەموو خەسلەتەکانی ژيانی تیدابووہ لەوانە توانست لەسەر خواردن و جوولە لەسەر بەرھەمھینانی وزە، ھەموو ئەمانە لەلایەن ئەو تاکەخانەيەوہ کراون و تا ئیستەش نمونەي ئەو تاکەخانانە ماون لەشیوہي

(میکرۆب-ئەمبیا-قايرۆس-هەوین...) هەرەها چەندین شىئوھى تر لەخانىەکان ئەم خانانە بەھىزبوون بەرادەيەك، كە بتوانن ژيانى خۆيان بپاريزن، پىئويستبوو كەوا بەھىزبن، چونكە ئەم خانە نۆر نۆر بچوكە پىئويستبوو، كە بەسەلامەتى خۆى و پىكھاتەيەو بەردەوامبىت، ئەم خانانە بەردەوام لە مەترسيدا بوون، مەترسى سروشت يەكئىك بوو لە مەترسيە زەقەكان، تيشكى خۆرى سەروبنەوشەيى و ئوكسجينى ھەوا ھەميشە ھەرەشەيەكى كاريگەر بەردەوام بوو⁽¹¹⁴⁾، لەبەرئەوئەيە خانەكانمان بەردەوام لەناودەچن، بەخانەى نووى شوئنيان دەگيرتتەو، واتە دابەشبوونى ھەندىك خانە لە خانە بنچينەيەكانەو بەرھەمدىن، ئەم كەردارى دابەشبوونەش بەستراو بە ناوكەو، ناوك دەزگاي دابەشكردنى خانەيە⁽¹¹⁵⁾.

(سەرەكيترين خالى ھاوبەشى سەرچەم زيندەو ھەران ئەوئەيە، كە لەشى ھەرھەمويان لە ورتينەو بۆ گەرەترينيان لە خانە پىكھاتوو⁽¹¹⁶⁾ ئەم گرنكى دانەمان بەخانە بۆ ئەوئەيە، كە باس لە مردنى خانە بكەين، كە لەگەل مردنى ھەر خانەيەكدا ئيمە لە ژيانمان دەروات. بە پىئى بۆچوونى زانست خانەكان بنەمايى ژيانى مرۆفن، لەبەرئەوئەيە كورت و درىژى تەمەنى مرۆف و ماناوەى پەيوەستە بە ماناوە و كارايى خانەكان.

خانەكان چەند يەكەيەكى زيندووى بچوكترينن، كە لەشمان پىدەھيئن، بەشىئوئەيەك بچووكن، كە بپوا پىنەكراو، واتە ئەگەر دە ھەزار دانەيەك لەو خانانە كۆبينەو لەوانەيە، كە بەچاوى ئاسايى بيبيرت، لەگەل ئەوئەشدا ھەمو خانەيەك ئامادەيە(مەرەزە- ئامادەيە) بۆ لەناوچوون، لەسەر دەستگايەكى دابەشبوو كە بە(dna) ناودەبرت، بەشىئوئەيەكى كيميائى پلان بۆ داپىژراوى گشتى بۆ سەرچەم مرۆفەكان تايبەتەندە، ھەر خانەيەك بەشىئوئەيەكى تيورى بەلايەنى كەمەو ھاوئەنى چەند زانباريەكى پىئويستە بۆ دووبارە پىكھيئانەوئەيە مرۆف بەو (dna). ھ. خانەكانى لەشمان لەدايكەبنو

دەژىن و دەمرن، لە تارىكيە كى گشتگىرو ھەمىشەيدا ھەروەك چۆن بەشىكى
 زۆرى خانەكانى لەشمان بەھىچ شىوھىەك پووناكى خۆر نابىنن، واتە ھىچكام
 لەوانە ھەست بە بەركەوتنى ھىچ فۆتۆنىكى (يەكەيەكى پىوانەيى بىرى
 پووناكيە) رووناكى ناكەن. تەنانەت خانەكانى پىستىش بە شىوھىەكى
 سروشتى پۆشراون لەژىر چەند چىنىك لە خانەي مردودا و بەبى ئو خانە
 داپۆشەرانە ناتوانن بەسەر ھەر ھەشەي تىشكى خۆردا زالبن، كە مەترسى
 سەرەككەيە بۆ بەردەوامى ژيانيان^(۱۱۷) پىوستىبەكانى ژيانى خانەكان تەنيا
 تارىكى بەس نىيە بەلكو لەناو لەشدا شى (تەپى) ھەيە، ھەموو خانەيەك
 لە بەشىكى نەرمدا لەو شلەيەدا مەلە دەكەن، ئو شلەيە بە (لىمف) ناوژەد
 كراو، سەرچاوەي ئو شلەيەش لەچەند لقيكەو ھە دەمارەكانى دەوربەرى
 خانەكان، كە خوینو ئوكسجين دەھىنن، بۆ خانەكان لە پىناو بەردەوامى
 ژيانياندا^(۱۱۸) گەر ورتەر لەسەر مردن بدوین ئو پىوستە، وادابنىين كە
 خۆمان بۆ ساتىك لەناو خانەيەكى زىندووداين، ئو خانەيەش بۆ نمونە
 خانەيەكى ماسولەكەي دلە كە ديوارى (مژەخەيەكى) ماسولەكەي ھەك دل
 پىكدەھىنن، خانەكانى ماسولەكەي دل ھەك ھەر خانەيەكى ترى لەش،
 ئەرکىكى زۆر تايبەتەند دەگرنە ئەستۆ، ھەر خانەيەك ئەم ئەرکەي
 بەھاوبەشى لەگەل خانەكانى تر ئەنجامدەدات، كە پالنانى خوینە بۆ
 كۆئەندامى سوپان لە لەشدا، لەناو ھەر خانەيەكى دلدا چىنىكى پرۆتىنى
 ھەيە، كە توانايەكى گەورەي لەخۆيدا ھەلگرتووە، ھەموو خانەكانى دل
 لەژىر كۆنترۆلىكى خۆنەويستدان، كە بەھۆي شەپۆلىكى ھاندەرى
 كارەباييەو ھەوادەكات، كە لە دەوروبەرى شەست بۆ ھەفتا جار لىبىدات لە
 خولەككەدا، كاتىكىش ئەم لىدانە كەم دەكات، ئو نىشانەي
 گرتە (نەخۆشەي). ئەگەر ھاتوو ھەر خانەيەك لە خانەكانى ديوارى دل ئو
 چىنە پرۆتىنىبەي كەمكرد ئو لەلایەن خانەكانى ترەو ھە يارمەتى دەدرىت،

ئەمەش دەبىتتە ھۆى لاوازبۇونى خانەكانى يارمە تىدەر، لەكە مكردىنى پىرۆتىنى خۇيان، ئەمەش دەبىتتە ھۆى لاوازبۇونى ماسسولكەى دل، ھەروەھا لاوازى لەپالئانى خويىندا بۆ كۆئەندامى سورپان، لەم بارەشدا مەترسى مردنى چەند خانەبەكى زىندووى دىكە دىتتە ئاراوہ (ئەم نەخۆشەش پىى دەگوتىت نەخۆشى سەدمە يان جەلدەى دل لەكەسى نەخۆشدا) ^(۱۱۹). واتە راستە گىيانى ھاوكارى ھەبە لە نىو خانەكاندا، وەلى ئەم ھاوكارىبە دەبىتتە ھۆكارى لاوازى خانەكانى دى بەشەكانى جەستە.

جۆرىكى ترى مردنى خانەكان، بەھۆى تىكچوونى ھاوسەنگى وردو ھەستىارى ناو لەشەوہبە، كە پارىزگارى لە ژيانى ئەو خانانە دەكات، كە زۆر دوورن لە ناوہندەوہ، كە بەم ھۆبەوہ خانەكان دەمرن ئەمەش لەئەنجامى دوچاربۇونىان بە ژەھراووبۇونەوہ، بۆ نمونە بەھۆى (toxin) ھەكانەوہ – كە برىتتەبە لە ژەھرى مىكروپى، ژەھرىكە لەلايەن مىكروپەكانەوہ دەردەدرىت) ئەم جۆرى مردنى خانانە لەناوبىردنى كۆى بەشە ناوہكەكانى خانەبە بە ھەلمزىنى ئەو شلە ژەھراووانە لە دەروەى خانەكانەوہ بۆ ناوہوہيان ^(۱۲۰). بۆ پوونكردەنەوہى جۆرىكى ترى مردنى خانەكان بابۆ تاويك پەنا بۆ جىھانى مندالى مۇؤببەين، لەقۇناغىكدا، كە لە پەحمى داىكىدا گەشە دەكات، ئەو شوپنەى كە لەوانەبە شوپنەكى گونجاو نەبىت بۆ لىكۆلئەنەوہ لە مردن تىيدا لەكاتىكدا، كە ئەو شوپنە پىگەى ژيان و گەشەو زۆربۇونە، لەگەل ئەوہشدا ديسان لىرەشدا مردن پۆلى خۆى دەبىنەت، پۆلىكى گىرنگ، بۆ پىكەپىنانى بۇونەوہرىكى نوپى پىكەتە ئالۆز. واتە بۆ ئەوہى پىكەتەبەكى تەواو دروستبەت، بەشپوہبەكى تر بلۆم بۆ ئەوہى باش بژىن دەبى بمرىن، دەبى ھەندى خانە بىنە قوربانى بۆ باش ژيانى ئىمە. بەككە لەنمۇنەكان، كە دەتوانرىت لەپىيەوہ ئەمجۆرەى مردنى خانەمان بەروونى بۆ دەربىخات دروستبۇونى دەستى مۇؤفە(كۆرپە لە لەھفەتەى سەرەتادا- لەسكى داىكىدا-)

كه به ههفتهی ههشتهمی سه ره تایی ژیا نی له باری گه شه کردنی خانه کانی دایه به شیوه یه کی به رده وامو به نزیکه یی ئه و ماوه یه یه، که تییدا هیلکاری ته وای له شی ده سته پیده کات، هه روه ها هه موو ئه نداهه کانی هه ناوی له کۆتای ههفتهی ههشته مه وه ده توانین ئه و کۆرپه له یه وه کو شیوه یی مرۆڤ بنا سینه وه^(۱۲۱) په له کانی کۆرپه له (بال، قاچ، په نجه وپاش کۆکانی... تاد). چه ندین پوونکردنه وه ی تویکاری کراوه بۆ ماوه یی سه دان ساله ئه م پرسیاره له میشکی مرۆڤدا بوو، که ئایا ئه و خانانه چییان به سه ردا دیت، که وه ک په رده یه ک له نیوان په نجه یی کۆرپه له دایه ؟ تا له کۆتایدا ئه وه پوونبوویه وه، که ئه و خانانه ناگو یز زینه وه بۆ به شی تری له ش واته خانه کان له ناوده چن و ده مرن یه ک له دوا یی یه ک و له ماوه یی چند پۆژیکدا ئه و خانانه یی، که به یینی په نجه کانی ده ست و قاچ پرده که نه وه له کۆرپه له یی مرۆڤدا مردنیک یی بیخو استیان نییه یان مردنیک یی ناخۆش وه ک مردنی خانه کانی دل، یان به هۆی ئه وه وه نامرن، که خوین و ئۆکسجینیان لیبیریت، یان به هۆی دزه کردنی ماده ژه هره کان و ئاوو کالسیۆم بۆ ناویان به لکو ئه وان له ژیر فه رمانی چاره نووسیکی نوو سراودان، که له سه ره تایی سه ره له دان و ژیا نیانه وه بۆ یان دیاری کراوه، که هیچ په تکردنه وه یه کی تیدانییه به لکو مردنه که یان ناچاریه. واته مردنه کان له پینا و ژیا نیکی ته ندرو ستدایه^(۱۲۲). ده بی ئه وه ته نانه ت له م له ناوچوونه شدا مرۆڤ مه حکومه به له ناوچوون، واته ئه زموونکردنی له ناوچوون به شیوه یی جیاواز مرۆڤ هه ره له سه ره تا وه پییدا تیپه ر ده بییت.

ئۆکسجین بربره یی ژیا نه به پیی زانست^{۱۱} نه گه ر چوار ده قه ئۆکسجین نه گاته ده ماخ ئه و ئه و له شه ده مریت^(۱۲۳) هاوکات به پیی بواره جیا جیاکان مردن ته فسیری جیا یی ده کریت، زانست ده لیت^{۱۲} مردن وه زیفه یه کی بایۆلۆژی و فیزیایی و فیزیایه و کۆتایی هاتنه به و عه قل وه زیفه کانی^(۱۲۴) واته مردن له

زانستدا، "وهستانى دلّو له كار كه وتنى مېشكه" (۱۳۵). هر له نيو زانستدا سه بارهت به مردنى مروّځ چهندين بؤچوونى جياواز ههيه، وهك چؤن له بوارهكانى ديدا باسمانكرد، به لام دهششى هه موويان بړيک له راستيان له خوياندا هه لگرتبېت، به لام هيجيشيان ناتوانن به په هايبى پيمان بلين مردن نه مهيه، چونكه زانست ته فسيرى خوى ههيه، كايه كانى ديش ليكدانه وهى خويان ههيه.

نېستا كاتى نه وهيه بېرسين بؤچى ده مرين: مروّځيش وهك هر بوونه وهريكى تر پټويسته بمرېت چونكه مردنكي ناچارى و بهرنامه بؤ دارپژراوه، چهنه نالېه تېكى جيگير تياماندا ههيه كه دلنيامان ده كاته وه له مردنمان و وهك هه موو گيانله به ريكي تر و ته مه نيكي دياريكراو ههيه بؤ ژيانى گيانله به ران، ته مه نى ميرو به روژ حساب ده كرى، مشك ۳ سالّ ده ژى، مروّځ به خت ياوهرى بېت ده توانيت تا ۱۲۰ سالّ بژى، زورديك له بوونه وهره تاك خانه كان به هوى رووداويك يان گورانكارى بارودوخه وه ده مرين.

نه مرين له بهر نه وهى خانه كانمان ده مرېت، پوونه نه و پيناسه يه ي، كه مروّځ بؤ مردنى ده كات، له نه نجامى بينينى په گهزه كانى مردنه وه دايتاشيوه، له گه لّ نه وه شدا راسته كاتيك نه مرين، مردنمان له خانه كانمانه وه ده ست پيده كات، نه مه ش له نه نجامى گورانكاريهك له و پړيگه يه دايه، كه خانه كانى پى زور و جوړاوجور ده بېت، دياركردنى هه زاران مه لايين سالّ له گه شه كردن پړيگه يه كى سه خته، له كوتاييدا بپياره نه و خانانه زور بېن له پړيگه ي به كار هينانى په گهزه كانى مروّځه وه وهك هوكارىكى زوربوون، له هيليكى گه شه كردندا كه مروّځ پيشپه وي ده كات، له پړيگه ي دروستكردنى (dna) كه پولى زوربوون ده گيريت، (dna) يهك نامانجى ههيه، نه ويش زوربوونه، به و كاره هه لده ستيت به پړيكه وتن له گه لّ ياسا فيزيابيه كاندا- مبادئ

الترموديناميك(الديناميك الحرارى)، که ئەم یاسا فیزیایە فەرمانرەوایی تەواوی گەردون دەکات. (۱۲۶)

بەرینوینی (dna) هەموو خانەکانی لەشمان ژیاڵدەکەن، لەکۆتاییدا هەر خۆیان دەمرن، هەربۆیە ئەم مردنە بە مردنی بەرنامە بۆ داپۆژاواو ناودەبریت، که لەلایەن dna یەو بەرنامەى بۆ داپۆژاوه. شیوازی مردنەکەش لەتویکاری لەشی مۆفیکدا کراوه، که تەمەنى لە هەشتا سال بەرەو ژوور بووه، بەشیۆهیهکی ئاسایی نیو دەرزن یان زیاتر لە هەلە ترسناکەکان، که دەبیتە هۆی مردنی خانەکان، بەشیۆهیهکی ئاسایی بیت یان (ئەجەل) لەکاتیکدا خانەکان دەمرن بەشیۆهیهکی یەک لە دواى یەک. شویئە هەستیارەکانی لەش وەکو(گورجیلەکان-سیەکان-جگەر) کەمدەهینن، لە ئەنجامی لەدەستدانی خانەکانەوه، دل لەلیدان دەکەوێت لەم کاتەدا کردەى مردن خێرا دەبیت بۆ بەشەکانی تری لەش، لەم کاتەشدا مردنیکى توند(العنيف) لەچەند دەقەیکدا پوودەدات که خانەکانی دەماخ، یەکەم خانەن، که پاشان خانەکانی تری لەشیش دەمرن. ئەمەش پاش بەکاربردنی هەموو وزە گەرمیەکانی لەشەو، یە، که لە زەمەنى ژیاانى مۆفدا لەپێگەى خۆراکەوه خەزنى دەکات (۱۲۷). هەندیکجار لەپێگەى نەشتەرگەرەوه بۆ ماوه یەک بەر لەمجۆره مردنە دەگیریت لەپێگەى دانانى دلئى دەستکرد لەجیگەى دلئى مۆف پیش ئەوهی لە لیدان بکەوێت بەلام ئەم دلە دەستکردە تەنیا دەوری مزەخەیک دەگیریت، که هەندیکجار سەرپێچی لە فرمانەکانی دەماخدا دەکات لەکارکردنیدا لەم حالەتەشدا مەحالە ژیاان بۆ کەسى نەخۆش بگەرینریتەوه بەلکو تەنیا بۆ ماوهى چەند هەفتەیک دەژی، پیتەر سینگەر زانایەکی بایەلۆجی رەوشتە دەلئى: (فەرماندانی میشک بۆ دل نا کۆتایە لەبەرئەوه زۆر گرانه که داها توویەکی بەسوودو درێژ بۆ کەسى نەخۆش که

ژیانی له سه‌ر دلی ده‌ستکرد به‌نده هه‌بیت. مردن به‌هه‌رشپۆه‌یه‌ك بێت كلیلی
سه‌ره‌کی له‌ده‌ستدانی خانه‌كانه^(١٢٨).

سه‌رچاوه‌كانی به‌شی یه‌كه‌م:

* به‌گوێزه‌ی ئه‌و زمانه‌ی له‌سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا دامێنرا، ئه‌فسانه‌ بریتییه‌ له‌ هه‌موو
ئه‌و شتانه‌ی به‌ واقع ناکۆکه‌ (سه‌رده‌م- ١٧١.٧) ٢. لیفی شتروس، پێیوايه‌ بێرکۆدنه‌وه‌ی
میتۆلۆژی له‌ ده‌ره‌وه‌ی لۆژیک نییه‌، به‌ لکو خۆی له‌خۆیدا لێکدانه‌وه‌یه‌کی لۆژیکیه‌.
هه‌روه‌ها لێکۆڵینه‌وه‌ له‌ ئه‌فسانه‌ له‌ سه‌ده‌ی هه‌ژده‌وه‌ ده‌ستی پێکرد، له‌ وکاته‌وه‌ تا
ئێستا دیدی نوێ تابه‌ت به‌ ئه‌فسانه‌ دێته‌ ئاراوه‌- ئه‌نترپۆلۆژیا- ١٦٢.٧-١٦٣).

١. میرسیا ئه‌لیاد، و. محهمه‌د حوسین، گۆفاری سه‌رده‌م، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م-
سلێمانی، ز. (٤٧-٤٨) سالی ٢٠٠٦، ٧، ١٧١.

٢. مه‌ولوود ئیبراهیم هه‌سەن، گه‌ڕان به‌دوای نه‌مرییدا، ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی
یه‌که‌م، سالی ٢٠٠٢، ٧، ٢٨.

٣. سه‌رچاوه‌ی پێشوو. ٧، ٢٨.

٤. سه‌رچاوه‌ی پێشوو. ٧، ٣٣.

٥. ره‌حیم سابیر، فاتا(لێکۆڵینه‌وه‌یه‌کی میتۆلۆجی-فله‌سه‌فی-تایینییه‌، له‌باره‌ی
رۆح، نه‌فس، به‌ده‌ن)، له‌سلێمانی چاپکراوه، سالی ٢٠١٢، ٧، ٢٠.

٦. سه‌رچاوه‌ی پێشوو. ٧، ٢٠.

٧. مه‌ولوود ئیبراهیم هه‌سەن، گه‌ڕان به‌دوای نه‌مرییدا، ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی
یه‌که‌م، سالی ٢٠٠٢، ٧، ٩٠.

٨. سلێمان مه‌زه‌هر، و. لوقمان حاجی قادر، چیرۆکی تایینه‌کان، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی،
چاپی یه‌که‌م. سالی ٢٠٠٨، ٧، ١٧.

٩. ره‌حیم سابیر، فاتا(لێکۆڵینه‌وه‌یه‌کی میتۆلۆجی-فله‌سه‌فی-تایینییه‌، له‌باره‌ی
رۆح، نه‌فس، به‌ده‌ن)، له‌سلێمانی چاپکراوه، سالی ٢٠١٢، ٧، ١٣.

١٠. سلێمان مه‌زه‌هر، و. لوقمان حاجی قادر، چیرۆکی تایینه‌کان، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی،
چاپی یه‌که‌م. سالی ٢٠٠٨، ٧، ٤٠.

١١. مه‌ولوود ئیبراهیم هه‌سەن، گه‌ڕان به‌دوای نه‌مرییدا، ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی
یه‌که‌م، سالی ٢٠٠٢، ٧، ١١٤.

۱۲. نەرخەوان مەھمەد عوبەيد، پەمزونووسىنى سەرگۆرپەكان، دەزگای تويژىنەوہو
بلاوکردنەوہى موكریان-ھەولتیر، چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۸، ۷. ۶.
۱۳. مەولوود ئىبراھىم حەسەن، گەپان بەدوای نەمرىیدا، دەزگای ئاراس-ھەولتیر، چاپى
يەكەم، سالى ۲۰۰۲، ۷. ۱۴۳.
۱۴. نەجات حامید ئەحمەد، سايتى مائىك لە ئاسمان [/ www.hemin.dk/mla/](http://www.hemin.dk/mla/)
۱۵. يورى كراسنى، و، غەرىب پشەدەرى- ئەفسانەكانى خۆرھەلات، دەزگای ئاراس-
ھەولتیر، چاپى يەكەم سالى ۲۰۰۱، ۷. ۱۲.
۱۶. مرسىيا ئىلياد، و. ئىبراھىم فەتاح، ئەفسانەى مردن، گوڤارى ئايىندە، ژمارە، ۷۶، دەزگای
سەردەم- سلىمانى، سالى ۲۰۰۸، ۷. ۳۲.
۱۷. سەرچاوەى پيشوو. ۷. ۳۲.
۱۸. سەرچاوەى پيشوو. ۷. ۲۴.
۱۹. چەند نووسەرىك، وەرگىزان و لىكدانەوہى عادل باخەوان، ئايىن چىيە؟، دەزگای سەردەم-
سلىمانى، چاپى يەكەم. سالى ۲۰۰۸. ۷. ۲۹.
۲۰. عەلى باپىر، ئىمان و عەقىدەى ئىسلامى لەبەر پۆشنای قورشان و سونەتدا، چاپى يەكەم،
نووسىنگەى تەفسىر بۆ بلاوکردنەوہ وراگەياندن-ھەولتیر، سالى ۲۰۰۶. ۷. ۸.
۲۱. رىبىن پەسوول ئىسماعىل- دىيار عەزىز شەرىف. ئەنترېۆلۆژيا، دەزگای چاپ و پەخشى
رىبىن. چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۴. ۷. ۱۶۳.
۲۲. دانىيال ل. پالس، و. ئاوات ئەحمەد، لە بلاوكراوەكانى گوڤارى پۆشنگەرى بۆ لىكۆلىنەوہى
فكرى و سىياسى- سلىمانى. چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۷. ۷. ۵۶.
۲۳. چەند نووسەرىك، وەرگىزان و لىكدانەوہى عادل باخەوان، ئايىن چىيە؟، دەزگای
سەردەم- سلىمانى، چاپى يەكەم. سالى ۲۰۰۸. ۷. ۷۶-۷۷.
۲۴. مەولوود ئىبراھىم حەسەن، پىنگەتەى ئەفسانەى كوردى، چاپخانەى پەنج- سلىمانى، چاپى
يەكەم. سالى ۲۰۰۷. ۷. ۲۸۳.
۲۵. وىل دورانت. و. عەبدوللا پەسوولى، مېژوو شارسىتانىت- بەرگى دووہم. خانەى
چاپ و بلاوکردنەوہى چوارچرا- سلىمانى، چاپى يەكەم. سالى ۲۰۱۱. ۷. ۶۹.
۲۶. سلىمان مەزھەر، و. لوقمان حاجى قادر، چىرۆكى ئايىنەكان، دەزگای سەردەم- سلىمانى،
چاپى يەكەم. سالى ۲۰۰۸، ۷. ۹۷.
۲۷. د. مەھمەد كەمال. نىھىلېزم و پەھەندەكانى بىرکردنەوہ، دەزگای سەردەم- سلىمانى. چاپى
يەكەم، سالى، ۲۰۰۵، ۷. ۱۳۱.

۲۸. سلیمان مەزھەر، ولوقمان حاجی قادر، چیرۆکی نایینه‌کان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم. سالی ۹۸۷، ۲۰۰۸.
۲۹. سەرچاوەی پیشوو. ۱۳۸۰. لا.
۳۰. د. محەمەد کەمال. نیهلێزم و پەهەندەکانی بێرکردنەوه، دەزگای سەردەم- سلیمانی. چاپی یەکەم، سالی، ۲۰۰۵. ۱۴۱۷.
۳۱. سلیمان مەزھەر، ولوقمان حاجی قادر، چیرۆکی نایینه‌کان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم. سالی ۱۴۸۷، ۲۰۰۸- ۱۵۷.
۳۲. ھاوێر کامەرەن، زانست و فەلسەفە ئیداییه‌کان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم، سالی ۲۰۰۹. ۱۰۲. لا. ۱۶۶.
۳۳. سلیمان مەزھەر، ولوقمان حاجی قادر، چیرۆکی نایینه‌کان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم. سالی ۲۰۰۸. ۲۹۲. لا.
۳۴. سەرچاوەی پیشوو. ۲۰۱۷.
۳۵. ویل دورانت. و. عەبدوللا پەسەوولی، میژووی شارستانیەت- بەرگی یەکەم. خانەیی چاپ و بڵاوکردنەوهی چوارچرا- سلیمانی، چاپی یەکەم. سالی ۲۰۱۱. ۲۰۱۷. لا.
۳۶. سەرچاوەی پیشوو. ۲۰۲. لا.
۳۷. عەبدولخالق سەرسام، گۆر دەخمەکانی میدیا و زەردەشتییان و رێپۆرە سمی مردوو سپاردن بە شاخ. دەزگای ئاراس- ھەولێر، چاپی یەکەم، سالی ۲۰۰۹. ۷۰. لا.
۳۸. سلیمان مەزھەر، ولوقمان حاجی قادر، چیرۆکی نایینه‌کان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم. سالی ۲۰۰۸. ۲۲۹۷. لا.
۳۹. ئەنستاس ماری کەرەلی، و. د. نەجات عەبدوللا. کتێبی پیرۆزی ئیزیدییه‌کان (جیلۆ و مەسحەفا رەش). دەزگای ئاراس- ھەولێر، چاپی یەکەم، سالی ۲۰۱۲. لا. ۵۳.
۴۰. سەرچاوەی پیشوو. ۶۶. لا.
۴۱. رەحیم سابیر، فاتا (لێکۆلینەوه یەکی میژوویی- فەلسەفی- نایینه، لەبارەیی پۆج، نەفس، بەدەن)، لە سلیمانی چاپکراوه، سالی ۲۰۱۲. ۱۲۴۷. لا.
۴۲. ئەنستاس ماری کەرەلی، و. د. نەجات عەبدوللا. کتێبی پیرۆزی ئیزیدییه‌کان (جیلۆ و مەسحەفا رەش). دەزگای ئاراس- ھەولێر، چاپی یەکەم، سالی ۲۰۱۲. ۶۵. لا.
۴۳. سەرچاوەی پیشوو. ۶۷- ۷. لا.
۴۴. رەحیم سابیر، فاتا (لێکۆلینەوه یەکی میژوویی- فەلسەفی- نایینه، لەبارەیی پۆج، نەفس، بەدەن)، لە سلیمانی چاپکراوه، سالی ۲۰۱۲. ۱۳۳۷. لا.

۴۵. ۱. بورهان محمەد ئەمىن. تەفسىرى ئاسان بۆ تىگە يىشتىنى قورئان. بلاوكراوه كانى كىتېبخانەى رۆشنىبىر-سلىمانى-هەولېر. چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۴. سورەتى البقرە، ئايەتى ۲۵۳. لا. ۴۲. (۲). چىرۆكى ھەلبىزاردە لە (كىتېبى پېرۆن) لا. ۲۹۴.
۴۶. بورهان محمەد ئەمىن. تەفسىرى ئاسان بۆ تىگە يىشتىنى قورئان. بلاوكراوه كانى كىتېبخانەى رۆشنىبىر-سلىمانى-هەولېر. چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۴. سورەتى البقرە، ئايەتى ۲۸. لا. ۵.
۴۷. نەجات حامىد، سايتى مالىك لە ئاسمان. www.hemin.dk/mla/
۴۸. بورهان محمەد ئەمىن. تەفسىرى ئاسان بۆ تىگە يىشتىنى قورئان. بلاوكراوه كانى كىتېبخانەى رۆشنىبىر-سلىمانى-هەولېر. چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۴. سورەتى البقرە، ئايەتى ۱۵۴. لا. ۲۴.
۴۹. سەرچاوهى پېشوو. سورەتى (السجدە). ئايەتى ۱۱. لا. ۴۱۵.
۵۰. سەرچاوهى پېشوو، ناوى سورەت و ئايەتەكان بە پېئى رىزبەندى كۆى سەرنجەكان دادەنېم. ۱. سورەتى (الهمزە) ئايەتى (۳) لا ۶۰۱ / ۲. سورەتى البقرە، ئايەتى (۵۶) لا ۸ / ۳. سورەتى البقرە، ئايەتى (۱۸۰) لا ۲۷ / ۴. سورەتى البقرە، ئايەتى (۱۸۰) لا ۲۷ / ۵. سورەتى البقرە، ئايەتى (۹۴) لا ۱۵ / ۶. سورەتى البقرە، ئايەتى (۲۱۷) لا ۲۴ / ۷. سورەتى البقرە، ئايەتى (۱۶۴) لا ۲۶ / ۸. سورەتى البقرە، ئايەتى (۱۶۱) لا. ۲۴
۵۱. د. نەبىل عەبدوالحمىد عەبدولجەبار، و. ھاوار محمەد رەشىد، فەلسەفە بۆ ئەو كەسەى دەيەوېت، دەزگای چاپ و بلاوكردنەوہى پۆژمەلات- ھەولېر، چاپى يەكەم، سالى ۲۰۱۰، ۲۸-۳۷. لا.
۵۲. سەرچاوهى پېشوو. لا. ۳۷.
۵۳. سەرچاوهى پېشوو. لا. ۳۹.
۵۴. سەرچاوهى پېشوو. لا. ۴۱.
۵۵. فاروق رەفىق، فەلسەفە و ژيان، لە بلاوكراوه كانى خانەى حىكەت بۆ لىكۆلېنەوہى فەلسەفى، چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۹. لا. ۳۱.
۵۶. حمىد عەزىز، سەرەتايەك لە فەلسەفەى كلاسىكى يۆنان، چاپخانەى شقان-سلىمانى چاپى دووہم، سالى ۲۰۰۵. لا. ۲۸.
۵۷. د. محمەد كەمال، بوون و دامېتان، دەزگای سەردەم-سلىمانى، چاپى يەكەم، سالى ۲۰۰۴. لا. ۱۵.

۵۸. د. محمد که مال، فلسفه‌فهی نه‌فلاتون، ده‌زگای سهرده‌م-سلیمان، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۱۰، ل. ۱۹۱.
۵۹. نه‌فلاتون، و. عیمران هاواری، سرجه‌م به‌رهمه‌کانی نه‌فلاتون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی دووهم، چاپ‌وپه‌خشی رینما-سلیمان، سالی ۲۰۱۱، ل. ۶۰۴.
۶۰. نه‌فلاتون، و. عیمران هاواری، سرجه‌م به‌رهمه‌کانی نه‌فلاتون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی یه‌که‌م، چاپ‌وپه‌خشی رینما-سلیمان، سالی ۲۰۱۱، ل. ۴۲۴-۴۴-۴۶.
۶۱. د. محمد که مال، فلسفه‌فهی نه‌فلاتون، ده‌زگای سهرده‌م-سلیمان، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۱۰، ل. ۲۰۷-۲۱۴.
۶۲. نه‌فلاتون، و. عیمران هاواری، سرجه‌م به‌رهمه‌کانی نه‌فلاتون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی دووهم، چاپ‌وپه‌خشی رینما-سلیمان، سالی ۲۰۱۱، ل. ۶۰۲-۶۰۰.
۶۳. نه‌فلاتون، و. عیمران هاواری، سرجه‌م به‌رهمه‌کانی نه‌فلاتون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی یه‌که‌م، چاپ و په‌خشی رینما-سلیمان، سالی ۲۰۱۱، ل. ۲۸۷-۲۹.
۶۴. سرچاوه‌ی پیشوو. ل. ۲۷.
۶۵. سرچاوه‌ی پیشوو. ل. ۲۳.
۶۶. سرچاوه‌ی پیشوو. ل. ۴۳.
۶۷. سرچاوه‌ی پیشوو. ل. ۴۴.
۶۸. د. محمد که مال، فلسفه‌فهی نه‌فلاتون، ده‌زگای سهرده‌م-سلیمان، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۱۰، ل. ۱۸۷.
۶۹. حمید عزیز، سهره‌تایه‌ک له‌فلسفه‌فهی کلاسیکی یونان، چاپخانه‌ی شغان-سلیمان، چاپی دووهم، سالی ۲۰۰۵، ل. ۲۵۵.
۷۰. سیروان نه‌حمه‌د س‌عید، ده‌روازه‌یه‌ک بق فلسفه‌فه (کلاسیک)، بلاوکراره‌کانی مه‌کته‌بی ریکخراوه‌ دیموکراتیه‌کان-سلیمان، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹، ل. ۶۷.
۷۱. ویل دیورانت، و. تاریخ کاریزی، سهربرده‌ی فلسفه‌فه، به‌رگی یه‌که‌م، ده‌زگای موکریان-ه‌ولیر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۷، ل. ۱۳۱.
۷۲. سرچاوه‌ی پیشوو. ل. ۱۴۸.
۷۳. محمد صنعتی، مجله‌ ارغنون، مرگ در اندیشه غرب، شماره ۱۷، چاپ سوم، ۱۳۸۴، ص. ۳۴-۷۵.
۷۴. سرچاوه‌ی پیشوو، ص ۵۳.

۷۵. د. ح. محمد عیسیٰ، فلسفہ فی سہ سہ صدیوں میں پرماتنتیکی، پروژہ ای ہاویہ شی بہ شی فلسفہ فی زانکوی سہ لحدین و دہ زگای موکریان- مہولتر، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۱۰، ل. ۱۴۵۰-۲۲۴.
۷۶. محمد صنعتی، مجلہ ارغنون، مرگ در اندیشہ غرب، شمارہ ۱۷، چاپ سوم، ۱۳۸۴، ص ۴۲.
۷۷. مہمان سہرچاوی پیشو، ل ۵۱.
۷۸. جہان بہ مپاہ ارادہ و باز نمود، شوبنہاور، نشر نی، ۱۳۸۲، عبدالکریم رشیدیان، ص ۷۹.
۷۹. میہرادمیہرین، و ہونہر عبدوللہ، جیہانبینی شوقینہا و ہر، دہ زگای سہ سہ صدیوں- سلیمان، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۰۹، ل. ۵۹۰-۶۲.
۸۰. مہریوان وریا قانع، روزنامہ ای ٹاویٹ، ستون بہ ناوی "ٹو ویو شتہ کان"، ژ. ۷۴، لاپرہ ۲، ۲۰۱۰ / ۸ / ۴.
۸۱. خردنامہ (ماہنامہ ای فرهنگی مہشہری)، شمارہ ی ۴، تیر ۱۳۸۵
۸۲. فاروق رہ فیق، ویستگہ ی ک لہ گہ شتیک فیلسفہ فی، ٹنڈیشہ بڑ چاپ و بلاوکردنہ وہی کتیب- سلیمان، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۱۱، ل. ۱۱۸.
- * دہ زاین: زاراوہ یہ کی تابیہ تہ بہ ہایدیگر کہ بیرہ فلسفہ فیہ کانی خوی تابیہ ت بہ مرقؤ تیا بہ رجسٹہ کردوہ، لیکدانہ وہ رڈر ہلڈہ گریٹ بہ لام واتای جہ وہ ری بریتیہ لہ بوون لیڑہ- بوون لہ جیہان. بہ موی ٹوہی ہایدیگر یہ کیک لہ پیشمہ رجہ کانی بوونی مرقوی بہ وہ داناوہ کہ دہ بیٹ بوون بیٹ لہ جیہان، واتہ من کہ دیمہ بوون لہ ناو جیہاندا دیمہ بوون، ناکریٹ مرقویٹ ہہ بیٹ و لہ دہ رہ وہی جیہان بیٹ.
۸۳. سہ سعید سلیمان، دہ رکہ وتہی دلخوازی مہرگ، بہ ریڑوہ بہ ریٹی چاپ و بلاوکردنہ وہی سلیمان، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۱۱، ل. ۴۴.
۸۴. د. محمہ د کہ مال، ہایدیگر و شوقینہا فیلسفہ فی، دہ زگای سہ سہ صدیوں- سلیمان، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۰۷، ل. ۱۳۸.
۸۵. سہرچاوی پیشو، ل. ۱۳۹۰-۱۴۰.
۸۶. فاروق رہ فیق، ویستگہ ی ک لہ گہ شتیک فیلسفہ فی، ٹنڈیشہ بڑ چاپ و بلاوکردنہ وہی کتیب- سلیمان، چاپی یہ کہم، سالی ۲۰۱۱، ل. ۱۰۴-۱۱۲.
۸۷. سہرچاوی پیشو، ل. ۱۰۸-۱۱۲.
۸۸. ہایدگر و پرسش بنیادین، بابک احمدی، نشر مرکز، چاپ پنجم، ۱۳۸۸، ص ۲۴۴.
۸۹. سارتر کہ می نوشت، بابک احمدی، نشر مرکز، چاپ سوم، ۱۳۸۸، ص ۲۱۴.

۹۰. د. محمّد که مال، بیون و داهینان، ده زگای سهردهم - سلیمان، چاپی به که م، سالی ۱۴۶۷-۱۴۷۰.
۹۱. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۴۷-۱۵۰.
۹۲. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۵۳.
۹۳. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۵۸.
۹۴. عبدالکریم سرروش، و. موسعوب نه دهه م زه لمی، چپه تی مهرگ!؟، خانه ی چاپ و په خشی سایه - سلیمان، چاپی به که م، سالی ۲۰۰۹، لا، ۷-۸.
۹۵. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۲.
۹۶. حمید زه ناز، و. کامیل محمّد قهره داغی، مانا و توو پیه یی، خانه ی وه رگتیران - سلیمان، چاپی به که م، سالی، ۲۰۱۰، لا، ۱۰.
۹۷. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۳۱-۳۰.
۹۸. نازاد حه مه، فه لسه فه ی فینۆمیتۆلۆژی یان پاتۆچکه، چاپخانه ی چوارچرا - سلیمان، چاپی به که م، سالی، ۲۰۱۰، لا، ۱۲۶-۱۳۱-۱۳۲.
۹۹. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۳۴-۱۳۰.
۱۰۰. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۲۴.
۱۰۱. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۳۶-۱۳۵.
۱۰۲. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۴۵-۱۴۴.
۱۰۳. ته ها وه هاب، به اوردیك له نیتوان قوشان و زانستدا، چاپخانه ی ئاوینه - سلیمان چاپی به که م، ۲۰۰۹، لا، ۹.
۱۰۴. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۱۰.
۱۰۵. د. نوری جه عفر، و. سابیر بۆکانی، سروشتی په ره سه ندنی هزر، خانه ی وه رگتیران - سلیمان، چاپی به که م. (سالی چاپی تیا نیه). لا، ۸۶.
۱۰۶. حه سه ن هه مزه، بنه چه ی جۆره کان، وه لامیک بۆ ئومید قهره داخی، پۆژنامه ی چاودتیر. روانگه و په خنه ژ، ۱۰۴.
۱۰۷. عه بدولپه حمان حه مه چاوش، بۆماوه زانی مرۆف، چاپخانه ی په نج - سلیمان، چاپی به که م. سالی ۱۹۹۸، لا، ۱۸.
۱۰۸. ولیم پ. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس و منابع الموت، دار الکلمه للنشر و التوزیع، سوریه - دمشق، الگبع الّولی. ص ۹۰.
۱۰۹. عه بدولپه حمان حه مه چاوش، بۆماوه زانی مرۆف، چاپخانه ی په نج - سلیمان، چاپی به که م. سالی ۱۹۹۸، لا، ۲۴.
۱۱۰. سهرچاوهی پیشوو. لا، ۲۷.

۱۱۱. ولیم پ. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس ومنابع الموت، دار الكلمه للنشر و التوزیع، سوریه-دمشق، الغیب الأولی. ص ۱۱۰.
۱۱۲. سه چاوه‌ی پیشوو. لا. ۱۲.
۱۱۳. ته‌ها وه‌هاب، به‌راوردیک له‌نیوان قونان و زانستدا، چاپخانه‌ی ئاوینه-سلیمانی چاپی یه‌که‌م، ۲۰۰۹. لا. ۵۹.
۱۱۴. ولیم پ. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس ومنابع الموت، دار الكلمه للنشر و التوزیع، سوریه-دمشق، الغیب الأولی. ص ۱۲.
۱۱۵. عبدالرهمان حه‌مه چاوش، بۆماوه‌زانی مرۆڤ، چاپخانه‌ی ره‌نج-سلیمانی، چاپی یه‌که‌م. سالی ۱۹۹۸. لا. ۲۹۷.
۱۱۶. ته‌ها وه‌هاب، به‌راوردیک له‌نیوان قونان و زانستدا، چاپخانه‌ی ئاوینه-سلیمانی چاپی یه‌که‌م، ۲۰۰۹. لا. ۵۹.
۱۱۷. ولیم پ. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس ومنابع الموت، دار الكلمه للنشر و التوزیع، سوریه-دمشق، الطبع الأولی. ص ۱۳-۱۴
۱۱۸. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۱۴
۱۱۹. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۱۶.
۱۲۰. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۱۹.
۱۲۱. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۳۲.
۱۲۲. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۴۲
۱۲۳. دیدار له‌گه‌ل حه‌سه‌ن هه‌مه‌، ئا. هه‌ریم عوسمان، کاکیشان، باشکۆیه‌که له‌گه‌ل کوردستانی نویدا ده‌رده‌چیت، هه‌موو چوارشه‌مه‌یه‌ک. ژ. ۵۷۶۱، سالی ۲۰۱۲.
۱۲۴. نه‌جات حامید سابتی مالتیک له‌ ئاسمان.
۱۲۵. د. محه‌مه‌د که‌مال، بوون و داهیتان، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلیمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۱۵۴۷۲۰۰۴.
۱۲۶. ولیم پ. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس ومنابع الموت، دار الكلمه للنشر و التوزیع، سوریه-دمشق، الطبع الأولی. ص ۱۵۲
۱۲۷. سه‌چاوه‌ی پیشوو. لا. ۱۵۴.
۱۲۸. سه‌چاوه‌ی پیشوو ۱۵۲-۱۵۴.
- ۱۲۹- مارتن هایدیگر، بوون و کات، و. د. محه‌مه‌د که‌مال، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلیمانی، ۲۰۱۳.
- ۱۳۰- ژان پۆل سارتر، بوون و نه‌بوون. و. د. محه‌مه‌د که‌مال، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلیمانی، ۲۰۱۱.

به شی دووهم

۱/ چه مکی و اتا:

گرنگیدان به و اتا گرنگیدانه به زمان، له به رئه وه لیکدانه وهی و اتایی لیکدانه وهی به شیکه له زمان، زمان گهر فورم بیت نه و اتا جه و هره که یه تی، چۆمسی زوو په شیمان بووه وه له وهی که ریزمان له و اتا جیابکاته وه^(۱)، چونکه زمان بی و اتا له نگه دروست ده کات. پیناسه ی و اتا گرانی گرانه، چونکه هیچ پیناسه یه ک ناتوانیت پراوپری مه به سته کانی و اتا بگه یه نیت، بۆچوونی نه فلاتوون بۆ و اتا^(۲) بریتییه له په یوه نندییه کی دوو لایه نی له نیتوان فورمیکی زمانی و که ره سه یه ک له دهره وهی زماندا^(۳)، ئەم دیدهی نه فلاتوون بۆ و اتا پیمان ده لیت هه ر وشه یه ک هیمایه بۆ شتیک (ته ن- روداو- شت- که س)^(۴). ئەم بۆچوونی نه فلاتوون سۆسیر بۆی ده گه پیته وه، لای نه و (واتا بریتییه له په یوه نندی نیوان (ناو، ناولینراو)، که به هیمایه ده نوینری، هیماش نه و نیشانانه یه، که بۆ له یه کدی گه یشتن به کارده هینریت، و اتاش بۆچوونیکه به هیمایه به ستراره و کۆمه ل به کاریدینیت)^(۵) به لام مردن نه و ناوه یه بۆ دیارده یه ک، که ئەم دیارده یه هه م له دهره وه یه هه م له دهره وه نییه، و اته ناتوانین بلین ئەمه مردنه. گهر ناماژه بۆ که سیکی مردوو بکه یت بلینیت ئەمه مردنه، که ئەم که سه مرد، نه و له ویدا نه مانتوانیوه و اتاکه دهربخه ین، چونکه ئیمه له ویدا ناماژه مان به که سیک کردوو، نه ک خودی مردن.

هه ر سه باره ت به و اتا ئیبن سینا به مجۆره پیناسه ی ده کات^(۶) و اتا نه و شته یه یا خود نه و به شه ی زمانه، که له میشکدایه و نابینریت، نه وهی که مرۆڤ ده بیینیت نه و شته یه که به هۆی چاویه وه وینه ی گرتوو و پاشماوه ی له میشکدا جیهیشتوو، نه و پاشماوه یه و اتایه^(۷) ئەم پیناسه یه مرۆفی وه ک

كامپترايەك نيشانداو، كه وئەنى دنيای دەرەو دەگریت و واتای دەداتى و واتاش ناديارە چوون گويزانەوہى دنيای دەرەوہىە بۆ ناو مېشکو پاشان واتادانە پىي. ئەم پېناسەيەى ئىبن سينا پيمان دەلئيت شتەکان خۆيان لە خۆياندا واتايان نيبە، بەلکو ئەوہ ئيمەين واتا دەدەينە شتەکان. ليرەدا سەبارەت بە واتای مردن بە پىي بۆچوونى ئىبن سينا تيدەگەين، ئيمە دەتوانين بەمجۆرە لە واتای مردن بگەين، كه مردن دەبى پووبدات، واتە لە مردنى مرۆفەوہ دەتوانين بلين مردن ئەمەيە، كه كه سيك ئىدى ناتوانيت بزيو لە جوولەو گوپان دەكەويت. واتە ئيمە لە مردنى مرۆفەوہ دەتوانين باسى مردن بگەين، چونكە مردن خۆى لە خۆيدا لە مردنى مرۆفدا دەردەكەويت، دەنا مردن خۆ باخچەيەك يان گولدانى نيبە، تا بە ناوھينانى وئەكەى لە مېشكماندا بيتەوہ بەرچاومان. ئيمە ناتوانين پراوپر وئەنى مردن بگەين. وئەکردنى مردن لە مرۆفكدا كه دەمرى دەبينينەوہ(ئەمەش بە شيوەيەكى ريزەيى وئنا دەكریت لە شيوەى مردن و جۆرى مردنەكەيدا).

گەر بكریت خۆشمان پېناسەى واتا بگەين دەلين برىتيبە لە بە فۆرمکردنى(فۆرمبەخشين) ئەم سى دنيایە، دنيایى خۆو، ديار(جيهان)، دنيای ناديار(ميتافيزيك). لەم پېناسەيەدا پەچاوى ئەوہ مانکردوہ، كه مرۆف لەم جيهانەدايە و بۆخۆى جيهانىكە لەناو خۆيدا، ھاوكات ئەم مرۆفە بايەخ بەجيهانىكى نادياريش دەدات، واتاش پېكھاتوہ لەم سى جيهانە بەھەموو وردەكارىەكانىيەوہ.

٢/ واتاسازى (سيمانتيك):

ئەوہى واتا مەبەستىەتى واتاسازىە، واتاسازيش ليكدانەوہيە لە واتا^(١) يان "زانستى واتا" يە^(٧) ليلى واتاو پەيوەندى واتا بەزانستەكانى ترەوہ كارىكى كردوہ رېكەوتن لەسەر پېناسەکردنى ئاسان نەبيت. ئۆلمان بەو

زانسته په سنی ده کات که گرنګی به واتای وشه دهدات^(۸)، له لایه کی تره وه هه ندیک "رسته به گرنګترین به که ی واتای داده نیت... به پیی نه مه وشه واتای سه ربه خوی نییه، و اتاکه ی له ناو رسته دا درده که ویت. یان واتای رسته ده وه سستیته سر واتای نه و وشانه ی، که رسته پیکده هینن^(۹) کاتسو فودهر جه ختیان له سر واتای رسته ده کرده وه، چونکه واتای رسته ده توانیت (لیلی ناپریمانی بدوزیته وه، ده ستنیشانی ژماره ی لیکدانه وه کانی رسته بکات، نامویه کانی رسته ناشکرا بکات، لیکدانه وه یان بؤ بکات)^(۱۰) سیمانتيك "خو خه رییکردنی زانستیبه به واتای هیماکانه وه"^(۱۱) پیناسه به کی تری سیمانتيك نه وه یه، که "بریتیه له و زانسته ی له واتای فره نگی هیما زمانیه کان و هاوړییه تی و په یوه ندیه کانیاں له کیلگی واتای، مؤرفولوژی، سینتاکسدا، ده کولیته وه"^(۱۲). له راستیدا نیمه هه ولمانداوه به شیوه یه کی گشتی ره چاوی هه ریه که له و پیناسانه بکه یں له پراکتیکی مردندا، چونکه پیمانواپه هه ریه کی که له م پیناسانه ده توانن له ره واندنه وه ی ته مومژی نه م چه مکه هاوکاریمان بکه ن.

۲/ پراگماتیک:

جیاوازی سیمانتيك و پراگماتیک ناسانه به وشه، به لام به پراکتیکی گرانه، ده توانین بلین پراگماتیک = واتا - سیمانتيك^(۱۳). هه روه که به وهش پیناسه ده کریت، که بریتیه له "واتای سیمانتيکی + ده وروپهر"^(۱۴) به مجورهش پیناسه ی پراگماتیک ده کریت "نه وه ی ده وتری و نه وه ی مه به سته"^(۱۵) مه به ست نه وه یه که به واتای پروکه شی وتنه که پازینابیت به لکو واتای قوول و مه به ستنیش درده خات، هه ربویه واتای پراگماتیک که متر باپه ندی یاساکانه و مه رج نییه کومه ل له سه ری پیکه وتبیت، واته ده شیت خودی بیت و به پیی که سه کان و اتاکهش بگوریت^(۱۶). یان ده توانین بلین

پراگماتیک "بریتییه له لیکۆلینه وه له مانای قسه کهر"^(۱۷). له بنه رته دا که زانستی پراگماتیک دیته ئاروه به هۆی ئالۆزیه وه بووه، زاناکان تیگه یشتن، که ناکرێ هه موو دانه و یه که زمانیه کان به سیمانتيك پیکخریت، له به رته وه پراگماتیک به چه شنی که لینه کانی سیمانتيك پرده کاته وه، یان هاوکاری سیمانتيك به زياتر تیگه یشتن له واته مه به سستی ده برپین و دانه کان، له به رته وه ئیمه سوودیکی زۆرمان له پراگماتیک وه رگرتوه له لیکۆلینه وه یه دا چونکه بۆ ده برپینی واته مه به سستی مردن په نا بۆ زۆر دانه براوه، تا مه به سته جیاوازه کان بگه نریت، واته مرقفه کان له به رته وه ی هه ستیارن و عه قلیان هه یه، زۆر دانه یان سازکردوه تا ئه م مه به سته بگه یهن، ده برپین.

٤/ یه که واته ییه کان:

بیروپای جیاواز بۆ جیاکردنه وه ی یه که کانی واته هه یه، به لام به شیوه یه کی گشتی ئه مانه ن. "وشه -رسته" و"^(۱۸) لیکدان (ئیدیهم، وشه ی لیکدراو و گری- وشه ی ئالۆز) - گوتن - ده ق - گوتار - ئاخاوتن"^(۱۹) هاوکات ده وتریت، بچووکترین یه که ی واته یی (سیمیم) ه یاخود بچووکترین یه که له دروسته ی سیمانتيکیدا نیشانه ی واته ییه، به لام زمانه وانی دیکه ش هه یه باس له واته ی دهنگی ده کات و پیی وایه په قی و نه رمی و هیزی دهنگه کان واته یان هه یه له واته ی وشه کاندایه ده داته وه^(۲۰) ده کریت بواری واته ی به یه که واته ییه کان دابنن، به واته یه کی تر هه ر یه که یه ک واته ی هه بیت ده بیته بواریکی واته ی.

٥/ چۆره کانی واته:

به و پیه ی مرقفه له رتیه ی زمان و واته وه گوزارشت له خۆی و جیهان و ئه ودیوی جیهان ده کات، که واته، واته هینده ی په یوه ندی به زمانه وه یه

ئەوئەندەش پەيوەندى بە دەرەوۋەى زمانەوۋە ھەيە، جگە لەوۋەى مرۆفەكان ئاستى جياوازو كولتورور دىنبايىنى جياوازيان ھەيە، ھەموو ئەمانەش كاريگەريان ھەيە لەسەر واتاو جۆرەكانى، جگە لەوۋەى (زمانەوانان كۆكئىن لەسەر جۆرەكانى واتا، تەنانت ھەندىكىشىيان لەگەل ئەوئەشدا نىن كە دابەشېكرىت، بەلام زياتر بەمەبەستى لىكۆلئىنەوۋە دابەشكارىيان كوردوۋە)^(۲۱) بۆيە زۆر بەكورتى جۆرەكان دەخەينە پوو و ئاماژە بەو سەرچاوانە دەكەين كە جۆرەكانى واتايان بە فراوانتر باسكردوۋە. (بەشىۋەيەكى گشتى دوو جۆر واتا لەزمانەوانىدا باسەكرىت واتاي سىمانتىكى، واتاي پراگماتىكى) لەم پۆلئىنەدا بۆ جۆرەكانى واتا پشت بەو دابەشكارىيە بەستراوۋە كە لەم نامەى ماستەرەدا(پەيوەندىيە سىمانتىكىيەكان و ھەندىك دياردەى واتايى لەزمانى كوردىدا)^(۲۲) ھاتوۋە، كە واتاي دابەشكردوۋە بەم سى جۆرەوۋە(بەكارھىتان، ھەست و سۆز، كەرەستە)

يەكەم/ واتا پەيوەست بە بەكارھىتانەوۋە: دانە زمانىيەكان... لەئەنجامى بەكارھىتانەوۋە و اتاكانىيان فراواندەبىت و واتاي دووھەمىيان بۆ دروست دەبىت ياخود لەئەنجامى بەكارھىتانىيان لەپستەدا ئەرک و ناوھرۆكىكى نوپىيان بۆ دروست دەبىت و بەكارھىتانى لەبارو حالەتتىكى ديارىكراودا واتاي پراگماتىكى دروستدەبىت... پەيوەست بە بەكارھىتانەوۋە واتا ئەم جۆرانەى ھەيە :

a/ واتاي فەرھەنگى: "برىتتىيە لە واتاي ئەو و شانەى كە لەفەرھەنگى زمانىكى ديارىكراودا تۆماردەكرىن"^(۲۳) واتاي فەرھەنگىش بەسەر سى جۆردا دابەشەبىت ۱/ كرۆكە واتا(برىتتىيە لە واتاي ھۆشەكى كەرەستە زمانىيەكان، كە كۆمەل لەسەرى پىككەوتون). ۲/ تويكەلە واتا(ئەو واتا زىدانەيە، كە كەرەستە زمانىيەكان لەئەنجامى بەكارھىتان و فراوانبوونى واتاييەوۋە، لەپال كرۆكە واتادا ھەرىدەگرن)^(۲۴) دەشكرى ئەو واتايانە بن كە لە نىشانە

واتاييه كانه وه ده كه ونه وه يان نيشانه يه كي واتايي كرۆكه واتا كه
قوولده كاته وه . ۳/ واتاي ئيديۆمي (كه له واتاي دانه كاني ئيديۆمه كه وه
نه هاتوه).

۱. b/ واتاي پسته يي: ئه ميش به سه ر سى جوردا پۆلين ده كرئت، ۱/
ئهركي: ئه و واتايه يه، كه كه ره سه ته زمانيه كان به هۆي ئهر كه كانيانه وه له
پسته دا وه ريده گرن، ئه ميش له هه ردوو ئاسه كه ي زماندا ده بينرئت، له
ئاسه قوولدا پۆلي باهه تيبانه ي كه ره سه ته كانه (كارا، كارتئكراو، ..)، له
ئاسه پوو كه شيشدا دۆخى پئزمانى كه ره سه ته كانه . ۲/ باسه نديي: ئه و
واتايه يه، كه له ئه نجامى تئكدانى ريزبوونى ئاسايى كه ره سه ته كاني پسته وه
پهيدا ده بئت بۆ نمونه :

ئازاد ده رمانه كه ي خوارد . پسته يه كي ئاسايى

ده رمانه كه ئازاد خواردى . گرنگى دراوه به ده رمانه كه .

۳/ ناوه رۆك: پسته جگه له واتاي دانه كاني، ناوه رۆكئى هه يه و
ناوه رۆكه كه ش مه به سه تى جياجيا ده گه يه نئت، پسته ش به گوئره ي
ناوه رۆكه كه ي پۆلين ده كرئت بۆ هه وت جور:

۱. هه والى .

۲. پرسيارى .

۳. هه سه ت ده رپرين .

۴. وروژاندى .

۵. داخووزى .

۶. راپه پاندى .

۷. موخامه له كردن .

c/ واتاي بارو حاله ت: هه مو ئه و واتا جياوازانه ده گرئته وه كه
كه ره سه ته زمانيه كان له بارو حاله تئى تايبه تيدا ده يگه يه نن و جياوازن

له واتای فەرهنگی که رهسته کان، که (قسه مه به ست و میتافۆر و واتای دهرنه برآو) ده گریتته وه^(۲۰).

دوه م/ واتا په یوه ست به هه ست و سۆزه وه: مرۆفه کان هه ست و سۆزیان هه یه، زمانیش هۆکاری گه یاندنی ئەم هه ست و سۆزه یه، "جا ئەم هه ست و سۆزه له پینگه ی ئاوازی رسته که وه بیته، یاخود له پیتی درکاندنی چهند دهربرپاویکی زمانیه وه بیته.

a/ واتای ئاسایی : ئەمەش هه موو ئەو دهربرپاو و رستانه ده گریتته وه، که هه ست و سۆزیکه تایبه تی تیادا نییه و ته نیا واتای سیمانتیکه که رهسته کان ده گوازی رسته وه، ئەمەش به زۆری له بابته کانی خویندن و لیکۆلینه وه ی زانسته کاندای ده بینریت، وهک (مۆرفیم بچووکترین دانە ی واتاداری زمانه) هیچ هه ستیکه تیادا نییه. یاخود (نه خۆشیکه ترمان بۆ هاتوو به ناوی ئازاده وه).

b/ واتای هه ستدار : ئەمیش سی جۆره :

۱/ دهربرپاو : بریتیه له وه ی، که قسه که ر له پال واتای سیمانتیکه که رهسته کاندای، ده یه ویت هه ست و سۆزی خۆی له پینگه ی هه لبراردنی هه ندی که رهسته ی زمانیه وه یاخود له پینگه ی ئاوازی رسته که وه بۆ به رانبه ره که ی دهربرپیت، وهک :

(۴) ا - به داخه وه ئازاد نه خۆشه .

ب - ئازاد نه خۆشه . قورسای له سه ر ئازاده که بیته

۲/ دهرنه برپاو : زۆرجار قسه که ر له باسکردنی که سیک یان بابته تیکدا یاخود گرنگیدان به بابته تیکه تایبه تی و باسکردنی هه ست و سۆزیکه هه یه به رانبه ره وه که سه، یان ئەو بابته به بی ئەوه ی به دهربرپاوی زمانه ئاماژه ی پینکات و ئەو هه ست و سۆزه دهربرپیت، بۆ نمونه مرۆفه که که سیکه خۆشبوویت به رده وام باسی ده کات، یاخود ئەگه ر به بابته تیک ئارام بیته و پیتی خۆشبیته به رده وام باسیده کات.

۳/ واتای وروژاندن : هەندیکجار قسە کەر لە ئاخواوتندا، بەی ئەو هی هەست و سۆزی خۆی دەربەریت، بە هۆی باسکردنی کەسێک یان بابەت و شتێکەو لە لای یەکیەک کە پەيوەندییەکی دەروونی لە گەل ئەو بابەتەدا هەبێت، هەستی گۆیگر دەرووژنێت و وادە کات گۆیگر کاردانه وە یەکی بەرانبەر قسەکانی هەبێت، بۆ نموونە کاتێک دوو کەس پەيوەندیان باش نییە بچیت لای یەکیکیان هەوایی ئەوێریان باسبکەیت بەباش یاخود بەخراب کاریگەری لەسەر دەبێت و کاردانه وە هی بۆ قسە کانت دەبێت" (۲۶).

سێیەم / واتا پەيوەست بە کەرەستەو :

a/ واتای وشە : بریتیە لە چەمکی / کۆزانیارییەک، لە بارە هی شتێک یان دیاردە یەک، کە لە پێی پەيوەندییەکی لەخۆ وە ییەو هێمایەکی زمانی دەیگە یەنیت " واتە وشەکان یاخود مۆرفیمە سەر بەخۆکان ئەو واتایە هی دەیگە یەنن، چەمکیک یاخود کۆمەلێک زانیارییە لە بارە هی شتەکان و دیاردەکان و جۆرە خاسیەتەکانیان .

ئەحمەد موختار واتای وشەکانی بەسەر چوار جۆردا دابەشکردووە، ئێمە ئەو چوار جۆرە دەکەین بەسێ جۆرەو بەم شێوێه :

۱. ناو : ئەمیش دوو چەشنە :

۱. ئەو ناوانە هی، کە واتایەکی گشتیان هەیه و ناون بەرانبەر کۆمەلێک یان ژمارە یەکی نۆری کەرەستە وەک (پیاو ، مۆڤ ، ژن ، کور ، ...) .

ب. ئەو ناوانە هی، کە خودین و تایبەتن و تەنیا کەسێک یان شتێک دەگریتەو، وەک (ئازاد ، نەوزاد ، سلیمانی ، هەولێر ، ...) .

۲. هەندیک وشە واتای خاسیەت و تایبەتی و چۆنایەتی و چەندایەتی دەگە یەنن، وەک : (ئاوەلناوەکان ، ئاوەلکردارەکان) .

۳. ئەو وشانە هی، کە واتای پوودا و کار دەگە یەنن، وەک : (کردن، خواردن ، پۆشتن ...)

/b واتای لهه ناودابوون :

هەندیک له که رهسته زمانیه کان پاسته و خو خویان واتا ناگه به ن تا نه چنه پال مۆرفیم و که رهسته ی تر، واته واتاه لگرن و کاتیک له گه ل وشه کان به کارده هیترین و وشه کان به یه که وه ده به سته وه واتا کانیا ن ده رده که ویت، نه وانیش (مۆرفیمه به نده کان ، مۆرفیمی سفر ، هیز و ئاوازه) ن .

/c واتای رسته : به و پییه ی، که له رسته دا ، جگه له واتای فرههنگی وشه کان، پیژه و و ریزبوونه کانیش پۆلیان له رووی واتاییه وه هه یه و واتایه کی فراوانتر ده دن به رسته . که واته واتای رسته بریتیه له و بیره ی، که له واتای فرههنگی پیکهاته کان و په یوه ندییه سینتاکسییه کانه وه دروستده بیت و ده بیته (واتا و ناوه رۆک و مه به ست)، بۆ نمونه رسته یه کی وه ک :

(۵) سه دام حسینی سه رۆکی عیراق ده ستگیرکرا .

واتا (سه دام حسینی سه رۆکی عیراق ده ستگیرکرا)

ناوه رۆک (جهنگی عیراق – نه مریکا کۆتایی پنهات)

به گویره ی باره جیاوازه کان ده کریت چه ندین مه به سستی جیاوازیشی

هه بیت :

له دیدی کوردیکه وه (سه رکرده خوینمژه که ی دژی کورد ده ستگیرکرا)

له دیدی ولاتانی عه ره بییه وه (سه رکرده یه کی نه ته وه بیان ده ستگیرکرا)

له لای نه مریکیه ک (لایه نی به رانه ر له شه پدا ده ستگیرکرا)

بۆ که سیکه بیلایه ن و ئاسایی (هه والی گیرانی که سیکه) ... تاد،

/d واتای دهق : نه و واتایه ی له ده قیکدا ده رده بپردریت، واتایه کی

فراوانتره و زۆرجار پوونتر ده بیت له و واتایه ی، که وشه و رسته کان به ته نیا

ده ریده بپن، به تایبه تی واتای پراگماتیکی، چونکه زۆرجار نه گه ر واتای رسته

به رسته ی ده قیک به جیا له یه کبده یه وه، رهنگه به ئاسانی له مه به ست و

واتای پراگماتیکی پرستەکان تینەگەین، بەلام کاتیک تەواوی دەقەکە بەیەکەوێ لیکبەینەو، مەبەست و واتا پراگماتیکییەکی پوونتر دەردەکهوێت^(۲۷).

لەلایەکی ترەو، د. عبدالواحد موشیر دزەیی، بەم جۆرە جۆرەکانی واتای دابەشیکردووە:

۱/ واتای وەسفی (هۆشەکی)

۲/ واتای ناوەسفی (کاریگەری-بارکراو)

جۆرەکانی واتای ناوەسفی (بارکراو) ئەمانەن (واتای پاگەیاندن-واتای شێواز-واتای کاریگەری (دەروونی)-واتای پەنگدانەو-واتای هاوڕێتەتی- واتای بابەتی)^(۲۸)

۶/ تیۆرە واتاییەکان:

تیۆرگە لیکەن بۆ لیکدانەوێ واتا^(۲۹) هەر یەکیکیش لەو تیۆرانە لایەنی باشە و خراپەیی تێدا^(۳۰) ئێمە هەڵدەدەین و اتاکانی تاییەت بەمردن بخەینەروو، هەر بۆیە بەشیوەیەکی بنەرەتی تیۆریک ناکەینە سەرپشک، بەلکو هەڵدەدەین سوود لەتیۆرەکان وەرگیرین، بەتاییەتیش تیۆری بەکارهێنان، لەبەرئەو تەنیا بەناو تیۆرەکانی تر دەخەینەروو، بەلام تیۆری بەکارهێنان فراوانتر نامازەوی پێدەدەین.

۱/ تیۆری هێما (ناولینان)

۲/ تیۆری پەوشتی

۳/ تیۆری هۆشەکی

۴/ تیۆری گیلگە واتاییەکان

۵/ تیۆری لۆجیکی

۶/ تیۆری پراگماتیکی

۷/ تیۆرى مۆر-كواین

۸/ تیۆرى فریگه

۹/ تیۆرى هۆشه کی ههستی

۱۰/ سیمانتیکی لیکده ره وهی

۱۱/ سیمانتیکی به ره مهینه ری

۱۲/ تیۆرى به کارهینان: ^(۳۱)

ئەم تیۆره له لایەن (جۆن پۆبەرت فیرس) هوه داهینراوه، "ئەم تیۆره له سەر ئەو تیروانینە بەندە بۆ واتا بەو وهسفی که (ئەرکی به کارهینان) ئەنجام دەدات" ^(۳۲)

لەم تیۆردا زیاتر جهخت لەسەر (دەوروپەر) دەکریتەوه، ئیدی ئەو دەوروپەرە دەشی زمانی بێت، دەشی لە دەروەى زمان بێت، (واتای وشە و گوتن و دەستەواژەکان بەگوێرەى دەوروپەرى بەکارهاتوو واتا دەدات، وشە واتایەکی شاراوەى هەیه لەکاتی به کارهیناندا بۆ لیکدانەوهى وشە دەبیت سهیری ئەو دەوروپەرە بکریت، که وشەکهى تیا گوتراوه) ^(۳۳) بۆیه دەتوانین بڵین "واتای وشە بریتییه له کۆی به کارهینانەکانی" ^(۳۴) ئەم گرنگیدانە به به کارهینان و دەوروپەر له وه وهیه که وشەکان گۆرانی واتایان به سەردا دیت یان واتا کۆنه کهى له دەست دەدات، (بۆئەوهى واتاکانى وشەیه ک بزانی دەبى له یاسا تهواو و پراوپره کانی به کارهینان ناگادارین، به کارهینانیش له پرسته و دەریپراو، کردەى گفتوگۆو لهیه ککه یشتندا دەبیت) ^(۳۵) بۆ دەستنیشانکردنی واتای وشە کلیمر چوار جۆر دەوروپەر جیا دەکاتەوه.

۱/ دەوروپەرى زمانى (په یوندى ناوه وهى زمان - په یوه ندى دەوروپەرى

ئاخاوتن)

۲/ دەوروپەرى دەروونى (ئەمجۆره پلهى سۆزوکاریگەرى دیارى دەکات).

۳/ دەوروپەری بار(ئەو بارە پووندە کاتەوہ کہ وشەکە ی تیا گوتراوہ (بۆ نمونە، لە کاتی پرسەدا، دەگوتریت (خوا لیتی خۆشبیت) وە لامی خاوەن پرسە لە و بارەدا (خوا لە ھەمومان خۆشبیت- لە گەل مردووی حازریدا) دەبیت.

۴/ دەوروپەری کولتووری (ئەو کولتوورە ی کہ وشەکە ی تیا دەگوتریت پووندە کاتەوہ) ^(۳۶) بۆ نمونە ئەم دەربراوہ "بمردیتایەوہ ئەو کارەت نە کردایە" کولتووری کورد دەردەخات، کہ کارو ئاکاری زۆر لا بایە خدارە. بە پیتی ھەندی لە توێژەران و زمانناسان ئەم تیۆرە بۆیە گرنگە، چونکہ لە چوارچێوہی زمان دەرناییت، یان لە زانستەکانی ترەوہ بۆ واتا ناچیت، بە لام وشە لە ژێر دەسەلاتی قسە کەردایە چۆنی بوی واتای پیدەدات، واتە چۆنی بە کاربێنی ئەو واتایە دەدات و لە واتا پاسستە قینەکە ی دووردە کەوێتەوہ ^(۳۷). لە بەرئەوہ ئەم تیۆرە لە سەر ئەوہ وەستاوہ، کہ دەگوتریت و لە کوێ و لە چ کات و دۆخیکدا، لە چ دەوروپەریکدا و تراوہ. واتە سنوورەکانی ئەم تیۆرە پە یوہستە بە سنوورەکانی زانیینی ئەو دۆخ و دەوربەرە ی قسە کە ر قسە ی تیا دەکات، تا باشتر بتوانیت ئەو دەوروپەرە بناسیت، یان تا باشتر بتوانیت خۆت بخەیتە ئەو دۆخە ی قسە کەرەوہ باشتر دەتوانیت پافە و شیکاری دەربراوہ کہ بکەیت و لیتی تیبگەیت.

سەرچاوه كان به شنى دووهم:

- ۱/د.عبدالواحد موشير دزه‌يي، واتاسازى وشه ورسته، چاپخانه‌ي پۆزهلان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۱۰، لا. ۱۵.
- ۲/په روين عوسمان مسته فا عه للاف، اتاو وه رگيران، ليكۆلينه وه يه كي واتاسازيه، ده زگاي موكريان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۹، لا. ۷۰.
- ۳/د.عبدالواحد موشير دزه‌يي، كارىگه رى ده روونى له بواري راگه ياندندا-ليكۆلينه وه يه كي سيمانتيكى و پراگماتيكيه، ده زگاي ناراس، چاپى يه كه م-ههولتير، سالى ۲۰۰۹، لا. ۱۸.
- ۴/د.عبدالواحد موشير دزه‌يي، واتاسازى، چه ند ليكۆلينه وه يه كي سمانتيكى و پراگماتيكيه، ده زگاي موكريان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۹، لا. ۸۵.
- ۵/ فه رهاد توفيق حه سن، په يوه ندييه سيمانتيكيه كان وه ه نديك ديارده ي واتاي له زمانى كورديدا، نامه ي ماسته ر بلاونه كراوه-لا. ۴.
- ۶/كلۆدجيرمان، ريمۆن لۆبلان، و.د. يوسف شه ريف سه عيد، واتاسازى، ده زگاي موكريان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۶، لا. ۱.
- ۷/د.عبدالواحد موشير دزه‌يي، واتاسازى وشه ورسته، چاپخانه‌ي پۆزهلان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۱۰، لا. ۴۳.
- ۸/سه رچاوه ي پيشوو. لا. ۱۷.
- ۹/سه رچاوه ي پيشوو. ۱۸.
- ۱۰/كلۆدجيرمان، ريمۆن لۆبلان، و.د. يوسف شه ريف سه عيد، واتاسازى، ده زگاي موكريان-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۶، لا. ۱۷-۱۹-۲۰.
- ۱۱/د. محمده ي مه حويي، زانستى هيما، هيما، اتاو واتا ليكدانه وه، به رگي يه كه م- چاپخانه ي په يوه ند-سليمانى، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۹، لا. ۳.
- ۱۲/فه رهاد توفيق حه سن، په يوه ندييه سيمانتيكيه كان وه ه نديك ديارده ي واتاي له زمانى كورديدا، نامه ي ماسته ر بلاونه كراوه-لا. ۶.
- ۱۳/سه رچاوه ي پيشوو. ۱۱.
- ۱۴/د.عبدالواحد موشير دزه‌يي، زانستى پراگماتيكي، چاپخانه ي پاك-ههولتير، چاپى يه كه م، سالى، ۲۰۱۰، لا. ۴۹.
- ۱۵/نافيسستا كه مال مه حمود، پراگماتيكي رسته ي پرسيارو فه رمان له زمانى كورديدا، مه لبه ندى كوردۆلۆجى-سليمانى، چاپى يه كه م، سالى ۲۰۰۹، لا. ۳۹.

- ۱۶/د.عبدولواحد موشير دزه يی ، زانستی پراگماتیک، چاپخانه ی پاک-هولیر، چاپی به که م،
سالی، ۲۰۱۰. ۴۹.۷
- ۱۷/فهراد توفیق حه سن، په یوه ندييه سیمانتيکيه کان و هندیك دیارده ی واتایی له زمانی
کورديدا، نامه ی ماستر بلآونه کراوه-۶۷.)
- ۱۸/کلؤدجیرمان، ریعون لؤبلان، و.د. یووسف شهريف سه عيد، واتاسازی، ده زگای موکریان-
هه ولیتر، چاپی به که م، سالی ۱۶۷.۲۰۰۶
- ۱۹/د.عبدولواحد موشير دزه يی، واتاسازی وشه و رسته، چاپخانه ی پؤژه لات-هه ولیتر، چاپی
به که م، سالی ۲۰۱۰، ۴۵-۴۶-۴۷.
- ۲۰/فهراد توفیق حه سن، په یوه ندييه سیمانتيکيه کان و هندیك دیارده ی واتایی له زمانی
کورديدا، نامه ی ماستر بلآونه کراوه-۱۲.)
- ۲۱/د.عبدولواحد موشير دزه يی، واتاسازی وشه و رسته، چاپخانه ی پؤژه لات-هه ولیتر، چاپی
به که م، سالی ۲۰۱۰، ۸۲.
- ۲۲/فهراد توفیق حه سن، په یوه ندييه سیمانتيکيه کان و هندیك دیارده ی واتایی له زمانی
کورديدا، نامه ی ماستر بلآونه کراوه-۱۴.)
- ۲۳/په روین عوسمان مسته فا عه للاف، اتاو وه رگپران، لیکؤلینه وه یه کی واتاسازی، ده زگای
موکریان-هه ولیتر، چاپی به که م، سالی ۲۰۰۹. ۹۷.
- ۲۴/فهراد توفیق حه سن، په یوه ندييه سیمانتيکيه کان و هندیك دیارده ی واتایی له زمانی
کورديدا، نامه ی ماستر بلآونه کراوه-۱۵.)
- ۲۵/سه رچاوه ی پيشوو. ۱۶
- ۲۶/سه رچاوه ی پيشوو. ۱۷
- ۲۷/سه رچاوه ی پيشوو. ۱۹
- ۲۸/د.عبدولواحد موشير دزه يی، واتاسازی وشه و رسته، چاپخانه ی پؤژه لات-هه ولیتر، چاپی
به که م، سالی ۲۰۱۰، ۸۲-۱۰۴.
- ۲۹/سه لام ناوخوش، نه ریمان ناوخوش، زمانه وانى-به رگی به که م، دووهم، سئیه م، چاپخانه ی
مناره-هه ولیتر، چاپی به که م، سالی ۲۰۰۹. ۲۹۱.)
- ۳۰/فهراد توفیق حه سن، په یوه ندييه سیمانتيکيه کان و هندیك دیارده ی واتایی له زمانی
کورديدا، نامه ی ماستر بلآونه کراوه-۲۲.)
- ۳۱/له م چوار سه رچاوه یه وه وه رگپراوه (سه لام ناوخوش، نه ریمان عه بدوللا خوشنا. زمانه وانى-
د.عبدولواحد موشير دزه يی، واتاسازی وشه و رسته. ۵۴-۸۱) (د.محهمه د

- مهحوی، ئاوه زرداری و پیزمانی ناوه رۆك-وابهسته، وه زاره تی خویندنی بالاو تووژینه وهی زانستی-زانکۆی سلیمانی، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۰۶-۲-۵) (فرهاد توفیق حه سه ن)
- ۳۲/سه لام ناوخۆش، نه ریمان عه بدوللا خۆشناو، زمانه وانی-به رگی یه کهم، دووه م، سێیه م، چاپخانه ی مناره-مه ولیتر، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۰۹. ۲۰۲. ۷
- ۳۲/د. عه بدولواحید موشیر دزه یی، واتاسازی وشه و پسته، چاپخانه ی پۆژه لات-مه ولیتر، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۱۰، ۷۶
- ۳۴/سه رچاوه ی پیشوو ۳۴.
- ۳۵/د. محمه دی مه حوی، زانستی هیما، هیما، واتاو واتا لیکدانه وه، به رگی یه کهم- چاپخانه ی په یوه ند-سلیمانی، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۰۹. ۱۵۵. ۷
- ۳۶/د. عه بدولواحید موشیر دزه یی، واتاسازی وشه و پسته، چاپخانه ی پۆژه لات-مه ولیتر، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۱۰، ۷۲-۷۳)
- ۳۷/سه لام ناوخۆش، نه ریمان عه بدوللا خۆشناو، زمانه وانی-به رگی یه کهم، دووه م، سێیه م، چاپخانه ی مناره-مه ولیتر، چاپی یه کهم، سالی ۲۰۰۹. ۲۰۶. ۷

بهشی سییه م:

به رله وهی ئاماژه به واتای مردن به پیتی فرهنگی کوردی - فارسی -
عه ره بی - ئینگلیزی بدهین، به پتویستی ده زانین فیچهره (سیما) واتاییه کانی
چه مکی (مردن) بخهینه پوو: -

۱/ ئه و فیگهره واتاییه نهی به پیتی کۆزانیاری زمانی واتای دروسته ی
زمانی ده گرتته خو.

۲/ ئه و فیگهرانه ی به پیتی کۆزانیاری دنیایی له چه مکی مردن دا به رجهسته
ده بن.

۱/ فیگهره کانی مردن به پیتی کۆزانیاری زمانی:

- ژیان

- جووله

- وزه

- بپرکردنه وه

+ په هایی

۲/ فیچهره کانی مردن به پیتی کۆزانیاری دنیایی:

+ - مردن (مردنی مرؤف قۆناغی چاوه رپیه، مردن نییه نه قله)

+ - زیندوو (با بمرم ئه وکات ده تانبینمه وه)

+ - خودی

+ - په نگ (پهنگی مردوی لینیشتوو)

+ - کهرت (نیوه مردووی کرد)

- هه سترکردن

- جیاوازیکردن (به هه ژاری و ده و له مهندی نییه - به گنج و پیری نییه)

- + دهسه لات
- + راسته قینه یه (مردن حه قه)
- + بیده نگی (ده لئی خۆلی مردووی به سه ردا کراوه)
- + سستی (دل مردوو - ده مردوو)
- + ترس
- + دلّه راوکی
- + نازار
- + خیرایی (چند خیرا بیت پیشی مردن ناده بته وه)
- + - به بابه تکردن
- + - سه رکۆنه کردن (بمریت له و حاله ت باشتره)
- + - بزگار که ره (گه مردن نه بوایه چیمان بگردایه - خوا من بکوژی و نه جاتمبدات)

ئهم سیمایه خه سه له ت و ئه دگاره واتاییانه ی مردن گرنگی خۆی هه یه له تیگه یشتن و که شفکردنی واتای مردندا، له به ره وه ی کۆی ئهم سیمایه ئه دگاران ه ناوه رۆکیک دروستده که ن، که ده توانین ناوی بنیین ناوه رۆکی مردن، به واتا چه مکی مردن له و ناوه رۆکه هاتۆته ئاراوه، چونکه ته واوی ئه و خه سه له تانه ی که پیشتر خستمانه روو، ناوه رۆکیکی بو مردن پیگوتین، ئه و ناوه رۆکه ش هیچ نییه جگه له چه مکی مردن، به لام ئه وه ی ئیستا گرنکه ئه و خه سه له تانه به بۆشی به جینه هیلین، که ده بییت به کارهیتانه کانی نامازه پیبده یین، هه روه که له به کارهیتاندا نیشانه واتاییه کانی مردن روون و ناشکرتر ده بن خۆیان درده خه ن، هه م ئه وه ش پشتراست ده بیته وه، که ئهم سیمایانه ته واوو دروستن، چونکه گه ر به کارهیتان نه بییت چون ده توانین جیاوازی بکه یین له نیوان مردن و مه رگ، یان پاک و خاویین... له به ره وه له م به شی سییه مه دا به فراوانی به کارهیتانه کانی مردن و مه رگ و هاوواتا کانی مردن

دهخهینه پوو هه تاوه کو سیما واتاییه کانی مردن و ناوه رۆکی چه مکی مردن پوونتر بیت.

- یه کهم / مردن له فهره نکه جیاوازه کاندای:

له م لیکۆلینه وه یه دا په چاوی ئه وه مانکردوو به پیتی فهره نکه جیاوازه کان واتای مردن بخهینه پوو، به م پتیه مردن / مه رگ له فهره نگی، فارسی / فارسی - عه ره بی / عه ره بی - ئینگلیزی / ئینگلیزی، هاوکات به به کارهیتانی چه ندین فهره نگی کوردی / کوردی - فارسی / کوردی - کوردی / فارسی به رجه سته ی واتا کانی مردن کراوه.

۱ / له فهره نگی فارسی / فارسیدا:

۱. مرگ : توقف کامل و پای دار فعالیت های زیستی...
- وهستانی ته واوه تی وه همیشه یی چالاکیه بایۆلۆژی و ژیانیه کان.
۲. مرگ: نابودی... (روزی مرگ امپریالیسم فرا می پسد).
- له ناوچوون... (پۆژیک مه رگی ئیمپریالیزم هه ر دادیت). له زمانی کوردیشدا به شیوه یه کی به رته سک له بلاوکراوه کاندایان لای دهسته بژیر، واته وه ک چون دهوتریت مه رگی شار، مه رگی نووسه ر، مه رگی دیکتاتوریه ت، دیموکراسیه ت... واته کۆتاییه اتن و له ناوچوونی ئه و دیارده یه .
۳. مرگ : مشکل، ناراحتی، درد.
- وه کو سووکایه تی و مه جاز به کاردیت به مانای گرفت، بیتاقه تی، ئازار. له زمانی کوردیشدا بۆ ئه م مه به سته مردن به کاردیت (پروانه نمونه کوردیه کانی کانی ئه م به شه)
۴. مرگ (تصوف): ترك قيودو علايق دنيوی و توجه به عوالم معنوی.

له سوڤيگه ريدا: ته ركي كوٽ و بهند و حه زو ئاره زووي دنيايي و پووكرده دنياي مه عنه وييه. بيگومان نه مه ش شيوهي گشتي نيبه به لكو له ناو كتيب و لاي دهسته بژير نه مه بووني هه يه، وازهينان و فه راموش كردني نه م دنيايه.

۵. مردن: خاموش شدن، چنانکه آتش و چراغ...

كوژانه وه، وه كو كوژانه وهي ناگر و چرا. (۱).

۲/ له فه رهنگي عه ره بي / عه ره بييدا:

له زماني عه ره بييدا وشه گه ليكي زور به كارديت (المنية، الحنف، الوفاة...)، نه مه هه نديكيانه

(۱) ماناي الموت: پيچه وانهي ژيان.

به ماناي دژيان پيچه وانهي نه قل و ئيمانيش به كارديت. وهك له قورئاندا هاتووه (الانعام ۱۲۲: اومن كان ميتا فاحييناه وجعلنا له نور يمشي به في الناس) _ كه سيك كه مردبيت و ئيمه زيندوو مان كردبيتته وه و نور يكمان پيدا ببيت، واته لي ره دا مردوو/ مردن به ماناي بي بروايي به كار هاتووه... له (الروم، ۵۲: فانك لا تسمع الموتى) واته تو ناتواني كاريك بكهيت مردووان بتبيستن، ئاشكرايه مه به ست لي مي مرؤفاني دل ره ق و بي باوه ره. له زماني كورديشدا زوركات به كارديت كه سيك كه بي بروا بيت، يان خراپه يهك بكات، خوا ئيماني سه لامهت بكات، واته خوا ئيماني بپاريزيت، ئيماني نه مر يت، يان ئيماني هه ميشه زيندوو به هيز بيت. هه روه ها له ئاييني ئيسلامدا مرؤفي موسلمان نامر يت، واته كه ده شيكه نه گو ره وه نه و ئاگاي له زيندوو هه كانه، بويه زوركات كه كه سه زيندوو هه كان له گو رستان بو مردوو هه كان ده گر ين، پييان ده و تر يت ئازاري مردوو هه كه مه دن، چونكه به و گريانهت ئازاري ده ده يت.

ههروهه مانای ئهوهش دههات كه پيچهوانهئى سروشت/فيترهت بيئت و لاوازي بكات، وهك خه م و ترس. وهك له قورئاندا هاتوهه (ابراهيم، ۱۷: وياتيه الموت من كل مكان وما هو بميت).

به ماناي بارودوخي قورس و ناله باريش ديئت، وهك هه ژاري و بيدهسه لاتي و پيري و گوناكردن، كه بيگومان له زمانى كورديشدا بو هه مان مه به ست به كارديت، له برس مردين، ناله و نرکه و ئازارو هاواري واي مردم... (بروانه نمونه كورديهه كاني ئه م به شه)

۲) ماناي چه ند وشه به ك كه له ماناي وشهئى مردينه وه نزيكن:
۳) الموبق: شويني به نديكردن، كات يان ژوان، به ربه ستي نيوان دوو شت. له قورئانيشدا هاتوهه (الكهف ۵۲: و جعلنا بينهم موبقا). ليتره دا ماناي تيا به ره (له ناوبه ره)، واته په يوه ندييان له دنيا دا بووه هوئى له ناوبرديان. دياره مروؤ كه ديته دنيا وه مردينش له گه ل خوي دينيت. ههروهك كورد ده لئت. دنيا هه مردينه.

۴) الموتغه: ماناي له ناوبه ريان تيا به ر.

۵) الموتغه: واته بازنه يان خولگه، وهك شتيك كه بخوليتته وه و كوژتايي بيئت. واته زنجيره به ندي ههروهك له زمانى كورديدا ده وترت (له گه نجبيه وه بو پيري له پيرييه وه بو مردن).

۶) الموثق: كه سيك گرپه سه ته كان به شيوهئى ره سمى بقه بلينيت، يان تو ماريان بكات. واته دروستكهرى به لگه نامه كان، به ماناي به لينيش ديئت.

۷) الموجه: ريگه به كي فراوان، پان و پور.

ماناي جليكي ته سكو ئه ستوريش دههات. مروؤى كورد له كاتي ته نكه نه فه سيدا ده لئت واي مردم، يان كاتيک بيزارو ناربه حهت ده بيئت، ته سكي جيگا كهئى يان جلو به رگه كهئى بيئت. (كه سيك له ناو ئوتومبيل كه وتوهه ته نيوان دوو كه سى قه له وه وه، جيگه يان ته سكه زور بيزاره ده لئت مردم تا

گەشتینە جی... واتە وشەى مردن بە کاردینیت، چونکە مردنیش بۆ مەرۆڤ
نازاراوییه، تەنگەنە فەسییه. (۲).

۲/ لە فەرھەنگی ئینگلیزی / ئینگلیزیدا:

۱. Dead: n. adj. adv. مەرگ، مردن

a. Not alive: واتا: نازیندوو، چیدی ناژی، زیندوو نییه.

b. Plan، Belief، Idea ، واتا چیدی باوەری بەو شتە نییه، باوەرپنەمان
بە ئیدیۆلۆگیەک، پلانیک... لە زمانی کوردیشدا لە هەندێ دۆخدا ئەم واتایە
دەبینریت لە کەسێک دەپرسن فلان لە کوێیە دەلێت مرد، پەرنگە مەبەستی
ئەو بەیت بەنسبەت ئەمەوێ مردبیت، واتە من ئیدی نایناسم باوەرپم پێی
نەما، یان بۆ نمونە ئایدۆلۆژیاکان، ئیستا کە مەتر باسی شووعیەت و
مارکسییەت دەکریت، لە هەندێ گفتوگۆدا دەلێن شووعیەت مرد، مارکسییەت
مرد...

c. Not used شتیک بێی بەرپاوردوو، چیدی بەکارنەبە، چیدی باو نەبێ.
لە زمانی کوردیدا زیاتر بیکە لکبۆن و بەسەرچوون بە کاردیت، چونکە
هەر تەواوبوون دەگریتەوێ لەو شوێنەدا کە شتیک کاتی بەسەر دەچیت، یان
ئۆتۆمبیلێک یان هەر ئامێرێکی تر مۆدیلی بەسەر چوو بۆ (مرانن) و فرێدان و
سووتاندن بە کاردیت. دەشی بەهۆی بایە خدانێکی زۆر بەکەسی مردوو ئەم
واتایە لە زمانی کوردیدا نەگەیهنیت، یان دەشی زۆر بەکالی و لە ناوچە یەکی
تەسکدا.

d. Finished تەواوبوون، چیدی ناتوانی بەکاربێ. لە زمانی کوردیدا
تەواوبوون بۆ کەسی مردوو بە کاردیت، یان دەشی تەواوبوون، بەکارنەهاتن بۆ
چەندین شت بە کاربیریت (چەسپەکە مردوو – پاتریهکە مردوو...)

e. Machine ئامێرێک، ماشینیێک، کە چیدی کارناکا و ناتوانی بەکاربێ.
لە زمانی کوردیدا (پاتریهکە ی مردوو).

f. Place شوپننیکى زۆر بى دەنگ و بى چالاكى، بۆ نمونە: شارىك (شارىكى مردووه). بىگومان لە ئاستىكى گشتى و تايبە تيدا بە كارديت، واتە دەشى بە شىۆه يەكى تايبە تى (لاى پۆشنبيران وەك پەخنە گرتن يان هەلسەنگاندن زۆر بە كاربيت) بە لام دەكرى لاي خەلك بە شىۆزى بازارپاڤانە وەك تانەدان، يان بە ئاگاھىنانە وە بە كاربيت.

g. Business شوپننیکى بى چالاكى ئالوگۆرى بازىرگانى. ئەم واتايە ھاوشىۆه ي (f) يە، بە كارھىنانە كە يان لە يەك نزيكە.

h. Tired ماندووبوون و شەكە تىبوونىكى زۆر (بىروانە نمونە كوردىيە كانى ئەم بە شە).

i. Without feeling بى ھەست، ناتوانى ھەست بكا (بىروانە نمونە كانى ئەم بە شە).

j. In sport لە وەرزشدا، لە دەرە وەى گۆرە پانى يارى. p. ۳۹۰. دەشى لە كوردیدا بە مجۆرە واتاي نەبيت، بە لام دەشى ئەمەش بگريتە وە، كاتىك كە يارىيە كە تەوا (مەرچيش نىيە) دەبيت، يارىكە رىك بە يارىكە رىكى تر دەليت بە پەستى و توورە ييە وە. ئەوە مردبووى نەتدە توانى پاسىكم بەيتى يان نەتدە توانى بيكەيت بە گۆلدا. ھاوكات دەشى بينەرەكان لە دەرە وەى گۆرە پان لە ھەلچوونى گەمە كەدا ئەمە بلىن بەرانبەر بە يارىكە رىكى ديارىكراو (مردووه ناتوانيت بيكات بە گۆل).

۲. n. Death: كۆتايىي ژيان. كۆتايىي ھەميشە يىي شتىك... ھۆكارى مردن، مەرگ. ئەو ھىزە (دەسە لاتە) ي، كە ژيان تىكە دەدا. p. ۳۹۲ (بىروانە نمونە كانى ئەم بە شە)

۳. v. n. Die: وەستانى ژيان، وەستانى زىندوويە تى. وەستان و كۆتايى ھاتنى لىرە بوونى شتىك... p. ۴۲۲ (بىروانە نمونە كانى ئەم بە شە)

۴. Mortal: n. adj. بمر: شتیک، که ناتوانی بۆ هه‌میشه بژی و به زیندوویی بمینیتته‌وه، به‌لکو ده‌بیئت بمری. جگه‌له‌وه‌ی به‌مانای مه‌رگی به‌کۆمه‌لێش دیت، که به‌هۆی جه‌نگ یان دیارده‌ سروشتیه‌کانی وه‌ک بومه‌له‌رزه، تۆفاو پرووده‌دات. به‌مانای بکوژیش واته‌(گیان سه‌ندن) دیت^(۳).
(بپروانه‌ نمونه‌کانی ئەم به‌شه)

دووهم/ هاوواتا‌کانی مردن:

۱/ هاوواتا‌ چیه؟ بریتیه‌ له‌ دوو وشه‌ یان زیاتر که یه‌ک واتا‌ ببه‌خستن، له‌بری یه‌کدی به‌کاربین^(۴). له‌سه‌ر بنه‌مای ئەو پیناسه‌یه‌ ده‌مانه‌وێت هاوواتا‌ کانی مردن بخه‌ینه‌روو یان به‌پێی ده‌ورو به‌ره‌ جیاوازه‌کان ئەو ده‌رپروانه‌ی بۆ "مردن" به‌کارده‌هینریت که نزیک‌ی واتایان هه‌یه. له‌به‌رئ‌وه‌ی هاوواتای ته‌واو نییه‌(گه‌ر هه‌شبیئت ده‌گمه‌نه، ئەوا ده‌لێین به‌پێی نزیک‌ی واتا‌کانیان یان هاوبه‌شیه‌ک هه‌یه، که ئەمه‌ش زیاتر ده‌ورو به‌ره‌ جیاوازه‌کان هۆکاره‌ بۆ ده‌رخستنی ئەم هاوواتایانه^(۵)، هه‌رچه‌ند ئەوه‌ش وه‌ک پرسیار دیتته‌پیش، که ئایا ده‌توانین ناوی هاوواتای لێنین که فه‌رهنگ بۆ په‌سن و پوونکردنه‌وه‌و به‌کاریده‌هینیت؟^(۶) بۆ وه‌لامی ئەم پرسیاره‌ ده‌لێین، به‌هۆی پتویستی و یاخود زۆر دووباره‌ نه‌بوونه‌وه‌ی هه‌مان وشه‌ بۆ هه‌مان مه‌به‌ست زۆرکات نووسه‌ران و لیکۆله‌ران وشه‌ی دی له‌زاری تر یان به‌هۆی دروستکردنی وشه‌یه‌کی تره‌وه، ده‌شی به‌هۆی ئەوه‌ی ئیستا پێی ده‌وتریت پاشاگه‌ردانی هۆکار بیئت. هاوکات له‌و وشانه‌دا که بۆ مردن به‌کاردین نه‌رمی و په‌قی، توندی هه‌یه، واته‌ لایه‌نداری تیا، ده‌شی رقت له‌که‌سی بیئت بلتیت تۆپی(مرد).
هاوکات به‌پێی ئاین و دیالیکته‌ جیاوازه‌کان، یان به‌پێی سیاسه‌ت و لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی و سه‌پاندنی زمان(له‌لایه‌ن پزیمیک‌ی دیکتاتۆری) خیزانه‌ زمانی هۆکاربیئت بۆ هاوواتا. زۆر هۆکار هه‌ن بۆ هاوواتا، یان بۆ ئەوه‌ی وشه‌ی تر

به کاربیت بۆ ئەو دیاردەییە، خۆ دەشیّ حالەتی زۆر لاوازو پیشبینی نەکراو
 هەبن هاوواتایان دروستکردبیت، وشەیی (بەروار) بوو هۆی دروستبوونی
 هاوواتا، کە لە هەڵەییکی بچوکەو ئەو وشەیی بۆ ئەو مەبەستە دروسبوو.
 بەلام زۆر گرنگە ئەو بەلێین کە جیاوازی مەرگ و مردن ئاسان نییە،
 بەلام مەرگ کە مەتر یاسابەند دەکریت، وەک لە مردن، ئەم نمونانە بەراورد
 بکەن بە مەرگ (نەمری-بمری-مردی- مردوو-کە- نیو- مردوو-رەنگی
 مردوو- دەمی مردوو- مردوومری-...) هاوکات مەرگ زیاتر وەک "چەمک" و
 "نوخبەویە" و (ئەمە پەهانییە- چونکە مەرگم پیش مەرگت کەوی- جوانە
 مەرگ...) هیچ پەویەندی دەستەبژێرەو نییە، بەلام مەرگەسات- مەرگی
 نووسەر- پیشمەرگ- هاوکات لەنوسینی شیعر و ناوی کتیبەکاندا
 (دەرکەوتەیی دلخۆزی مەرگ- پارەووی مەرگ- داهێنان و مەرگ- چێژی
 مەرگدۆستی...) (۷). لە لایەکی دیکەو گەر ورد سەرئەج بدەین، هەست
 دەکەین مەرگ زیاتر خۆیستییە، واتە خۆت مەیلی مەرگ دەکەیت، بەلام
 مردن خۆسەپنەرە. هەر وەک مردن زیاتر بەکار دیت لەو دۆخانەیی مۆڤ تیی
 دەکەوێت یان بۆ گوزارشتکردن لەحالی مۆڤ، یان بۆ شتەکانی چوار دەوری
 بەکاریدیت. (زیاتر لەژێانی پۆزانە) دلەمردوو- دەمردوو- لەبەرسامردن-
 پاتری مردوو- دایک مردوو...

هاوکات لەپووی کە تیگۆرییەو مەرگ ناو- مردن چاوگ یان کرداری
 ناوییە، لەبەرئەو گەردان دەکریت بۆ "مرد- مر- بمر- نەمر..." قەد لە
 مۆرفۆلۆژیدا ئەو لاگرانەیی دەچنەسەر پەگی (مرد) بۆ بەرەمپێنانی وشەیی
 نوێ لەقەدی (مر) بەبەرشتەر. بەلام مەرگ بەبەرورد بە (مردن) لەبەواری
 مۆرفۆلۆژیدا کە مەر بەرەمدارە، بەلکو وەک لەسەرەو بەسەمکرد پتر
 دەستەواژەو زاراووی لێ سازکراو. هەربۆیە مردن بەهۆی فراوانی
 بەکارهێنانی و لەژێانی پۆزانەدا، بوو ناویشانی باسەکەمان و جەختمان

لهسەری کرد. له م هاوواتایانه شدا ئیمه دهرکمان پیکردوو، په چاوی شیوه و جوړه کانی هاوواتامان نه کردوو، به لکو ته نیا وه ک خستنه روویه ک، ئەم وشانه مان خستۆته به ردیده، که دهشی بۆ لیکۆلینه وهی تر سوودی لیبینریت.

- مردن/مه‌رگ

هاوکات مردن دژی ژيانه، یان به رانبەر مردن، ژیان ههیه، به رانبەر زیندوونه مان، زیندوو ههیه، وه ک چۆن ژیانکردن یان له ژیاندا بوون و زیندوو بوون، نه ریکردنی مردنه، به هه مانشیوه (نا) کردنی ئەوانه (له ژیاندا نه بوون - زیندوونه بوون) مردنه. به لام به شیوهی به کارهیتانی زیاتر ئەمانه ی خواره وه به کاردین.

- کۆچی دوا بیکردن، مائنا واییکردن - گیان دەرچوون - گیان تیانمان - گیان سپاردن (گیانی سپارد) - گیان له دهستان (له پووداویکی هاتوچۆدا ئەوه نده که س گیانیان له دهستان) - گیانسه نندن - پۆج دەرچوون - پۆج تیانمان - په حمه تی - خوالیخۆشبوو - شادره وان - انا لله وانا اليه راجیعون^(٨) (ئەم دهرپراوانه ش بۆ که سی مردوو به کاردین که ده مریت به پیتی ئاستی پۆشنبیرو ئایینی و که سه که و دهوروبه ره که ئەم وشانه به کاردین).

- پۆشت (لیره دا پۆشت به هاوواتای مردن داده نریت، هاوکات "پۆله پۆ- برارپۆ... " په گی "پۆ" له "پۆشتن" وه هاتوو. نم. ئە و کورپه جوانه م لی پۆشت. یان پۆشتن به دهست خۆمه و هاتنه وه به دهست خۆم نییه. دهشی پۆشتنیککی به کجاره کی بیت و نه گه رپمه وه. وه ک نزاکردن ده وتریت. برۆیت و نه گه رپیته وه. نه گه پانه وه نزاى مردنه. له م وشه و دهرپراوانه دهرده که ویت، که په یوه ندییه کی به هیژ له نیتوان سه فه ر(پۆشتن) و مردندا ههیه.

- کۆتاییهاتن (کۆتاییهات): هه مومان کۆتاییمانیپیدیت. له هه ندی دهوروبه ردا به مجۆره گوزارشت له مردن ده کریت، به لام دهشی وه

ناتەبایبە کیش لەم دەربراوە بپوانین بەرانبەر بە مردن، واتە کاتێک لە جیاتی مردن کۆتایبھاتن بە کاردێت، تا چەند مەبەستمانە کۆتایبھاتنە لە ژیان، چونکە مردن بە پێی ئاین کۆتایبھاتنی تەواوەتی نییە، بەلکو زۆرکات مردن وەك سەرەتای ژیان دادەنرێت، واتە مردن سەرەتای گەشتیکە بۆ ژیانیکە ئەبەدی نەك تەواوبوون و کۆتایبھاتن بێت، چونکە تەواوبوون و کۆتایبھاتن دەبێ لە چوارچۆی ئەم ژیانە دنیادا بێت نەك کۆتایی و تەواوبوونیکە یەكجارەکی و تەواوەتی. ھاوکات دەشی مەبەست لێی بە کەمال گەشتن بێت، واتە وەك لای سۆفییەکان هەیه، مردن و کۆتایبھاتن بە کەمال گەشتە. "وتە (کۆتایی) بەر لە هەر شت مانای تەواوبوون و کەمالبوون دەگەیهنێت"^(۹)

- تەواوبوون (رۆژی تەواوبوو) - بە کەمال گەشتن:

- فەوتان (فەوتی کرد - تیاچون)

- پسان (دەشی پسان لە پچرانی پەتەو هاتیبێت، کاتێک پەتیک دەپسێت و بەجۆریک بێ کەلک دەبێت، مردنیش دەشی پسان بە کاربێت لەو کاتەدا کە زۆر ماندوو شەكەتین. ھاوکات دەشی مەبەستیش ئەو بێت کە بپهۆشبووم. دەششی پسانی نێوان جەستە و پۆج بێت کە مردنیش جیابوونەوێ پۆج لە جەستە یە.

- وەفاتکردن: لەبەر ئەتدا وشە یەکی عەرەبییە و خراوەتە ژێر دەسەلاتی فۆنەتیکی کوردییەو. نم. فلانیش وەفاتیکرد.

چاویلێکنان (پەییوەندی مردن و چاوداخستن) کاتێک دەمرین چاومان دادەخرێت یان زیندووێکان چاومان دادەخەن. جگە لەوێ چاویلێکنان وەك پشودان بە کاردێت، مردنیش وەك پشویەکی درێژ وایە.

- وەستان. دلۆوەستان - وەستانی ژیان (گەشتی ژیان لە شوێنێکدا هەر

دەوێستی)

- هه‌لنه‌سانه‌وه - که‌وتن (ئو که‌وتنه‌ی که‌وت هه‌لنه‌سایه‌وه) پالنه‌گه‌پێ (هه‌لنه‌سییته‌وه)، دلّه‌گه‌وره‌که‌ی له‌ لێدان که‌وت. لێره‌دا که‌وت به‌مانای وه‌ستان دێت.

- لێبوونه‌وه (داماوه له‌سه‌عات ئه‌وه‌نده‌دا لێبووه‌وه) ده‌شی لێبوونه‌وه، مه‌به‌ست ئه‌وه‌ بێت که‌ له‌ بوون بووه‌وه، واته‌ یان ئه‌وه‌ی شتێک له‌ شتێک ئه‌بێته‌وه، ئه‌م که‌سه‌ش که‌ ده‌مریت، له‌ ژیان ده‌بێته‌وه، یان له‌م دنیا‌یه ده‌بێته‌وه، یان له‌جه‌سته‌ی ده‌بێته‌وه. چونکه‌ پێشگری (لێ) واته‌ له‌ ئه‌و بوونه‌وه (له‌ ژیان بوونه‌وه)

- بردنه‌وه (خوا خۆی دروستیکردوین هه‌ر خۆشی ده‌مانباته‌وه - خوا بردیه‌وه بۆ لای خۆی، خوا خۆشیویست هه‌ر زوو بردیه‌وه بۆ لای خۆی. له‌کوێه هاتووین هه‌ر ده‌پۆینه‌وه بۆ ئه‌وی. واته‌ ئێمه‌ لای خواوه هاتووین ده‌بێ بگه‌رپینه‌وه بۆ لای ئه‌و. یان له‌ نه‌بوونه‌وه هاتووینه‌ بوون جارێکی تر ده‌بێ بچینه‌وه نه‌بوون.

- نه‌مان (دنیا بۆ فلان نه‌ما - لێره‌ نه‌مان). له‌م دنیا‌یه نامینین یان له‌ ژیان نامینین، یان له‌ جه‌سته‌یه نامینین، ئه‌وه‌ جه‌سته‌یه نامینیت. که‌ منیش مردم وه‌ک وایه‌ هه‌موو شتێک مردبیت (دنیا بۆ فلان نه‌ما) دنیا خۆی هه‌ر ماوه به‌لام که‌ ئه‌م مرد ئیدی ته‌واووونی دنیا‌یه له‌ دنیا‌ی ئه‌مدا، چونکه‌ زیندووێتی دنیا ئه‌م داویه‌تیه‌ دنیا. ده‌شی ئه‌م ده‌رپراوه‌ جیاوازان‌ه‌ی مردن هۆکاری ده‌ره‌کی هه‌بێ، واته‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی زمانه‌وه، بۆنموونه‌ نه‌مان، ده‌شی وشه‌یه‌کی سیاسی بێت وه‌ک چۆن وشه‌ی ئایین و ده‌رپراوی ئایینی هه‌یه‌ بۆ مردن. یا کوردستان یان نه‌مان. نه‌مان لێره‌دا به‌ کوێه، واته‌ هه‌موومان بۆ کوردستان، گه‌ر کوردستان داگیرکریت، ئه‌وا بوونمان داگیرکراوه‌ و لێزه‌وتکراوه، بۆیه‌ نه‌مانمان ده‌وێت، نامانه‌وێت ببین، واته‌ نامانه‌وێت به‌ کوێله‌یه‌تی بزین، هه‌موو خۆمان به‌کوشت ده‌ده‌ین بۆ رزگاری کوردستان.

- له ناوبردن - په ننگه زیاتر واتای کوشتن بدات. نم. که س نه یزانی له بهرچی له ناویان برد. دیاره بۆ کوشتنو تیرورکردن وشه و چه مکی زور هه ن (شه هید - خۆکوشتن - کوشتار - کۆکوژی - کۆمه لکوژی - نه نفال و جینۆساید - کوژانه وه - کوشتووپر - کوشته - ساردکردنه وه) هم واتای کوشتیان. هم واتای نارام کردنه وه. - هه تیوکه وتن - گوله ی ویل - ملۆزم (نازانم گوله ی ویل بوو دای له کورپه که م یان چیبوو) - له خاچدان - زینده به چالکردن - دیلیتکردن (نیستا به هۆی ته کنه لۆژیاوه وشه ی نوی داده هیتریت، نه مه ش مانای بتسر مه وه، نه یسر مه وه - له ژيانی خۆمدا نه تسر مه وه / وانه زانم مردوویت. به لام ده شی وه ک گالتو و پیکه نین بگوتریت...) هه روه ک وشه ی کوشتن سوودمان له په گه که ی وه رگرتوه، بۆ زور شت به کاریدینین (رادیۆ کوژانه وه - پانکه کوژانه وه...) واته بۆ وه ستان و له کارخستن و بیده نگرندی شته کانیش به کارمان هیناوه، چونکه خاسیه تی مردنی تیا به کاتیک (سه لاجه به ک ده کوژینیته وه، ئیدی له چالاکی ده خهیت، رادیۆیه ک ده کوژینیته وه واته له ده نغخستنی، که ده نگداری رادیۆکه نیشانه ی زیندوویه تی و کارکردنی رادیۆکه یه، گه ر کوژانته وه واته ئه ی مرینیت، به لام مردنیکه به ده سستی خۆت وه بۆ ئه و کاته دواتر ده توانیت بیخه یته وه ئیش (زیندووی که یته وه). هه روه ک له زمانی ئه ده بيشدا کاتى که سیک ده مریت ده وتریت (مۆمی ته مه نی کوژایه وه). به راوردی بکه له گه ل (کاره با کوژایه وه) یان ئاوبران - نانپرین، به راوردی بکه له گه ل (خوا بتپریت - ناوجه رگم برپا - جه رگبرین - سه ربرین...)

- له ناوچوون - په ننگه هیما بییت بۆ له ناوچوونی جهسته. (تیاچوون - چوون) له ده سته چوون - - له ده ستدان (ئه و شیره مان له ده ستدا - ئه و کوره جوانه مان له ده ستدا). گه رانه وه (گه رایه وه بۆ مه نزلئى خۆی).

- توناكردن (توناكردن له ناوبردنى گيان - په وان - ناوى ئامون و تونى باباچى - ته فرو توناكردن)
- خنكان (له تينو اخنكان - له ئاوا خنكان) هه ناسه نه دان - له هه ناسه كه وتن. مرؤف ده بيت هه ناسه بدات چون هه ناسه نه دات ناژى، ئه وهى كه مرؤف ده ژى به هه ناسه دانه، هه ركات وه ستا ئيدى ژيانى ئه و مرؤف ش ده وه ستيت.
- په قبوونه وه (له سه رمادا په قبوونه وه)
- ته قين (بو مرؤف به كارديت، له دؤخىكى تايبه تيدا كه گه رمايه كى زؤر هه بيت و زؤر بيتارت بكات، يان له داخ و خه فه ته خؤگرى نه مپنى. نمونه. له گه رمادا ته قيم - له داخا به قى)
- سووتان (له گه رمادا سووتان - خؤسووتان دن - دلسووتان - سك سووتان)
- وشكبوون (زياتر بو مردنى پوهه كه به كارديت، به لام بو مرؤف ش ده وترى ده لئى كار ه بات ليدراوه بو وا وشكبوويت، به لام بو مردنى پوهه كه به كارديت.)
- مردار بوونه وه (بو ئه و ئاژه لانهى كه گؤشتيان ده خورى - هه روه كه مرؤفى كورديش به كاريدنيت).
- توپين (بو ئه و ئاژه لانه به كارديت كه گؤشتيان ناخورى، هاوكات به تايبه ت بو سه گ به كار ده برت و زياتر نه فره تگردنئى تيايه، هؤكارى ئه م جياكاريه ش بو مردنى مرؤف له گه ل بوونه وه ره كانى تر ده شى هؤكارى زؤرى هه بيت، له وانه رتكه وتنى كؤمه لايه تى خه لك له سه ر ئه و جياكاريه (10)، هه روه كه لايه نى ئايينيش پؤلى بنچينه يى بينيوه، جگه له وهى بايه خدانئىكى زؤر به مردن لاي مرؤفى كورد ده شى هؤكارئىكى تر بيت، هاوكات ده شى خودى شته كانيش پؤليان بينيبيت.

- قىركردن(دوژمنان كاتى بيانە وپت بلىن لەناومانېردن دەلى قىرمانتېكردن) يان خوشمان كه شتى بىزارمان بكات دەلىن (قىرى تىكه وپت- نه مېنىت). هەروەك بۆ بالئەدەش بەكار دپت بەهۆى بلبوبونە وهى نه خوشيه وه ژمارە يەكى زۆر مردار دەبنە وه .

خەوتن و مردن:

خەوتن و مردن پەيوەندى توندىان هەيه بەيه كه وه زۆركات خەوتن بەبرای مردن يان بە مردنى چكۆله، يان مردنىكى كاتى دانراوه، لە بەرئە وهى خەوتن ساتى ئاراميه، ساتى پشوو دانە، ساتى ئە وه يە كه ئاگايى و هەستە كان پشوو دەن، مردن ئاراميه گەورە كه يە، پشوو دانى ئە بە ديه، كۆتايەاتنە بە هەموو شتىك، مرۆڤ وهك چۆن ناتوانى نە مرى ئاواش ناتوانى نە خە وپت. بەلام بۆچى زۆركات مرۆڤ ئاواتە خوازە لە كاتى خەودا بەرپت؟ من پىموايه رەنگە هۆكارە كهى ئە وه پىت مرۆڤ لە مردن دە ترسى، پىموايه مردن ئازارى هەيه بۆى، هەرچەند ئە مە پيشەى مرۆڤى نارەسەنە چونكە بىئە وهى ئە زمونى مردنى كرديى لە خۆ وه ئە مەى بە مردن بە خشيوه، بە هەرحال ئە وه پوونە كه مردن و ترس و ئازارى هەيه، ديارە سەرچاوهى ترس و ئازارە كانىش لە هەستە كانە وه دىن، بەلام كاتى دەخە وين، بە جۆرى هەستە كان دەمرن، واتە ئىدى ترس و ئازار بوونى نيه، ئە وهى مردنى ناشىرینكردووه بە شىكى بۆ ئە وه دەگە پىتە وه كه ئىمە ناو پىرین پووبە پووبى بىنە وه و لىى دە ترسین، لە ئازارە كهى، لە و ئاگاييه دە ترسین كه بە رانبەر بە مردن بوو سستین و بەلام نە توانین پووبە پووبى بىنە وه، واتە جە لادىك هيرشكاتە سەرت تۆش بە ئاگابىت بەلام دەسە لاتت نە بپت بەرگى بە كەيت و بەرى لىبگريت، دۆخىكى ناخۆشە و ئابروبه ره و هەرگىز پىتخۆشنىيه بە كە وپتە ئە و دۆخە وه بەلام گەر لە كاتى خەوتندا پىت پاساوت هەيه، كه متر تانە لە خۆت دە دەهيت، بۆيه مردن لە كاتى

خه وتندا جۆره پاساویکه بۆ پزگار بیون له و ترسو و ئازاره ی مردن، که بیئه وه ی بزانی مردن چیه و بی ئه زمونکردنی له م حالته دا ده ژین، بیده سه لاتیمان له مردن به دریزایی میژوو بووه ته حالته تیک بۆ که مکردنه وه ی خۆمان، ئه و ده سه لاته په هایه ی مرۆڤه وه ولیداوه هه بییت مردن شکاندویه تی، له بهرئه وه مردن له کاتی خه وتندا ئه و که لینه مان بۆ پرده کاته وه .

٢/ پیشه ی وشه ی (مردن) له کوپوه هاتووه:

مرۆڤه ده مریت، به واتا له و کاته وه ی مرۆڤه هیه مردنیش هیه، له بهرئه وه ی مرۆڤه و مردن دوانه یه کی لیکدانه براون، ناتوانیت مرۆڤه بیت و نه مریت. له گه ل له دایکبووندا مرۆڤه مردنی خۆی هه لده گریت. لیره دا دوو پیشه باسده که یین بۆ مردن که بپوام وایه مردن له و دوو پیشه یه دایه . هاوکات پیشه ی دووه م له پوو ی لۆژیکیه وه لام په سه نتره، به لام پیشه ی یه که م له رووی به لگه ی زمانه وه دکتۆر فاروق به لگه کاری بۆ کردووه، که زیاتر به لگه لۆژیکیه که م لا په سه نده، به لام ئه مه ناکاته ئه وه ی به ره های پیشه ی یه که م په تبه که ینه وه .

یه که م: "مرۆڤه که له بنچینه دا، فۆرمیک دیالیکتی سه رووی زمانی کوردیه و ئه مرۆ له زمانی نووسینی دیالیکتی خواروودا، به شیوه یه کی به رفراوان، به کارده هینریت... به لام له قسه کردنی پۆژانه دا و بۆ هه مان واتا، ئه مانه زیاتر ده بیسترین (ئینسان، که س، زه لام، خه لق، یا خه لک، نه فه ر، مه ردووم، شه خس، بنیاده م... تاد.)"^(١) به لام گه ر بگه پینه وه بۆ بنجی وشه ی مرۆڤه له زمانه هیندۆئه وروپایکان ده بینین {marta < mr-ta} و ئاویتستا (mareta) فارسی کۆن (martiya) په هله وی (mard) ، (mart)، (martum) (mardom) گرێکی (mortos) لاتینی (morotalis) ئینگلیزی (mortal)، هاوکات له فه ره نس ی (mort) ه که له لاتینییه وه هاتووه (mors)،

له عبريشيدا دهکاته (MOUTH) وه له فارسی نوی (مرد، مردم)، تاجیکی (مرد، مردم)^(۱۳). گەر سهرنجی فۆرمی هه ریه ک له و وشانه بدهیت ده بینیت لیکنزیکیه کی زۆر به دیده کریت، به شیوه یه کی گشتی بۆ وشه ی مرۆڤ له زۆریه ی زمانه کانی باکوورو پۆژئاوای ئه وروپادا خۆیان به ستووه ته وه به زهوی و خاکه وه وشه ی (homo) ی لاتینی سه رچاوه که ی (hamus) ه که زهویه. له کاتیکدا زمانه خزمه کانی خوارووی پۆژه لاتی ئه وروپا، ئیران و هندیدا، شیوه ی مردو، کراوه به ده ربهری وشه ی مرۆڤ، وه ک گرێکی (brotos)، ئه رمه نی (mard)، فارسی کۆن (martiya) هندی کۆن (martya) که ده چیته وه سه ر په گی (mr) واته مردن، واته وشه کانی مرۆڤ-مهرد-مهردوم... ریشه کانی بۆ وشه ی مردن و په گی (مه ر) ده گه پیته وه. له په گی (mar k) ئاو یستایش که واتا که ی (کوشتن) بووه، (مرگ) ی فارسی لیکه وتووه ته وه، به پای داعی لئسلام، ئه م وشه فارسیانه یه ک په گیان هه یه (مرد، مرگ، مردن، مردم).^(۱۳) ئه و وشانه ی که له م په گه وه هاتووه هاویه شیان نیشانه ی تایبه تی و سه رنجراکیشیان له ناوچون و کوتایی هاتن و فه وتانه. دکتۆر فاروق ده لیت چی وایکردووه له مرۆڤ که چه مکی مردن له عه قل و هۆشیدا بییت به بناغه و نیشانه کاتیک که ناو له زیره کترین و وریاترین گیانه به ری سه ر زهوی که خۆیه تی نراوه؟ له وه لامدانه وهیدا پشت به ئایینی ئیسلامی پیروژ (قورئان) ده به ستیت و ئه م ئایه ته به به لگه دینیته وه که ده فه رمویت (کل نفس ذائقة الموت) واته هه موو که سیک، ده بییت مردن چیژ بکات (۱۴). له وه لامی دکتۆر فاروقدا ده لئین، ئاشکرایه پیش هاتنی ئیسلام ئه م وشه یه هه بووه، واته له ئیسلام کۆنتره. ئه مه له لایه ک له لایه کی تریش گه ر بمانه وی به گریمانه وه لامی پیشه که بدهینه وه، ده لئین مرۆڤ له مردن دانه بپراوه. ده توانین بلئین (من مرۆڤم که واته من ده مرگم). یان (من ده مرگم که واته من مرۆڤم)^(۱۵). به لام پرسیاریکی لۆجیکیش سه ر هه لده دات، مردن پیش مرۆڤ هه بووه یان مرۆڤ

پیش مردن؟ گەر وہ لامیکی لۆژیکی بدهینه وه دهبی بلیین مرۆف هه بووه مردنیش بۆ مرۆف، واته تا مرۆف نه بیته مردن نابیت. من هه بم دهبی بمرم، به لام که نه بووم ئیدی مردن به شیک نییه له بوونی من. به لام به پیتی ئه و پیشه یه بیته که دکتۆر فاروق له کتییی له دایکبوونی وشه دا باسیده کات، ده بیته پیش مرۆف مردن هه بوو بیته، چونکه وشه ی مرۆف بۆ مردن ده گه ریته وه.

یه کیکی تر له بۆچوونه کان که پیشه ی مردن ده ستنیشان ده کات، په یوه سته ده کاته وه به مرۆفه وه به لام جیاکاری ده کات، به شتیه یه کی تر.

مرۆف دابه شده بیته بۆ (نیر - می). ده شتوانین بلیین (پیاو - ژن)

گەر له زمانی فارسی بپوانین وشه ی (مهرد) ی بۆ پیاو به کارهیناوه، که خۆشمان ده لێین (مهردی خواجه) واته له زمانی کوردیشدا مهرد به کارده هینین. بۆیه ده توانین به فارسی بلیین (مرد - زن) واته (پیاو - ژن) بۆچوونیک هه یه ده لیت پیشه ی ژیان و مردن له (مرد - زن) هوه هاتوه. چونکه ن مهرد (پیاو) له (مردن) هوه هاتوه و نازیت و له ژن زیاتر په یوه ندی له گه ل مردندا هه یه. له ده ره وه ی ماله و له دووی پرکردنه وه ی خواسته کانی ماله وه یه، زیاتر به ژداری جهنگه کان ده کات، وه ک ده وتریت (به رخی نیر بۆ سه ربپن باشه). بۆیه مهرگ و مهرد هاو پیشه ن، بۆ مردن ده گه ریته وه. ژن له (زن) سی فارسییه وه هاتوه و ئه ویش له (زادن - زاین) هوه هاتوه و زینده گییش (ژیان) هاو پیشه یه له گه ل وشه ی (زن - ژن) دا. چونکه ژن سه رچاوه ی ژیان، به هۆی ژنه وه یه که ژیان به رده وام ده بیته، پاسته هاو به شی پیاو و ژن به رده وامی ژیان، به لام ده شی وه ک گریمانه بلیین مرۆفی کۆن نه یه توانیوه به وجۆره ی ئیستا له دایکبوونی مرۆف دیاریبکات، ئه وه ی بینیه که له ژنه وه یه بۆیه ژنی به سه رچاوه ی ژیان داناوه، (مهرد) یش که به رده وام له ریزی پیشه وه دابوو بۆ جهنگ و مردن، به مردن داناوه⁽¹⁶⁾.

سپیه م / لیتکدانه وهی مردن / مهرگ له فرههنگه کاند:

گه شتیکی فراوانم کرد به ناو فرههنگه کوردیه کاند، زۆرینهی ئه وه دربرپاوانه ی که بۆ مردن ده گه پینه وه هیناومه، هه ولما ته نیا فرههنگیک نه که مه سه رچاوه، چونکه فرههنگی کوردی / کوردی مان، هیشتا له و ئاسته دا نییه، هه روهک له پینا و زیاتر شیکردنه وهی وشه کانی ناو فرههنگدا به پیتی ده رفه ت و هه بوونی زانیاری، شیکارم بۆیانکردووه، ده بی وهک سه ره تايهک ئه وه بلیم وشه ی (مردن) له ناو زاری بادیناندا (مرن)ه، واته (دی نییه، هاوکات هه ر له م به شه دا زۆرینه ی ئه وه وشه و ئیدییه م و په ندی پیشینان و ده ق و گفتوگویانه م هیناوه که واتای مردن ده دن، واته گه شتیکی فراوانم کردووه بۆ ده رخستنی واتای مردن، له زمانی کوردیدا.

۱ / مردن له فرههنگی "هه مبانه بۆرینه" دا:

- مرا: کوژرا-گیانی لیسه ندرا. ^(۱۷). واتای یه که م (کوژرا)، مه به ست ئه وه یه که که سیک هه ستاوه به کرده ی کوشتن، هه روهک سنووری نیوان مردن و کوشتن جیا نه کراوه ته وه. به لام له واتای دووه میشدا که گیانی لیسه ندرا یه (واته یه کیک گیانی لیسه ندووه، یه کیک هه ستاوه به کرده ی کوشتن، ئه وه ی گیانی لی سهند له هه ردوو واتا که دا نادیاره (واته بکه ر نادیاره)، ته نیا وهک کرداریک واته که ی هاتوو ده شیت له رسته دا یان به کارهیناندا ئه وه پوونبیته وه. نم. له و شه په ی دوینیدا فلانیش کوژرا. هاوکات ده شی به تیپه رپوون به سه ر پووداوی کوشتنه که دا ببیت به (مرا- مردن).

- مران: به کوشت چوون-خه به ردان له به کوشت چوونی به کومه ل (له شه ردا مران) ^(۱۸)

له واتای یه که مدا (به گوشت چوون) دا، ئاماژهدانه به پووداویک که چند که سیکی تیا کوژراوه، واته لیږه شدا سنووری مردن-کوشتن جیا نه کراوه ته وه. چونکه واتای دووهم پیمانده لئیت که ئه مه له کاتیکدا ده گوتریت که پووداوی (شه) له ئارادا بیت. یاخود ده شی وه که ه وال بگوتریت، له وه شه په دی دوینی شه ودا ئه وه نده که س کوژران.

- مرد: گیانی ده رچو - مپ، تیر، ته سه له^(۱۱).

لیږه دا هه سته ده که ین سنوور دانراوه له نیوان کوشتن- مردن، چونکه نه وتراوه گیانی لیسه ندرا. به لکو (گیان ده رچوون)، پرۆسه یه که که گیان یان ئه و مرؤفه خوی که متر له ژیر پاله په ستویه کی ده ره کیدا گیانی ده رده چیت. یان هیژیک نیبه له ده ره وه مردنی به سه ردا سه پینیت. هه روه که بپوا به وه هه یه که گیان بوونی هه یه، وه مردن بریتیه له نه مانی گیان له جه سته (گیان ده رده چیت له جه سته). سه باره ت به واتای دووهم، ئیمه وای بۆ ده چین، خاصیه تی هاوبه ش هه بیت له مپوونداو له مردنیشدا، که سیک که مپووه ئیدی ناتوانیت بچولیت ده لئیت (ئه وه نه م خواردوه ناتوانم بچولیم- خۆم بۆ راستناکریته وه)، واته مپوون به جوړیک له جووله که وتنه. پیموایه ئه م خاله هاوبه شه وایکردووه که ئه مه بۆ مپوونیش به کاربیت، چونکه دواچار چ مردن-مپوون، هه ر له مرؤفدا پوده دات، به لام وه که گپرانه وه یه که وشه ی مرد به کاردیت، کاتیک چند هاوړپیه که (خیزانیک) بینه ری درامایه کن یه کیک له پۆلگپره کانی ئه و درامایه ده مریت یه کیک له و هاوړپیا نه بۆ ئه وه ی باسی دراما که به پینیته پیشه وه یان بۆ ئه وه ی که هاوړپیه کی ئه و هه لقه یه ی نه بینیه که ئه و ئه کتره تیایدا مردووه.

ده لئیت فلانیش مرد.

وه لامي هاوړپیه کی ده شی ئه وه بلئیت (نه بابه چوون! نابیت بمریت ئه و پۆلی سه ره کی ده بینیت...) هاوکات له م ده ربپراوه دا ئاواز پۆل ده بینیت

بەجۆرىڭ كە دەشى ھەم پىرسىيار بېت(مرد؟) دەشى سەرسوپمان بېت.
ھەرەك ھاوپىكەسى دەشى ۋەك ھەۋال بېلى يان ۋەك وروژاندن.
ھەر لەو فىلىم و درامايانەدا زۆركات كە بىنەرى بووين كاتىك يەككە لە
پۆلگىرە خۆشەويستەكانى(لەناو كارەكەدا) مردوۋە بۆى گىراوين مندالىك
لەناو ئىمەدا وتوئەتى
(بۇ دەگرى خۇ ئەۋە مردنى گالتىنەيە).

مردنى گالتىنەش ھەيە، مردنىك ھەيە بۇ تەمسىلكردنە. بەلام گەر
ئەۋەى دەمرىت رىقمان لىبىبوۋبېت و تومانە شوكر مرد. يان پەگەزى مى
دەلى(بەگوناه نەبېت تۆپى - تۆپاندىان=كوشتيان). ئەمە توورەبوونىكى
زۆرى تيا دەبىنرىت، ھاوكات مروقى كورد ھەۋلىداۋە جياكارى بۇ مردنى
خۆى و گيانلەبەرانى تىرىكات، بەجۆرىك پىرۆزىيەكى بەخۇ بەخشيۋە.
ھەرەك دەشى بەكارىگەرى كولتوورۇ ئايىنى ئەم جياكارىە كرابېت، بەلام لە
ھەندى حالەتدانەبېت(ۋەك تۆپىنى سەگ)، جگەلەۋەى تۆپىن بۇ سەگ
بەكاردەھىنرىت بەس بۇ مروقىش بەكاردىت كاتىك پىتخۆشېت ئەۋكەسە
بمىت واتە رقت لەۋكەسە بېت، يان كەسەكە خۆى كەسىكى باشنەبېت.
جگەلەۋەى تۆپىن بۇ خەوتنىش بەكاردىت زۆركات دايك بە مندالەكەى دەلى
دەبرۆ بتۆپە بەيانى خەبەرت نايىتەۋە.

- مردگ: گيان تيا نەماۋ.^(۲۰)

لىرەدا گيان بنەماى ژيانە، كاتىك گيان لە لەشدا نەما ئىدى ژيانى ئەۋ
كەسەش تەۋاۋ دەبېت. لەلايەكى ترەۋە زۆركات دەوترىت (پاترىيەكە وزەى
تيا نەما). يان دەوترىت (پاترىيەكەم مردوۋە) كاتىك ئۆتۆمبىل كار ناكات
يەككە لە ھۆكارەكانى بۇ مردنى پاترىيەكەى دەگىرنەۋە. لەۋدوۋ
دەرىپراۋەدا. وزە بۇ پاترىيەكە برىتتە لە گيان(گيانى تيانەما بۆيە كار
ناكات). ھەرەك وزەش بۇ مروقى پىۋىستى ژيانە، جگە لەۋەى پوۋيەكى ترمان

بۇ دەردەخات لەو ەى كە مردن تەنيا بۇ مرؤفو گيانلە بەران بەكارنايەت بەلكو بۇ شتيتريش بەكارديت، هاوكات دەشيت پيش مردن گيان تيا نەمانيش ببينريت، بەو ەى كە توانام نەما. ەريؤيە گيان بە ەوكارى زيندووييەتى و چالاكى دادەنريت، ئەو ەى گرنگى پيدراو ە گيانە نەك جەستە، چونكە گيان جەستە ەلدە سوپينيت، ەركات گيان لاواز بوو يان تەواو بوو ئيدى جەستە ناتوانيت كارەكانى بكات.

- مردم: گيانم دەرچو^(۲۱).

پيموايە ئەمە پيش مردن كەوتوو، واتە كەسەكە خۆى لە ژياندايە و باسى مردنى خۆى دەكات، كە ئەمە نا لۆژيكىە. هاوكات دەبى ئەو ەرد بكمەو ە كاتيك مردن تەواو بوون و ليرەنەمان و ەستانى ەستەكان بيت، ئيدى چۆن دەشى قسە بكرت، گوزارشت لە خۆ بكرت؟ لەرووى كاتەو ە (مردم- گيانم دەرچو) پابردوو، بەلام وتنى ئەمە بۇ خۆى كاتى ئيستايە بەلام كاريگەرى كارەكانى پيشترە لەسەر ئيستا. بەس گەر دەوروبەريكى بۇ بدؤزىنەو ە دەلئين شياو ە بلتيت مردم و زيندووشبيت، لەرووى واتايەو ە بۇ مردنى (من) دەبيت گيانم دەرچوبيت، بەكاربھينريت. بەلام ئەم واتايە دەمانخاتە گرفتهو ە، چونكە ناكريت كە سيك ەم مردبيت وە زيندووشبيت. بەلام يەكك لەو دەوروبەرانە كە شياو ە ئەو دەريپراو ە تيايدا، دەشى كەسيك زۆر ماندو ەيلاك و شەكەت بيت لە كار، ئەمە دەريپريت، ئيستا خۆم ەيند ماندوم زۆر ئاساييە بلتيم (مردم ەيندە كارمكرد). بەلام ئەو ەش زۆر گرنگە بزائين ئەمە خاسيەتتىكى مردنە كە ماندويتى و شەكەتتايە، شتتىكى تر كە زۆر گرنگە دەشيت ئەمجۆرە مردنە ەم لايەنى جەستەى(دەرەكى) مەبەست بيت ەم لايەنى دەروونى(ناو ەكى). واتە دەشيت كريتكاررئك لەكار زۆر ماندوبوييت بلتيت: گيانم دەرچوو(مردم) ئەو ەندەم بلۆك برده سەرەو ە. ەم ئەو ەى من وتم كە زياتر ماندوبوونىكى ەزى و دەروونى و ناو ەكىە.

مه به سته که ش زیاتر بۆ ئه وه یه که سى به رانبه ر هه ستى بجوولیت. به شیوه یه کی تر ده توانین بلین وهك چۆن ژيانى مادى و مه عنه وى هه یه مردنى مادى و مه عنه ویش هه یه، واته ده شیت هه ردو جۆرى مردنه که ته نیا ره مز بیت بۆ ماندوبوون و شه که تبوونى جه سته یان پۆح، نهك مردن به مانای گیان تیا نه مان.

من پیموایه هه ركات وشه ی مردن به کار دیت بیگومان به کار هیئانه که ی خاسیه تیکی هاوبه شه وایکردوه له و ده ورو به ردها به کار بیت. بۆ نمونه که سیک له کۆبوونه وه یهك دیته ده ره وه یان له شیوینیک که ئه م که سه نامۆ بووه له وشوینه.

ده لئى مردم تا له وشوینه (کۆبوونه وه یه نه جاتم بوو). لیره دا جگه له وه ی نار په حه تی ده روونى بۆ دروستبووه، وه ئه مه ئازارى داوه، که ئه مانه خاسیه ته کانی مردن (مردن بۆ مروژ نهك مردن خۆی)، به لام خاسیه تی جه وه رى ئه و که سه له و کۆبوونه وه یه هه ستى به نامۆیى کردوه، چوه ته شوینیک دۆخیکى وه رگرتوه که نامۆ بیت، هاوکات نا ئازاد بیت، که مردنیش ئیمه پى نامۆین و ئازاد نین له به رانبه ر مردندا، له به رئه وه گواستنه وه ی ئه م وینه یه له وه ی نامۆیین به مردن هاوکات شوینه که ش نامۆیى دروستکه ربووه بۆمان. هاوکات مردن له هه ندی حاله تدا پزگاریبونه (نه جاتبوونه) یا خود زۆرکات له مردن گه رانه وه هه یه (نه جاتبوون له مردن) که سه که ش ئه و دۆخه به دۆخى مردنى خۆی ده زانیت، واته گه ر زیاتر بمایه ته وه ئه مرد به لام که ده رچوه له و دۆخه واته له مردن پزگارى بووه. نامۆبوون و نا ئازادبوونمان له وشوینانه واده کات وشه ی مردن به کار یین، وهك چۆن کرێکاره که له کار کردنیکی زۆر ده بیته وه ده لئى مردم یان پسام ئه وه ندهم کار کرد، وهك چۆن مردن ئازارایه (که مردن ئازارایه گرفت هه لگره له شوینی خۆیدا

باسمانکردووه). ئاوهاش كاری كرتكاره كه ئازارای بووه بۆیه وشه ی مردن
یان پسانی به كارهیتنا.

- ئه مرۆ له و یارییه هه مردم .

- مردی ده بخۆ ده ربییت نه موو مه چۆ.

گفتوگۆی دایک و کۆرپه، کۆرپه که ی چوو به یاریکردن (کاتیک دیته وه
ده لئی مردم...) ئه ویش ده لئی مردی (پۆلی ئاوازه که) نه موت مه چۆ.
ئاوازه که ی پیمان ده لیت که دایکی وه ک تانه یه ک، یان وه ک ئه وه ی به خه یالما
نايه (هه ستنه جوولان) چونکه لاساریت کردووه، نه ک وه ک پرسیار. هاوکات
ده شی کۆرپه که ی بۆ کارکردن چوبییت واته ئه وه ی کۆرپه که ی بۆی چوو
دایکی پپی ناخۆشنه بووه. بۆیه دایکی له وه لآمی (مردم) ی کۆرپه که یدا ده شی
یان به کردار وه لآمی بداته وه، یان به له وانیه بلیت ده ی به ساقه ئاگات له
خۆت بییت زۆر خۆت ماندوو مه که. واته ده ربپراوی کۆرپه که له شه که تی و
ماندوو یه تیه. هه روه ک ده شی دایکی کۆرپه که مردنی (شه که تی) کۆرپه که ی بۆ
که سیک بگپریته وه و بلی فلانی کۆرپه دور له گیانی مردوو به و کاره وه. دور
له گیانی واته مردن بریتییه له مردنی گیان یان مردنه که ی جهسته ییه،
نه وه ک گیان ده رچوون بییت، که ئه مه ش گرنکه بپرسین ئایا گیان ده مریت
یان جهسته ده مریت؟، واته ماندوو یه تی کۆرپه که ی زیاتر جهسته ییه، نه ک
گیان. دایکه که ش جۆره نزایه ک ده کات که گیانی به دوربییت له به لآ، واته
ئه وه ی به لآیه بۆ مرۆف مردنی جهسته نییه (به شیوه یه کی بنه رته تی) به لکو
مردنی گیانه.

- مردن: گیان له له شدا نه ماو- گیان یان ده رچو^(۲۲)

له واتای یه که مدا په چاوی خودی مردن خۆیکراوه، که بریتییه له نه مانی
گیان له له شدا. به لآم له واتای دووه مدا په چاوی لایه نی سینتاکس کراوه،
به وه ی که مردن بۆ ئه وان، واته ئه وان مردن (ئه وان گیان یان ده رچوو)، به لآم

واتای گیان له له شدا نه ماو(نه و گیانی له له شدا نه ماوه). بویه (نه مان -
دهرچوون) به واتای جیاوازیانه وه به لام هه مان گوزارشت له خۆده گرن، نه مان
بریتیه له وهی که کۆتاییهات، به لام تاچهند ته واوبونه به وهی که له پوانگه ی
ثایینییه وه گیان نه مینئ(نه مره)، به لام دهشی نه مان بیت له م ژیا نه دا. به لام
دهرچوون دهشی مه به ست چون بیت بو شوینئ تر، واته گیان لیره ده پروات
بو شوینئ تر، که نه مه زیاتر له واتای ثایینییه وه نزیکه .

- مردن و سووتان: بریتی له کۆشش کردن و ته قه لای زۆر
دان (مردم و سوتام ده گه لم نه هات)^(۲۳)

نه م دهربرپاوه، نه وه دهرده خات که نه م زۆر هه ولیداوه، تا ئاستی
مردن، سووتان. به لام ساردوسپی و ئینکاری نه ویش نیشاندده دات. هه روه ک
نه وه شمان پیده لئیت، که مردن وه ک راده و سنوور سه یرکراوه، واته تا ئاستی
مردن پۆشتوه. ده بی نه وهش بلئین که نه م دهربرپاوه زیاتر په گه زی می
به کاریدینئ، جگه له وهی نه مه له دۆخیکدا ده وتریت که گێرانه وه یه، واته بو
که سیک ده گێریتته وه که نه وه که سه هه والئ نه وه که سه ده پرسیت.

نم. بو فلان نه هات؟ پۆله چی لئیکه م زۆرم پیوت مردم و سووتام
نه هات.

یان ماندو شه که ت بووم نه وه ندهم پیگوت هه ر نه هات. (شه که تبوون).
به لام نه م دهربرپاوه وه ک واتای سیمانتیکی ناتوانریت، واتا که ی وه ک خۆی
وه رگیریت، چونکه مردن و سووتان، واتای نه مان ده دات، به لام لیره وه ک
خولق و ریز نیشاندان به کارهینراوه به رانه بر به وه که سه ی نه هاتووه، خۆ
ده ششی وه ک ریز نه بیت(چونکه ده ورپه ری و تراوه که نه مه ته واو
ده رده خات) به لام واتای پراگماتیکی دهربرپاوه که پیمان ده لئیت مه به ست له م
دهربرپاوه چیه .

- مردوو: مردگ. هه رشستی له تین و تاو که وتبی (قسلی مردو، گچی مردو، ناگری دامردوو)^(۲۴)

لیزه دا مردن ته نیا بۆ مرۆڤ به کار نه هاتوو، به لکو بۆ جیاوازتر له مرۆفیش به کارهاتوو. وه ئه وه به (مردوو) دانراوه که تین و تاوو زیندوویتی نه مینتی. به واتایه کی تر - تین و تاو = مردوو. نم. شاری مردوو. (شاری بی جووله و وه ستاو).

یان له ئیدیهدا: دل مردوو - ده م مردوو

به واتا مردوو ده شیی بۆ زۆر دۆخ به کار بهینریت، به وهی هه رکات ئه و چالاک و توانا و گرو تینه نه مینیت که مرۆڤ یان شتی هه یه تی وه ک مردوو لیتی ده پوانریت، چونکه ئه و شته یان مرۆڤه به سروشتی خۆی چالاک و پر جووله و وزه یه... گه ره سروشتی خۆی لایدا ئه وهی تیا نه ما ئه وکات وه ک مردوو مامه لێ له گه ل ده کریت.

- مردووت مری: قسه ی سه رکۆنه کردنه^(۲۵).

ئه مه ئیدیهدا. لیره دا مه به ست له (تۆ) یه. هه ره ک یه کیک له و شتانه ی که ده وتریت له سه ر ئیدیهدا ئه وه یه که له واتای خۆیه وه وه رناگریت^(۲۶). ئه وه ئاشکرایه که مردوو هه کانه پیرۆزیان پیدراوه، تا ئه و پاده یه ی سویندیان پیده خوریت (به گۆری مردوو - به گۆری شه هیدان). به لام ئه م که سه ی ئه مه ده لێ نایه ویت وه ک تا کردن داوای لیبکات به لکو وه ک سه رکۆنه کردن و تانه لیدان ده یلیت، یان ده توانین بیر کردنه وه ی کورد به رانه ر به مردن، که زیاتر له چوارچیه یه ئایینی ئیسلامه، که سیک ده مریت، له وپوه سه ره تای ژبانی ده ستپیده کات، به س ئه م که سه ده یه ویت ئه و ژبانه سه ره تایه ی، که بۆ مردوو هه کانه هیه (بۆ ئه و که سه ی که ئه م قسه ی پیده لیت) په چاونه کات. هه ره ک بۆ زانیاری ده لیتین که گوندیک له کوردستان هیه به ناوی (مری) مری: گوندیکی کوردستانه^(۲۷).

سه بارهت به سویندخواردن به مردوو، یان گۆره که ی، گرنکه نیستی بکهین. ئەم سویندخواردنه پێشهیه کی کۆنی هیه، به وهی مردوو پیرۆز کراوه. جگه له مهش تەنان له قورئانیشدا سویند به مرگ خوراوه. به لام بۆ سویند خواردن؟ به های که سی مردوو له بهریدیه گیراوه، که لیتره دا که سی به رانبه ر باوهر ده کات (هاندەر). بیرخستنه وه یه کی مردنیشه (که سی مردوش). هه چهند سویندخواردن به مردوو له ئایینی نیسلامدا به شیرک دانراوه، به لام له قورئانیشدا سویندخواردن هیه! گەر خویندنه وه یه کی عیرفانیش بۆ ئەو سویندخواردنه بکهین له قورئاندا پهنکه هه ر ئەوه بیت، که پۆحی خوا له هه موو که سیکدا هه یه.

نم. به س بخۆ مردوو مری ئەمریت. (داخوازیه، له شیوه ی سه رکۆنه کردن). وه ک له فه ره نگدا هاتوو (مردوو مری) به لام (مردوو نه مری) ش، هه یه که ئەم ده ربپراوه هه مان سه رکۆنه کردنی تیا به، به لام به شیوه یه کی نه رمتره (تانه یه که که بریندار کردنی که متر تیا به). گەر له واتای سیمان تیکی ئەم ده ربپراوه بپروانین، نه شیواوه چونکه که سیک که مرد ئیدی ناکری نه مری (واته هه م بمری و هه م نه مری)، تەنیا له حاله تی ئەوه دا نه بیت که ئەو که سه لای دۆست و که سانی تر به زیندووی به یلرێته وه له پێگه ی ئەو شتانه ی که به جیی هیشتوو ده شی ئەو شتانه به رجه سته بن یان نا به رجه سته. یان ده شی ئەو که سه که سیک ناو دار بیت وه ک (بارزانی نه مر- شیخ مه حمودی نه مر). به واتا ئەو ده ور به ره ی ئەم ئیدی مه ی تیا به کار ده هیتریت هه لگری خویندنه وه و مه به سستی جیاوازه، به پێی ده ور به ره که واتا و مه به سته که ی ده گۆریت.

- مردوو مراو: تازیه بار- قسه یه کی لۆمه وتانه یه (ئەم مردوو مراوه بۆ کاری چاک ناکات) (۲۸)

واتای یه که می ئه وه یه که که سیک که سیک لیرۆشتوه (لی مردوه)، بۆی
خه فه تباره (تازیه بار) ه. ده شی وه که مېوونه وه ی زیندووکانی ئه و خیزان و
بنه ماله یه وه ریگرین که لۆمه یه که بیت که سیک له دهره وه یان پینان بلین. یان
ده شی وه که ناسینه وه بوتریت، ئه وه ی ئه و مردووی مراوه (به که سیک
ده وتریت).

نم. مردوو مراوه ئه وه نده ی وت سه رم دایه ژان.

به واتا مردوو مراو واتایه کی تازیه بار ده گریته وه، واتایه کیش وه که تانه و
لۆمه کردن، هه رچه ند به کارهینانه که ی مه به سه که ش ده گۆریت. هه روه که
به (ئو) ده گوتریت.

- مه رگه (ناوچه یه که له کوردستان-جی له وه پ-گه وره دینداری

یه زیدی)

- مه رگه هه (شوینیکی پیروژه له گه لی لاله شو و قوبله ی یه زیدیه کانه)

- مه رگه موش (ده رمانیکه مشکی پیده کوژن). مه رگه ماسی

(ژارماسی)^(۲۹)

لیره دا مه رگ بۆ ئه و زینده وه رانه یه که جیاوازن له مرقۆ، پیدانی مه رگه،

نه که خۆیان بمرن. واته کوشتنه نه که مردن، له به رئه وه ی له ریگه ی

ده رمانیکه وه مه رگیان پیده دریت.

۲/ مردن له فه ره نگی "شیخانی" دا:

- مرده له: کزو که نه فت- مردوله^(۳۰)

ئهم دهر پراوه ش له لایه که ده شی وه که دهرخه ری به سالآچوویی، که سه که

که چووه ته ته مه نه وه، هه سه ت ده کریت له مردن نزیکیۆته وه، که سی

به ته مه نیش بچووکه بیته وه، کزی نیشانه ی کوژانه وه و به ره و ته واو بوون

چوونه، که نه فتیش هه مان نیشانه ی هه یه، که هه ردوو حاله ته که (کزی)-

که نهفت) خوش نین، چونکه مروّقی کوردی موسلمان هر له سه ره تاوه له نزاکانیدا ده لئی. خوا که فته کاری سه ر جیتی نه کات.

مرده له وه ک بچو کبوونه وه وایه، که که نه ففتیش له سه ر جیتیدا بچو کبوونه وه ی تیا دهرده که ویت له که سی که نه ففتکاردا. هر وه ک له ناوچه ی گه رمیانیش به کارده هینریت که مهرج نییه بۆ که سی به سالآچوو بیت، ده شی بۆ گه نج بیت، که سیک که بیهیزو لاوازو توانای نه مابیت، وه کو مردووی لیها تبیت له لاوازیدا^(۳۱) پییده وتریت مرده له.

- مهرگ: مردن

- مهرگوچی: له مان و نه ماندا - بی سه روشوین^(۳۲).

واتای یه که می، خراپی دۆخی که سه که دهرده خات، که له سه ر جییه، یان له سه ر جیتی مردنه، ده توانین بلین جوریکه له سه ره مهرگ، ته نیا نه وه یه زیندووه ده نا ناتوانی بچو و لیت. واتا دۆخیکی چاوه پروانی و پر نیگه رانی (بۆ نه و که سانه ی له چاوه پروانین) دهرده خات که که سی گیانی دهرده چیت و ده مریت. به لام واتای دووه می (بی سه روشوین). نه م که سه هه والی نازانریت، بی هه والی وه ک ده گوتریت (که س نازانی ماوه یان مردووه). یان ده توانین نه وه شی لیبخوینینه وه که نه م که سه چووه بۆ جهنگ (شه پ) به لام هه والی لیتی نییه، واته له شوینیکه نه و شوینه ش په یوه ندی به مهرگه وه نزیکه. له و شوینه یه که مردنی لییه.

- مهرگوژی: له بهینی مان و نه ماندا - ناوی کانیه که ناوی وشکه و له پر ناوده دا^(۳۳).

واتای یه که می نه و دۆخه پر مه ترسیه نیشانده دات که که سی نا ته ندروستی تیدایه، واته نه م ملی مانه وه و نه مانی نادیاره. (نه مان) جوریک له هاوواتای مردنه. به لام نه وه ی که ناوی کانیه کی وشک بیت و له پر ناویدات. ناماژه یه به وه ی که که سیک که که سوکاره که ی به ته مای زیندوومانی نه میتن،

واته بی ئه مەل بوویتین له وهی که زیندوو، به لام له پریکدا باشبیت (که سمان به ته مای نه مابووین به س شوکر له پرا باشبو). یان دهشی ئاماژهی ئه وهشی تیا ببینین که که سیک دیار نه ماوه و له پرا ده ده که ویته. کورد به هۆی پزیمی به عسه وه زۆر که سی لی پۆشت، که تیا به تی پرسه شیان بو داناو به لام له پریکدا ده زانیت دیته وه یان هه والدیته که زیندوو. واته که سیک که به بروای که سوکاره که ی مردوو، به لام زیندوو بیت و له پرا ده رکه ویت.

- مردی: مری: مردوو: مه رده و: گیان لی توریگ - له کار که وتنی چیمه نتۆ - بریتییه له بیده سه لاتی له کرده وه و کار^(۲۴).

لیره دا سی واتا ده ستنیشانکراوه، واتای یه که م بو مرۆفه، واتای دووه م بو شته (چیمه نتۆ) نم. خیرا چیمه نتۆ که بیته مرد. واتای سییه م پیش مردنه، کاتی که مرۆف لاواز ده بیته و ناتوانیت بجوئیت و کاریکات، ئه و بزوات و که رم و گوریه ی له مرۆفی زیندوو دا هه یه هه رکات نه میتیت وه ک مردوو سه یری ده کریت.

- مه رگ: شه یتان - ئه هریمه ن - ئیبلیس^(۲۵)

دانانی مه رگ به و واتایه ی له فه ره نه نگدا هاتوو، ده شیت به وه بخوینریته وه، که یه که م که س که بووه هۆی مردنی مرۆف، (ئیبلیس - شه یتان - ئه هریمه ن) بووه، چونکه ئه و بوو گوناھی یه که می به مرۆف کرد، ئه و گوناھه ش سزای مردنی (دیاره ئه وه به یه که م مردن داده نریت که مرۆف له به هه شته وه نیرد رایه سه ر زه وی). هه روه که ده شی بلیین شه یتانیش سه رچاوه ی خراپه یه، مرۆفیش مردن به خراپترین پوودا و داده نیت، جگه له حاله تی ریزه پر (ئه و مرۆفانه ی که نه خوشییه کی گرانیان هه یه به نمونه. یان که سیک که ژیا نی نا ئاساییه. نم. خوایه من بکوژی و نه جاتم بده یت.

وهكەسى تايبەت(سۆفییەكان بەنموونە). خۆ دەشبی له هەندی ئاییندا
که ئهوانه خوای خراپەن و مردنیش وهك خوا دانرابیئت، خوايه که که خراپه،
چونکه له نیتوان مردن و خوادا په یوه ندیبه کی پته و ههیه.

۳/ مردن له فەرهنگی "هەرمان" دا:

- پێشمەرگه: ناویکی لیکدراوه (پیش + مەرگ + ئه) چه کرداری هیزه کانی
پزگاریخواز، پارتیزان.

(ئه م وشهیه له سهردهمی کۆماری مه هاباد له جیات سه ریا ز هه ل بژێردراو
بره وی سه ند).^(۳۶).

پێشمەرگه، ناویکه بۆ ئه و که سانهی که چه کردارن(ههروهك دهشی وشه ی
چه که به مانای قه له میش بیئت(چه کی من قه له مه)، واتا خه باتکردن و
کۆششکردن بۆ ژيانیکی باش و ئازاد، یاخود وهك بهرگریکردن. واتا که ی
ئه وهیه که پیشی مەرگ که وتوه، یان ئامادهیه بۆ مەرگ، ترسی نییه له
مەرگ. ئه و که سه ی که پێشمەرگه یه ئامادهیه له پیناو ئه و ئامانجه ی خۆیدا
بمریت. ههروهك پێشمەرگه له بهرانبه ر دوژمندا ده وه ستیئت ئاماده نییه سه ر
نه وی بکا بۆ دوژمن، مەرگی پی باشتره له وه ی ئازاد نه بیئت و کۆیله بیئت یان
په زیل، مردنی سه ره رزانه هه ل ده بژێریئت نهك په زیلانه. یان وا پیناسه ی
ده که ن "گه وره ترین و جه وه ریترین پیناسه ی پێشمەرگه ئه وه یه که مرۆفیکه
خۆ په رست نییه"^(۳۷) واته خه باته که ی و کۆششه که ی ته نیا بۆ خۆی نییه،
زۆرکات خه بات ده کات بۆ نه وه کانی پاشخۆی یان بۆ میلیله ته که ی، واته خۆ
کردنه قوربانی بۆ ئه وانیتر، بیگۆیدانه بهرژه وه ندی، به لام تاچه ند ئه م
واتایه ی له ئیستادا گۆراوه ئه وه شتیکی تره، ده شی ئیستا واتا که ی گۆرا بیئت
واته دیدی جیاواز هه بیئت بۆ پێشمەرگه. پێشمەرگه پیناسه و واتای جیاوازی
هه یه، که خۆی ناویکه، به لام وهك میتافۆر وایه وهك سه ردار عه زیز ده لیت
پێشمەرگه "مەرگی تیپه راندوهه. پووداویکی وه ها مه حاله. بۆیه پێشمەرگه

میتافۆرە . میتافۆرێك بۆ ژيانێك كه مەرگی تێپەراندووہ . بەلام مەرگ تەنھا مەجازیانە تێئەپەرینریت^(٣٨) لەبەرئەوہی مەرۆڤ ناتوانیت مەرگ تێپەرینریت، واتە جۆرێکیشە لە وەرە، جۆرێكە لەنەبەزی و دلیری كە سلّ نەکردن لە مەرگ كە كۆتا پووداوہ كە مەرۆڤ ئەزموونی دەكات.

٤/ مردن لە فەرھەنگی "پێژنە"دا:

- شامەرگ: مردن لە بەرخۆشی و شادی (لەخۆشیانا شامەرگ بوو)^(٣٩) .
 وەك چۆن مەرۆڤ زۆركات لە دلخۆشیدا دەگری، ئەواش لە شادیدا دەمریت، یان ئەو مەرۆڤە بەرگە ی ئەو خۆشییە ی نەگرتووہ، خۆشییەكە ھێند گەورە بووہ كە نەیتوانیوہ بەرگە بگریت. یان بڵێن ئەمە ی كە مەرۆڤەكە لەخۆشیدا دەمریت ھۆكارەكە ی بۆ ئەوہ دەگەریتەوہ كە ئەو مەرۆڤە مازنی(ئامانجی ژيانی)ھاتۆتە دی. دایكێك دەلێت
 نەم. خوا دەكا ئەو منالانەم دەچنە مال و حالی خۆیان ئەوكات بشارم قەیناكا یان ئۆخە ی دەكەم.

یان باشترین مردنی بۆ بوو، چونكە ئێمە ی مەرۆڤ زۆر بایەخ بە چۆنییەتی مردن دەدەین، نامانەوی مردنی سەرچی بمرین، یان بە دەستی دوژمن بمرین. مردنی سەربەرزانهش جۆرێكە لە شا مەرگ. (بەسنییە بەسەر بەرزی دەمرم- كۆرەكەم بەسەر بەرزی مرد ئەوہ بایە ھەموو شتیكە)، شوین و كاتیش بۆ مردن زۆر گرنگە لای كوردی موسلمان، لەرۆژیكي پیرۆزدا مرد، واتە ئاواتخواستن ھەبە بۆ كاتیكي پیرۆز تیایدا بمریت، ئەمەش لە ئایینی ئیسلامەوہ سەرچاوە ی گرتووہ، وەك چۆن مردن لە شوینی پیرۆزیش گرنگی خۆی ھەبە، بۆ نموونە لەناو مزگەوتدا یان لە مەككە و مەدینە بمریت(ئەو شوینی پیرۆزە ی بوو بەنسێب). ھاوكات دەشی لە پەرووی زانستی پزیشكییەوہ لێكدانەوہ ی ورد بۆ ئەم دۆخە بكریت كە مەرۆڤ چی لیدیت، وادەمریت، واتە ھەناسە ی تەنگ دەبیت یان دلێ ھێند خۆشە كە بەرگە ی ناگریت.

- مردماو: مای: واته نه مردی^(۴۰).

ئەم دەرپراره زیاتر له گفتوگۆدا له دایکده بیئت، دوو ئاشنا کاتیك یه کتر ده بینین هه ندیکات بۆ گالته و پیکه نین، یه کیان ئەوه به ئەو ویتەر ده لئیت. یان ده میکه ناسیاویکت نه بینووه ده لئیت ئەوه ماوی، وه لا وامزانی له م شاره دا نه ماوی، له کاتیکدا ئاوازه که پرسیا رییه به لام پرسیا رییکشه گه ر وه ک پرسیا ر و وه ک واتای سیمان تیکی وه ریگرین له م دۆخه دا بی واتا ده بیئت چونکه که سه که ده بینیت که ماوه به لام وه ک گالته پیکردن یان تانه دانیک به وه ی که بۆ سه ردا نمان ناکه یت. یان گه ر دۆستی نزیکت بیئت ده لئیت وامزانی مردوو یت. به لام له ده ورو به ریکی تر دا ئەم وتنه ده و تریت، کاتیك که سیک پروداویک یان حاله تیك لی پی رودا بیئت که مه تر سیدار بوو بیئت، واته پرودا وه که هیئند گران بووه که ئەو که سه ده بینیت سه لامه ته پی پی ده لئیت. هه ریاشه که نه مردی (ماوی).

واته سه یره که ماوی، سوپاسگوزاریه که ماوی چونکه ئەو دۆخه ی که تۆی تیا بووی بپروانه کراوو بوو بژیت. له ده ورو به ریکی تر دا ئەمه ده و تریت به م شیوه یه .

- ئەوه ماوی؟

- جا ئەوه که ی مانه .(ئەم گفتوگۆیه ئاواز پۆلئیکی گرنگ ده بینیت). وه ک دیاره ئەمه ئاوازیکی زۆر پۆل ده بینیت، ئاوازی که سه که ده ری ده خات که به پواله تی تینه که ویت که دۆخی که سه که باشه، واته ئاوازه که وا ده ری ده خات که گوزارشت له حاله تی ته وای خۆی بکات (جا ئیتر ئەو که سه به مه به ست بیئت یان هه ر به پراستی ئازاری هه یه). ئەم که سه ده لئیت ئەم نه مردنه ی من هیئند دلخۆشکه ر نییه چونکه حال م زۆر خراپه، واته سوپاسگوزار نییه که زیندوو وه نه مردوو وه، چونکه په رنگه مردنه که ی بۆ باشبوایه یه کجار بوو نه جاتی ده بوو.

- دهم مردووله: مندالٲك يان به رخو كاژيله يه كي كه ناتواني و هيژي
مژيني دايمي نيهه- كه سيك كه زور شه رمنه و نازاني قسه بكا. ^(٤١)

له سليماني به م كه سه ده وترت (دهم مردوو) كه ئيديه ميكه. واته
كاتيك يه كيك له نامراني ههسته كانمان كه قسه كردنه لاواز بيت، وهك مردوو
ته ماشاي ده كرئت، چونكه ده بيت به جووله و چالاك بيت، هه ركات ئه م
چالاكيه ي نه ما وهك مردوو وايه، ئه مهش خاسيه تيكي مردنه، سستي
هوكاريكه بو له دايكبووني ئه م ده ربرپاوه. هاوكات ده شي نه توانيني
خواردنيش بگريته وه، واته ده شي شهرم ريگر بيت يان نه توانين (دلنه بردن)
بو خواردن كه خواردن دانرا بيت، نه توانيت بيخوات. كه سه كه بلت. نم. دل م
نايبات. وه لامي كه سي به رانبه ر ده شي ده ربرپاوه كه ي سه ره وه بيت. كه سانتيك
كه ئه م ده ربرپاوه ده رده بپن په نكه مه به ستيان بيت كه سي ده م مردوو
به شخوراو نه بيت، يان كه ميك به هه لپه بيت.

- په گي گون مردن: له پياوه تي كه وتن- وشكاو هاتن (په گي گوني
مردوو ده اواي ژنيش ده كا) ^(٤٢)

ئه م ده ربرپاوه مه به ست لي تي توانا و هيژه، كاتيك يه كيك له نه ندامه كاني
جهسته مان ئه و توانايه ي نه ما وهك مردوو لي تي ده پوانين، واته به شيكه له
مردن، نهك ته واوي مردن. هاوكات ده شي بيچوينين به گول كاتيك كه ئاوي
ليده بريت و وشك ده بيته وه و ده مرئت. يان نه ماني ئه و ئاوه ي كه بو پيتاندين
پيويسته و سه رچاوه ي ژيانبه خشينه.

- گوره هو: مردووي بي گورپو بزرپوو، مردووي بي سه روشوين (مردوو وه
خوا ده زاني له كوئ گوره هو بووه) ^(٤٣)

شويني مردوو ه كان گوره كان، كاتيك مروقه كه ده مرئ ده برئت بو
گورستان، به لام له هه ندي دؤ خدا ده شي ئه و مروقه گوره كه ي ديار نه بيت،
يان وهك رقيك زورجار ده وترت گور به گور. كه ئه مه له بووني رقه وه يه

به رانبهر به كه ستيك. به لام مردووی بیسه رو شوین، به واتای نه وه نایه ت هینده ی ده رخه ری حاله تیکه كه واقعیك وایكردوه نه و مردوه گۆره كه ی نادیار بیته. هاوكات ده شی ده رخه ری نه و بارو دۆخه بیبه زه یی و دلره قانه یه بیته كه دوژمن به رانبهر به كه سو نه ته وه یه کی ده كات. میلیله تی كوردیش ده شی به یه كيك له و نموونه زیندووانه به ینینه وه كه پژی می به عس نه م ئاسه واره ی زۆر بو جیه یشتوین كه هیند زه قه شایه نی سه لماندن و به لگه هینانه وه ناكات.

- مەرگه سه ری: چه ره سه ری، ده رده سه ری، كویره وه ری⁽⁴⁴⁾.

مروڤه وه وڵده دات له ئازارو نه هامة تیه كان خو ی بپاریژیت، چونكه خو شی ژیان له و كاته دا ده رده كه ویت، به لام كاتیك نه مه پیچه وانه ده بیته وه ئیدی ژیان ده بیته دۆزه خو زۆر مروڤه به رگه ی ناگریت، وهك ده وتریت. كه نه و هه موو پۆژیکی مردنه. نه و نه هامة تیه ریتمی ئاسایی ژیان تیکده دات بو یه وهك مەرگ وایه بو مروڤه، هه ندی مروڤه له و حاله ته دا په نا بو مردن (خۆكوشتن) ده بات، كه خۆكوشتن به چاره سه ر ده زانیته. بو تیمار كردنی نه و برینه ی ژیان مەرگ هه لده بژین، واته ژیانگی پر له عه زاب هاوتای عه زابی مەرگه. به لام مەرگ ئازاری مەرگیش ئازاریکی دروستكراوه، كی ده لی ئازاری هه یه، تا ئیستا كه سیک هه بوو مردن نه زموون بكات و وابلیت؟ یان ته نیا بینینی نه وانیتره له سه ره مەرگدا. یان ده توانین بلیین ژیانی چه ره سه ری ژیا نه له ناو مەرگدا، واته ژیانگی دۆزه خاویه.

مردن له فه ره هنگی "فارسی / كوردی" دا:

- مادر مرده / صفت: دایك مردوو⁽⁴⁵⁾.

له زمانی كوردیدا وهك تانه یهك نه مه ده وتریت كاتیك باوكیك له منداله كه ی توو په ده بیته ده لیت دایك مردوو. یان دایكیك له ده ووبه ریكددا نه وه ده رده بپیت كاتیك هه رای (بو دایك هه رایه، بهس بو منداله كانی

خۆشییە) مندالەکانی بێزاری کردبیت دەلێت. ئەو دە دایکتان مردوو ئەو
 ھەرایەتان لە چیبە. لێرەدا پرسیار ھەیە، بەلام چاوەروانی وەلام ناکریت،
 جگە لەوھی دەیەوئیت تووڕەھی خۆی دەرخت و ئەوان بێدەنگ بکات، یان
 وەك تانەیک لەوان، چونکە دایک شیرینە. وەك دەوتریت مندال بە مردنی
 دایک ھەتیو دەبیت نەك باوک. یاخود دەشی وەك ناسینەو بەکاربیت.

- مرحوم: صفت. ۱. خوالیخۆشبوو، پەحمەتی. ۲. بەرھەمەت

(۶۶)

چوو.

بەپێی دەورووبەرە جیاوازیەکان گوزارشتکردن لە مردوو دەگورپیت.
 خوالیخۆشبوو، پاش مردنی کەسێک دەوتریت بەکەسوکاری مردوو، کە، یان
 ھەندیکات بۆ گێژانەوھی وتەبەکی کەسە مردوو، کە. نە. خوالیخۆشبوو ھەموو
 جارێ ئەبوت... ھاوکات وەك پەسنیش بەکاردیت.

ھەر وەك لە واتای فۆرمی وشەکە بپارادانێکی تێدایە کە ئەم کەسە ی کە
 مردوو خوالی خۆشبوو، واتە وەك رابردوو دەریپراو، لەکاتی کە
 لیخۆشبوون لە دەسەلاتی مرقەکاندا نییە. بەلام لەکاتی پرسەدا ئەو
 کەسانە ی کە سەرەخۆشی دەکەن دەلێن (خوالی خۆشبیت). یاخود دەشی
 ئەو واتایەش بدات کە مرقە دەمریت ئیدی لە گوناھوتوان دەردەچیت،
 چونکە ژیانکردن بەکسانە بە گوناھکردن مرقە موسلمان دەبیت خوالی
 خۆشبیت. پەحمەتیش ھەر بۆ کەسی مردوو بەکاردیک. نە، پەحمەوبوی
 باوکت ھەموو جارێ دەبوت. یان پەحمەتی زۆری حەز لە...

- مردن: مصدر لازم. مردن: ۱/ گیان دان - ۲. (کنایی)، وفات

کردن/یافتن. کورژانەو، دامرکان (۶۷)

تکا لە خۆینەر دەکەم بۆ زیاتر واتای "دانی مەرگ" بگەپێتەو بۆ
 بەشی دووھم لەکتیبی فەلسەفە ی فینۆمینۆلۆژی یان پاتۆچکە (۶۸). لێرەدا
 واتای مردن خۆی وەك کردار ھەیە، جگە لەوھی گیاندان دەشی مردن نەبیت

به لكو گیانه لا بیت، واته له نیتوان مردن و ژياندايه، به لام گیانندان واته گیانی دا، به لام گیانی به کیدا؟ چونکه دان ده شی مه به ست له پیدان بیت، واته شتیك ده ده بیت (ده به خشیت) جا لیره دا گیانندانمان هه یه (که گیانه لایه) گیانندان، وهك مردن هه یه، هاوکات پیدانی گیانیش هه یه، که به خشینه من گیانی خۆم به تۆ ده به خشم، گیانی خۆم پیده ده م. به لام واتای سه ره کی مردنه گیانی ده رچوو. هاوکات وه فات کردن به ریلاره په نگه سه رچاوه که شی بگه ریته وه بۆ نایینی نیسلام، وهك وه فاتی پیغه مبه ر(د.خ).

هه روهك بۆ واتای ویزه ییش به کار دیت وهك . مۆمی ته مه نی کوژایه وه .

کوژانه وهی مۆمی ته مه ن، گوزار شتیکی نه ده بییه، به وهی که نه و مرۆفه چوینراوه به مۆم، ته مه نی مرۆفه که ش رووناکییه که یه تی، واته بوونی مۆم به رووناکییه که یه وه زیندوو هه رکات نه و رووناکییه نه ما ئیدی کۆتایی به مۆمه که ش دیت، واته هه رکات نه و مرۆفه (مۆمه که) ته مه نی (پووناکی) نه ماو ته واو بوو ئیدی کۆتایی به خۆشی دیت، مردنی مرۆفه وه ستانی رووناکییه و نه مانی کاته به گویره ی نه و مرۆفه وه . دامرکانیش، ده شی مه به ست له وه بیت شتیك له جووله ده که ویت، یان نه وهی که سیك ده سوتی یان خه ر کبوه بسوتیت ده لئین خه ریکبوو کلوکۆی دامرکی. ده شی واتا ویزه بییه که ی نه وه بیت که سیك ده سوتی له تاو که سیکی تر (یان مه عشقوکه ی).

- مرده: (صفت): مردوو، ژین لیبراو^(٤١).

لیره دا وهك ئاوه لئاو هاتوو، له پووبه ریکی زۆر بچوو کدا، که واتای پراگماتیکی ده توانیت لیکدانه وه بکات. به که سیك ده وتریت مردوو.

مه به ستی نه م ده برینه به که سه که نه وه یه که زۆر گیل و حۆله، وریا نییه، بیئاگایه، که یه کیک له خاسیه ته کانی مردنیش له ناگایی خستنه . هاوکات ده شی له دۆخی تریشدا بگوتریت کاتیک مه لایه کی نایینی یان که سیك

که باسی مردوو دهکات، پرهنگه وهک نامۆزگاری بۆ زیندوووهکان باسی مردوو بکات، بلّییت (له روژانی جه ژندا سهردانی مردوو خراپه یه).

ژین لیپراویش، ژیان نه مان ده گرتته وه، ئه وه که سه له ده ره وه ی ژیانه. ژیانیش پیچه وانه ی مردنه. واته یان ئه ژیت یان ئه مریت نا توانیت له یه ککاتدا هم بژیت و هم مردبیت، مه گه ره له دۆخی تایبه تدا نه بییت که سه ره مه رگ یه کیکه له وانه ی که له نیوان ژیان و مردن دایه. یا خود ده وتريت (ئه مه که ی ژیانه منی تیام خوا هه زار ژیان ی وا بپریت) هاوکات (سه ره) واته پرزگرتن. سه ره ی مه رگیه تی.

- مرده باد (دعا): بمری، نه مینی^(۵۰).

لیره دا نزاکردن هه یه بۆ مردن، هه زده که ییت که سیك نه مینی له م ژیان چونکه بوونی ئه وه مه ترسی له سه ر ژیان ی تو هه یه بۆیه نزا ده کریت که بمریت. نم. خوایه پرزگارم که ییت له م به لایه.

یان ده شی زۆر به پیچه وانه وه بییت که سیك مانی نازاروی بییت به مردن نه جاتی بییت (واته مردن بۆی باش بییت) نزا ده که ییت خوایه زوو نه جاتی بده ییت، له وه دۆخه ی که تیا یه تی. نم. خوایه زوو نه جاتی بده ییت له وه عه زابه.

چونکه که سه که له گیانه لادایه، که گیانه لاش نازاروییه. گه ره له نزاکردن بیینه ده ره وه ده شتوانین له وه دۆخه دا که سه رکرده یه ک له جه نگدا که سیکی مه به سه ته که وهک دیل ده سستی که ویت. ده لیت. نامه وی بمری.

(نا) ی نامه ویکه ده بیته نه ریکردنی (بمری) که، واته پیچه وانه کردنه وه ی بمری.

جه مال خه مبار له شیعریکیدا ده لئی (بمری) ئه وه ده ستانه ی که چه تره که یان لیستاندم (... به واتا که سه که نه مردوو به سه خواست هه یه بۆ مردنی.

- مرده پرستی (اسم): مردوپه رستی، ریژلینانی له راده به دهر بۆ مردووان و شانازی پی کردنیان^(۵۱).

ده کریت پیشه ی مردوپه رستی ببهینه وه بۆ دیرین، که مرۆفه کان مردوویان په رستووه، به لام ئەمه تا چەند په یوه ندی به و بیرکردنه وه کۆنه وه ههیه، ئەوه جینگه ی پرسیاره؟ به لام مه به سته که لیره دا بایه خدانه به مردووه کان و به جۆریک فەرامۆشکردنی زیندووه کان، که ئەمه ش ناپه زایی لای زۆریک له خه لکان دروستده کات، به تاییهت خه لکانی تیگه یشتوو و هه ندیک پۆشنبیر ئەمه به کولتور داده نیتن، پروانه کتیبی "چیژی مه رگدۆستی"^(۵۲).
وتن له سه ر ئەمه زۆری ده ویت که ناکریت لیره دا، به لام ئەوه ی که ناوی شوین و یاری و گه ره ک و باخچه و... به ناوی مردووه کان وه ن جۆریکه له مردوپه رستن، یادکردنه وه و چله ی ماته مینی، ریوره سمگه لیک بۆ مردووه کان ریژدانانیکه بۆ مردووه کان، په رستن واته پیروزکردنی مردووه کان. واته پیروزکردنی مردووه کان تاراده ی له یادکردنی زیندووه کان، واته بایه خدان به مردو به چه شنیک له سه ر حسابی زیندووه کان.

۵/ مردن له فەرهنگی "وشه گولینه کانی ناویهر":

- مال و میرات: سامان و دارایی به جی ماو له مردوو^(۵۳).

مرۆفیک که ده مریت ده شیت له پاشخۆی شتگه لیک لى به جی بمینی، ئەو شتانه ناوی لیده نریت مال و میرات، که به پیتی ئایین و یاسا هه ولده دریت ئەو مال و میراته به شبکریت به سه ر که سه نزیکه کانی مردووه که دا، یاخود ده شی له وه سه تدا مال و میرات دابه شکریت، واته ئەو که سه ی وه سه یهت ده کات پاشخۆی له وه سه ته که یدا مال و میراته که شی دابه ش ده کات (دیاری ده کات). که خۆمان پیتی ده لئین (میراتی). به لام ئەم وشه یه زۆرکات وه ک نزاو تانه دان و ره قگیریه ک به رانه به به که سه زیندووه کان ده و تریت.

نم. به میراتی که ویت. دیاره زیاتر په که زی می نه مه دهرده بریت، که شتی ککرایت به حزو، ویستی نه م که سه نه بوویت. واتا که شی نه وه یه که خیری لینه بینیت نه و شته ی که وه ریگرتووه، یان نه گاته نه وه ی که نه و شته ی پی ببینیت (بمیریت). ده شی له ناستیکی گوره تر دا میرات بخوینینه وه به وه ی که ده سه لاتداریک یان پاشایه که ده سه لات که ی به جیده هیلیت بو نه وه کانی پاشخوی، واته مانه وه ی ده سه لات به میرات، که نه مه ش له نیستادا به نادیمو کراسیتین حالت داده نریت، چونکه ده سه لات گرتنه ده ست ده بیت به ه لبراردن بیت، به لام به میرات مانه وه له دهره وه ی ه لبراردنه. هه روه که نه م دهره پراوانه شمان هه ن که تایبه تن به میرات. (میراتگر - وارس...).

- مران: به کوشندان، کوژان به گشتی، کوژان.^(۵۴)

لیره شدا سنووری مردن و کوشتن تیکه لکراوه. وه که باسکردنیک له کوپ و دانیشتنیکدا که باسی کومه لیک بکن که چون بو شه ر ده وتریت. نم. هه مویان مران (کوژان)، که سیان لیده رنه چوو (که پیشتر نامارزه مان پیدا).

- مرانن: مراندن، کوشتن.^(۵۵)

ده شی به دهر له واتای کوشتن، واتای له چالاکی خستنیس بگه یه نیت. هاوکات به دهر له مروژ بو شتیتیش (مرانن) به کاردیت وه که ده وتریت. سه یاره مرانن.

کاتیک نوتومبیلنیک مودیلی نزم بیت، بته ویت بیگوریت به نوتومبیلنیک مودیل به رز ده بیت مودیل نزمه که ی بو بمیرنیت، که نه مه هه ندیچار وه که یاسایه که له وه زه راتی هاتووچو بریاری له سه رده دریت.

- مردن: گیان له له ش دهرچوون، مه رگ.^(۵۶)

به پپی بیروباوه په کان جیاوازی هه یه له وه ی مروژ بو دوو به ش دابه ش بکریت، نه مه کیشه یه کی فله سه فیه، به لام به شیوه پوشتوه که ی مروژ له

گیان (رۆج) و جەستە (لەش) پێکھاتوو، ئەوەی زیندووێتەتی مۆقی
 ھەلگرتوھ پۆح، کاتیک رۆج لە جەستە نەما ئیدی جەستە دەمریت. چونکە
 باوھری ئایینی ئیمە وایە کە رۆج نامریت، بەلکو جەستە دەمریت. لە
 واتاکەش وردبێنەو ھیزیک ھەبە ئەو پۆحە لە جەستە دەردەکات. واتە
 ھیزیک ھەبە دیت ئەو گیانە لەو لەشە دەردەکات، یاخود ئەو گیان خۆیەتی
 (ھیزی خۆیەتی دەردەچیت لە لەش) دەشی ئەو ھیزە بەپیتی بیروباوھری
 جیاواز بگۆریت، دەشی خوا بیت، دەشی پیربوون بیت، نەخۆشی
 بیت... دەشی ئالوگۆر بیت (کراسگۆرین).

٦/ مردن لە فەرھەنگی "کاروان" دا:

- مردەخور: مردووخۆر^(٥٧)

ئەو ئازەلانەیی لەسەر لەشی مردوو دەژین، واتە ناوھە کە واتاکەیی
 لەخۆیدا ھەلگرتوو، خواردنی مردوو، لەلایەن ھەندێ ئازەلەو، بۆ
 زانیاریش ھەندێ ناوچە (مۆفگەلیک) ھەبە کە گۆشتی مۆف دەخۆن^(٥٨).
 مردە سوزاندن: مردوسوتاندن^(٥٩).

سوتاندنی مردوو لەلای ھەندێ لە دینەکان پێویستبوو، وەك چۆن لە
 ئایینی ئیسلامدا پێورەسمی سپاردنی مردوو بەخاک (گۆرستان) ئەركە،
 بەھەمانشیوھ بۆ ئەوانیش سوتاندنی مردوو ئەركە (مردن لە ئاییندا).
 ھەر وەك چۆن لە بیرو ئایدیالگەلیك لەبارەیی بەخاکسپاردنەو ھەبە،
 بەھەمانشیوھ ئایدیالگەلیكیش لەبارەیی باشی یان پێویستی سوتاندنی مردوو
 ھەبە.

مردە شوستن: مردووشتن^(٦٠).

شۆردن و پاککردنەو ھەبە کەسی مردوو، کەسیك کە دەمریت پێش
 ئەو ھەبە خاکی بسپێرن دەیشۆرن، مەبەستی شۆردنیش زیاتر ئایینیە،

ھاوکات بۆ ئەو ھەتتا بە پاکی بگەریتەو ھە بۆ لای خوا. واتە مردووشتن کرداریکە، بگەریتک یان زیاتری ھەتتا بە پێی دەوتریت مردووشۆر، ئەم بگەرە، دەکریت ھەتتا بە پێشە بەگیش لێی بروانین. شۆردنی مردووش نیشانە بە ھاوانانە بۆ کەسی مردوو (بۆ مەرۆ) چونکە کە مرد ئیدی دەستی لێبەرنادریت بە لکو ھەتتا زیندوو چۆن پێویستە پاک بێت کە دەچیت بۆ شویتیک یان سەفەرک، ئەو مردووش پێویستە بە پاکی بروات بۆ ئەو شویتە نوێیە، کە گۆرۆ گۆرستانە.

مرگ خدایی: مردنی خوایی. (۱۱)

مردن لەو پووداوانە ھەتتا کە مێژووی مەرۆقاھەتتا قەرزاریتتا، چونکە ئەم مردنە چەند تۆقینەر و سامھینەر و ئازاروی و ترس ھینەر بێت، دواجار ئەو مردنە چووھەتتا ناو ھەموو پنتیککی کارەکانمانەو، لەئەدەب و ھونەر و فیلم و... چونکە ھیزو نھین... ئەم مردنە وایکردوو ھتتا سەرساممان بکات، واتە زۆرکات لە بەردەممان کە سیک دەمریت پێی کاریگەر نابین (ھیند) ھەتتا کاتیک کارەکتەرک یان کە سیتیک دەمریت زیاتر کاریگەر دەبین. ئەمە جگە توانای ئەو کە سە دەردەخات کە چۆن توانیویھەتتا کاریکاتە سەر ھەرگەر، ھاوکات ئەو ھەتتا زۆر ئەم کاریگەرھەتتا دروستکردوو چۆنیھەتتا کە، واتە مردنە کە چۆنبوو، دۆخی مردنە کە، تەمەنی مردووە کە... بە شێوھەتتا گشتی بایە خدان بە چۆنیھەتتا مردن (دەشتوانین بلیین خۆکوشتن) گرنگی خۆی ھەتتا، کەسانی ھۆشمنەند زۆرکات خۆیان چۆنیھەتتا مردنی خۆیان دەستنیشان دەکەن (صادق ھیدایەت)، چونکە چۆنیھەتتا مردنی لا گرنگە، بەلام خۆکوشتن جیاوازی زۆرە لە گەل مردن، پاستە مردن ھەتتا بەلام خۆکوشتن جۆرک لە بریاردانە لە سەر مردنی خۆت، دەشکریت بلیین پێشخستنی وادەتتا مردنە. (خۆکوشتن ھەتتا کامۆ دەتتا بابەتیک فەلسەفییە زیاتر لەو ھەتتا بابەتیک ساییکۆلۆژی و سۆسیۆلۆژی بێت، ھەربۆھەتتا زۆری دەوتت

قسه‌ی له‌سه‌ر بکه‌ین^(۶۲) هاوکات ئه‌وه‌ش گرنکه که ئاماژه‌ی پێبکه‌ین که له ئیستادا که‌سگه‌لیک هه‌ن مردنه‌که‌شیان ده‌توانین بڵێین پۆزاویه، یان به‌جۆریک مردنه‌که‌شیان بۆ مه‌به‌ستیکی سه‌یره، هه‌ولدان بۆ مردن به‌شیوازیک که پێشتر ئه‌و شیوازی مردنه‌ نه‌بوو، ئه‌م مردنه‌ بۆ ناوبانگه‌ واته‌ مردنیکه‌ بێته‌ مانشیت و سه‌ردیتری بلۆکراوه‌کان. ئه‌م مردنه‌ له‌پێناو ناو (بوون به‌ناو) به‌ده‌سته‌پێناندايه، نه‌مری له‌وه‌دا ده‌بینیته‌وه، له‌کاتیکیدا خۆی ده‌مریت ئیدی نازانم ئه‌و ناوبانگه‌ی بۆ چییه؟ هه‌روه‌ک له‌کتیبی "ئه‌زمون" ی شێرکۆ بیکه‌سدا به‌کێک له‌ دۆسته‌کانی (شێرکۆ بیکه‌س) ئاواتی ئه‌وه‌ ده‌خوازیت بمریت و شێرکۆ شیعری بۆ بنووشت. بۆ ئه‌وه‌ی زۆر له‌باسه‌که‌ دوورنه‌که‌ومه‌وه‌ ده‌لێم، مردنی خوایی شیوازیکی مردنه‌ که‌ به‌گشتی مردنیکی باشه‌، چونکه‌ خه‌لکی ئه‌م مردنه‌یان پێخۆشه‌، به‌لام مردنیکه‌ که‌ له‌سه‌ر جی‌ بێت ئه‌مه‌ ناخۆشه‌، چونکه‌ ئه‌مجۆره‌ مردنه‌ زیاتر هه‌ست به‌ بێده‌سه‌لاتی خۆت ده‌که‌یت، تێده‌گه‌یت پێویستت به‌ چوارده‌وره‌که‌ته‌. ئه‌م مردنه‌ که‌ له‌م دێره‌ شیعره‌دا هاتوووه‌ خۆشی هێنهره‌. (به‌شم چونکه‌ مردنی ناو جی‌ نییه‌ - شادم که‌ تا دواهه‌ ناسه‌ش به‌ پێوه‌م).

خالێکی گرنکه‌ له‌ "مردنی خوایی" دا ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌مه‌ پێمان ده‌لێت مردنی خوایی واته‌ مردنیش هه‌یه‌ خوایی نییه‌، واته‌ مردنیکه‌ هه‌یه‌ له‌لایه‌ن که‌سانی تره‌وه‌ یان شتگه‌لیکه‌وه‌ ده‌دریت بۆ نمونه‌ چه‌ک به‌کێک له‌و هۆکارانه‌ی مردن به‌خشه‌، یان پێدانی مردن که‌ دێریدا باسی ده‌کات ته‌نانه‌ت ناسنامه‌ش دیاریده‌کات، من که‌ کوردم ده‌بێت بمرم (واته‌ به‌عس به‌هۆی کوردبوونمه‌وه‌ مردنم ده‌دات یان جوله‌که‌ مردنی ده‌دریت بۆ هۆی جوبوونییه‌وه‌. خۆکوشتن حاله‌تی زۆره‌ ده‌شی هه‌له‌هاتن بێت له‌ کلتوریک، واته‌ که‌سی خۆکوژ کۆزانیاری هه‌یه‌ به‌رانبه‌ر به‌و ژینگه‌یه‌ی تیایدا ده‌ژی، ده‌زانیت کولتوره‌که‌ پێگه‌ به‌م که‌سه‌ نادات ژیانیکی ئاسایی بژی، له‌به‌رئه‌وه‌ی

ھەلەپەكى كىردوۋە، كە ئە ھەلەپە ژيانى دەخاتە مەترسىيە ۋە. لېرەدا كەسەك
 كە خۆي دەكوژىت يان دەسوتىنەت، كۆزانيارى كۆلتورى ھەپە، دەزانەت
 ھەموو پۆژىكى مردنە بۆپە خۆي لەناو دەبات (نەجاتدان). بەلام خۆكوشتن
 ھەپە ھەلەتەن نىپە لە كلتورىكى دىارىكراۋ بەلكو لەئاستىكى بەرزداپە ئە ۋە
 كەسە لە ژيان ھەلدى، ئەم كەسانە كەسانى بلىمەت و زانان، چونكە
 دىنابىنيان ھەپە، ئەوان لەكۆي ژيان ھەلدىن، خۆكۆي ھەلەتو لە كۆلتورى
 لۆكالىيە كە گەر ئە ۋە كۆلتورى بەبەزەپە نەبەت (خۆي ناكۆژىت) بەلام ئەم زانا
 خاۋەن جىھاندىدە بوۋنى ژيان ھۆكارى خۆكوشتنىپەتى، يان بوۋنى بوۋن
 ھۆكارە. ھاۋكات جۆرىكى تىرى خۆكوشتن برىتپەپە لە نەبەردى و ئازاپەتى
 (ۋاي پېدەگوتىت) كاتىك دوژمن دەپە ۋەتەت بىكۆژىت ئە ۋە خۆي دەكوژىت
 ناپە ۋەتەت بە دەستى دوژمن بىكۆژىت. خۆكوشتن شىۋە ۋە پىۋىستى
 بەباسى تاپەت ھەپە ناكۆت لېرەدا بەقوۋلى باسىپكەين، چونكە خۆكوشتن،
 مردنىكى خۆپىستانەپە بە ئاگاپە، ھاۋكات دەشى بىئاگاپانەش بىتە،
 جگە لە ۋەپە ھەندىكات ناچارانەشە (چونكە بەرگە نەگرتن ھەپە بۆ كۆلتورى
 يان بوۋن - دوژمن).

- مرگ زود رس: مردنى ناۋەخت (زو) ^(۶۳)

مەرگى ناۋەخت (مەرگى ناۋادە). پەپوۋەندى مردن و كات پەپوۋەندىپەكى
 بەھىزىيان ھەپە، واتە خالىيە كەم مردن لەكاتىكدا پوۋدەدات، مردن زەمەنى
 بوۋنمان دەۋەستىنەت، واتە من كە دەمىم ئىدى كاتىش لەگەلم بۆ من
 دەمىت، ھەرچەندە ھەندى ھەلەدەرىت لەلاپەن ھەندىك لە مردوۋەكانە ۋە كە
 زەمەن قۇرغى خۆيان بىكەن، واتە پاش مردنىش خۆيان دىنا بەپىۋە بەرن،
 يان دەسەلاتيان بەسەر زىندوۋەكانە ۋە بەرز بىتە (ۋەسىيەت يەكپەكە لە ۋە
 شتانە). مردنى ناۋەخت. ۋەك مىۋانى ناۋەخت ۋاپە، چۈن مىۋانى ناۋەخت
 ھاتنەكەپ خۆشى ھىنەر نىپە، واتە ئەم مردنە خۆشالمان ناكات بگرە

لهبیدهسه لاتیمانە دەنا دەرمان دەکرد. چونکە مرۆفی کورد پەویەندی پیری و مردنی توند بەیەگەو بەستووە. نم. (لهگەنجی بۆ پیری له پیری بۆ مردن) ئەم دابەشکردنی تەمەنە هەرچەند بێباکیەکی زۆری تیا دەبینرێت بەرانبەر بە ژیان، بەلام پێشماندەئێت کە مردن دەبێت له پیریدا بێت، واتە گەر ئەو مردنە له پیریدا نەبێت دلگرانی زیاترە و زیاتر باس دەکرێت، پرسیار دەکرێت بەچی مردووە، چونکە ئامادەیی مردن له پیریدایە نەك له گەنجی.

مردنی ناوەختیش مردنێکی کتوپروو خۆسەپینەرە، چەند ئێمە دلگران بین بەمە بەلام هاوکات لاوازین، وەك دێریداش دەلی مردن ئەرکی خۆی بەجێدەهێنێ، وەك بەرپرسیاریەتیەك ئەو کارە دەکات کە پێویستە بیکات، بەلام ئێمە دەمانەویت مردن ئەو کارە نەکات. هاوکات دەبی ئەو شە بلێم له ئاییندا چیرۆکی موسا ئەو هی پێگوتوین کە کەس نازانی خێر له چیدایە واتە گەر ئەو مردنە ناوەختە دەشی مانەو هی ئەو کەسە گرفتاویتەر بێت، واتە خوا خۆی باشتەر دەزانیت چیدەکات. بەلام ئەو هی گرنگە کات و مردنە کە لە زۆرباردا گرنگی کات و مردن دەبینرێت. چونکە کات هۆکاریکە بۆ جیاکردنەو هی زیندوو له مردوو، دەگوتریت کە ی مردووە واتە تا ئەوکاتە زیندوو بوو پاش ئەوکاتە مردووە، هاوکات مرۆف کە دیتە بوون له گەل خۆیدا کات دینیت، واتە بوون و کات دوانەیهکی لیکدانە پراون، تا ئەوکاتە ی من هەبم له ناو کاتدام، کە مردم ئیدی دەچمە دەرەو هی کات.

- مرگ گبی: مردنی پزشکی^(٦٤)

مردنی پزشکیش تاییبە تەندی خۆی هەیه (کە له بەشی مردن له زانستدا خستومانە تەرپوو)

- مرگ مغزی: مردنی میشکی.^(٦٥)

مردنی میشکیش دەشی وەك مردن له زانستدا بیخوینینەو. دەشی وەك وەستان و له کارکەوتنی میشک ببینریت. واتە ئەوکاتە ی میشک ناتوانیت

چالاکیه‌کانی خۆی ئەنجامبدا، چونکه ئه‌وه مێشکه که جوڵینه‌ری
ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌یه، وه‌ک بلیت مێشک پۆچه (وه‌ک چواندن).

۷/ واتای مردن/مه‌رگ له‌ په‌ندو ئیدییه‌م ووتنه‌ پۆژانه‌یی و گفتوگۆکاندا:

- مردن له‌ کونه‌لوتم نزیکتره‌:

ئه‌م په‌نده‌ یان ده‌رپراوه‌، له‌کۆندا بۆ گوزارشتکردن له‌ مردن یان بۆ
ئاسایی وه‌رگرتنی مردن وتویانه‌، دیاره‌ زیاتر به‌ته‌مه‌نه‌کان ئه‌مه‌یان گوتووه
(وه‌ تانیستاش ده‌گوتریت)، واته‌ مردن زۆر لیمان نزیکه‌ که‌ به‌هیچ جوړی
ناتوانین لێی هه‌لێین، یان وه‌ک ئه‌وه‌ی تانه‌دان، یان وه‌ک نادیارێ کاتی
مه‌رگ، یان وه‌ک ئاشنایه‌تی له‌گه‌ڵ مه‌رگ، که‌ له‌کونه‌لوتم نزیکتر بیت ده‌بیت
زۆر ئاشنام بیت، هه‌روه‌ها ئه‌م ده‌رپراوه‌ ده‌شی‌ والێکی بده‌ینه‌وه‌ که‌ مردن
وه‌ک به‌شیک له‌ خود دانراوه‌ چون له‌کونه‌لوتم نزیکتره‌، واته‌ به‌شیکه‌ له‌خۆم،
وه‌ک تاله‌ مووکانی جه‌سته‌م، پێمه‌وه‌ نوساوه‌، دانه‌پراوه‌، که‌ئه‌مه‌ش
فهلسه‌فه‌ی هایدیگه‌ر بۆ مردن هه‌مان پامانه‌ که‌مردن داناپریت له‌خود.
له‌لایه‌کی تر ده‌شی‌ پیره‌ژنیک یان پیره‌مێردیک بیلیت که‌ نزیکێ مردن بۆته‌وه
(من خۆم لیم بیستوون)، یاخود ده‌شی‌ بگوتریت (له‌ ده‌ماری گویم لیم
نزیکتره‌ مردن) که‌ ئه‌مه‌ش زیاتر هه‌مان مه‌به‌ست ده‌گریته‌وه‌ وه‌ک بلیتی
گوێلیببونی مردن بگریته‌وه‌. هاوکات پیمانوايه‌ پیشه‌ی ئه‌م ده‌رپراوه‌ یان
په‌نده‌ (له‌کونه‌لوتم نزیکتره‌) بۆ ئینجیل ده‌گه‌ریته‌وه‌ چونکه‌ له‌ (کتیبی
پیرۆز- له‌پێگه‌ی کونه‌لوته‌وه‌ ژیان به‌به‌ری ئاده‌مدا کراوه‌)^(١٦) واته‌
سه‌رچاوه‌ی ژیان کونه‌لوت بووه‌، هه‌ربۆیه‌ ده‌شی‌ ئه‌م ده‌رپراوه‌ له‌ویوه
سه‌رچاوه‌ی گرتبیت.

- بۆ کوێ ده‌چین هه‌موو هه‌ر ده‌مرین:

که‌سیک پرسیار ده‌کات له‌ گشتیک که‌ خۆشی جیاناکاته‌وه‌ وه‌ک به‌شیک
له‌و گشته‌ (ئیمه‌)، پرسیاره‌که‌شی بۆ ئه‌وه‌نییه‌ که‌ چاوه‌پێی وه‌لام بکات (بۆ

كۆي دەچىن)، پاش پىرسىيارەكەي خۆشى ۋە لامل دەداتەۋە، كە چوون بەرەو مردنە. ئەم دەربراۋە بەپىي دەۋر بەرەكە ۋە ئاتاكەي دەگۆرپىت. دەشى ۋەك ئامۇزگارى ئەمە بلى. يان دەشىت ۋەك دلدانەۋە ئاسانكردنى خەمى كە سوكارى مردوۋىەك بىت (بۇ كۆي دەچىن عاقىبەتى ھەمومان ھەر مردنە - ھەمومان مردنى قەرزارين). خۇ دەشىت ۋەك تانە يان ۋەك دەردە دل يان بە ئاگامىنانەۋەي (جولانى ويزدان) بەرانبەر بىت. كاتىك ئەم كەسەي ئەم دەربراۋە دەردە بىت لارىەك (خراپىەك) لە كەسەي بەرانبەر دا دەبىنىت، يان ھەستەكەت، مامەلەي ئاجۇريان لەگەل كىدوۋە (قۇليان بىرپوۋە). نم. بۇ كۆي ئەبات، ۋا ئەزانى كە نامرىت. بۇ كۆي دەچىن (بۇ كۆي ئەبەين) ھەموۋ ھەر ئەمرىن.

لىرەدا شوين دەشى مەبەست گۆرپىت، يان دەشى ھىچ شوينى نەبىت، يان پۇزى مەحشەر (حساب) بىت، كە ئەۋشەي بە رىگەي باش پەيداي نەكەيت دەبىتە مایەي زىان بۇ كەسەكە، بۇيە ئەم كەسە راستە دلگرانە بەرانبەر بەۋ غەدرەي كە لىي كىراۋە، بەلام بىت لە بىباكىشى تىبا دەردەكەۋىت، لەۋەي كە دلنیايە كە ئەۋ كەسە سوود لەۋ بەنمۇنە (پارە) يە ۋەرناگىرپت. ھەرۋەك لەۋ دەربراۋە دا ۋەك بلىي كەسىك نەبىت نەزانىت كە مردن ھەيە، ۋاتە ھەمومان دەزانىن كە مردن ھەيە، ئىتر بۇ خۇمان گىل بەكەين، تۇ خۇت گىل كىدوۋە لەمردن، نازانىت كە دەمرىت.

- مردن لە دەرگای ھەمومان دەدات:

(ۋاتە كەسىك دىت ناۋى مردنە/مەرگە. جا مۆلەتى بدەيت يان نا ئەۋ ھەر دىت ۋ تەنیا بۇ لای يەكىكتان نایەت ۋ بۇلای ئەۋىتر نەيەت بەلكو بۇلای ھەر يەكىكتان دىت. لەدەرگادانىش بۇ مۆلەتدان نىيە (ئەۋ چاۋەپىي ئىۋە ناكات مۆلەتى بدەنى) بەلكو بۇ ئەۋەيە كە كەسىك نىيە لە ئىمە مردن پوۋى تىنەكەت، ئەۋە مردن خۇيەتى بىرپار دەدات (يان مردنىش بىرپارى پىكرائە).

لەم دەربارەدا ئەوەش ھەڵدەھێنچین کە ئەجەلت ھات دەبێ ھەر بمریت ئیتر با لەناو شەپدا نەبیت و لە مائەوہ بیت. یان ھەریەکێک مائیکێ ھەبە (مائی ژیان) پوژئی دئی کە مردن بیتە ناو ئەم مائەوہ و بیرووخینی (بتبات). واتە کە سێک نییە لە دەرگای ژیان نەدریت لە لایەن مردنەوہ. ھاوکات بۆ ناگادارکردنەوہ یەکی زانراویشە. چونکە زانراوہ کە مردن ھەبە بەلام بەجۆریکی ناپۆشن دەوتریت یان ناپاستەوخۆ، بیگومان وتنی ناپاستەوخۆش مەبەستدا بەپێی دەورووبەر کەسی بەکارھێنەر دەگۆریت.

- مردن وەك ھەوال پێدان: لەخیزانێكدا كۆری ئەو خیزانە ھەوالێك دەلێت.

نم. فلانیش مرد.

لێرەدا ھەست دەربیرین بەدیناكریت جگە لە پێدانی ھەوالێك. كاتێك دایكەكە دەلێت.

كە پێیان وتم قەرچە چووہ ناو دلەمەوہ.

ئەمە ھەوالی نییە، بەلكو ھەوال پێدراوہ، ئەم دایكە ھەستی خۆی دەردەبیریت بۆ ئەو كەسە ی كە ھەوالەكە ی بۆ دەگێریتەوہ (چۆنییەتی ھەستی خۆی دەگێریتەوہ پەيوەست بە مردنی كەسەكە). بەلام (ھەستدەربیرین) بەپێی نزیکى (دۆستایەتی) لە كەسى مردووەكەوہ كاریگەر یەكان دەگۆریت یاخود بەپێی باش و چاكی و تەمەنی كەسەكە. لە كۆرەكەدا ئەو ھەستە نەجولاً بەلام لای دایكى ھەستیكى زۆر جوولاً. بەلام گەر كۆرەكە بیگوتایە (بەداخوہ-گەنجیشبوو) ئەوكات ھەستدەربیرینی كۆرەكەش دەردەكەوت.

- چەند خێرا بیت پیشی مردن نادەیتەوہ:

ئەمە پەندێكى پیشیانە، پوو لە كەسێك دەكریت كە خێرایە و ھەلپە ی ھەبە، ھەلپەكردن بۆ ھەموو شتێك. واتە دەستگرتنیكى زۆر بەژیانەوہ تا پادەھەك لەبیركردنی مردن ھەروەك بەم كەسەش دەوتریت (مردن ھەبە).

مردن ههيه. پييدانی ههوال نيه به لكو ئاگادار كردنه وهيه، يان تانه دانه. خيراىي ئه و كه سه بۆ به دهستهينان ته تانه ت ئه م به دهستهينانه دهشى به ريگه ي خراب بيت. واته هه موو ريگه يه كه ده گريته بهر بۆ ده وله مهنديبون (به نمونه). ئه م په نده به پيى كه سه كه كه به به رانه ره كه ي ده ليئت و به پيى مه به سه كه ش ده گورپيت واتا كه ي. واته ده شيت مه به ستي دلسوزى بيت بۆ كه سي به رانه رو ئاگادارى بكاته وه له وه ي كه ئه وه ي ئه و ده يكات باشنييه. ههروهك ده شيت وهك تانه دان بيت خوشى به كه سي به رانه ر نايه ت يان كه سي به رانه رى بۆ ناگرييت و په له ي كه سي به رانه ر زيانه بۆ ئه م بۆيه له رقدان ئه مه ي پييده ليئت. ده شى وهك ئاموزگاريش بگوتريت كه كه سي دلسوز به م مه به سه ده يكات. هاوكات ده بى ئه وه ش بلين واتايى سيمانتيكى په نده كه پيمان ده ليئت كه سيك هه يه خيراىه له ويش خيرا تر هه يه كه مردنه، واته تو كه خيرايت به لام وهك مردن خيرا نيت. واتاي پيشبركى نيه له نيوان دو كه سدا. جگه له وه ي نه گوتراوه كه ي پيمانده ليئت مردن له مرؤف خيرا تره. هاوكات ئه مه خاسيه تيكي مردن يش ده رده خات كه خيراىيه (نه مانزاني چۆن مرد- زيان كورته). هه رچه ند ره نگه مه به ستي سه ره كي ئه م ده ربراوه خيراىي نه بيت يان ئه وه نه بيت كه مردن خيراىه، به لام مردنى ناوه خت و كورتى زيان و جوانه مه رگ... ده رخه رى خيراىي مردنه، به لام تا چه ند ئه مه خاسيه تى خودى مردنه يان ئه وه مرؤفه كه ئه مه ده داته پال مردن؟

- مه گه ر من مردوم:

له گفتوگۆيه كدا ئه م ده ربراوه له دايكه ده بيت، كاتيک كه سيك به كه سيكى تر ده ليئت، ده شى هه م دلسوزى ده رخات هه م تووره بسوونى كه سه كه له به رانه ر (واتا پيچه وانه). به پيى ده ور به ره كه واتا كه ي ده گورپيت ده شى له ده ور به ريكدان ئه مه بگوتريت به كه سيك كه كه سه كه مكور (سور) بيت له سه ر ئه وه ي كاريك بكات، ئه و كاره ي كه ده يه ويت بيكات، كه سي به رانه ر

خۆشحال نییه بهو کاره و نایه و پیت ئه و کاره بکات، بۆیه پیتی ده لئیت تا من مابم تو ناتوانیت ئه و کاره بکهیت، مه گهر به سه ر لاشه ی مندا برۆیت، ئه مه ره گه زی نئرو مئش به کاریدینیت. هاوکات ده شی وه ک دلسۆزی بیت، کاتیک دوو دوست پیکه وهن، دوستیکیان شتیک به که سی سییه م ده لئیت دوسته که ئه مه ی پیده لئیت، واته بۆ به من نالئیت خو من نه مردووم، واته تانم بمینم نابیت داوا له که سیکی تر بکهیت، به واتایه کی تر ده یه و پیت بلئیت مه ردایه تیم له ده ست دیت، به م واتایه زیاتر ده ربرپاوه که ره گه زی نئرو ده ریده برپیت. هاوکات ده شی زیندووبوونی که سه که ده رده خات، که من هیشتا ده سه لات و توانام ماوه، واته جو ره ناگادار کردنه وه یه کی مه به ستداری تیا یه، ئه گه ر ئیوه پیتانویه من مردووم ئه وا به هه له دا چون من نه مردووم.

- فلانیش نه جاتی بوو:

ئهم ده ربرپاوه هه والئیک ده دات. (ئهم ده ربرپاوه ده شی هه والی له دایکبوون بیت- ده شی هه والی مردن بیت، به لام ئه وه ی یه کلایی ده کاته وه ده ربرپاوی پاش ئه وه، که پیمان ده لئیت مردنه، چونکه که سیک هه بووه نه خو شبووه و زه لیلی سه رجی بووه، مردنی باشتر بووه له و حاله ی که تیایدا بووه، بۆیه مردن بۆ ئه و که سه پرگار کردنییه تی له و حاله. مرۆفی موسلمان به رده وام ده پارێتته وه و نزا ده کات له و خویه ی که خاوه ن ده سه لاتی مردنه، واته خوا که ده سه لاتی هه یه به سه ر مرۆفو مردنیشدا، ئه وه ئه وه برپار ده دات کی چۆن و که ی و له کوئی... بمریت بۆیه نزای ئه وه ده که ن موسولمانان (خویه زه لیلی سه رجیمان نه که ی- خویه که نه فتمان نه که ی). واته باش نه جاتی بوو زۆرکات به وه دا ده زانین که که سه که مردووه ئهم ده ربرپاوه دیت.

- داماره ده میکه که فته کاره (زه لیلی سه ر جییه):

هاوکات ئهم ده ربرپاوه ده شی هه والی له دایکبوونی مندالیک بیت، کاتیک دایکیک له سه ر وه ختی مندالبووندا یه، منداله که ی ده بیت، ده وتریت نه جاتی بوو، واته منداله که ی بوو، هۆکاری وشه ی نه جاتبوونیش ئه وه یه که

به سه لامه تی مندالّه که ی بوو، یان نه وه ی که بوونی نه و مندالّه بۆ دایکه که سازاوی و مه ترسیدار بووه، کاتیک مندالّه که له دایک ده بیّت ئازارو مه ترسیه که نامینیت.

- له بارچوونی مندال (مردنی مندال له سکی دایکدا): لیره دا پزگابوون نییه، واته کاتیک ده وتریت شوکر به سه لامه تی مندالّه که ی بوو. واته مندالّه که و دایکه که ساغن، هیجیان لینه هاتووه. به لام له بارچوون، واته مندالیک هیه هیشتا نه هاتوته نه دنیا یه وه مردووه، واته له ناو سکی دایکدا ده مریت، به واتایه کی ترژیانی له ناو سکی دایکیدا کۆتایی دیت، نه که له م دنیا یه. پیش هاتنی ده مریت. به لام له بارچوون واتا نه مندالّه باره به سه ر دایکدا، یا خود باریکه بۆ دایک ده بیّت نه و باره داگرت، بۆ نه وه ی نه جاتی بیّت، به لام نه م باره پیش داگرتنی تووشی گرفت ده بیّت، نه م باره ده شی به بی وه رگه ران بگاته شوینی خۆی ده شی وه رگه ری، وه رگه رانی واته ناسه رکه وتووی و تیاچوونی مندالّه که (چوون) هیمایه بۆ له ناوچوون.

- خوا عافوتکات (خوا عافوی کات) - بۆ که سی زیندوو مردووش به کار دیت:

نه م ده ربرپاوه زیاتر ده ربرپاویکی ئایینییه. له دیدی ئایینه وه مرۆفه کان تاوانبارو گونا هبارن پیوستیان به لیخۆشبوونه، واته له ئاییندا مرۆشی بروادار قه رزاری خواجه، پیوستی به به زه یی خواجه بۆ لیخۆشبوون، چونکه ژیانکردن هۆکار بووه بۆ نه وه ی له م ژیا نه دا خراپه بکه ین، بۆ لیخۆشبوونیش له م خراپه یه ده بیّت خوا لیمانخۆشبیت. کاتیک که سیک ده مریت به تایبه ت که سی ئیماندار نزا بۆ که سی مردوو ده کات که خوا لیتی خۆشبیت، یان خوا عافویکات له گونا هه کانی. هاوکات ده شی وه ک وه لامدانه وه ش له م ده ربرپاوه بروانین له پرسه دا که سانیک که ده چن بۆ سه ره خۆشیکردن له که سوکاری مردوو که ده لێن خوا عافویبکاو خوالیتی خۆشبیت. له لایه کی تره وه نه م ده ربرپاوه ته نیا بۆ که سانی مردوو به کارنایه ت به لکو بۆ که سانی زیندووش

به كارديت، به تاييهت له ناو مزگهوت و شوپنه دينييه كاندا، يان له ناو كه ساني
برواداردا، كاتيك چاكه يهك به رانبهر كه سيكي بروادارده كریت كه سي بروادار
ده لیت. خوا عافوتكات.

- خنكان:

مردن شیوازی زوره، يه كيك له شیوازو چونیيه تيه كانی مردن،
(خنكان)ه، واته ناو ده بیته هۆكاری مردنی مرۆڤ. ئایا ئەمه دهسه لاتی ئاوه
یان ئه وه ئاوه بووه ته هۆكاری ئەم مردنه؟ ههروهك ده شیت ئاوه بیته
هۆكاریك بۆ خو له ناوبردن. واته خو خنكاندن. كه سيك به هه هۆكاریك بیت
دهیه ویت خۆی له ناو به ریت، بۆ ئەمه ریگه يهك هه لده بژی ریت كه ده شی يه كيك
له و ریگه يانه خو خنكاندن بیت. يان ده شیت بی ئه وه ی خۆی بیه ویت
كه سه كه له ناو ئاودا بخنكیت.

- ئاوه كه ی دووكان تا ئیستا ... كه سی تیا خنكاوه.

هاوكات ده بی ئه وه ش بلین به هۆی ئاوه وه كه ئه و خاسیه ته ی هه یه
هۆكاره يان دهسه لاتی هه یه كه مرۆڤ له ناو به ریت ئەمه وایكردوه كه ئیمه
له حاله تی زور ئاساییدا خنكان به كار بینین. واته چهند ناو له ناو به ره هینده ش
ژیان به خشه وهك تالیس كه یه كه م فه یله سووفه ئاوی به سه رچاوه ی
ژیان (بوون) داناوه^(٦٧). هه ربۆیه مرۆفی كورد كه ده یه ویت ئاوه بخوات وه ئه و
ساته له به رده ستی نه بیت يان بیه ویت خیرا ئاوی بده نی ده لیت:

خنكام خیرا تۆزی ئاوم بده نی.

كه ئەمه نه خنكاوه به س ده یه ویت خیرا ئه وه ی بۆ بكریت و گه ر ئاوی
نه دریت ی ده شی بخنكیت، واته داوایه كی ناچارانه ده كات، كه وا له كه سی
به رانبهر ده كات دستوبرد بكات.

- خوایه به ئیمان ه وه بمانژینه و به ئیمان ه وه بمان مرینه.

داوایه كه /نزیاهه كه، مرۆڤ ده یكات له خوا، چونكه خوا خواوه نی دهسه لاتی
په هایه، ئه و ژیان و مردنی ئیمه ی به دهسته، چونكه داوا له خوا كراوه كه

همانژینى (به ئیمان‌ه‌ه)، ئه‌وه‌ خ‌وايه‌ که ده‌توانیت‌ وا بژین‌ که پئویسته‌ به‌وجۆره‌ بژین‌ (له‌رووی‌ ئایینییه‌وه‌ جۆریک‌ ژيانکردن‌ پئویسته‌)، لیره‌دا هه‌ست‌ ده‌که‌ین‌ مرۆف‌ خۆی‌ بێتوانایه‌، ناتونیت‌ زالبیت‌ به‌سه‌ر‌ ده‌روون‌ و ژيانی‌ خۆیدا بۆیه‌ داوا له‌ خوا ده‌کات‌ که به‌و جۆره‌ بژی‌ که خوا پئی‌ خۆشه‌، واته‌ ئه‌و ژيانه‌ی‌ که ئه‌م‌ مرۆفه‌ ده‌ژی‌ به‌ده‌ست‌ خ‌وايه‌، بۆیه‌ داواش‌ له‌خ‌اوه‌نه‌که‌ی‌ ده‌کات‌ به‌وجۆره‌ بیزینه‌ که خۆی‌ پئی‌ خۆشه‌. واته‌ خ‌وايه‌ ژيانیک‌ بژیم‌ که ئیمانی‌ تیا بێت‌، تا ئه‌وه‌ی‌ که مردیشم‌ ئه‌م‌ ئیمان‌ه‌م‌ هه‌ر‌ هه‌بیت‌ (واته‌ خ‌وايه‌ ئیمان‌ بکه‌یته‌ به‌شیک‌ له‌ وجودم‌ لیم‌ دانه‌بریت‌ نه‌له‌ ژيان‌ نه‌له‌ مردن‌). هاوکات‌ ده‌شی‌ داواى‌ یارمه‌تیکردن‌ بێت‌ له‌خوا که خوا یارمه‌تى‌ بدات‌ به‌مجۆره‌ بژی‌ و بمری‌. ئه‌م‌ داواکردنه‌ مرۆفی‌ موسلمان‌ زۆرکات‌ ده‌یکات‌، بۆ ئه‌وه‌ی‌ له‌و ژيانه‌ ئه‌به‌دییه‌ی‌ پاش‌ ئه‌م‌ ژيانه‌ کاتیه‌، له‌ به‌هه‌شتدا بێت‌، یان‌ به‌هه‌شت‌ بپیته‌ شوینی‌ (واتا ئه‌م‌ نزایه‌ بۆ‌ پارێکردنی‌ خ‌وايه‌ له‌موسلمانان‌ - له‌کاتی‌کدا له‌م‌ نزایه‌دا موسلمان‌ خۆی‌ بیده‌سه‌لات‌ کردوه‌، یان‌ ده‌سه‌لاتی‌ هه‌یه‌ به‌لام‌ داواکاری‌ له‌خوا هه‌یه‌ یارمه‌تى‌ بدات‌ به‌و جۆره‌ بژی‌ و بمری‌ که ژيانی‌ دوارۆژی‌ باشبیت‌، واته‌ نزاکه‌ هه‌م‌ بۆ ئه‌م‌ ژيانه‌یه‌ و هه‌م‌ بۆ ژيانه‌که‌ی‌ تره‌، به‌لام‌ ژيانه‌که‌ی‌ تر گرنگتره‌، هه‌روه‌ک‌ له‌ناو ئه‌م‌ ژيانه‌دا مردن‌ و ژيانکردن‌ پوئهدات‌ و هۆکاره‌ بۆ ئه‌وه‌ی‌ ژيانی‌ ئه‌و دنیا چۆنده‌بیت‌، به‌لام‌ رووناکیه‌ که زیاتر له‌سه‌ر‌ ژيانه‌که‌ی‌ تره‌).

- مردن‌ و وه‌سیه‌ت‌:

مرۆف‌ پێش‌ مردن‌ وه‌سیه‌ت‌ ده‌کات‌، کردنی‌ وه‌سیه‌تیش‌ له‌ ئاییندا ئه‌رکه‌، ئه‌م‌ کرده‌یه‌ که پێش‌ مردن‌ ده‌کریت‌ ده‌شی‌ له‌ مرۆفیکی‌ ئاساییه‌وه‌ بۆ سه‌رکرده‌ و په‌یامبه‌ریک‌ ببینریت‌، که زیاتر مه‌به‌ستیش‌ له‌ وه‌سیه‌ت‌ داواکاریه‌ له‌ که‌سانیک‌ که پاده‌سپیرین‌ ئه‌و داویانه‌ی‌ که سه‌که‌ جیبه‌جی‌ بکه‌ن‌، واته‌ مرۆفی‌ وه‌سیه‌ت‌که‌ر پێش‌ مردنی‌ داواکانی‌ ده‌دا به‌که‌سانیک‌ که ده‌توانن‌ ئه‌و

داوایانه یان بۆ جیبه جی بکات. دهشی وهسیهت بۆ ئهوه بکریت که پاش خۆی که سیك نهیه ته پرسه ی که سه مردووه که وه، واته پیش مردنی جیده سستی خۆی جیده هیللی بۆ پاش مردنی، دهشی وهسیهت بیت بۆ دانه وهی قهرز. وهسیهتکردن جووری زوره له که سیکه وه بۆ که سیکی تر دهگزیت. ههروهک دهشگوتریت "کهس به وهسیهت نه مردووه" واته من که وهسیهت دهکه م مه رج نییه بمرم، چون من نیستا زیندووم به لام دهزانم که هه ده مرم، بۆیه پیش ئه وهی بمرم ئه م پاسپاردانه و داوایانه م ههیه، واته ئه م مرۆفه ترسی ههیه له وهی که چهند کاریک ماوه له ژياندا بیکات، ده ترسی مه رگ بوار نه دات خۆی ئه و کارانه بکات، بۆیه گرنگی داواکانی هۆکاره بۆ ئه وهی وهسیهت بکات، تا گه ر خۆشی مرد که سانیک هه بن پاش خۆی ئه و کارانه بکات که ئه م پیوستبووه بیکات.

ههروهک دهشی ئه و ده برپاوه " کهس به وهسیهت نه مردووه " که کهسی هیناوه بۆ گوزارشت کردن له وهسیهتی خۆی، واته ئه و که سانهی که وهسیهت دهکه ن به م کردنه نه مردوون، ئه مه ش زیاتر بۆ دلپاگرتنی که سانی ده وروبه ریه تی (که سوکاری)، چونکه وشه ی وهسیهت دهشی چهند ئازاروی بیت بۆ کهسی وهسیهت که هینده ش گران بیت بۆ که سوکار، له نیوان که سانی وهسیهت که ردا جیاوازی ههیه که تاچهند به ناچارانه وهسیهت دهکات یان تاچهند به دلله وه وهسیهت دهکات. وهسیهت پاسپاردهیه بۆ که سانی پاسپتراو، واته که سیك ههیه پاسپارده ی ههیه، پاسپتراویش ههیه، به لام گرنگه ئه وه له به رچاوبگرین له زۆرینه ی کاتتدا وهسیهت که ر تا که که سیکه، به لام جیبه جیکار زیاتر له که سیکه، ههروهک دهشی جیبه جیکار دیار بیت، دهشی نادیار بیت، یان کۆمه لگه یه ک، مرۆفه کان به گشتی بن، وهک وهسیهتی سیاسی که یان فهیله سووفیک، شاعیریک. هاوکات وهسیهت له زۆرباردا چونکه دوا داوای کهسی مردووه گرنگی خۆی ههیه، جیبه جیکردنی ئه رکیکه له سه ر

زیندووان، زیندووه کان لەم کاتەدا دەبنە جیبەجێکاری داوای مردووهکان، واتە بەرنامە و پلانی مردووهکان جیبەجێ دەکەن، بەچەشنێک مردووهکان حکومی زیندووهکان دەکەن، وەسیەت دەشی ھەم ھۆکاریک بێت بۆ ناشتی یان شەپ یان ئاوەدانی یان کاولکاری... واتە وەسیەت پووی زۆرە لێکەوتەشی زۆرە ھەر وەسیەتێک بۆ خۆی خواوەنی ئەو خاسیەتانە یە. (٦٨).

- نامریت و نەجاتمان بێت لە دەستی:

بەکەسیک دەوتریت لە بەرئەوێ مانەوێ ئەو یان زیندووبوونی ئەو مەترسی ھەیە بۆ سەر ژیانی ئێمە - ئەوە مردنی ئەو کە پزگارمان دەبێت. دەستی ئەو ھێمایە بۆ دەسەلاتی ئەو، واتە تا ئەو دەسەلاتی ھەبێت (زیندووبێت) ژیانی ئێمە خراب دەبێت، چونکە ئەو سەرچاوەی ئازارە بۆ ئێمە. بەجۆریکی تر ئارەزوویست ھەیە بۆ مردنی کەسەکە، دەشی ئەو کەسە کەسیکی ئاسایی بێت، دەشی کەسیکی خواوەن دەسەلات بێت (دیکتاتۆریک بێت). دەشی ھۆکاری تر ھەبێت بۆ ئەم ویستە (ھۆکاری دەروونی، کۆمەلایەتی، ئابووری، سیاسی...).

- تەمەن بوار بدات ئەو دەکەم (خوا حەزکات ئەو دەکەم - نەمرم

دەبی بپۆم ئەو بێنیم) لەمدیو مردنەو:

مردن کۆتایی ھاتنە بە ژیان، کۆتایھاتنیش بە ژیان واتە وەستانی چالاکێ. لەگەڵ مردندا ئیدی توانامان نامیێت ئەو شتانە بکەین کە حەزمان دەکرد بیکەین، واتە مردن پێگری دەکات لە ھەموو خەون و ئاوات و بەرنامە یەک کە مۆف دایدەنیت، بەردەوام مۆف کە ویستویەتی شتێبکات لە ئایندەدا بیری لەو کردۆتەو گەر تەمەن بوار بدات یان گەر مردن بەیێت، واتە مردن ئەو دەسەلاتیە کە دەتوانیت کۆتایی بە ھەموو پڕۆژە و ئاوات و ویستەکان بەیێت. مۆف بێدەسەلاتە لە بەرانبەر دەسەلاتی مردن. جگە لەو کاتیش کراو تە خواوەن دەسەلات چونکە مردن وەستانی کاتە بۆ کەسی مردوو. بۆیە

زۆرگات وەسىيەت كراوئەتە ھۆكارىك بۇ ئەوھى ئەو خەون و ئاواتەى كە مرۆف
ھەبەتى پاش خۆى لەلايەن كە سانى دىەوہ بۆى جىبە جىبىكرىت. بۆىە وشەى
(ئەگەر) بەھای خۆى ھەبە، چونكە ئەگەرى مان و نەمان لەبەردەم ھەموو
مرۆفنىكدايە، ناتوانىن پرۆژەيە كمان ھەبىت بۇ ئايىندە و بىر لە ئەگەر مردن
نەكەينەوہ، چونكە مردن تاكە شتىكە كە دەسەلاتى ھىند ھەبە كە دىت و
خۆى دەسەپىنىت، واتە ئەوہ ئەوہ كە بى پرس و بى ئەوہى بىر لەوہ
بكاتەوہ كە تۆ بەنيازى چىت، خۆى دەسەپىنىت، تۆش بىدەسەلاتى ناتوانى
بەرى پى بگرىت. مردن ئەو ھىزەبە كە ناتوانىت بەرى پى بگرىت.

مرۆف ھەمىشە دەبەوئىت مردن ئەوكاتە بىت كە خۆى دەبەوئىت نەك
ئەوہى كە مردن خۆى دەبەوئىت، ھەرچەند مردن بىباكە لەوہى كە ئىمە
ئەمانەوئىت يان نا بەلام ئىمەش بەردەوام كۆلئادەين و ئاوات و خۆزگە مان ھەبە
بۇ ئايىندەى خۆمان داىكىك ئاواتى ئەوہبە (ئەو مندالانەم بچونايە سەر
مال و حالى خۆيان ئەوكات بشمردمايە قەيناكە - ئوخەيمە كرد). لەبەرئەوہى
داىك ھەمىشە مندالەكانى بەگرنگترىن پاشماوہى خۆى دەزانىت بۆىە زىانى
خۆى بۇ تەرخان دەكات. پۆزى چەندجار خۆى دەكات بەقوربان و بەساقەى
مندالەكانى.

- مردن خۆى نەپنى ئامىزە، ھاوكات نەپنى پارىزو، نەپنى
ئاشكراكەرىشە:

- مردن - نەپنى (مەگەر گل لىم بىستى - گل ئامازەبە بۇ مردن مەگەر
بەمردن - لەگەل مردندا نەپنىبەكانىش دەچنە ژىر خاك - ھاوپىبەتى
گلكردن).

بەلگەنەويستە، كە مردن، پووداويكە ناروونە، ديارنىبە، كەى دەمرىت.
واتە بلانشو گوتەنى، پىكەوتە. مردن بەكىكە لەو ئەزمونانەى لەنىو
پىكەوتدایە، واتە ھەركاتى بىت دەشى بەرى بكەوين، بەرمان بكەوئىت...
پىكەوت واتە چاوەپواننەكراو، بەلام مردن پىكەوتىكى تەواو چاوەپواننەكراو

نییه. به لکو ریکه وتیکه دلنیای له م ژبانه دا هر ریکه وتی ده که یت به لام
که ی؟؟؟

نم ریکه وته جیاوازه له و ریکه وته ی که که سیک ده بینی به ریکه وت.
نم ریکه وته ناچارانه یه ده بیت هر ریکه وتی بکه یت له کات و شوینیکی
نادیارو چۆنیه تیه کی نادیاردا... مهرگ وه ک پیشوتر باسمرکدوه، نه زمون
ده کری به لام نایا هر نه زمونئی نابیت توانای باسکردن و گوزارشتکردن
بره خسینئی؟ به لام نه زمونئی مردن نم هاوکیشه یه نایگریته وه، به وه ده چی
برۆینه ناو میتافیزیکه وه گه ر بلین پیده چی نم مردنه مردن نه بی (به مانا
نایینییه که) بۆیه ناتوانین باسیبکه ین. نه مه ی که مهرگ ناکری بگریته وه وا
له مۆریس بلانشو ده کات بیژیت. ناکری مردن نه زمون بکری. ریکه وتی
مهرگ واده کات بیتوانا بین له پیشبینیکردنی مهرگ. بلانشو زۆر به وردی
کاری له سهر نه و نه زمونانه کردوه که ریکه وتین، ده لیت جوریکی تایبه تی
نه زموننه که تیدا سیستمی هزی باو دووچاری له رزین ده بی، واته چیت
ناتوانین به و سیستمه هزیانه ی که نه زموننه کانی پی رافه ده که ین، مهرگ و
نه زموننه ریکه وتیه کان رافه بکه ین. واته نیمه ده مرین بی نه وه ی هیچ
کاریگه ریه ک جی به لین، بلانشو ده لی گه ر ریکه وت له به رچاو نه گرین مهرگ
روونادات. ریکه وتیش هیچ نییه جگه له نه ینی، واته مهرگ نه ینییه کی په تیه.
هر نه مه ش واده کات مهرگ له لۆژیکی هۆکارو نه نجام ده رچیت.

سه باره ت به نه و ده برپاوانه ی سه ره وه، چند شتیکه مان پیده لین. مرؤف
کاتیک بیه ویت متمانه ی خوی بو به رانبه ر ده ربخات مردن ده هینیتته ناو
قسه کاننیه وه، چونکه مردن کۆتایی به هه موو شتیکه ده هینیت، واته تا من
زیندووم خۆم ده پاریزم، که نه مانه ته که ت (قسه که ت - کرده که ت...) بپاریزم،
که مردیشم ئیتر کۆتایی به هه موو شتیکه دیت، من ده سته ردار ی نه م ژبانه
ده بم ده چمه ناو گل، ده بمه دۆستی گل مه گه ر بو نه وانی باسیبکه م (مه گه ر گل
لیم بیستی). واتای سیمانتیکی پیمانده لیت گل گوئی هیه یان مرؤفیش

قسه بۆ گلّ ده کات، یاخود ده شیّ بلّین مامه له کردنیکی بوونه وهرانه یه
 له گه ل گلّ وهک ئه وهی گلّ ببیستیت، وهک له شیعریکی حافظدا که قسه
 له گه ل گلّ ده کات و پیتی ده لیت بۆ هیند بۆنت خوشه، گلّ وه لام ده داته وه،
 که زه مانیک هاوپیته تی گولّی کردوه. به لام واتا پراگماتیکیه که ی ئه و
 واتایه ی سه ره وه یه. هاوکات ده بیّ ئه وهش بلّیم مرۆف کاتیک له مردن نزیک
 ده بیته وه یان هه سته کات ده مریت، هه ولده دات هه موو شتیک باسکات، ئه و
 نهینیه ی له ژیانیدا شار دویه تیه وه ئاشکرای کات تا هه ست به ئارامی بکات،
 یان ویزدانی ئارام بیت، چونکه ئه و نهینیه رهنگه پیویست بیت بۆ
 مرۆفه کانی که ده ژین، ئه مهش زۆریه ی کات له فیلم و ئه ده بو
 ... وه مانگرتوه، هه رچه ند گرانه ئه و ده وروبه ره وه ربگریت، که پیش مردن
 نهینی تیا ئاشکرا ده کړیت. به لام ئه مهش پیمانده لیت، که مرۆف نایه ویت
 له گه ل مردنیشدا نهینیه کانیش بمرینیت، ئیدی بۆ ئاسوده کردنی خۆی بیت
 یان بۆ پیویستی بیت، یان بۆ بیباکی بیت، که ئیتر من ده مرم ئه م نهینیه
 چی لیده که ویته وه گرنگ نییه. واته مردن ده شیّ هه م نهینیه پاریز بیت هه م
 نهینی ئاشکرا که بیت چونکه دوا ده رفه ته، که ده دریت به مرۆف، بۆیه هه ندی
 مرۆف هه ولده دن ئه و دوا ده رفه ته بۆ ئاشکرا کردنی نهینیه کان دابنیه ی.
 هه یشه مردن ده کاته هۆکاریک بۆ متمانه و پاراستنی نهینی. که شفکردن و
 ئاشکرا کردنی نهینیش له و حاله تانه دا زۆر باوه که سال، مانگو پۆژی مردنی
 دۆستیک/نازیزیک، ده بیته هۆکار بۆ ئاشکرا کردنی شتیک (ئه و پۆزه ی ئه و
 له دایکبوو فلان مرد) کاتیک نازانریت که ی ئه و له دایکبووه به لام به هۆی مردنی
 ئه وه وه ورتر ده زانریت که ی له دایکبووه، ئه مه بۆ چه ندین که شفکردنی تر
 ده بیت، خالیک سهره کی، که بۆ ئه م که شفکردنه ده بیته ئه وه یه مردن
 که متر بیرده چیته وه ده شیّ خوشیه کانمان بیر بچیته وه به ئاسانی به لام
 ناخوشیه کان بیرناچنه وه (ئه م جۆره به لگه یه که).

- ئەم گۆرە كەسى تېدا نىيە: ئەمە پەندىكە - ئەم مائە كەسى تېدا نىيە - واتە مائىك ئاۋەدانى تېدا نەبىت گۆرستانە - مائەكان گۆرستانن چۈنكە دواجار ھەمومان دەمرىن - ھەندىك جارىش گۆرپان لەمال ھەلكەندوۋە). مائىك كە بېدەنگ بېت ئىدى ۋەك گۆرستان وايە، مال بە دەنگو ھەراى مندالەۋە مائە، چۈنكە ئەۋان زىندوۋىەتى مال نىشانده دەن. واتە مرقۇ لەم ژيانەدا كە دەژى لەناۋ مالدا دەژى، كە دەشمىت دەچىتەۋە ناۋ مائىكى تر كە (گۆر) ھ. خۇ دەشې ۋەك زىكرو يادى خوا داينىن كە ھەر مائىك زىكرو يادى خواى تيا نەكرىت گۆرستانە، كە ئەمەش زياتر دىدىكى ئايىنىيە.

- خوا لەمنت نەسىنى (خوا لىدەسە نىت):

خوانەكات تۆ بمرىت و من بى تۆ بىم، من ناتوانم بى تۆ بژىم، تۆى بەخۆشەۋىستىت ژيانى منت رامكردوۋە، بوۋنى تۆ پالپشتىكى گەۋرە يە بۆ ژيانم، ياخود تۆ لەمن نەسىنىت، واتە تۆ ھى منى (بەلام زۆركەم واتاى كۆپلە يەتى تيايە، بەلكو لايەنى سۆزدارى تيايە). يان دەۋترىت. خوا لە يەكيان نەكات (دوعايە - تكايە - خوا دەتوانىت لە يەكيان بكات يان خوايە ئەيان پارىزى. واتە خوايە ھەر بە يەكەۋە بنو جيا نەبنەۋە، يان كەسيان نەمرىنىت. (ۋاتە ئىستا ئەۋ دوانە بوۋنە يەك، خوايە ھەر بە يەكى بيانھىلەۋە مەھىلە بېنەۋە بەدوان (زەۋاج - بوۋن بە يەكە نەك بوۋن بەدوان - لە دەستدانى خوديە تىە). خوا خاۋەنى دەسەلاتە مرقۇقە كانىش نزا دەكەن بۆ ئەۋەى كە ئاۋات و مرازە كانىان بېتە دى، بەلام ھەندى داۋا ھە يە كە نەكردە يە ھەرچەند مرقۇقە خۆشى دەزانىت كە ھەر دەمرىت (مردن حەقە) بەلام نزاى مانەۋە دەكات. ھەرۋەك بە زانستى خوا (لە ئايىنى ئىسلامدا) كاتى مردن پىشتر ديارىكراۋە.

- مردن - سوئند (تو گۆرپى مردووت وازىبىنە - تو گۆرپى شەھىدان وازىبىنە - بە پى قورئان شەھىد نە مردوۋە تا سوئندى پى بخورىت و لە

قورئاندا ئەمە حەرامە-شیرک) وەك لە بەشی یەكەمدا باسكرد(مردن لە ئەفسانە) مردن پیرۆزکراوه، چونکه مۆفە زیندووکان خەویان بە مردووکانەوه بینووه و زانیویانە که ئەوان نەمردوون، هاوکات کاتیک که سیک تاوانیکی بەرانبەر بەکەسی مردوو کردبیت ترساوه لەو هی تۆلە لیبکاتەوه، هەر وەك قوریانی بۆ مردووکان کراوه، بەواتایەکی بەچاویکی پیرۆزهوه لە مردویان پوانیوه، لەم سەردەمەشدا ئایینی ئیسلام بەردەوام هەولیداوه که ئەم پیرۆزکردنی مردوو نەهیلێت و بەکوفری دانیت، بەواتایەکی تر لە ئایینی ئیسلامدا هەولداوه لەلایەکی ترهوه مردن بەهادر بکریت. بەلام بەتەواوەتی نەیتوانیوه ئەوه بکات که ئەم سویندخواردنە بەمردوو بنەبریکات. چونکه کاتیک دایکیک کۆرەکە هی دمریت ئیدی جگە لە پیرۆزکردنی کۆرەکە هی هیچی تری بۆ ناکریت چونکه هیندە پۆلەکە هی خۆشدهویت نامادەیه پیرۆزبیکات، بۆیه گەر بلێیت تو گۆری جوانەمەرگ ئەوه بکە یان مەکه ناتوانیت گۆرپایەل نەبیت. واتە کەسی مردوو، پاش مردنی لەلایەن زیندوووانەوه بەهای زۆری دەدریت، زیاتر لە مۆفە زیندووکان چونکه، گەر لەویادا بلێت لەبەر خاتری فلان کەسی زیندوو لەو برۆیەدام گۆرپایەلی نەکریت. هاوکات بەپیتی برباوه پری کەسەکه دەگۆریت دەشیت کەسیکی زۆر دیندار بەهیچ شیوه یەك ئەم سویندە نەخوات و گۆرپایەلیشی نەبیت، دەشی کەسیکی تری کەم باوهر بەئاین، یان ببواوهر سویندخواردن و بەهای شەهیدو کەسی مردوی لا بەهادرتریت لە خوا.

- ئەوه مردوو که لە بیر دەچیتەوه(ئەوهی لە یادو بیردا مابۆ نەمردوو- ئەمە گشتیه- دەشی باش و خراب بگریتەوه- سوودی تیاپە بەوهی که ئەوهی مردوو و کەسیکی باشە چاولیکەری هەبیت وه گەر خرابە بپیتە عیبرەت بۆ هەموان لە پاش خۆی). بەواتایەکی تر مردوو نامریت تا ئەوکاتە ی زیندووکان یادی دەکەنەوه، چونکه بەهای مردوو لای زیندووکان

نۆرە، ھاوکات كەسى زىندووش لە ژياندا بەردەوام كار دەكات بۆ پاش مردنى، بۆ نمونە دەلى با كە مردم پەحمە و بووم بكن.

بە واتايەكى تر كەسى زىندوو بۆچى بە ژدارى پرسەكان دەكات، سەردانى نەخۆش دەكات، چەندىن جار گويمان لىبووە باسى قەرەبالغى پرسەى كەسەكان كراو، يان بە پىچەوانەو، هەميشە ئاوات بۆ ئەو پرسانە خوراو، لەلايەن زىندوو كەنەو كە پرسەى ئەوانىش وا قەرەبالغ بىت، واتە بۆ ئەو دەچىن بۆ پرسەكان تا ئەوانىش بىن بۆ پرسەكەمان، واتە هەميشە لە هەولئى ئەو دەيەن كە پاش مردن كە لىترە نابىن بەس هەولبەدەين لاي زىندوو كەنە زىندوو بىن، چەندىن جار لە هەولئى بىلاو كراو كەندا ئەو مان وەرگرتو كە بە نامادە بوونى هەزاران كەس فلان بە خاكسپىردرا. بە واتايەكى تر مەرفۇ هەميشە خەونى گەران بە داوى نەمريدا لە يادناكات. يا خود مەرفۇ كەنە بە شىو، جياواز لە ژياندا كۆشش دەكات بۆ بە جىهشتنى شتىك (بەرەمىك) يان دەوترىت (جىدەستى ديار بىت لە ژياندا - بەردىك بخاتە سەربەردىك) تا لە پاشخۆيان ئەو كارەيان بۆ بەمىننەو. بە پىيى بىروباو پى مەرفۇ كەنە ئەم هەولە نامانجە كەسى دەگۆرئىت، مەرفۇئىكى موسلمان دەشى بۆ وەرگرتنى پاداشت بىت لاي خواى گەرە، مەرفۇئىكى دوور لە دىنىش دەشى بۆ خزمەتى مەرفۇ و مەرفۇايەتى بىت، هەشە بۆ ناوونايانگە، يان خۆشەويستى كەسىك يان شتىك ئەو، پىدەكات.

- قسەت خۆشبوو نەمري (قسەت خۆش بوو دەترسم بمرىت):

ئەم دەربراو زياتر بۆ خۆشى و پىكەنىن دەوترىت، يان بە خۆشەو بە كەسىك دەوترىت كاتىك كەسىك بىهويت كەسى بەرانبەر بەمىننە پىكەنىن، كەسى بەرانبەر ئەمەى پىگوتو. ديارە ئەویش بۆ هەمان مەبەست ئەمەى پىگوتو، خۆ دەشى وەك قسەيەكى رەق بگوترىت كاتىك كەسى بەرانبەر داواى شتى بكات لە كەسى بەرانبەر، بەلام ئەو شتى داواى دەكات بە

ئەندازەيەك زۆرە يان نەگونجاوہ كە ئەو گائتەي پېدەكات، بەلام گائتە پېكردنېك پەر لە بايەخدان (ئەيەوي بەم جۆرە پېي بلى ئەوہى تۆ داواي دەكەيت نەگونجاوہ). يان دەشى بەمندالېك بگوتريت كە تازە فيرى قسەكردن دەبيت. بەلام ئەوہش بلىين مروفەكان زۆركات كە كەسيكيان دەمریت پاش مردنى ئەوجا دەكەونە باسكردنى (پيش چەند پۆز بينيم قسەي خوشى دەکرد...) بەواتايەكى تر زۆركات پاش مردنى كەسيك كە گەنجە بەتايبەت دەوتریت كەپيش مردنى وايدەكرد يان دەوتریت ئەم ماوہيە ھەر پېكەنيوہ يان ھەر غەمبار بووہ، دايكەكەي دەلېت من ھەر دەمزانى شتېكى لى بەسەر ديت، واتە ئەو كردانەي پيشو دەرکەوتەي مەرگى كورپەكەي بووہ، بەواتايەكى تر ئەم دەربراوہ ئاواز بەشېوہيەكى گشتى بۆ گائتە يان تووپە بوون يان ھەرشتېكى تر پۆلى زۆر دەبينيت. ھاوكات واتاي سيمانتيكى واتايەكى تەواو جياواز دەدات لەوہى كە ئيمە دامان، واتاكەي نەمرييە، واتە كەسيكى قسە خووش ھەيە، نەمردنى دەخوازى. بوونى ترس لەمردن ھۆكارى زۆرە بەلام ئيمە كەمتر لەسەر ئەمە قسەدەكەين لەبەرئەوہى بەتايبەت لەسەر ئەمە كارمنەكردوہ، بەلام يەكېك لەھۆكارە گرنگەكان، كەسى مردوو زۆرينەي كات بەتەنيا سەفەر دەكات، مروفەكان ليرەن بەگشتى ئەو بەتەنيا رېگەيەكى پېگراوہ تە بەر، واتە بى خواستى خۆي دەپوات، تەواو دئنيا نيبە بۆ كوئ دەپوات، كەسيك نيبە لەگەلى بيت (ھەربۆيە زۆركات وەسيەت دەكریت گۆرى مردوہ نزيكەكان لەتەك يەكتر بيت). مروفە نازانيت كەي دەمریت تا خۆي حازركات (سەفەرىكە پرست پېناكریت و دەبيت ھەر بېشېكەيت، ناشزانيت كەي كاتى سەفەرەو تەواو دئنياش نيت بۆ كوئ دەچېت و چېت لېبەسەر ديت...) ئەمانە ھەمووى ھۆكارن بۆ ترس لەمەرگ، چون نەزانينكى تارادەيەك پەھا ھەيە، بەپروكەش دەزانيت چېت ليديت، بەلام ئەوہى بە قوولئ و پەھاي نەگەيشتبېتە ئەوہى مردن چيبەو چى

روئەدات پاش مردن، ئەوا ئەگەری ترسان لە مردن لەم کەسانەدا زۆرە کە زۆرینەش پێکدینن.

- شەیتان دەست لە مردوو هەڵدەگرێت تۆ دەستی لێهەلناگریت:

(واتە خراپە - شەیتان، وازدەهێنێت لەوێ کە مرد، بەلام تۆ ئەو شەیتان شەیتانتر وازیلیناھێنی - لەناو گۆرپە کە شادا ناھێلێت بەوێتەو - مردن = حەوانەو). بەواتایەکی تر مرۆڤ بە مردن ئاسوودە دەبێت. بەواتایەکی تر شەیتان دەسەلاتی ھەیە بەسەر مرۆڤدا (وہیە کەم مرۆڤ کە ھەخەلە تینرا لەلایەن شەیتانەو بوو و شەیتان بە پێی ئایینی ئیسلام بەلێنی داوہ دەست لە مرۆڤی زیندوو هەلناگرێت تا مردنی، واتە دەشی لەسەرە مەرگیشدا خراپە ی پێبکات). ئەم کەسە کە شەیتانانە مامەلە دەکات، یان دەمانەوی وەک شەیتان نەبێت بۆیە وایپێدەلێن تا بەناگا بێتەو لەوێ ئیدی باسی کەسی مردوو نەکات. دەشی ئەو کەسە کە باس دەکەیت یان زەمی دەکەیت کەسێکی خۆشەویست نەبێت لای ئەو کەسە باسی دەکات، بەلام لای کەسی بەرانبەر خۆشەویست بێت یان ھێچ بەرانبەری نەبێت، بۆیە ئەمە دەلێت تا کەسێ قسە کەر بێدەنگ بکات، ئەم وتەش توندە بەلام شیوازی و تنەکە ی وە ئەو کەسە کە دەبێت و بەکێ دەلێت، دۆخی و تنەکە ی دەگۆرێت.

- جوانە مەرگ: بۆچی جوانە مەرگ بە کاردێت بەلام پیرە مەرگ بە کارنایەت؟ لە بەرئەوێ کە شتیکی شازە جوان و مەرگ پێکەوہ بێن، بەواتایەکی تر پیر دەستی مەرگە لە مەرگەوہ نزیکە، شتیکی ناوازە نییە گەر پیرێک بەریت بەلام گەنج و مەرگ ناوازە یە بەیە کەوہ بێن، بۆیە نە دەبوو جوان و مەرگ پێکەوہ بێن کە دین ئەوا حالەتێکی ئاناسایی و ئازاردەر دروست دەکات. ھەر وەک دەگوترێت. کاتی مردنی نەبوو (ھیشتا گەنجبوو)

لە بەرئەوێ کە جوان ھێمایە بۆ گەنج (لاو) واتە کەسێک مردووہ گەنج بوو، لە بەردلان شیرین بوو، کەسێک لەسەرەتای ژیا ندا بووہ مردووہ، (ئەمە

ئەسەف زۆرە). واتە كاتىك گەنجىك دەمرىت نازارى زۆرتەرە بۆ زىندوۋەكان تا پىرەكان، چونكى پىرەكان بەشى خۇيان ژىاون بەس لاۋەكان پىۋىستىيان بەژىانە. ئەۋەى جوانە مەرگ دەۋترىت بەلام پىرە مەرگ ناۋترىت چونكى ئەۋەى جوانە گەنجە، نەك بەتەمەن. لەبەرئەۋەى شىۋەى ژىان بەمجۆرەيە(لەگەنجى بۆ پىرى لە پىرى بۆ مردن) واتە مردنى گەنج باۋ نىيە(ئەۋكات نەبوۋە بەلام ئىستا ناتوانىن ئەۋ بىرپارە بدەين چون پۇژانە گەنج دەمرىت)، ناكىت گەنج بمرىت چونكى مردن وگەنجىتى نەشياۋە مەرۋە لە پىرىدا دەمرىت، مەگر پووداۋىك پوويدابىت بۆيە چاۋەرواننەكراۋە كە گەنجىك لەخۆۋە بمرىت بىئەۋەى پووداۋىك پوويدابىت، شىن و شەپۇرپىش زىاتر بۆ گەنج دەكرىت تا پىر. چونكى دەگوتىت كاتى مردنى نەھاتوۋە، ھەرچەند ئەمە بەپىيى ئايىن نەشياۋە چونكى خوا كاتى بۆ ھەموو مەرۋەكان داناوۋە ۋە خۇى باشتەر زانىنى ھەيە بەشتەكان، كى نالى خىر بەمردنەكەيەۋە نىيە.

- نەخۆشەكە مرد:

نەخۆشيش دەسەلاتىكە ناتوانىن نەخۆشەكەۋىن(ئەم جەلدەيە كە لىت دەدات ھەلت ناسىنىتتەۋە(ھەلئەسانەۋە- كەۋتن) ئەم سەرەتانە ھەرچى تەۋش دەبى دەيكوزىت (نەخۆشى سەرەتان). بەۋاتايەكى تر مەرۋە ناتوانىت نەخۆش نەكەۋىت بەتايىبە بەتەمەنەكان و نەخۆشيش مەرۋە دەستەمۇدەكات، لەۋەى بتەۋىت بەسەرىدا زالبىت بەتەۋاۋى. جگەلەۋە شتەكانىش دەسەلاتيان ھەيە بمانكوزن (تەقىنەۋەى غان). ياخود نەخۆشەكان. نمونەكەى سەرەۋە دەشى ۋەك ھەۋالپىدان بگوتىت.

- لە مردن گەرايەۋە (ئەۋەندەى نەمابوۋ بمرىت)

ۋاتاي سىمانتىكى ۋاتىدەگەين كە مردن شوينىكە ۋەكەسىك لەۋىۋە گەراۋەتەۋە بەبى ئەۋەى بزانىن بۆ كوى گەراۋەتەۋە، بەلام دەشى دۇنادون پۇلى ھەبوبيت لەم دەرىپراۋەدا بەبى ئەۋەى ئىستا بتوانىن بىسەلمىنىن

له رووی ئیتمۆلۆژییه وه، به لگۆ ته نیا له رووی واتاوه، دیاره واتای سیمانتيكيش پيوهر نيبه، چونكه ئه مه كه ده گوتريت زياتر به مه به سستی پراگماتيكي ده تريت. كه كه سيك له پووداويكدا كه نه گهري مردن نزيكبووه يان ده شى له كه سانی نزيكى ئه و له و پووداوه دا مردبن ئه می تيا ده رچوبيت (واتای ده رچوون - پزگاربوون له مردن). مرۆڤ له ژياندا زۆركات له و پووداوانه ی توشی دین له مردن نزيك ده بيته وه چونكه ژيانمان له ناو مردندا به پۆژانه به به رچاومانه وه مرۆڤه كان ده مرن، له پووداوی جۆراوجۆردا. بۆيه نزيكى مردن ليئمانه وه واده كات هه ميشه له زماندا نيشته جي بيت له و دۆخانه دا كه ناهه مواره مردن بيته سه ر زمانمان. بۆيه نزيكبوونه وه له مردن هه يه، به لام نه جاتبوون (گه رانه وه) له مردن نيبه، مه گه ر له حاله تی دۆنادۆن، يان لای سۆفیه كان. به لام مرۆڤ هه ميشه هه ولده دات ئه زموونی ئه و شتانه بكات كه ئه زموونی نه ن، واته ئه رستۆيانه بلين مرۆڤ حه زی زانینی هه يه، ئه زموونيش پيگه يه كه بۆ زانين، به لام كاتيک مردن ئه زموونیکه گه رانه وه ی نيبه، واته كه مردن پوئهدات ئیدی ناتوانيت بيته وه له سه ر ئه و ئه زموونه ی خۆت قسه بکات، واته ئه و كاته ی من ده مرم ئیدی من نيم، تا بتوانم له باره ی ئه م ئه زموونه وه قسه بکهم، بۆيه ئه زموونیکه ده توانين ناوی بنين ئه زموونیک بۆ كۆتاييه تان به ئه زموونه كان (ئیدی به پیتی ئايين ئه مه جياوازه)، به لام به هۆی ئه م حاله ته ناچار به وه مرۆڤ به رده وام هه ولده دات ئه م ئه زموونه شازه، ئه نجامدات ده سستی به سه ردا بگريت، ئه م وشه يه بۆ چه ندين حاله تی جياواز به كاره هينيت بۆ ئه وه ی بریک له و نهينيه ئاشكرا بكات، (ناوی ياره كان / ديواری مه رگ - مردوو به رزکردنه وه به چوار په نجه ...)^(٦٩) ئه مانه ناوی يارين، كه ده يكه ينه نمونه بۆ ئه وه ی مرۆڤ له م ياره دا هه رچه ند زيهر / ئه تۆقی، به لام جيژی ليوه رده گری، هه ر ئه يكا، واته هه ر ئه زموونی ده كات، چه ند ترسناك بيت دواچار ده يه ویت تا قيبكات ه وه، واته مرۆڤ بۆچی ناوی مردن ده داته پال ئه م هه موو شتانه، من پيموايه نه ناسيني مردن هۆكاره، ده يه وئ له م پيگه يه وه كه می له مردن نزيك بکه ویت ه وه، جگه له وه ی خاسيه ته

دەرەکیه کانی مردن هۆکاری ئهم ناوانانه یه. بۆیه مردن بریتییه له و
ئه زموونهی ناگیژیته وه.

- خوانه تکوژی:

خوا نه تکوژی قسهی واده کهیت (ئاواز پۆلی ههیه، پیکه نینیک ههیه له
کوژی ده برپاوه که دا- ره گزی می زیاتر به کاریدینی). خوا ده کوژی، خوا
ده توانیت بکوژیت، ده سه لاتی نه وهی ههیه، خوانه تکوژیت واته خوا بهتیلایت،
زۆرکات له ده مه ته قیی ژاندا کاتیک به کیک قسهی خووش ده کات، یان باسی
یه کیک ده کهن، نه وکه سهی باسی که سه که ده کات، زۆرده زانییت،
به کورتیه کهی ئهم ده برپاوه له زۆرکاتدا له باتی بلیت زۆرزان، ده لایت
خوانه تکوژی شتی وا ده لایت (شتی وائنه زانییت- باسکردنی شتگه لیکه که
سه رسامی وه پیکه نینهینه ره چونکه باسه که به دللی گوینگره). ئهم ده برپاوه
ده لی خوا تو نه کوژی له بهر نه وهی تو قسهی به تام و خووش ده کهیت، یان
زانیاری سه یرت لایه، واته بوونی تو بو من باشه بۆیه مانه وهت باشه تکا
ده که م بمینیته وه، به لام تکایه که نییه که شوینه که زیاتر مه به سستی نزاکردن
له خو بگریت هینده هاندانی به رانبه ره بو زیاتر به رده وامبوون له سه ره نه و
ئاوازی گوته.

- خوا له منت بسینی- له ناوت به ری- له کۆلکردنه وه- رزگار بوون (کهی
پزگارم ده بی له ده ستت)- نه جاندان...

ئهم ده برپاوانه ی سه ره وه، چه ندین ده برپاوی تر هه ن به هه مان ئاوازو
واتا ده گوترین، واتای گشت نه و ده برپاوانه، داواکردنیکه یان نزاکردنیکه بو
مردنی یان له ناو بردنی که سیك یان ده سه لاتیك، که ده شنی نه و ده سه لاته
ده سه لاتی که سیك بیت یان دیکتا تۆریك، هاوکات جیاوازیان زۆره بو نمونه
(خوا له منت بسینی) به پیتی ده ورو به ری جیاوازی واتای جیاوازی هه یه، لیره دا
داوا له خواکراوه نه و که سه ی هۆکاره بو نازاردان له ناوی به ری، جگه له وهی
ده شنی واتای سیمان تیکی مه به ست مردنی (تو بیت، واته تو له من بسینی، تو

ھى مىنى ، بەلام من دەمەۋىت تۆھى مىن نەمىنىت چۈنكە تۆھۆكارى بۆ
 ئازاردانى مىن، واتاى سىمانتىكى مردنى تۆدەگىرتەۋە، بەلام واتاى
 پراگماتىكى جىاۋازە، چۈنكە دەشى ۋەك دۆخى پەستى يان توۋپەھى داىكىك
 بىبىنىن، داىكىك لە كورەكەى يان كچەكەى توره دەبىت دەلىت خوا لەمنت
 بسىنى، ديارە ئەۋداىكە مردنى نەۋەكەى خۆشحاللى ناكات ۋەك لەداۋاكەى
 ھاتوۋە، بەلام پراھاتنى زمانى، يان ۋەك گلەيكرىنىك يان بىدەسەلاتى خۆى
 ئەمە دەردەبىت، دەنا ھەرگىز خۆشئوۋد نىبە بە مردنى نەۋەكەى، كە واتاى
 سىمانتىكى پىمانى دەدات. ھەرۋەك چۆن بۆ ھەرپەشەكرىنى داىك
 بەمنداۋەكەى دەلىت (ئەۋە بىكەيت دەتكوژم)، كە لىرەدا واتاى پراگماتىكى
 مەبەستە ئەك واتاى سىمانتىكى دەنا داىك ناتوانىت پۆلەكەى خۆى بىكوزىت.
 بۆ لەناۋبىردىش، مەبەست لىي نەھىشتەنە، با تۆ نەمىنى ياخوا تۆ نەمىنى،
 چۈن مانى تۆ ژيانى مىنى تىكداۋە، يان ژيانمانى تىكداۋە. لە كۆلكرىنەۋەش
 مەبەست لىي شىتىكە يان كەسىكە كە ۋازناھىنى بەردەۋام جىگەى
 نارەھەتى ۋ ئازارە، ئاسوۋدەى تىكەدەدات، بۆ گەرانەۋەى ئاسوۋدەى دەبىت
 ئەۋ نەمىنى (دەشى مەبەست مردنىش نەبىت). پزگار بوۋون نەجات بوۋون،
 ۋاتا كە يان ئەۋەبە كە بوۋونى ئەۋان ھۆكارە بۆ ئەۋەى كە ژيانمان پىر
 دەردىسەر بىت، بۆ ئەۋەى لەۋ ناخۆشى ۋ ئازارە دەرچىن، دەبى لەدەست
 ئەۋان (ئەۋ) پزگارمان بىت، ئىدى بە خۆشاردەنەۋەى ئىمە بىت يان بە نەمانى
 ئەۋ.

دەشى ھەمو ئەۋ دەرىپراۋانە تەنبا وتنىكى سەرزارى يان ھەست
 دەرىپىنىك بىت لەچارچىۋەى وتندا نەك كىرداردا كە ئەۋەى دەبىت بە
 كىردىشى خۆشحال بىت. بەلام ئەۋ وتنانە زۆركات كارىگەرى لەسەر
 پەروەردەۋ بىركىنەۋەۋ دىنباىنىمان جىدەھىلن ھەتا بە شىۋەبەكى
 بەرتەسكىش بىت. ئاسانى كوشتن لاي ئىمە بۆ بچوۋكترىن ھەرپەشەكرىن

له مندال ده گوتريت نه وه بکهیت ده تکوژم، مندالی کورد تیگه یشتووه یان پراهاتووه که نه مه واتای پراگماتیکیه دنا به وتنی نه مه خوی لیته ده که وت له ترسد (هاورپیه کم مندالیکی هیه له هۆله ندا له دایکبووه واته په روه رده ی هۆله ندی کراوه به لام بوی گپرامه وه که هاتونه ته وه له گال مندالی خوشکه که ی گه مه یان کردووه پوری پیی گوتوه نه تکوژم ده ستکاری نه وه بکهیت، هاورپیکه م وتی شه و خوی لیته ده که وت و هه رده بیوت ده مکوژن) له بهر نه وه ی مندالی نه و هاورپیه م نازانیت کوشتن به واتا پراگماتیکیه که به کارهینراوه بویه ناتوانیت بخواهیت، به لام منداله کورده که تیده گاته که واتای پراگماتیکی نه و ده برپاوه چیبیه، بویه پوژی چه ندجار نه مه ی پییده گوتريت. له بهر نه وه ده شی نه م ده برپاوه کاریگری له سر په روه رده مان دانیت، هه رچه ند زور لاوازیس بیت به لام شایه نی باسکرده تا وتنی نه م ده برپاوانه له نهریت بکه ویت، چونکه هه سته کریت ناسانی کوشتن به گه وره بییش تیاماندا کارایه، ده شی یه کیک له هۆکاره کان نه مه بیت!

- مردن لای می (دایکت مرئ - به قوربانیم...)

لای دایکی کورد هه میسه خو کردنه قوریانی بینراوه بو مندال، واته دایک که نه وه یه ک ده خاته وه ئیدی بو نه وه یه ی ده ژی، ناماده یه خوی بکات به قوریانی، هه ربویه کاتیک بچوکتین نازار بهر نه وه که ی ده که ویت خوی ده کات به قوریانی، هیواخوازه که خوی نه و نازاره ی بهرکه وتایه نه ک نه وه که ی، بو نمونه منداله که ی درکیک ده چیت به پییدا ده گری، ده لی، دایکت مرئ نه وه چیبووه، یاخوا دایکت مرئ (دیاره مرئ مه به ست "بمرئ" یه، واته دایکی کورد منداله که ی هیند لا شیرینه که هه میسه ناماده یی تیایه خوی شتیکی لیبی نه و لیی نه یه ت، بویه خوی ده کات قوریانی، چونکه به شایه نی نه وه ی ده زانیت یان هیند خوشیه ویت که خوی بکات قوریانی بوی، هه رچه ند نه مانه زیاتر سه رزاره کیه به لام نمونه ی

خۆكردنە قوربانى دايك بۇ مندال كە منىيە . گەر سەرنج بدەين خۆكردنە قوربانى شتىكى باوہ لە ناو ئىمەى كورددا تەنانەت لەوہ لامدانەوہى سلاوكردنیشدا، يان سەرم لە پىتە، دەيكەم بە قوربانىت (كاتىك دوو مندالى ھاوسى شەردەكەن بۇ پازىكردنى ھاوسىكەى). واتە ئاسانى خۆ كوردنە يان كوردنە قوربانى زۆر باش دەبىنرىت، ھاوكات نمونەكەى سەرەوہ ئاسانى كوشتن دەبىنرىت (گەر بەراوردى كوشتن و تواناى كوشتن و خۆكردنە قوربانى بكەين) چىمان دەستدەكەوئىت؟ بەرچاوترىن شت كە دەستماندەكەوئىت بىبەھايى ژيانە . جگە لەوہى كە دەشى ئاكارو بەرپرسىارىە تىشى تيا ببىنرىت بەرانبەر بەيەكدى .

- دنيا سى و دوو پۆژىكە : دنيا (ژيان) بۇ فلان (سولتان)...نەما .

لەم دەربراوہدا ژيان و دنيا وەك يەك دانراون، ھاوكات ماوہ كورتى ژيان رەچاوكراوہ، كە زياتر پىشەكەى بۇ ئايىن دەگەپتەوہ لەوہى كە ژيانى ئەو دنيا (دنياكەى تر ھەر پۆژىكى چەند ئەوہنەى ژيانى ئەم دنيايەيە). ئەمە دەگوترىت وەك ئامۆژگارى يان تانەدان، لەوہى كە دل بەم ژيانە زۆر خۆشەنەكرىت ئەم دنيايە بى وەفايە و بۇ كەس نامىنى دەبى كۆشش بكرىت بۇ دنياكەى تر، كە ئەمانە نەگوتراوہكانى پشت ئەم گوتراوہن، پەيوەندى كات و مردن زۆر بەروونى دەردەكەوئىت لىرەدا . ھاوكات دنيا بۇ فلان نەما، جۆرە دەربراوئىكە كە دنيا بۇ ھىچ كەسىك نامىنىت، واتە مردن بەيەكچا و سەيرى ھەموومان دەكات، ھەموومان دەبات، كەسمان نىيە لىي ھەلئىت . وەك پەندو وانەيەك زۆركات ئەمە دەگوترىت، كە زولم و قوولبىرىن، كارى خراپ مەكەن، چونكە دنيا بۇ كەس نامىنىت، وە اباشە كە ناوت بەباشە بىروات نەك بەخراپە .

- تا مردن لەبىرت ناكەم : (تا بمىنم ئەم چاكەيەتم لەبىر ناچىت).

مردن ھۆكارە بۇ ئەوہى كە ئىدى شتەكانم لەبىرچنەوہ و ئەوہى بىويستىشە بۇ ئەوہى من سىفەتى بىسفەتىم نەدرىتە پال ئەوہىە تا مردن

که تۆچاکە و کردووە لەگەڵم من لەیادی نەکەم. یان کەسیکت خۆشویستووە،
خۆشەویستیەکی هێند بەهێزە کە چوووەتە بیرگە ی درێژخایەنەو لەیاد
ناچیتەو. هاوکات دەشی وەک جۆریک لە خولق و مجامە لە بەکاربەیتنریت
لەبەرانبەر کەسی بەرانبەردا. واتە من کەسیکی بەوہفام، یان من کەسیکم
تۆم خۆشدەویت. زۆرکات تا مردن ئەوہم بیرناچیتەو دەگوتریت دەشی
کاریکی باشکراپیت بەرانبەر کەسە کە یان بەپێچەوانەو، چونکە زۆر
کاریگەری ھەبوو لەسەر ژیانی بۆیە بیری ناچیتەو مەگەر مردن بیری
بیاتەو.

- مەگەر بکوزیت ئەو چاکەیت بەدەمەو (چاکەکت هێندە بەھای
ھەبە بە ئەندازە ی ژیاکم)

بکوزیت (تۆ من بکوزیت)، ئەم کەسە کە ئەمە دەتیت مەبەستیەتی پێی
بلیت ژیاکم بۆ تۆیە تۆ دەتوانیت چی لەژیاکم بکەیت، تۆ دەتوانیت ژیاکی من
ھەلسۆرپنیت بپیار لەژیاکی من بەدەیت، چونکە تۆ کاریکی وەھا بەھادارت
بەرانبەر بەمن کردووە دلتیام کە کاری خراپ لە تۆ ناوہشیئەو بۆیە
ژیاکیشت بەدەمی بەخەیاڵما نایەت چونکە دەزانم تۆ کەسیکی باشیت.
ھاوکات خۆ کردنە قوربانی تیاہ، لەھەندێ دۆخیشدا دەوتریت مەگەر بتکوژم
ئەو چاکەیت بەدەمەو. (من تۆ بکوژم) لێرەدا کوشتن وەک کاریکی باشە
دانراو، بەلام دەشی مەبەست کوشتن بیت وەک پزگارکردن. چونکە من
دەستم ناچیتە خوینی تۆ بەلام گەر ئەو بکەم ئەو بۆ پزگارکردنی
تۆیە (ھەرۆک ئەمە ناکریت لەواتای سیمانتيکیەو و اتاکە ی بخوینینەو).
بەلام ئەمە لەکاتیکدا دەوتریت کە کەسیک کاریکی باش بەرانبەر بەکەسە کە
دەکات. وتنی ئەمەش وەک پێدانی پاداشتە.

- مەگەر من بمرم بەیلم ئەو پوویدات - مەگەر من مردووم وەلامی
کەسیک کە دەبەوی کاری بکات ئەوکارە بەدلی کەسە کە نییە دەلی مەگەر من
نەمێنم ئەو پوویدات - مەگەر بەسەر لاشە ی مندا بپۆیت - واتە ئەو مردنی

منه تۆ ئازاد دەكات لەو هی ئو كارە بكەیت، ئو كارە كە من بێزار دەكات، یان كاریکی خرابە (بە دیدی ئو خرابە - چونكە كارەكە دەوروبەر دیاریدەكات چیبە)، ئو وا من نارازیم بیکەیت و پێگە نادەم ئو كارە بكەیت، خۆ من نەمردووم تا ئو كارە بكەیت، كردنی ئو كارە پەيوەستە بە مانەو هی من، واتە نكۆلیكردنێکی پەها بۆ كردنی ئو كارە لەلایەن كەسی بەرانبەرەووە كە پێداگری دەكات بیکات، ئەمیش زیاتر لە و پێداگری دەكات بەرادە هی ژیا نی پێداگری دەكات لەنەكردنی كارەكە.

- كوێر تا دەمری بە نیازی دوچاوی ساغە:

(جۆرە پە یامێكە، مە بەستی ئەو هیە كە تا مردن لە كۆششكردن مەكەون بۆ هێنانە دی ئامانجەكان، یان ئەو مردنە كە كۆتایی بە هەموو شتیك دینیت دەنا هەتا لە ژیا نندا بیت دەبیت كۆشش بكەیت لە پێناو هیواوو ئاوات و نیازەكانت. لە پە یامە جوان و ژیا ندۆستییه كانی ئایینی ئیسلامیش ئەمە یە (كاربەكە بۆ دنیا و ابزانه قەد نامریت، كاریش بۆ دوارۆژ بکە و ابزانه سبە ی دەمریت. یان پێغەمبەر لە م پە یامەیدا زۆر گرنگ ژیا ندۆستی لە ئایینی ئیسلام خستوو هەتەرپوو، دە لیت ئەگەر پۆژی دوای دەركەوت و نە مامێك بە دەست یە كێكتانەو هە بوو بینێژن چونكە بەو هە پادا شتان بۆ دە نووسریت). مرۆفیش تا بژی پێویستی و نیازمە ندە بە ژیا نە، با پە ندە بە ویست و خواست و ئارەزوو هە كانی.

- مردوو لەو هە پا كتر ناشۆریت. (ئو كارە لەو هە با شتر نا كریت) -

مردوو شوێردن = كارە.

نانخۆرت بمری بە س مشور خۆرت نەمری (با من بمرم ئینجا ئەوسا دەتبینمەو هە - لەتە مە نی پیریدا شتی دەوتری بۆ نازكردن و كۆنترۆل كردن و دەستسپێتی بەرانبەر نیشاندە دات، كە ئەگەر من نەبم تۆ هیچت بۆ نا كری - تا نەمرم قەیرم نازانن (ئەو هە منم ژیا نی تۆم دا بینكردوو هە) با بمرم ئەوكات قەدرم

دەزانن. واتا ئەو كارە گەشتۆتە كۆتايى لە چاكيدا، لەمە زياتر چاكانايىت، چونكە شۆردنى مردو پەيوەندى ھەيە بەوھى ئىدى ئەم مرقۇفە مردووە ئەمە دوا شۆردنپىھتى و بەخاك دەسپىرى، واتە ئىدى ناوى خواى لىبىنە دەست بەوكارە بگە (دەست بەناشتن بگەن).

- دكتور گيان مرد فریا بگەوھ:

ئەمە لە وگاتەدا دەوترى كە نەخۆشەكە زۆر حالى خراپە، لەم دەربراوەدا مرد(ئەو مرد) ھىمايە بۆ كەسى نەخۆش. (لەواتاى سىمانتىكى ئەم دەربراوەدا كەسەكە مردووە و ھەوال دەدات و داواشدهكات)، بەلام ئەم كەسى ئەم دەربراوە دەلى، مەبەستى ئەوھەيە كە دكتور بگاتە لای نەخۆشەكە و پىگە لە مردنى نەخۆشەكە بگرت يان كارتك بكات نەخۆشەكە پىويستى بەوھ، وە ھىچ ئاماژە بە نەخۆش نەدراوھ بەس دەوربەرى دەربراوەكە كە وشەى (دكتور-فرياكەوتن)ى تيايە ئەوھ دەردەخات.

- سەرە خۆرە: بكوژ: ۱- بەمندالیک دەگوترى كە لەكاتى لەدايك بوون

دايكى يان باوكى بمریت. ۲/كچىك شوو بەپياوى بكات، پياوھەكە بمریت(۷۰)
دەخوات، خواردنى سەريش ھىمايە بۆ مردنى كەسىك، واتە جۆرىك لە شومى تيايە، كە تۆ كەسىكى بەخىر نەبوويت چون بوويتە ھۆى مردنى دايك. ھاوكات بە چەشنىك واتاى دووھمىشى ھاتنىكە خىرى پىوھ نەبىت واتە چ مندالەكە چ ژنەكە بۆ دايكەكە و پياوھەكە خىرى نەھىناوھ،(پىوقەيەمى بەخىر نەبوو). جگە لەوھى بە كەسى عەجول و مندالى بىرەوشت، دەرچوو (ناگوپرايەل) دەوتریت.

- خوا بردیەوھ بۆ لای خۆى:

لیرەدا وشەى(بردنەوھ) مەبەست لىى مردنە، واتە ئەو كەسە مرد و لەم ژيانەدا نەما. جگە لەوھى كە بردیەوھ ھىمايە بۆ ئەوھى كە بەردەوامى ھەيە، واتە ئەم كەسە لە شوینىكەوھ براوھ بۆ شوینىكى تر، ئەو شوینەش لای

خوایه به لام شوینه که شوینی فیزیکی نییه و دیار نییه، نه وه شی بردویه تیه وه هر خوا خو به تی، هر وه که ده شتوانین نه وه ی لی ه لئینجین که له کو یوه هاتوین ده برینه وه بو نه وی. نه وه ش ده رختنی ده سه لاتی خوایه.

- نه و مردووه ی سه رقه بران هه مووی تو کوشتوته^(۷۱):

نه م ئیدی مه، وه که تانه یه که به کارده هینریت بو که سیک ده وتریت که خوی هه لده کیشیت و فشه ده کات، واته تو هیچ نیت. لیره دا نازایه تی نه وه یه که بتوانیت بکوژیت، واته تو نه وکات نازایت که کوشتن نه نجامده یه، ئیدی کوشتنی کی باسنه کراوه، خو ده شی مه به ست دوژمن بیت، به لام نه مه ئیمه وه که نه گه ر دایده نیتین به لام واتای سه ره کی تانه دانه له که سیک که فشه ده کات و ده یه ویت خه لک لئی بترسن، نه مه ی پی ده وتریت تا هیچیه تی که سه که بخاته به رچاوی خوی، واته کاتیک خه لک لیت ده ترسیت که بتوانیت بکوژیت، هاوکات نه وه شی تیا ده بینریت گه ر که سی بکوژریت پاشان پیتی ده گوتریت (پپی گوتراوه) مردوو. یاخود که سیک که زور به خویدا ده نازیت و ده لیت من ده توانم نه وه بکه م، هیچیشی له باردا نییه، واته کردن و کار وه که کوشتن دانراوه.

- نه وه ی من نه یکورم نامریت^(۷۲)

(نه مه یه کیک ده یلی که به هیزو توانا و ده سه لاتی خوی بنازیت). هه روه ها ده شیت وه که تانه ش بکوژریت نه وه ی تو نه یکورمی نامریت (ناواز له وتنه که یدا ده ریده خات که واتاکه ی پیچه وانیه)، لیره دا ده سه لاتی کوشتن هه یه، هه روه ها خو بالاکردن هه یه، تا ناستی خوا (نه عوزوبیلا). گه ر ئیمه له ئایینی ئیسلامدا هه موو ده سه لاته کان بو خوا بگه پنینه وه، به وه ی نه وه ی نه وه ی مه یلی لینه بیت نابیت، نه و لیره دا که سیک به مجوره ره فکار ده کات، نه وه ی من نه یکورم نامریت، واته من مردن ده ده م، وه که چون پژی می به عس مردنی به کورد ده دا، نه م که سه ش ده لیت من مردن ده ده م، جگه له وه ی واته که سیک

نامریت له دهره وهی سنووری دهسه لاتی من بیټ، نه مه هه په شهیه که ده کریت له دڅخکی زور توو په بووندا بگوتریت یان له توله سه ندنه وه دا بگوتریت. ده شی نه وه ش بیټ نه وهی من نه یکه م و بریاری له سر نه ده م نابیت و نا کریت.

- ترس له چا ویدا مردووه: جهره زهیه (۷۳):

لیره دا په یوه ندی ترس و مردن ده بینریت، ترس نه مان هوکاره بو نازابوون و نازادبوون، واته تا نه وکاته ی من بترسم نازاد نیم، وه ک چو ن هیگل ترسی له مردن به هوکاریک بو کویله بوون داناره، چونکه من که ترسم له زیانم هه بوو نه م ترسه پتگرم ده کات له وهی به هیزیم، چونکه نامه ویت زیانم بفه ویتیم، به لام که سیک که ترسی له مردن نه مابیت ناسایی هیچی نییه بیدو پینیت یان هیچی نییه له ناو بچیت. جگه له وه نه مه پیمان ده لیت له هه موو نه ندامانی له شماندا زیندوویه تی هه یه، وه ک چو ن ده مردو، دل مردو، په نگی مردو، نه واش چاوی مردو هه یه، واته هه ریه که له نه ندامانی جهسته مان نیشانه ی زیندوویه تی یان نازیندوویه تی پیوه یه. هاوکات نه مه له وکاته شدا ده گوتریت که ده شی وه ک کاریکی باش بیټ که سل له هیچ ناکاته وه هاوکات ده شی وه ک خراپه بگوتریت، به وهی ده سستی لیبشون چونکه نه وه ترسی له هیچ نه ماوه، بویه نه وهی خراپه بیټ لیتی ده وه شیتته وه و سل ناکاته وه له کردنی. هاوکات ترس له چاودا ده رده که ویت. له زوربه ی کاته کاندای وتنی نه مه به که سیکه که خوی ناماده نییه (گوپی له مه نییه)، مه گه ر زورکات که به مندال دوتریت، چونکه مندالیک که سل له هیچ ناکاته وه و ده ست بو هه موو شتیک ده بات، نه مه ی پیده گوتریت به وهی که گوپراه ل نییه و چه ند لیتی توو په بم و هه په شهی لیکه م و لیتی ده م فایده ی نییه، ده ست هه لئاگریت. به لام ده شی منداله که ش له مه تینه گات، نه ک ترسی له هیچ نه مابیت.

- چرای مالی کوژاوه یه: ۱/ گه وره ی مالی نه ما، ۲. خو شکی کوژایی

هاتووه. (۷۴):

چرا هۆكاريڭكە بۇ پووناكردنه وهى شوپننكى تاريك، واته ئه وه چرايه هۆكاري پووناكى به خشينه. كاتيك ئه م پووناكيه نه ما ئيدى تاريكى دروستده بيت، واته رووناكى خوشيهينه ره (باشهيه) تاريكى ناخوشيهينه ره (خراپهيه) واتاي يه كه مى ئه م ئيديه مه هيمايه بۇ كه سى به پيوه به رى ئه و شوپنه، گه وره ي مالّ وهك رووناكى وابوو بۇ تاريكايهك، بوونى ئه و رووناكى ده به خشيته مالّ، مرؤفى موسلمانيش هه ميشه نزاى رووناكى گۆپكردوه، واته تهنانهت رووناكى ناو گۆپيشى لاگرنگبووه. واتاي دووه م، رووناكى باشهيه، خوشيه، چاكه يه... كاتيك ئه م رووناكيه نامينى ئيدى هيمايه بۇ نه مانى خوشيه كان. هاوكات ده شى وهك پى پۆشنگه ره وه ش لىي بپوانين كه رووناكى هه بو وه له كردن نيبه چون پىگه پۆشنه و چاك و خراپ له لايه ن سه رپه رشتياري مالّ وه خراوه ته پوو به لام كه ئه و نه ما پىروونيش نامينيت، كه سيك نه ما پىنوئينيان بكات تا نه كه ونه هه له وه.

- حه فتى بمرى له باوان كلى نابرى له چاوان: (به ئافره تىكى دلّ ته ريان ده لوه ده وترى)^(۷۰): دياره مردن كاريگه رى خوى به جيده هينلى به سه ر كه سوكارى مردوه كه، واته به پىي نزيكى له كه سى مردوه وه خه فه تبارى و مه راسيمى مردن به رپوه ده برىت. واته كاتيك كه سيكى نزيكمان لپده مرىت خۆمان له كۆمه لى شت ده پاريزين، يانى ناتوانين ئه وه بكه ين كه پيشتر ئه مانكرد، ئه وه له به ريكه ين كه پيشتر له به رمانده كرد (پۆشتنى جلو به رگ)، سه ير كردنى ته له فزيون، خۆ جوانكردن،... ناكريت يان له رووى ئه خلاقيه وه يان له رووى به هاى كولتوريه وه ئه وه به هاى كولتوريه كه واده كات پىروپه سمى مردن به مجوره بيت، لادان له م دابانه لادانه له كولتور، بۆيه بۇ ئه و ئافره ته، چه ند خالّيك باسده كه م، ده شى كه سيكى دلّره ق بيت، ده شى كه سيك بيت گوى خوشه ويسى بۇ مردوه كه يان بۇ كه سه نزيكه كانى (باوان) نه بى. ده شى كه سيكى دلّته ر بيت يان ده شى كه سيكى

لادەربىت لە و كەلتورە باوەى كەهەيه (ئەمە زۆر زەحمەتە). واتە ئەوەى كە
مردنى دۆستىكمان لىماندە خوازىت لە و ئافرەتەدا نابىنریت.

- خوا بردیەوہ بۆ خەزىنەكەى خۆى (خوا بىباتەوہ بۆ خەزىنەكەى
خۆى): لەكوپوہ هاتوین بۆ ئەوئ دەچىن، یان ئەبرىینەوہ. كاتىك هەوالى
كەسىك دەپرسیت وەلامدەرەوہ ئەمە وەلامەكەیهتى، دەشى گەر من نەتوانم
ئەم كۆدە لىبكەمەوہ و اتاكەى ناروون بىت، چونكە رىكەوتنى كۆمەلايه تیه
كە ئەم دەربراوہى تیا بەكار دىت، جگە لەوہى هۆى ئابىنىش دەشى لەپشت
ئەم دەربراوہوہ بىت بەوہى ئىمە هى خواىن هەر بۆ لای ئەویش
دەگەرپىنەوہ (انا لله وانا اليه راجيعون). هەرەك جگە لە واتا ئابىنىيەكە
واتاىيە فەلسەفى هەيه، ئەوہى كە دىت دەبىت بىرات، ئەوہى بىرات هەر
دىتەوہ "ئەوہى لەدايك بىت ناچارە بمرئ. ئەوہى بمرىت ناچارە
بگەرپىتەوہ"^(٧٦)، هاوكات ئىمە هینراوین دەبى بىرپىنەوہ، بۆیه لەو شوپىنەى
كە لىي هاتوین (خەزىنە) دەبى بىرپىتەوہ بۆ هەمان خەزىنە. لىرەدا دەسەلاتى
خوا بەتەواوى ديارە، كە خوا خۆى ئىمەى دروستكردوہ (خەزىنەكە هى
خوايه) هەر خۆشى دەمانباتەوہ. (هەر دەچىنەوہ هەمان خەزىنە). واتە ئەوہ
خوايه كە دەتوانىت بباتەوہ، چونكە خۆى خواوہن خەزىنەيه. هاوكات
"خوابتباتەوہ بۆ خەزىنەكەى خۆى" مەبەست ئەوہيه نزا لە كەسى بكرىت،
یان دەشى وەك گالته پىكردنە نە ئەوہى نزاى لىبكات بەراستى، لەبەرئەوہ
وەك هۆكارىك نزاى مردن بەكارهینراوہ، بۆ ئەوہى كەسانى دەوربەر بىنە
پىكەنن. لەبەرئەوہى ئەم دەربراوہ زياتر لە ئىستادا بۆ مەبەستى
دروستكرنى زىنگەيهك بۆ پىكەنن و گالته وگەپە یان لەم دەوربەرەدا
دەوترىت بۆيه كەمتر بۆ دۆخە راستىكەى دەوترىت، كە كەسىك بمرىت
دەچىتەوہ بۆ لای خوا (خەزىنەكەى خوا).

- ئىمە ئەمانەتىن چۆن هاتوین دەبى بگەرپىنەوہ:

مردن زۆركات وەك ئامۇزگارى يان بە ئاگاھىنەنە وە بە كارھىنراو، لىرەدا مە بەست ئە وە يە كە چۆن لەم ژيانە داين دەبى بشمرين، واتە چۆن ھاتوینە تە ژيانە وە دەبى بشگە پىننە وە، بە واتا يە كى تر ئىمە لە شوپىننىكى ديارىكراو وە ھاتوین، دەبى بگە پىننە وە بۆى، واتە نە كەى لە يادى كە يت كە ھاتىت ناگە پىننە وە بە لكو دەبى بگە پىننە وە. پووى دەمى لە ئىمە يە، زۆركات ئە مە بۆ گوپرايە لىكردنى خە لگانىك بە كار دە برىت، ھاوكات "ئىمە" ى بە كارھىنراو تا لە پووى بە كارھىنراو و پىزە وە پە چاوكردنى تىابىت، واتە خۆكردنە ئە مانەت ھە يە، ئە مانە تىش دەبى پارىزراو پىت و دەبى بگە پىننە وە، واتە من كراو بە ئە مانەت، سروشتى ئە مانەت برىتییە لە پاراستن، دەبى بىپارىزىن چونكە ئە مانەت. ھاوكات جۆرە ئارامبە خشىەك دە بىنرىت، كاتىك ھەست بە ئە مان بەكە يت، واتە ئىمە لای خوا پارىزراوین. ياخود ئىمە بە ئامانەت دراوینە تە دەست ئە م ژيانە دەبى بگە پىننە وە بۆ خاوەنە يە كە م و ئە سلیە كە. پاراستنى ئە مانەت بە ھایە كى كولتور یە لامانە، گە راندنە وەى ئە م ئە مانە تە ش وەك خۆى بە ھایە. ھاوكات چۆن بىە تى ھاتن و چۆن بىە تى گە رانە وە بە دیدە كریت. واتە بە ھە مان چۆن بىە تى ئىمە دە گە پىننە وە، بە لام ھاتن و گە رانە وە مان تا چە ند لە دە سە لاتى خۆ مانە ؟ كە لە م دە ربرپاوە دا ئە مە تارادە يە ك ناروونە واتاى سىمانتىكى ئازادیدانە بە خۆ مان بە لام ناچارانە يە لە وەى (دە بىت) ئە و كارە ھەر بگە ين.

- پىاومە وى لە بە ر دە م مردندا خۆى بگرى (ھىزى مردن - ھىزى پووخىنەر - بە كارھىنەر) واتە من وادە لىم بە كە سانى كە خۆيان ھە ل دە شاخن، بۆ كە مكردە نە وەى ھىزى ئە وان ھىزى مردن / خوا بە كار دىنم. ئە مە ش راستە پىاومە وە بە لام دە شى تە نیا مە بە ست لە پىاومە نە بىت (كە پىاومە ھىمايە بۆ ئازا يە تى - واھاتووە). ئە و كە سانەى كە وەك خوان لە سەر ئە م زە وىە ناتوانن ھىزە دە سە لاتى مردن بىە زىنن، جەنگى مردن يان پىناكرىت، خۆيان پىرانانگىرىت لە بە ران بە ر ئە و ھىزە دا ھەر شكست دىنن.

- مردن بۆ خۆ نە مرکردن (خۆ کوشتن - خۆ فرېدان - گەران بەدوای شىۋانى ناۋازەى خۆ کوشتندا) يان لە كىتېبى ئەزمونى (شىركۆ بېكەس) دا كەسك ئاۋاتى ئەۋەى ھەيە كە بمرىت بۆ ئەۋەى شىركۆ بېكەس شىعەرى بۆ بنوسىت، دەشىت زياتر بۆ ئەۋەى بىت كە بەو شىعەرە نە مردە بىت. يان كەسك خۆ دەكوژىت بۆ ئەۋەى بىت بەناو، لەمانشىت و سەردىپى ھەۋالەكاندا بىت، لەكاتىكدا ئەو مرد، تاچەند ئاگای لەمەيە كە پاشخۆى پوودەدات؟ ھەرۋەك ئىمەش كە دەچىن بۆ پرسەو سەرقەبران... پېورەسمەكانى تر من ئەۋەى لىھەلدەھىتچىم كە بۆ ئەۋەى بىت كە ئىمەش مردىن خەلك بىت بۆ پرسەو قەبرسان بۆ لامان. ھاۋكات شىۋاز ھەيە بۆ خۆ نەمرکردن بە مانا پەمزەيەكەى.

- تەمەنى درىژى بۆ خوتان جىھىشتىت (ئايا كاتى تەۋاۋى خۆى نەژيا - ۋا تەمەنەكەى بۆ ئەۋانىتر بەجىھىشتىت - تەمەن لەياد دەكرىت يان بەجىدەھىلرېت... ئەۋ تەمەنەى ئەۋ نەژيا ئىۋە بژىن - ژياندۆستى). تەمەنى درىژى ئەۋ (مردوۋەكە) بۆ زىندوۋەكان.

- مردن و سەفەر (ئاۋكردن بەدوای كەسى سەفەر كەردا - پۆشتن بەدەست خۆمەۋە ھاتنەۋە بەدەست خۆم نىيە، ۋاتە ئەگەرى مردن ھەمىشە ئەگەرىكى بەھىزە، يان گەر مردىشم گران ۋەرىمەگرن چون مردن ھەيە، ھەر دەشبى بمرىن، ۋە مردن شتىكە ناتوانىن لىي ھەلپىن، گەر ھەموو شتى بەدەست مەۋۇ خۆى بىت مردن بەدەست خۆى نىيە. ھاۋكات مردن (كۆچى دوايىكردن) سەفەرى كۆتايى. (لە ئايىندا باسى تويشوى سەفەر دەكرىت، كە مەبەست كەردەۋەى باشەيە).

- خوا بداتى مردنىكى باش (خوایە مردنىكى باشمان بەنسىب كەيت) مردنى باش بەپىي بىروباۋەپى كەسەكان دەگۆرېت، دەشى پىشمەگەرىەك مردنى باش (سەربەرزانه) ئەۋەبى كە لەشەپدا (جەنگ) دا لەگەل دوزمن

بمریت (لیږه دا زیاتر وهك شه هید به کاردیت)، به لام بۆ باوه ډارښکی ئایینی ده شیت، بوونی ئیمان (به ئیمانوه مردن) یان زه لیل نه که وتن، باشتین مردن بیت.

- هه زار سال عه مرت بیت هر ده لئی فلانی (به راورد کردنی زیندوو به مردوو)، نه مه ده شی له ده ور به ریکدا په وشتیکی باش / خراب ببینیت، نه مه بگوتیت که تو وهك نه و نه مریت، ته مه نی تو دریت بیت به لام هر ده لئی نه ویت، هه زار سال ناژین، به لام بۆ نه وهی که که سی به ران به ر دلگران نه بیت به و به راورده و واهه ستنه کات که خراب نه وه ده وتریت. واته مردوو زیندوو به ران به ر به په کدی به راورد ده کرتین، که نیشانه په کیشه له سه ره وه فاداری زیندوو هه کان که مردوو هه کان له یاد ناکه ن، چونکه به رده وام وینه یان بۆ ده ډزنه وه ئیدی به زیندوو هه کان بیت یان له خه و نیاندا، یان به قوربانیکردن بیت، هر له بهر نه مه که سی به ران به ر که به راوردی پیکراوه زور خۆشه ویست ده بیت یان ده شیت به پیچه وانه وه بیت که که سی مردوو هه که خۆشه ویست نه بو بیت وهك سه رچاوهی مانه وهی بق دانریت. مردن خۆشیهینه ر نییه بۆیه ده لیت هه زار سال. مروفی زیندوو زورکات ریز له مردوو ده نیت، واته هیندهی ریزی لیده نیت هینده بپریزی ناکات، واته وهك تابویه کی لیدیت، مه گه ر مردوو هه که زور نه ویستراو بیت، زور زالم بیت، ده نا به رده وام به ریزه وه ناوی ده بریت، خۆشه ویستی زیاده بیت، هه تا مروف که سه فه ر ده کات خۆشه ویستر ده بیت، مردنیش سه فه ریکه په کجاریه، بۆیه خۆشه ویستی چه ند زیاد ده بیت، (له ده هم دانه چله کیت) نه مه ریزیکه بۆ مردوو هه که که باسی ده کرت، جگه له وهی وهك زیندوو مامه له کردنه له گه لیدا، وهك بلتی خه وتوه به خه بهر نه یه ت. یان به مردوو ده وتریت (له گه ل نوری خوادا چاوه ل به نیت).

- مردنی جهستی و مردنی معنه وی، به س به جهسته ماوم. مردنی به چاوی خۆی بینی (دیاره ببینی ده شی له چه ندین شیوه دا بیت، بۆ که سی

سۆڧى ئەم دىتنە جىاوازه وىنە و شىۋەى، بەبەرورد لەگەل كەسىك ئازارى
پىدەگات، يان دەترسىت...)

- ئەمىرۆ ھەر مردىم (كرىكارىك زۆر ماندووه/شەكەتە لەكارکردن-
جەستەى).

وہك ئىستىك باسى مىللەتى كورد دەكەىن لەكۆندا ھەندىٰ حالەتى
پەچاوكردووه سەبارەت بەمردن كە زىاتر لەژىر كاریگەرى ئابىن و ئەفسانەدا
بووه، بۆ نموونە ئەو ئافرەتانەى بەسەر مندالەو ھەمىت وەك شەھىدواىە،
ئەو ھى مندالى (مەلۆتکەى) ى بمرىٰ عەزابى قەبرى كەمتر دەبىت. ياخود
پۆڧى پىرۆزىان جىاكدۆتەو ھەگەر پۆڧى ھەىنى ھەمىت عەزابت نابىت،
چونكە ئەم ھەىنىبە ھەو ھەىنىبەى تىرى دەسپىرت... ئەم حالەتە بووه ھۆى
ئەو ھى كە زۆرکەس پۆڧى ھەىنى مردووى خۆى نەشارىتەو ھەگواىە مردو
ھەست بەمردنى خۆى ناكات، پاش ناشتنى كە خەلك بەجىى دەھىلن
لەگۆرستان مردووه كە دەھەو ھەستىتەو لەگەلىان پىوات بەلام سەرى بەر
بەردى ئەلەد دەكەو یت ئەوكات دەزانى مردووه، ئەو دەم گۆرپەوشار
دەدرىت، دىتەو ھەىرى مەكى داىكى لەدەم دىتە دەروھە بۆىە پەسەند
نىبە مروڧ گۆرى بگۆردىت. لەلایەكى ترەو ھەندىٰ كىردارىان نەكردووه
چونكە ھىمابووه بۆ مردنى كەسىك، بۆ نموونە ئەو تەنوورەى كە نانى پى
بىزا نابى گۆشتى پى بىرژىن چونكە ئەو مالە مردوویان لى دەمرى (۷۷) مروڧى
كوردىش وەك ھەر نەتەو ھەىكى تر پوانىن و تىپرامانى خۆى ھەبووه بۆ مردن،
ھاوكات كاریگەرى ئابىنىش زۆر بەروونى دەبىنرىت. بۆ زىاتر نىكبوونەو ھەمان
لەواتا و دىاردەى مردن و دەركەوتەكانى چەند وشەو دەستەواژەىەك
دەنووسىن، كە پەىو ھەندىٰ پاستەوخۆو ناراستەوخۆیان بەمردنەو ھەىە.
ياخود پەمزن بۆ مردن، پاشان دەستدەكەىنەو بە لىكدانەو ھەندىك
پەندو دەربىراوى تر كە تايبەتن بەمردن.

- ره شپۆشین
- شین و شه پۆر
- لافیتە ی پەش
- دارە مهیت
- چارداخ (کۆبوونه وهی که سوکاری مردوو له و شوینە دا - له ژیر چارداخە دا)
- بوونی پرسە له مزگە وندا
- مۆسیقا (بوونی شه هیدو مۆسقای تایبەت)
- خامە ی سپی
- مهیت
- گۆر - لافیتە - قور بە سه ردادان (قورم بە سه ر)
- بەرزکردنە وهی ئالای ولات (له هەندی ولاتدا) نیشانە ی مردنی سه رکردە یه
- دانانی خە تیکی پەش له ته له فویۆن و بلاوکراوه کاندای، بۆ مردنی که سایه تیه کی دیار، تایبەت به و بلاوکراوه یه، یان نه ته وه که.
- جه نازە (جه نازە یه کم بینی ئەو هه موو سه یاره یه به دوایه وه بوو) هی مه سئوله - ناسراوه
- چاره نووس و کۆتایی ژیان (چاره نووسی هه موومان هه ر مردنه)
- پاتری مردن
- ئیسکت مری (ره گزی می به کاریدینیت)
- بارزانی نه مر / شیخ مه حمویی نه مر (هه ولدانی مروڤ بۆ نه مرکردن)
- سه ره مه رگ
- کوله مه رگی: له ژیاندا مردن هه یه، وه ک چۆن به پیتی هه ندی بیروباوه پ له مردندا ژیان هه یه). واته ژیانیکم هه یه له مه رگه وه نزیکه، چونکه توانای ئەوه مان نییه وابژین که ژیان پیوستیه تی، ژیانیکی نه دارانه.

- مهرگه سات
- ئەوەندەیان لیتوت تا مردن
- مردوویەك
- مردن كەری دەجالە لەهەموو مالا^(۷۸)
- رۆژی دى ئیمەش بمرین(رۆژی دى سەرەى ئیمەش دیت)
- گیانە لا
- فەتارەت(وايزانم بەفەتارەتیکمان دەدات)
- کۆستکەوتن(کۆستکەتوو- دەلئی کۆستت کەوتوہ).
- بشمرم(بشمرم گەردنى ئازاد ناکەم)
- بیکەس مان(بیکەس ماوہ بەتەنیا - داماوہ ھەر خۆی ماوہتەوہ - ئەوانیتەر ھەمویان مردوون)
- دەترسم نەتبینمەوہ(دەترسم بمرم نەتبینمەوہ)
- ھەرکەسەو دەچیتە گۆرپی خۆی(زۆرجار بۆ پاساوی ھیناویانەتەوہ، بەوہی کە تۆ حەقی منت نەبیت)
- خوا نەتگە یەنیتە جی - خوا لەمنت بسەنى - راستنەبیتەوہ - بەرۆلەى گل بیت...
- قورپکرد بەسەرى خوشى و منیشدا(دایکک کورەکەى دەمریت - بەھۆی پووداویکەوہ - لاساریەکەوہ) ئەم سەرە سەرى خۆت نییە.
- سەرى بى پزق لەژێر خاکدایە
- ناوی شوینەکان: مەرگە - باوہ مردە - گوندی نەمرکی(لەبادینان)
- جنیودان و قسەى ناشیرین بەمردوو^{۱۱} لەچال دەرھینان، دەلئی سەرەپای بیکارەکە دایک و باوکیشم لەچال دەردينن^(۷۹)
- مل لاریوونەوہ:

بۆ مردن و زیندووبوونیش بە کار دیت، ملی لاریۆتەو و اتە نووستووه،
یان واتا مردووه ^(۸۰) ھەروەك پەگی ژیانیش بە نزیك لای مل دانراوه، بەوھی
دەوتریت. مردن لە پەگی ملم نزیكترە لیئەو.

- لە مردن نزیكبۆتەو:

ئایا ئیئە لە مردن نزیك دەبینەو یان ئەو لە ئیئە نزیك دەبیئەو -
لە دەرگامان دەدات) ئایا ئیئە بەرەو مردن دەرۆین یان ئەو بەرەو پیرمان
دیت یان ھەردوو حالەتەكە. بەكەسیك دەوتریت كە نەخۆشبیت، چونكە
نەخۆشی و مردن پەیوەندیەکی زۆریان بەیەكەو ھەیە، وەك چۆن
پیری و مردن پەیوەندیان ھەیە، دەشی مەبەستی پیربوون بیت.

- نەمری - نەمریت:

بەپیی دەورو بەرەكە ی و اتاكە ی دەگۆریت، كاتیک مندالیک شتیکی سەیر
دەكات (مەرجیش نییە كردهیەکی سەیر بكات، بەلكو خۆشەویستی مندالە
ھەموو كردهیەکی دەتھینیتە پیکەنین). نم. خویە نەمریت (دیارە ئاوازیش
لەم دەربراو دا ھەیە) یان بەكەسیك دەوتریت (نەمری ئەمەش دەزانیت)
ھاوكات دەكریت نەمری وەك چەمك - یان ناوینشان (گەران بەدوای
نەمریدا) ^(۸۱) یان (بارزانی نەمر - شیخ مەحمودی نەمر...) دا ھەبیت،
بەشیۆیەکی گشتی وشە ی (نەمری) بەكارھینانی زۆرە.

- نیوہ مردوو (نیوہ عەمریوو):

(دەشی لیدان بیت، دەشی ترساندن بیت (ترسابیت)، ھەروەك دەشی
ماندووبوون و شەكەت بوون بیت، ھاوكات نیوہ عەمریبت، وەك نزاكردنیش
بەكار دیت. ئەمانەش پەیوەندیان ھەیە بەكورتكردنەوھی تەمەنی
مروۆھە ^(۸۲)، واتە مردن لەخۆو وە نەھاتۆتە ناو ئەم ئیدیەمەو.

- من مردوو تو زیندوو:

من گفتوگو دهکات له گهل تۆ (دهشی گفتوگو نه بیئت)، من له ئیستا دا پیشبینی شتیك دهکات بۆ ئایینده، له بهرئهوهی ئایینده نه گهری مردنی له پیشه من خۆی به مردوو داده نیت بۆ کاتی ئایینده، که ئه و شتهی ئیستا دینه دی. ئه مه له کاتی کدا دهوتریت که قسه له سه شتیك له ئایینده ده کریت، واته ئه و که سهی که مردوو (من له ئایینده دا دهشی بمرم) شتیکی وتوو له ئایینده دا ده بیئت، یان بابه تیك ههیه ئیستا راستیه که ی ده رنه خراوه به لام ئه م ئومیدی ههیه که له ئایینده ده خریت جگه له وه خۆشی لیکنده وهیه کی بۆ بابه تی نادیار کردوو که راستیه که ی ئه وهیه. وه ک ده شزانریت مردن له پتی هه موو موقتی که، واته نه گهری مردن له ئیستا وهیه تا ئایینده، واته ئیستا دهشی بمرم، وه دهشی پاشان بمرم، هه ر ده مرم، که ده لی من مردوو واته من ئیستا نه مردوو به لام نه وکات دهشی من بمرم به لام خو تۆ زیندوو ده بیئت ئه و جا ده لیت وه لا فلان راستی وت، واده رچوو. لیره شدا په چاوی ئه وه کراوه که که سی به رانه ر ناره حه ت نه کریت چونکه مردنی بۆ خۆی داناوه و زیندوو یه تی بۆ ئه و داناوه، له کاتی کدا کاتی مردن نادیاره به لام ئه م که سه کاتی مردنی خۆی داناوه (نه که به راستی به لام وه ک ئه وهی که که سی به رانه ر نازار نه دات ئه مه ده لیت)، هه روه ک وه ک گریمانه ده وتریت.

- مهرگ حه قه: به وهی که مردن به بیژراو لپی ده پوانریت، هه میسه هه و لدراره نکولی لیکریت، به رده وام گه راوین به دوا ی نه مریدا، هه و لدان بۆ لیدان له مردن له میژه ههیه، هه میسه هه و لدراره له به های که مکریت وه، به درۆ بخریت وه. به لام ئه مه ویستی ئیمه یه به رانه ر به مردن، ئایا مردن خۆی چی، مردن خۆی ئاوازیکی دی ده چریت، که جیاوازه له و ئاوازه ی ئیمه ده مانه ویت، واته ئاوازی ئیمه بریتییه له دوور خسته وهی مهرگ، مهرگیش هه رگیز به مه پازی نییه، مردن ئه رکی خۆی به جیده هی نیت. واته نکولی کردن

له مهرگ میژوویه کی ههیه، ههروهك خۆسه پاندنی مهرگیش میژوویه کی ههیه، که بهردهوام ئەم ههولە ی تیکشکاندوه. بۆیه مروڤ ده بیته بگاته نهوهی که مردن حهقه، واته ئیدی ده بیته دان به مردندا بنیته، ده بیته ئیدی وهك راستی له مردن بپوانیته، هاوکات راستی مردن له ناییندا وه لامیکه بۆ زۆر لایه، که ئەمه زیاتر نایین پووی ده می له وه که سانهیه که مردن به شتیکی تر داده نین. راستی مردن له وه دایه که بۆ هه ریه کیکمان مردن به په هایی پووده دات، واته هه ریه کیکمان ده بیته بمرین، بۆیه مردن راستیه بۆ هه ریه کیک له ئیمه. مردن حهقه، زیاتر له نایینه وه سه رچاوه ی گرتوه، به وه ی که مردن هۆکار ی کیشه بۆ نه وه ی که له م ژیا نه کورته پزگارت بیته بۆ ژیا نیکی هه تاهه تایی، وهك که سی زیندوو مردن به حه ق و چون بۆ حه ق داده نیته، ئەم ژیا نه ش به ناحه ق و ناراستی داده نیته (تۆ له شوینی حه ق من له ناحه ق). له به ره وه مردن حه قیقه تیکی نا ئاشکرایه، ده زانین ده مرین، هه رده بی بمرین، نا کر ی نه مرین، به لام که ی و چۆن... چی ده بی پاش مردن... ئەمانه هه مووی نا دیارو نه یین، واته مردن حه قیقه تیکی لیله، دلّه پراوکی وترسو نیگه رانی ش به ران به مردن له مه دایه، ههروهك بۆ چوونی کریشیان مۆرتی به مجۆره یه که ئیمه له حه قیقه تی مردن نا ترسین به لکو له وشه ی مردن ده ترسین، واته کاتی ک ئیمه حه قیقه تی مردن نا ناسین ئیدی چۆن لی ی ده ترسین، به لکو له پریگه ی وشه که یه وه ئیمه ترسو نیگه ران... ده بین^(AT)، جگه له وه ی ئەم بۆ چوونه ی کریشیان مۆرتی سوکرات له زاری ئە فلاتوونه وه پیشتر باسی له مه کردوه (بپوانه - به شی یه که م، مردن له فه لسه فه دا). هاوکات ده شی مردن حه قه وهك خوا حه قه دا بنیین، به لام مردن وهك ده سه لاتیکی خوا وایه. له کاتی کدا ئەم ده سه لاته تا ئیستا نه توانراوه په د بکریته وه، چونکه زانستی ش له ئاستیدا ده سه وه ستانه، له وه ی مردن تیپه پینیته. هاوبه شی نیوان مردن و خوا وهك لای دیریدا باس مان کرد زه قه و به شی وه یه کی فراوان

ده بېنریت، وهك به لگه یه کی په دنده کراوه ش ئایینییه کان مردن به هیزی خواوه
ده به ستنه وه که تا ئیستا هیچ زانست و تیوریه نه هاتوه په دی نه مه
بداته وه، لوغزی مردن ته نیا به لوغزی خوا ده پیوریته، هه روهك نه م
هاوبه شییه له نه ده بیاتیشدا په نگی داوه ته وه. بۆ نمونه (دلاوه ر قهره داغی)
له شیعی "مه له ك په یحان" دا ده لیت.

له خۆوه نه بوو که زۆرمان پیمانوا بوو

سی شه وه خودا جیی هیشتوون

ده مانگوت گه ر وانیه

نه دی بۆ سی شه وه

مه رگ سره وتی نییه و

نه م به فره ش بیوچان

که وتۆته په ننگردنی ماله کان

له م ده قه شیعییه ی دلاوه ریشدا ته واو هه ست به نزیکی و لیکچوون و
هاوبه شی نیوان مه رگ و خوا ده که ین، مه گه ر جیهیشتنی خواو نه سره وتنی
مه رگ هاوبه شی نییه له م ده قه دا؟ هاوکات سی شه وه خوا جیی هیشتوون،
سی شه ویشه مه رگ سره وت و ده نگی نییه. که شفکردنی مه رگ کاریکی ئاسان
نییه هاوکات که شفکردنیشی له ویدیو ژیا نه وه یه، واته هیچ کات ئاشکراکردنی
مه رگ ناکه ویتته نه مدیو ژیا نه وه و ناو ژیا نه وه به لکو به رده وام له دهره وه ی
ژیا نه وه مه رگ ئاشکرایه، من که له م جیهانه داو له م ژیا نه دا ده ژیم مه رگ
ئاماده یی به رده وامی هه یه، وهك چۆن بۆ ساتیکیش ناتوانم له م زه ویه
دورکه ومه وه ئاواش ناتوانم بۆ ساتی له مه رگی خۆم دورکه ومه وه، مه رگ
هینده ی هه ناسه کانم لیم نزیکه، وهك له کورده واریدا که به کاریگه ری ئایین
هاتۆته ناوه وه مه رگ له کونه لوت نزیکتره یان هاتۆته سه ر کونه لوت،
ئابه وچۆره یه. ئاشکراکردنی مه رگ عه شقی ده وی وهك چۆن په بووله تا

نه سوتی له نهیښی ښاگر تینګات نه واش مړوؤ تا نه مړی له نهیښی مهرګ
تینګات و نهیښیبه که ی بؤ ښاشرانا بیت.

- مهرګ پیش مهرګت که وی: مهرګت نه بینم (خوا ده کات مهرګیان
نابینم نیتر من هیچ ناویت)

نه م دهر پراوانه زیاتر تایبه تن به ره گزی می (به تایبه ت دایک)،
مه به ستیش له مه نزیاه که ده کړیت به رانبر که سیکی نه زیز، واته مندال بؤ
دایک زؤر خوښه ویسته، نه م دایکه به رګه ی نه وه ناګریت مردنی مندال که ی
یان نه زیزه که ی ببینیت بویه نزا ده کات پیش نه و بمریت. یان ده شیت وه ک نزا
بؤ پاراستنی مندال بیت له نارېه حتی و ته نگ و چه له مه ی ژیان. ده شبی وه ک
پارانېه وه یه ک بیت بؤ نه مردنی مندال. هاوکات نه و مانایه شی هیه که ژیانې
من به بوونی نیوه وه خوښه گهر نیوه نه بن من ژیانم ناویت، یان ده شبی
به پیتی به کارهینان و دوروبه ره که ی بؤ نه و مه به سته بګوتریت که دایک
کورپه که ی لپی دووره (به نمونه له نه وروپایه) نه مه ی به لاره گرانه به لام هر
پتی رازیه مادام زیندوه، چونکه نه وه ی بوی زؤر سهخته مردنی نه وانه دنا
هیچشتی به قه د نه مه گران نییه. هاوکات نایا تاچند نه م ویست و نزیاه له
زانست و ویستی خوا ده جولینیت، که پیشتر کاتی مردن بؤ مړوؤه کان داناوه؟
- ره نگی مردوی لینیشتوه:

نه مه به که سیګ ده وتریت که ناسراو بیت، واته که سیګ به که سیګ ده لیت
که دهیناسیت (چونکه ده بیت ده موچاوی نه و که سه ناسراو بیت). کاتیک
هه سته که ی که سیګ په نگی ده موچاوی (به تایبه ت پوخسار) گؤراوه، بؤ
نمونه زهر د هه لګه ران، واته که سیګ هیه ته ندروستی باشنییه، بؤ نه وه ی
گوزارشت له ناته ندروستی و نه و گؤرانه بکات که به سه ریدا هاتوه نه مه ی
پیده لیتن، واته به هوی په یوه ندی مردن و نه خوښی له یه کیانه وه ده شی نه م
و شیه هات بیت. هه روه ک ده شی نه وه ش بلتین مردنیش په نگی هیه؟ نه مه
واتای سیمانتيکی پیمان ده لیت به لام واتای پراګماتيکی واته

ناتەندروسىتى(كە ھەرچەند ئەمەش تەواو واىە چون پەنگى ئەم مەرفە نەخۆشە گۆپاوە) بەلام گۆرانەكەى بەمردن گوزارشىتى لىكراوە، واتە واتاى سىمانتىكى و پراگماتىكى پىئويستە بۆ زانىنى واتاى ئەمە. دەشى لەترسدا پەنگ بگۆپىت، مردن و ترسىش ھاوپىيەكن، مەرفى كەم ھەن كە بى ترس لەمردن پىشواى مردن بكن، مەگەر ئەوانەى يەقىنى تەواويان ھەيە بە نەمى پۆج، ترسيان لە مردن نەماو، بەلام ئەوانەى كە دلتىانين(دلتىايەك لە ھۆشيارىو ھەنەك لە پراگەيەنراوئەو) - لەكەسىكەو ھەن قورئانەو ھەن شتىكى تر بىستىبىتى، واتە ھەستكردن بە پۆج لەم دنيايەدا مردن ئاسان دەكات، بەلام گەر ھەستى پىنەكەيت مردن گرانە.

- دەلتى خۆلى مردووى بەسەردا كراو(بەكەسىكى بىدەنگو داماو

دەگوتىت)

مەرفە بوونەو ھەرىكى دەنگدارە، واتە بوونەو ھەرىكە قسەدەكات و جوولە دەكات، يەككە لەو خاسىەتانەى مەرفى زىندوو جىادەكاتەو لەمردوو ئەو جوولەو دەنگدارى و بزىوئەيە(بازارىكى مردووە، واتە بى جوولەيەو كاروكەسابى نەمان-كەمبۆتەو). بۆيە لەم پەندەدا كە مەرفە دەمەرىت ئىدى لە جوولە دەكەوئىت، ھەستەكان دەو ھەستەن كە گوزارشتن بۆ زىانمان، مەرفىش كە دەمەرىت دەخەرىتە ناو گۆرەو ھەن ئىدى بىدەنگەكى سامناك لەگۆرستانىشدا ھەيە، خۆلى مردوو، (رەنگە مەبەست خۆلى سەر گۆرەكە بىت). بۆيە بىدەنگى و كەم جوولەيى(نا ھەجولى) بە خاسىەتى مردن دانراون، چونكە مردن ھەستانى جوولەيە.

- مانگا مردوو دۆ پرا:(ئازەلىكە شىرەكەى وشك دەكات) ئەو باوكەت

مرد (ئىدى ئەو ھەت بۆ ناچىتە سەر كە پىشتەر بۆت دەكرا) با من بمرم سەگ بەگۆرەو ئەتانبيا:

لەم چەند دەربەرپراوو پەندو ئیدیه مانەدا، مەبەستێکی جەوهری هەیه، کاتێک سەرچاوه یەك هەیه نامینیت، یان دەشی سەرچاوه ش نەبیت بەلام خۆی بەسەرچاوه بخاتەرپوو، لێرەدا ئەم دەربەرپراوانە دەشی بەکەسێک یان زیاتر لەکەسێک بگوتریت، وشکردن = نەمان، نەمانیش بریتییە لە مردن، واتە کە مانگا دەمریت ئیدی بەرھەمەکەشی دەوستیت، کاتێک مەرۆفیکیش دەمریت، ئیدی زۆرشت لەگەڵ خۆی دەمرینیت، زۆرکات کە وەسیەت دەکریت بۆ ئەوێ پاش خۆیان هەندی شتی پێویست زیندوو پراگیرئ، نیگەرانییە وادەکات وەسیەت بکریت، چونکە بۆ نمونە باوکێک هەیه دەزانیت بەمردنی بەشی کچەکە ی دەخوریت لەلایەن براکانییەو بەیە وەسیەت دەکات بەشی نەخوریت، (چونکە مانی باوکە کە هۆکارە بۆ ئەوێ ئەو غەدرە روونەدات، واتە سەرچاوه ی سۆزەکە لەویا باوکەکەیه).

هەرۆک دەشی (ئەو باوکەت مرد) دەرخیستی دەسلات و توانای خۆ بێت لەبەرانبەر بەرانبەردا، واتە تۆ بزانه ئیدی بێدەسلاتی. یان دەشی وەک تانەدان بگوتریت (کە ئەمە ئاوازه کە ی پیمان دەلێت)، کاتێک کورپێک زۆر بەقسە ی دەکریت، کتوپر ئەو بەقسە کردنی لێدەسەزیتەو وەک هەرپەشە یان وەک تانە یان وەک ئامۆژگاری و گرتنەو لەکاری خراپە... ئەم دەربەرپراوه بەپێی دەورووبەرەکان ئەم واتا جیاوازانە ی دەدریت، وەک دەزانیت باوک پشٹیوانی مندالەکانییەتی و بەخێوکه ریانە، ژیانانی پادەگرت (مردنی باوک هەتیوکه وتن بۆ مندال دینیت، واتە بێ پشٹیوان و بێ ناز دەبیت)، واتە جگەلەوێ دەشی وەک نازکردن بەکاربیت هاوکات، دەشی وەک نەمانی نازەلگرتنی مندال بێت لەلایەن باوکەو. کاتیکیش دەگوتریت (با من بمرم سەگ ...) ئەوا کە من مردم ئیدی ئیوه (ئیوه دەورووبەر دیاری دەکات مەبەست کێیە)، دۆخی ژیاننان تیکەچیت، واتە ئەو مەنم ژیاننی ئیوه م پراگرتوو، مردنی من ژیاننی ئیوه تیکەدات، یان پێگەیه کە بۆ پێگرتن لەوێ

(ئىۋە) نەتوانن كارىك بكن من نارەھەت بكات، لە گوپراپەلى من دەرجن، (بامن بمرم ئەتانبنمە - لىرەدا ئەمەش گرنگە مردن و بىننەو). واتا نارامى ژيانقان بەندە بە ژيان و مانى منەو ەگر من نەمام ژيانقان ويران دەبىت، ئەو ەمنم ئىستا پىتان نىشانەدەم ەگر من نەمام كى پىتان نىشانەدەت، واتە ئىۋە خۇتان ئىرادەو تواناى ئەو ەتان نىيە ژيانقان بەپىۋە بىن. ئەمە زياتر بەتەمەنەكان دەرىدەبىن، خۇ دەشبى بەمەش لىكى بدەينەو، برىتىيە لە جورىك نازكردن بەسەر نەو ەكانىدا(بەو ەى ئەوان بلىن خوا نەكات، خوا سىبەرى تۇ بەسەر سەرمانەو ەبەئىت). ھاوكات دەشى ەك جورىك لە ەپەشەكردنىش بگرىتەو. لەپاستىدا لە دەروبەرى كۆمەلەپەتيدا زۆر دەربراو لەسەر مردن دەوترىت يان بۇ نازكردنە يان بۇ سوپاسگوزارىە، يان بۇ دلدانەو ەيە، بۇ نمونە (بەس نىيە كەسو كارت ەيە و كەمردى شارەوانى ناتنازىت - بشمرىت لەناو كەسوكارو ولاتى خۇتدا بمرىت - بەسنىيە لە غەرىبىيەتى نەمرد) گرنگى شوپىنى مردن و كاتى مردن و ئاواخواستىن بۇ چۆنىيەتى مردن، پارىبوون بەمردن بەو مەرجانە، خۇشبەختىە بەو جورە بمرىت، چونكە مردن خۇى ناخۇشە بەتايبەت لە شوپىنى كە كەسپك نەبىت ناخو شىو ەنت بۇ بكات(چونكە بەپاستى كورد ەزەدەكات بەگشتى شىو ەنى بۇ بكرىت).

- تۆبەى گورگ مەرگە:

مەبەست ئەو ەيە كە باو ەپ بەكەس مەكە چونكە مەگەر بەمەرگ ئەو لە فىل و درۆكردن بكەو ىت، گورگ ەك ەيمايەك بۇ درۆزنى و ەلخەلەتپنەر، كە پاستگۆنىيە، بەبەلپن نىيە. واتە توبەكردنى لەگەل مەرگدايە، ئەو تۆبە ناكات مەگەر مەرگ پىنى بكات، چونكە مەرگ كۆتايى پىدپىنىت، تا لە ژياندا بىت ئەو تۆبە ناكات، ئامادەنىيە لە ەلەكردن وازبىنىت و دان بە ەلەكەيدا بىت. ھاوكات ئەمە مرۆف بەكارىدپىنىت بۇ ئەو ەى متمانە بەكەسى خراپو بى بەلپن

نه كړیت، یان ناکړیت كه سى خراپ باشبیت یان متمانه به كه سى خراپ مه كه،
 وه مردن كه كۆتاييهینه ره به شته كان بویه مه رگ هینراوه به وهى به هېچ
 جورئ بپروا نه كه يت، چونكه هه لده خه له تئیت. هاوكات مه رگ تۆبه مان
 پیده كات، یان به چه شنیک مه رگ ده مانترسینیت (ترسینه ره)، یان مه رگ زاله.
 - هه مومان مردنیک قه رزارین:

ئهم ده رپراوه ده كړیت زیاد له خویندنه وه به كى بۆ بكریت، به پئی پروانگه
 جیاوازه كان. با له خودى زمانه وه ده ستپنیکه ين. هه مومان قه رزارین، چى
 قه رزارین، مردنیک. واته به كۆ (هه مومان + قه رزارین)، تاكیک به ناوى كۆوه
 قسه ده كات، به لām بۆ هه ریه كیک له و كۆیه مردنیک (نه ك دووان) هه یه، كه
 ده بیت بمرن (وه ك قه رزیکه ده بیت بدریته وه). به لām قه رزه كه چیه، ئه وه
 نه خراوه ته پوو ته نیا دانه وهى قه رزه كه هه یه (ده شى خۆمان ئه وهى لى
 بخوینینه وه، كه ژيانمان قه رز كردوه - به مردن دهیده ینه وه، وه ك بلئى
 به های ژيان = بیت به مردن). هاوكات كات و شوینی دانه وهى ئه و قه رزه و
 به كى ئه دریته وه دیار نییه (واته كاتیکى نادیارى كراو هه یه بۆ دانه وهى
 قه رزه كه، ده شى ئیستا یان ئایینه بیت). به لām گه ر لیکدانه وهى دهره وهى
 زمان بکه ين و ده رپراوه كه په یوه ست بکه ين به كولتوورو ئایینی كورد ئه و ئه و
 لیلیه دهره ویته وه. چونكه له قورئاندا ئاماژه ی به مجۆره تیا به ^(۸۴). هه روه ك
 ده شى ئه وه ش بلئین كه ئه و قه رزه میتافۆرئیکه.

له لایه كى دییه وه بۆ ده بى قه رز بکه ين؟ ئایا مرؤف بۆ ئه وهى بیته
 ژيانه وه ده بیت قه رز بكات؟ ئایا قه رز له چ كاتیکدا ده كړیت؟ له كاتى
 پئویستیدا قه رز ده كړیت، ئایا مرؤف پئویستی به و قه رزه یه یان ژيان
 پئویستیه تى بۆ ئه وهى به رده وام بیت ده بى به رده وام خۆى قه رزار بكات؟
 ئه وه ژيانه له سه ر بوونى ئیمه قه رز ده كات و ناچارى شمان ده كات قه رزه كه
 بده ینه وه. ئایا من داواى قه رزم كردوه، یان وه ك بوونگه را بى باوه ره كان

دهلین فریدراوینه ته بوونه وه. لیتره دا ئه وهش ده بی بلیین ئه وهی قه رزه که ی لیکراوه و ده شی دریتته وه به پیی باوه پی مرۆفه کان ده گۆریت. واته ئه ویکی موسلمان ده زانی قه رزه که ی ده داته وه کی، که سیک ی بی باوه پش ده زانی، به لام ئه وهی قه رزه که ی ده ده نه وه و لییان کردوه جیاوازن، ههروه که ده شی هه ندی قه رزه که ی بداته وه به نیشتمان وه که خۆفیدا کراویک. به لام ئه م قه رزه ناچارانه ده بی بدریتته وه، ئه وهی ده گوتری قه رزار قه رزاری نه کوشتوه، بیگومان قه رزار ده کوژی یان به جوژی خۆشی بی و ترشی بی هه ر ده بی قه رزه که ی بداته وه.

که سی قه رزار به رده وام نیگه رانه بو دانه وهی قه رزه که ی، که سی بوونگه راش له م دۆخه دا ده ژی له بوونیدا پوهه و مه رگ. چونکه کۆتا ئه گه ری بوونییه تی، که ناچارانه نیگه رانی ده کات. به لام له واقعدا ده بی که سه که خاوه ن متمانه بیته ئه وکات قه رزی ده دریتتی، به لام لیتره دا هه موو مرۆفه کان قه رزیان دراوه تی، واته متمانه به هه موو مرۆفه کان کراوه، ده شی مرۆفه له بنه ره ته وه راستگۆبوی، بۆیه قه رزی دراوه تی، به لام له واقعدا گۆرابی، یان ده شی مه به ست ئه وه بی، ئه م مرۆفه کلیلی قاسه که ی له گیرفانی خاوه ن قه رزدایه ناتوانی لیتی هه لبی و بلیت پاره م نییه بیده مه وه و پاساوی درۆ بهینیتته وه.

هاوکات به گرنگی ده زانم، که چه ند شیکردنه وه یه کی تری فه لسه فیش بو ئه م ده رپراوه بکه م، به دیدی هایدیگه ر مردن یه کیکه له و پووداوانه ی ته واو خودی ده بیته وه، هه ر تاکیک مردنی خۆی ده ژی^(۸۹) ئه م ئه زمونه نا کریت گشتی بکریت، به لام مرۆفی ناره سه ن، مردنی خۆی ناژی، واته له ریگه ی ئه وانیتره وه ده زانیت، که مردنیک هه یه، ئه زمونه که ی ئه زمونیکی خودی نابیت، له م ده رپراوه شدا ئه وه ده بین که به کۆ ده رپراوه، وه هه مووان ریکه وتون له سه ری که مردن به مجۆره یه، نه که ئه وهی مردن به شیک بیته

له خودی تاك خۆی، واته من كه دیمه بوون مردنیش له گه‌ل خۆم دینمه بوون، نهك مردن شتیك بیټ له دهره وهی من، چونكه له م دهر بر او هدا هه‌ست به‌مه ده‌كریت. هاوكات مردن كۆتایه‌ینه‌ره واته چونكه دوا هه‌لبژاردنی ناچارانه‌ی منه، دوا نه‌گه‌ری منه، كۆتایه‌ینه‌ری سه‌رجه‌م نه‌گه‌ره‌كانی تره، ئه‌م نه‌گه‌ره ناكریت جیبه‌جینه‌كریت، چونكه ده‌كریت مرۆف قه‌رززار بیټ و نه‌یداته‌وه و خۆی له‌خاوه‌ن قه‌رز بدزیته‌وه، به‌لام ناكریت خۆ له‌مردن به‌شاریته‌وه، ناتوانین مردن هه‌لخه‌له‌تینین، چونكه مردن ژيانی هه‌لخه‌له‌تاندوهه باشتربلیم من كه ده‌ژیم ناچارم به‌مردن، چونكه هه‌ر ئه‌وه‌ی كه ده‌ژیم مردنم له‌گه‌ل خۆم هه‌ناوه‌ته ژيانمه‌وه، واته مردن دابراو نییه له من به‌لكو هه‌ر خودی من خۆیه‌تی.

هه‌روهك چیرۆكێکی (عه‌تا محمهد) هه‌یه به‌ناوی "تامی مه‌رگ" كه كیمیاگه‌ریك ده‌یه‌ویټ مردن هه‌لخه‌له‌تینیت، میوانداری مردن ده‌كات، ده‌بینی مردن له‌شیوه‌ی خۆیدا، دوو جام ناوی تری ده‌هینن، جامه‌كه‌ی مه‌رگ ژه‌هری تیکردوه، به‌لام كه مه‌رگ ژه‌هره‌كه‌ی خواردوهه كیمیاگه‌ره‌كه هه‌ستیکرد تامی ژه‌هره‌كه له‌گه‌روی خۆیدا، جامه‌كه‌ی له‌ده‌سندكه‌ویټ و له‌مردن ده‌پوانی مردنیش پێی ده‌لێت كه ژه‌هره‌كه‌ت كرده ناو شه‌ربه‌ته‌كه‌وه ده‌بوايه بتزانیايه مردن وا له‌ناو خۆتدايه. ^(٨٦) ئه‌م چیرۆكه ئه‌وه ده‌هینیت لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی تاییه‌تی له‌سه‌ر بكریت، ئایا ده‌كریت باس له‌مه‌رگی مه‌رگ بکه‌ین؟ ئیمه بیده‌سه‌لاتین به‌رانبه‌ر به‌مه‌رگ ئه‌م بیده‌سه‌لاتیه‌ش بۆ زۆر كه‌س نازار ده‌ره. له‌و چیرۆكه‌دا كیمیاگه‌ر و مه‌رگ ئاوینهن بۆ یه‌كتری مرۆف كه‌ی گه‌یشه ئه‌وه‌ی مه‌رگ له‌ناو خۆیدا ببینیته‌وه بیته ئه‌و ئاوینیه‌ی كه مه‌رگ خۆی تیا ده‌رده‌خات و وینه‌ی مه‌رگ ده‌بینین ئه‌وكات مردن ئه‌و وینه‌ ناشرینه‌ی نابیت چونكه ناشرینی مه‌رگ ناشرینی خودی خۆمانه، ترس له‌مه‌رگ ترسه له‌خود... ئه‌وانه‌ی خۆیان نه‌دۆزیوه‌ته‌وه و خۆیان نه‌ناسیوه

به ته واوه تی، بیگومان ترسو ئازار، ناشیرینی مه‌رگ لایان میوانیکی
 هه‌میشه‌یی بیزارکه‌ره، به‌لام ناسینی خۆمان هه‌موو ئه‌وانه ناهیلایت چونکه
 ئه‌وکات ده‌زانی مه‌رگ چیه. واته ناسینی خود ناسینی مه‌رگیشه. ئه‌و وینه
 قیزه‌ون و بیزاروه‌ی هه‌مانه بۆ مه‌رگ په‌شه‌با ده‌بیات. ئه‌و چیرۆکه
 گرنگیه‌که‌ی له‌وه‌دایه که مرۆڤ جه‌نگیکی بیهوده‌ده‌کات له‌گه‌ڵ مه‌رگ که
 هه‌میشه ده‌دۆرپیت چونکه ئه‌و جه‌نگه‌ی ده‌یکات جگه‌له‌وه‌ی وه‌ک ئه‌وه وایه
 جه‌نگ له‌گه‌ڵ خۆی بکات هاوکات له‌خۆناسیه‌وه نه‌هاتوه.

به‌واتایه‌کی تر مرۆڤ هه‌میشه له‌خۆی هه‌لدی چون خۆی نه‌ناسیه‌وه
 خۆنه‌ناسین په‌کسانه به‌دۆراندن، ئه‌و کیمیاگه‌ره که له‌مه‌رگ هه‌لدی به‌جۆرێک
 له‌خۆی هه‌لدی، چونکه گه‌ر خۆی ناسیبا ده‌یزانی مه‌رگ و خۆی دوانه‌یه‌کی
 لیکدانه‌براون، مادام من هه‌م که‌واته من ده‌مرم چونکه مه‌رگ نزیکترینه
 لیمه‌وه وه‌ک چۆن ئیمه تانیستا نه‌ینیه‌کانی بوونمان که شهنه‌کردوه
 ئه‌وهاش نه‌مانتوانیوه نه‌ینیه‌کانی مه‌رگ په‌ی بیهرین. دنیا‌ی که‌توار(واقع)
 و ژبانی باوو کویری کردوین، فی‌ربوون که ژبان دژی مردنه، به‌لام ئه‌م
 دژیه‌کیه ده‌ستکردی خۆمانه. چونکه ژبان گه‌ر مردن ناته‌واو ده‌بیات
 هاوکیشه‌یه‌کی ناته‌واوده‌بیات. ئه‌و کیمیاگه‌ره که مردن به‌به‌شیک له‌خۆی
 نابینیت ئیدی وه‌ک هه‌موو مرۆڤه‌کانی دی له‌مردن هه‌لدی و مردن به‌خرابه
 ده‌زانیت، به‌لام کاتی مردن بووه به‌شیک له‌بوونی خۆمان، ئه‌وکات ئه‌و ترسه
 نامین، مرۆڤ که دیته ژبانه‌وه مردن له‌گه‌ڵ خۆی دینیت، واته دۆستایه‌تی
 من و مردن له‌سه‌ره‌تایی سه‌ره‌تاوه ده‌ستی پیکردوه هه‌چ شتی هینده‌ی
 مردن لیم نزیک نییه. چه‌ند ژبان لیم نزیکه هینده‌ش مردن، بۆیه
 کیمیاگه‌ره‌که که سه‌یری مردنی ده‌کرد وایده‌زانی سه‌یری خۆی ده‌کات،
 سنووریک له‌نیوان کیمیاگه‌رو مردن نه‌ماوه، وه‌ک له‌کوردیه‌واری ده‌گوتریت
 په‌نگی په‌ک نه‌گرن خوی په‌کده‌گرن، کیمیاگه‌رو مردن په‌نگی په‌کیان گرتوه

لەو چیرۆکەدا ناتوانزیت جیا بکریڤنەوه، چونکە پەيامی مەرگ ئەوه بووه بۆ کیمیاگەرەکه پیتی بلیت مەرگ لەناوخۆتدايه دەبوايه ئەوهت بزانیبا، کاتیک مەرگ لەناو خۆماندا بیت ئیدی ناتوانین دەری بکهین، وهك چۆن پۆج لەناو جەستەماندايه یان خویڤن بەنیو دەمارەکانماندا دەپروات ئەواش مردن لەهەناسەو دەمارو خویڤنماندايه، هەربۆیه ئەزموونی خویڤندنەوه م ئەوهی پینگوتوم بەدەگمەن مەرۆڤ گەلیکم ناسیوه لە رێگەى خویڤندنەوه، که خۆیان ناسیبی و لە مردن ترسابیتن، لەسوکراتهوه بیگره بۆ کریشیاناو هایدیگەر... هەتاوهکو عارفان ... چونکە ئەوهی خۆناس بیت توانیویهتی مردن و خۆی وهك ئاویڤنەیهك بۆ یهکدی ببینیت، که ئاویڤنەى یهکدین، ناکرێ ناکرێ جیاکریڤنەوه.

لەو چیرۆکەدا کیمیاگەر چەند بەژیان خۆی دادەپۆشیت چەند خۆی ون دەکات بەلام ناتوانیت لەمردن هەلی، چون مەرۆڤ ناتوانیت لەخۆی هەلیت، وهك چۆن مەرۆڤ شیوهی زۆره ئەواش مردن شیوهی زۆره، گەر لەخۆمان بڕوانین پۆژانه بەپیتی شوپنەکان که سایه تیمان دەگۆرین، لەگەڵ هەر شوپینو پینگەو پەيوه ندىه کماندا رەفتارو گوفتارمان دەگۆریت، هیندهی فۆرم گۆرینهکانی مەرۆڤ مردنیش شیوهی هەیه، هەرچاره وه له بەرگیڤدا دیت، کهس نازانیت جارێ لەبەرگی ئۆتۆمبیلێکدا جارێ لەبەرگی بەردیڤدا، جارێ لەبەرگی میوانیکی کتوپر یان میوانیکی خۆشهویست، یان گەمەیهکدا بەرگەکانی مردن زۆرن، لەبەرئەوه چەند بتویڤنەوه لەنیو ژياندا هیندهش لەنیو مەرگدا دەتویڤنەوه، ناتوانین ژيان بکهینه دەمامکێک بۆ ئەوهی لەمردن خۆمان بشارینهوه، چون مردن دیتە هەناوی ژيانمانهوه، وهك چۆن مردن لەنیو خودی خۆماندايه ئەواش ژيان لەنیوماندايه، ئایا پەيوه ندىهك لەنیوان ژيان و مردندا هەیه بەوهی که مردن پوخسەت لە ژيان بخوازیت بۆ ئەنجامدانی کارهکانی، یان بێ مۆلەت کردەکانی خۆی دەکات، نقومبوون

له نيو ژياندا دادى فريادببون له مهرگ مسوگه ر ناکات، چونکه نه وهى هه يه و دياره نه وه ژيانه بېرته وام دپړاوه به رانبه ر به مهرگ، مهرگ براوه بووه، نيمه ي مروفيش که له نيوان ژيان و مردنداين ناتوانين بيلايه ن بين، به لام هه ميشه دپړاويشين، چونکه وهك چوڼ ژيان زالّه به سه رمانداو ناتوانين پيگر بين له وهى نه ييه نه نه م ژيانه وه ناواش ناتوانين ژيان بېرته وامکه يين و مردن بووه ستينين، له بهرته وه دپړاو مروف خو يه تي، به لام چاره كړدى نه م دپړاندنه به وه ده بيت خو بناسين، هه ركات خو مان ناسى گرفتى دپړاندن به ژيان و مردن چاره ده بيت، تا نه ژين خوش ده ژين و په سه نانه ده ژين، كه مرديشين هه ر په سه نانه ده مرين، بيزو قيزمان له ژيان و مردن نايه ته وه چونکه بيژه اتنه وه له هه ركاميان بيژه اتنه وه يه له خو مان.

گه ر بگه پيښه وه بېرته دپړاوه كه، له م ده رپړاوه دا پوانينه كه بېرته مردن سه يركړدى مردنه وهك بابته تيك (كالا يه ك). به لام گه ر ليكدا نه وه يه كي تر بگه بين نه وا ده لپين له م ده رپړاوه دا هه ستركون به به رپرسياريه ته هه يه، په وشته هه يه، كاتيك من قه رزاريم و نكولى له و قه رزه نه كه م و ناماده يم نه و قه رزه بگيرمه وه هه ستركونه به به رپرسياريه ته و په وشته من ده رده خات كه ناماده م نه و قه رزه بگيرمه وه. به لام ده شى بلپين دواچار قه رزاري مردنين ناتوانين ليى هه لپين بويه به مجوره خو به ده سته وه ده ده يين، ده نا له ميژه مروف هه وليداوه له مردن هه لپيت و به دواى نه مريدا ويل بووه، به لام هه وله كه ي بى ناكام بووه هه ريو يه به كاريگه رى نايين و نه و نه زمونه له ميژينه يه ناچارى واده كات به مجوره ناماده بين قه رزه كه بده يينه وه. له لايه كي تره وه ده شى نه م ده رپړاوه به پيى ده ورويه رى جياواز ليكدا نه وه ي بېرته من دوو ده ورويه ر ده هينمه وه، يه كيان كه به پيى نه و ده ورويه ره مانا كه ي سوو دبه خشو دلدا نه وه يه بېرته كه سى مردو واته پاش مردنى كه سه كه، نه و ده رپړاوه ده رده بريت بېرته وهى نه و خه مه گرانه ي كه سو كاري مردو وه كه بېرته وينتته وه،

يان ھاوبەشىکردنى خەمى كەسوكارى مردوۋەكە يە . بەلام ھەر ئەم دەربىراۋە دەشى ۋەك نامۆزگارى يان ۋەك سوككردنى بارى دەروونى يان بەپىچەوانە ۋە بە كەسپك بگوترىت .

كاتىك سەردانى نەخۆش دەكرىت، ئەو نەخۆشە لە حالىكى زۆر خراپدايە و لە مردن نزيكبوۋتە ۋە (سەرەمەرگ)، سەردانكەر بۆ ئاسانكردنى بارى كەسى نەخۆش (بارى دەروونى) ئەو دەلىت، بەلام پەچاۋى ھارىكارى ناكات، واتە ئەو كەسە بنەماي ھارىكارى پيشكەشكەشكەكات كە چۆنئىيەتى گوتن يەككىكە لەبنەماكان^(۸۷) چونكە ئەم كەسە ھىشتا دەژى بەلام ئەم سەردانكەرە بەم دەربىراۋە بى ئومىدى دەكات، مامۆستايەكى خۆم كە ناتەندروسىت بوو پىيوتم كە وايا نەوت ئەوئەندە لەسەر دلم گرانبوو، واتە گەر قسەكەر بەمەبەستى باشە وتەكەي وتبىت ئەوا پىچەوانەكەي كەوتوۋتە ۋە لەو دۆخەدا . يەككىكى دى لەخوئىندنە ۋەكانم بۆ ئەم دەربىراۋە، كە دەشى پۆج بگاتە ۋە بەبەر ئەو خوئىندنە ۋە نەرتىيەي، كە گوتم ئەمە نارەسەنەكان بەو جۆرە بىردەكەنە ۋە، دەشى ئەوئەبىت، كە ھايدىگەرى فەيلەسوف لەكتىبى بوون و كاتدا باسى دەكات . ئەوئەي ھىشتا نەبوۋە، واتە دازاين بەكەمىە ۋە دىتە بوون، دەبىت خۆي پرىكاتە ۋە . ۋەك چۆن ھايدىگەر نمونەي ميوە دەھىنئىتە ۋە كە ھىشتا پىنەگەشىتوۋە، واتە پرنەبوۋە، نەگەشىتوۋە بەتە ۋاوكۆيى . دازاينىش ئەگەرى لەبەردەمدايە تا لەجىھاندايە، ناتە ۋاۋە دەبىت خۆي تە ۋاوكات، ھەرچەند خۆشى تە ۋاۋەكات، ھەر دەمرىت، بەلام بە ھەلبىزاردن و ئەگەرەكانى بوونى تە ۋاۋەكات، پەيوەست بەدانە ۋەي قەرزەكە، من قەرزارم ھىشتا قەرزەكەم نەداۋەتە ۋە، ھىشتا ئەگەرەكانم پرنەكردۆتە ۋە، ھىشتا تە ۋاۋى پارەكانم كۆنەكردۆتە ۋە تا قەرزەكەي پىيدەمە ۋە، بەلام دلىيام دەبى ئەو قەرزە بدەمە ۋە، لىرەدا بەبۆچوونى من ئەوئەي قەرزەكەي بەدروسىتى بداتە ۋە مرقى پەسەنە، بەلام ئەوئەي خۆي

پرنه کردۆته وه به نهگه ره كان، پاره كانی كۆنه کردۆته وه تا خۆی پرپكاته وه،
 واته قه رزه كانی پی بداته وه ناره سه نه. ههروهك هایدیگه ر ده لیت زۆرینه ی
 دازاین به ناته واویه وه واته كۆی قه رزه کی نه داته وه و كۆتایی هاتوه. واته
 كیشهی دانه وهی قه رزه که لای دازاین كیشهی، به دانه وهی قه رزه که كیشه که
 به كۆتا ده گات، پوونتر بلیم زۆرینه نه وانن، که به ته واوی پاره که یان
 كۆنه کردۆته وه، ناته واوین و به كۆتا ده گن، چونکه وهك هایدیگه ر ده لیت
 مه رج نییه كۆتایه پینان ته واو بوون بی، به لكو شیوازیکی كۆتایه اتنه، ده شی
 من كۆتایم هاتبی به لام به ناته واوی، به لام خو ده شی كۆتایم هاتبی
 به ته واوی. وهك چۆن بوون بۆ دازاین كیشهی به هه مانشیوه قه رزه دانه وه که ش
 كیشهی، تا من قه رزه که نه ده مه وه بوون بۆ من پرسیارو كیشهی به س
 که مردم (قه رزه که م دایه وه) ئیدی بوون له كیشه و پرسین ده رده چیت. به
 بوونی دازاین پرسیار له بوون ده کری، که دازاین لیزه نه بوو ئیدی کی پرسیار
 بکات؟ چونکه جگه له دازاین هیچ هه بوویه کی دی نییه له بوون بپرسیت.

- مردن به ده وله مهندی و هه ژاری نییه:

(ده وله مهند گه ر به هۆی سه روه ته که یه وه ده توانیت زۆر شت بکات به س
 له به رانه ر مردن بیده سه لاته و مردنیش بۆ هه موو که سیکه به یه کسانێ)،
 لیزه دا مردن وهك پووداویکی باش لییده پوانریت، نهك خودی مردن، به لكو
 خاسیه تیکی مردن که بۆ هه موو که سیکه، واته دادپه روه ریه کی په های
 هه یه (لیزه دا شوینی نه وه نییه، ده نا باسی نه وه م ده کرد که زۆر خاسیه ت
 هه یه مردن و خوا به یه کدی ده چوینی، یان زۆر خاسیه تی هاوبه شیان
 له نیتواندایه. که نه مه خاسیه تیکه، په هاییه که ی و بی پرسیار کردنه که ی...
 خاسیه تی هاوبه شیانه. وایبۆ ده چین سه رچاوه ی نه م په نده بگه رپته وه بۆ
 قورئان (بگه رپته بۆ به شی یه که م مردن له ناییندا). له م ده رپراوه دا که
 به تاییه ت په نگه که سانی هه ژار نه مه بلین، به هۆی زولمی ده وله مهندان

لهه ژاران به مه خوښحالن كه مردن به يه كچاو سه يري هه موويان ده كات، واته ده وله مند بيده سه لاته له ناست مردن، ناتوانيت مردن بيه زينيت، ده شى له دوځيكدان نه مه بگوتريت كه كه سيكي ده وله مند ده مريت خه لك به لايه وه سه يره كه مردوه به كيك نه مه ده لپت كه سه يرنه بيت لات (واته وهك وه لاميك).

- ده مريت بو كيي كو ده كه يته وه؟

له م ده ربړاوه دا كه چه شنى گفتوگوى هيه، يان ده شى وهك گالته كردنيك به كه سيكي نريك بگوتريت، هاوكات ده شى وهك تانه دان بيت، جگه له وهى مه به سته بنه په تيه كه ي په ننگه ناگادار كړنه وه يه كه بيت، بو كه سى به رانبر، كه زور زياده په وهى ده كات له ژياندا به جوړيك بو مالى دنيا مالى نه و دنياى له ياد كړدوه، يان مردنى له ياد كړدوه، واته كه مردن هه بو ئيدى پيوست ناكات هيند خو مان ماندو بكه ين، يان به پړگى نادرست سه روه ت پيكه وه بنين. هاوكات به (ده مريت) ده ستي پي كړدوه كه وشه كار يگه ره كه ي خراوته سه ره تاوه، واته وشه مه به ست (وهك له رسته ي باس مه ننديدا نه مه هيمايه بو مينانه پيشه وهى هر وشه يه كه زه فكر دنه وه و توځ كړدنه وه يه تى) هاوكات ده شى نه م ده ربړاوه به مجوره بيت (بو كيي كو ده كه يته وه ده مريت؟) واته پرسيار كړدنه كه يان كه سه كه مه به سته زياتر له مشيوه پيز كړدنه دا. واته تو نه و كه سه ي كه هر سه روه ت كړده كه يته وه ناگات له خوت بيت ده مريت، بيريكه وه يارمه تى هه ژاران بده چونكه دواچار هر ده مريت، سه روه ت و سامان فريات ناكه وپت بو نه و دنيا. نه م ده ربړاوه واتاى په لاماردان يان ژيانويستى تيايه، به لام به شيوه يه كي نار هوا، واته په درواوه ته وه كه به مجوره به ژيانه وه وابه سته بيت، بويه مردن وهك زه ننگى ناگادار كړدنه وه به كار هينراوه، چونكه مردن هه موو شتيكمان ليده سينيت، وه هپ شتيك فريامان ناكه وپت له مردندا. بويه واتاى سيمانتيكى - پرسياريكه

ئاراستەى كەسىك دەكرىت، كە كۆكەرەوہیە (بەلام چى كۆدەكاتەوہ نازانين،
ھاوكات پرسىيار ھەيە لەوہى كۆكردنەوہ كەت بۆ كىتە، جگە لەوہى ھەوالى
تيايە (دەمرىت) بەلام واتاى پراگماتىكى پىماندەلەيت كە چى كۆدەكاتەوہ،
ھەرەك پىمان دەلەيت (ئەمرىت) ھەوالپىدان نىيە بەلكو تانەدانە يان
ئاگادار كۆدەوہ يەكە.

- گەر بمرانبايە ھەر چى سەرەتم ھەيە ھەموویم دەخوارد (مردن
ھەلخەلە تىنەرە - تىكەرى بەرنامەيە - بەرنامەى ژيان تىكەدەت...)
مرۆف نەزانە بەرانبەر مردن، واتە راستە كاتىك ھەيە دەبى مرۆف تيايدا
بمرىت، بەلام ئەم كاتە ديارىنە كراوہ (مەگەر خۆ كوشتن...)، كاتىك مرۆف ئەم
نەزانىيەى ھەيە بەرانبەر بە پووداويك كە ھۆكارە بۆ تىكدان و لەناوبردى
ھەموو خەون و ويست و ئاواتەكان، واتە مرۆف بەھۆى ئەم نەزانىيەوہ ھەمىشە
گرىمانەى ئەوہ دادەنەيت (گەر بزم - گەر نەمرم - تەمەن باقى بىت -
تابمىنم...) ئەو كارەدەكات، واتە گەر مردن بوار بدات ئەو كارەدەكەم، واتە
ئايىندەى مرۆف ناديارە، بۆيە مرۆف لەبەردەم ئايىندەدا ھەمىشە بەگرىمانە
خۆى تىدە پەرىنەيت چونكە مردن پرس بەمرۆف ناكات بۆ مردنەكەى، واتە ھەر
چرکە ساتىك بىەويت دىت، ئىدى پەچاوى ئەوہ ناكات تا چەند تۆ ئىستا
گونجاوہ بۆ مردنەكەت، مردن لەدەرەوہى ئەمەيە. بەواتايەكى تر مردن ژيان
بەھەموو خواست و ويست و ھىواو بەرنامەكانەوہ دەبات، چاوەپى ئەوہ
ناكات تۆ چىت ماوہ بىكەيت لەم ژيانەدا، بۆيە (مردنى ناوہخت - جوانە
مەرگ...) ھەيە. لىرەدا دەسەلاتى مردن دەرخواوہ بەرانبەر بىدەسەلاتى
مرۆف، چونكە ئەو دەسەلاتى پەھاي ھەيە، بى پرس، بى ھۆ دىت خۆى
دەسەپىنەيت. (تا ماوم فلان بىينم ئەوكات بشمرم ئىسراحت دەكەم - ئەترسم
نەگەم فلان بىينمەوہ) نەگەم واتە (بمرم). ترس لەوہى بمرىن و
خۆشەويستەكەمان (كۆر - كچ...) نەبىينەوہ. دايك زۆر ئەمە دەلەيت لەكاتىكدا

بیری مندالە یان دۆسته غەریبه‌کە ی دەکات، لە میژە چاوه‌پوانی دیتنییەتی ترسی هەیه مەرگ نە هیلتیت ببینیت (بۆ دوا بێجان). گەر ئێوه پووبادات ببینیت ئه‌وکات مردنە‌کە ی ناخۆشنا بێت (دە‌حه‌سپتە‌وه له‌گۆرە‌که‌شدا)، واتە بێخەم دە‌مریت، بە‌خە‌مه‌وه نامریت (بە‌راوردیکە بە‌سه‌فه‌رکردن بە‌خە‌م و قە‌هره‌وه)، لە‌زۆرینە ی کاتدا ئه‌م مەر‌جدانانە بۆ مردنی خود، بە‌گرممانە و خۆزگە یه‌ چون ئه‌و هۆشیاریه‌ هەیه که بێ‌ده‌سه‌لاتی هەیه بە‌رانبەر بە‌قه‌ده‌رو مردن، واتە لێ‌ره‌دا مەر‌ج هەیه له‌نیوان تکاو نزاو هی‌واو ویستدا نە‌ک وه‌ک فرماندان، چون دە‌زانریت که مردن فه‌رمانی بە‌سه‌ردا ناکریت.

- نوێژ بۆ مردوو:

نوێژکردن جێ‌به‌جێ‌کردنی ئه‌رکی‌که له‌سه‌ر ئیمانداران، چونکه یه‌کی‌که له‌پوکنه‌کانی ئیمان. کردنی نوێژ بۆ مردوو پێ‌ویسته‌که که ئایین دا‌وا بیکردوه.

- خۆزگه‌ بمر‌دمايه‌و به‌وجۆره‌ نه‌مبینایه‌- ئا‌وا‌ز(ئە‌وه‌که‌سه‌ی ببنیم له‌و دۆخ‌دا، زۆر ناخۆشبوو قه‌ت چاوه‌پیم نه‌ده‌کرد ئە‌وه‌که‌س وایلی‌بیت- ئە‌وه‌ کورپه‌ چوارشانه‌یه‌ ئە‌وه‌نده‌ی تو‌زیکه‌ی ما‌بووه‌وه- یان که‌سێ‌ک که خراپه‌یه‌کی لێ‌ده‌بینیت و پێ‌شتر ئە‌وه‌ت په‌چا‌وه‌ نه‌ده‌کرد له‌وه‌که‌سه‌)

- مردن وه‌ک زانیاری و وه‌ک به‌ها: دوایی خۆی کتێبه‌کە ی بلأو

بوویه‌وه (پاش مردنی):

زۆرکات وشه‌ی مردن دێته‌ به‌ر ده‌ممان له‌کاتی خوێندنه‌وه‌دا که هیچ هه‌سته‌تیکه‌ تیا نییه‌، واته‌ وه‌ک پێ‌دانی زانیاری، یان وه‌ک تاقیکردنه‌وه (له‌پرسیاری تاقیکردنه‌وه‌دا فلان سالی چه‌ند مردوو)، واته‌ کاتێ‌ک که‌سه‌تیکه‌ی نووسه‌ر یان زانایه‌ک، شاعیرێ‌ک... مردوو به‌سی ژیان و مردنه‌کە ی ده‌کریت، له‌م نووسینه‌دا به‌ده‌گه‌من ده‌نا ته‌نیا وه‌ک پێ‌دانی زانیاری پێ‌ویسته‌ک بۆ ئە‌وه‌ی خوێنه‌ر بزانی‌ت ئه‌م که‌سه‌ ماوه‌ یان نا، واته‌ ناسینی که‌سه‌که‌

پېويست دهكات، باسي ئه مه بكرت، به لام مردنى سوكرات، له نووسيندا زوركات جياوازتر له پيدانى زانيارى ديت، وهك ده وترت (مردنه كشي فلهسه فى بوو) واته مردنه كشي له پيناو حقيقه تدا بوو، ئه م جوړه وتنه له سر مردنى هوكاريكه بو ئه وهى هه ستي خوينه ر بجوولت (به جياوازي لاي خوينه ره كان). يان كاتيك ده وترت پاش خوئى ئه و به ره مهى بلاوكرايه وه، ده شى چه ندين ليكدانه وه هه لگري، به وهى كه تا خوئى ژيا به ره مه كهى نه بينى به چاپكراوى، په نجى خوئى نه بينى، يان ده شى هئما بيت بو ده سه لاتيكى ديكتاتور كه ئه و نووسه ره نه يتوانيوه به هوى دپه ندهى ده سه لاتو نه بوونى نازاديه وه به ره مه كهى چاپكات، چونكه ده سه لاتيكى ريگر هه بووه. هه روهك ديارده يه كه هه يه لاي زورتيك له ميلله تان به تاييه ت لاي ئيمه ش كه ده وترت تا نه مریت قه درت نازانرت، به وهى، كه په يكه رت بو دروستناكرت، واته كه سيكى داهينه ر له بواريكدا كه ئه مه ده لئت جياوازه له كه سيكى ناسايى، مه به ستيش له وتنى ئه مه زياتر مردوويه رستيه.

مروڤه هه ميشه هه وليداوه مردنه كشي مانادارو به به ها بيت، واته له پيناو شتانيكدا بمرت كه سه نكي هه بيت، "به هه وانته مردن" له گه ل مردن له پيناو حقيقه تدا، له پيناو ميلله تدا (نه وانيتردا)، له پيناو به خته وه ريدا، له پيناو نازاديدا... زور جياوازن له و مردنانه ي كه مردن له پيناو هيجدا، واته هه ميشه ئه و جوړه ي مردن كه له پيناو به هه يه كدايه نه مري به مانا په مزيه كهى ده هيلتته وه بو كه سى مردو. به لام مردنيك كه به هاى نه بيت ده شى ته نيا له چوارچيوه يه كى به رته سكددا ياد بكرتته وه، ده نا نابيته ياديكى جبهانى. گه ر بكرت به راوردنى مردن و كوشتنى ئه م مروڤانه بكرت باشر ئه م دوخه مان بو يه كالا ده بيتته وه (سوكرات - غاندى - هيتلر - سه دام) ئه مانه ش له گه ل مردنى مروڤه ناساييه كان. ئه و مروڤانه ي كه مردنيان زياتر به هاى هه يه، ئه وانن كه له پيناو به هه يه كدا ده مرن، واته ده به خشن، به خشين و دانى مردن

لە پێناو بە ھادایە، بە واتایەکی تر بە خشیینی مردنە بە ژیان، دە شیت ژیان تاکە کە سێک بیت دە شیت ژیان کۆی مرۆڤ بیت، ئەو کە سە ی دە بە خشییت لە زۆرینە ی کاتە کاندای ھۆشیارانە ئەم بە خشیینە ئە نجام دە دات، چونکە ئە مانج ھە یە .

- عومری نووحت بێ ھەر دە بێ بمریت (تە مە نی نووحت بێ دە بێ بمریت):

نووح یە کێکە لە پە یامبەرە کان، ئەم پە یامبەرە بە پێی سەرچاوە ئایینیە کان یە کێک بوو لە و مرۆڤانە ی (پە یامبەرانە ی کە تە مە نی درێژ بوو)، ھە موو پە یامبەرێک چە ندین خاسیە تی ھە یە (یان پە یامبەرە کان پەرچوویان (موعجیزە) ھە بوو تە مە ن درێژی نووحیش یە کێک بوو لە پەرچووە کان)، یە کێک لە و خاسیە تانە ی کە ئەم پە یامبەرە (نووح) پێی دە ناسریتتە وە تە مە ن درێژ یە کە یە تی، کە ئە مە بوو تە ھێما یە ک بۆ ئامۆژگاری کردنی مرۆڤ، لە بەر ئە وە ی لە بیر کردنە وە ی ئە فسانە یدا مرۆڤ بە دوا ی نە مریدا دە گە را، واتە ھە ولیدە دا کە نە فی مردن بکات، بە لام کۆششە کە یان بێ ئاکام بوو، وە ک بە لگە یە ک تە مە نی نووح دە ھینریتتە وە کە ئە و ۹۰۰ سال ژیاو بە لام دوا جار ھەر مردووە، چونکە مرۆڤ دە بیت بمریت، مردن پووداویکە مرۆڤ ناتوانیت لێی ھە لیت، چونکە ئە وە مرۆڤ نییە کە کۆنترۆلی مردن دە کات، بە لکو ئە وە مردنە کۆنترۆلی مرۆڤ دە کات، ئەم دە رپر اوە ش (پە ندە ش) ھێما یە بۆ ئە وە ی لە ئایینە وە سەرچاوە ی گرتووە، ھێماشە بۆ ئە وە ی کە پاش ئە فسانە ھا تۆ تە ناو بیر کردنە وە ی مرۆڤ (بۆ چوونیش ھە یە ئە مە ش بە ئە فسانە دادە نیت). جگە لە وە ی پێمان دە لیت مرۆڤ لە تە مە نیکدا دە بیت بمریت، واتە پە یو ھە ندی کات و مردن پەرچاو کر اوە لە م دە رپر اوە دا، دوا جار تە مە ن درێژی نووحیش وە ک حە قیقە ت و ئە فسانە یە ک لێی راماون، بە وە ی کە ئە و تە مە نە درێژە ھیچ مرۆڤێک ناتوانیت ئە وە ندە بژی، ئە مە شکاندنی پێوانە یە، ھاوکات

حقیقه ته له وهی مردن په هایه، زورکات مه لای نایینی یان که سانی به ته من و دیندار نه مه ده لئین وهک ناموزگاری یان وهک یادخستنه وهیه ک بقو نه وه که سانهی که بیر له مردن ناکه نه وه، وهک نه وهی بلئیت نامرن، نه وهنده باوه شیان کردووه به ژياندا ده لئینی نامرن، به لام گهر وهک نوو حیش ۹۰۰ سال بژیت هر ده بیټ بمریت.

- (گورستان = مالی مردووان):

مردووه کانیش شوینیان هیه، که بریتیه له گورستان، که ده شی گورستان وهک ناگادار کړنه وهی مړوؤ بیټ له وهی که ده مریت، دواچار هه مومان ده بیټ بیینه نه م شوینه (چونکه دوا مه نزله).

- نه جهل: ماوه، کات - ناکام^(۸۸)

نه جهل ده کړیت به پټی ده وروبه ره کان واتای جیاوازی هه بیټ، واته ده شیټ پاش مردن به که سیک بگوتړیت و ده شتوانریت پیش مردن بگوتړیت، پاش مردن ده ووتریت (نه جهلی هاتبو هه رده بوو بمریت)، پیش مردن (رؤله بقو ده رویت نه جهلت هاتووه)، هاوکات ده بی بلیم نه جهل وهک له واتای فهره نگیدا هاتووه کاتی مردن ده گړیته وه (نه جهلت هاتووه = کاتی مردنت هاتووه) یان چاره نوس و ناکامی هه موو که سیک ده گړیته وه، واته چاره نوس و ناکامی هه مومان هه مردنه. هه روه ها نه جهل به کار ده هیتریت وهک هه په شه (مه گهر نه جهلت هاتووه). جگه له وهی له ده وروبه ری تایبه تیدا وهک خستنه دؤخی تایبه تی که سی به رانبه ر به کار دیت، وهک بیه ویت که سی به رانبه ر تووړه بکات، یان که سانی نیو نه و بازنه یه بخاته پیکه نین به یه کیک له که سانی ناو بازنه که ده لئیت یان ناراسته و خو به مه به ست ده یه ویت به که سیکیان بلئ (به خوا نه جهلی هاتووه... تو ده لئینی چی). واتای نه جهل، ده شی بلئین وهک ناسانکردنی مردنیش وایه (به وهی هه ر ده بوو بمریت) که به که سوکاری مردووه که ده ووتریت. له په ندی پیشینانیشدا ده گوتړیت (تا

ئەجەلەت نەيەت نامریت^(۸۹) ھاوکات ئەمە زیاتر دەگەریتەوہ بۆ ئایینی
ئیسلام کہ کاتی مردنی ھەموو مۆفیتک دیاریکراوہ .

- پارەکە ی لای من مراندوہ^(۹۰)

پەيوەندی خەوتن و مردن زۆرە، زۆرکات مردن وەك خەوتنیکى
ھەتاھەتایی، یان خەوتنیک ھەلنەسیتەوہ، یان جۆرئیکى مردن کہ دوورە لە
ئازار ئەویش لە کاتی خەوتندا بمریت. ھاوکات ئەو کەسانە ی مردن بە خراپ
نابینن، یان ئەوہ ی پئی وایە مردن ئارامی و ئیسراحتی دەداتى، مردن و
خەون دەچوینى بە یەك. ئەم پەيوەندیەمان بۆ ئەوہ باسکرد تا ئەو جیاوازیە
دەرخەین کہ لەنیوان (پارەکە ی لای من خەواندوہ) لەگەل ئەوہ ی سەرەوہدا،
چونکہ بەپئی دیالیکتە جیاوازەکان ھێماکان بۆ شتەکان و
پووداوہکان... دەگۆریت. پارەکە ی لای من (مراندوہ) خەواندوہ. واتای ئەوہ یە
پارەکە ی لای من داناوہ، ئەمەش لە کاتی کە دەگوتریت کہ من ئەمەوئ شتى
بکرم لەوکاتەدا شتەکە بەردەست نییە، بەلام من ئەمەوئ ئەو شتە بکەمە
مال پێشەکی دەدەم، یان پارەکە ھەمووی دەدەم بۆ ئەوہ ی لەدەستم
دەرنەچیت (واتە بریتییە لە جۆرئیک متمانە دروستکردن لەرێگە ی مراندنی ئەو
پارە یەوہ)، جگە لەوہ ی کردنە مالی شتەکە یە. یاخود دەشى لە دۆخیکی نا
جۆردا بگوتریت، کاتیک کەسى سێیەم دیتە ناوہوہ بۆ چارە ی کیشەکە
لەنیوان کەسى یەکەم و دووہمدا، پارەکە لای کەسى دووہم دەمرینریت،
چونکہ نەکەسى یەکەم نە دووہم متمانە یان بە یەکدی نییە، دیارە مراندنی
ئەو پارە یەش لە بەرانبەر شتیکدا یە، واتە بابەتیک ھە یە کە ئەم پارە مراندنی
بۆ دەکریت، مراندنی پارەش جیگیرکردن و لەکارخستنییەتی تا ئەوہ ی ئەو
بابەتە یەکلای دەبیئەوہ.

- مەرگ بۆ بەھانە دەگەرئ:

بە پېيى لۆژىك ھەموو كىردارىك پونئەدات ھۆكارىكى ھەيە، مردن ۋەك
 پووداۋىك كاتىك پونئەدات بى ھۆكار روونادات، ۋەك چۆن ھاتنە ژيانە ۋە
 ھۆكارىكى ھەيە، كىردنى ئەم باسە ھۆكارى ھەيە كە لەسەر مردن دەنوسم
 لەسەر بابەتتىكى تر نانسوم. لىرەدا بەھانە ھۆكارە، بەلام ئەۋەى گىرنگە،
 پەلەيى مەرگە لىرەدا واتە مەرگ ھىند پەلەيەتى ھۆو بەھانەيەك بېيىتتە ۋە
 پاستە ۋخۇ دىت، ھاۋكات مەرگ ۋەك كەسىك سەيىرە كىت (كەسىكى دىرندە)
 كە بەدۋاي بەھانەيەكى بچووكدا دەگەرىت بۆ ئەۋەى بتكوژىت، يان كەسىكى
 تۆلەسىن. ھاۋكات لەپشتى دەرىپراۋەكە ۋە ھەست بەدرندەيى و يان ھەست
 بەتۆلە دەكەين. ھاۋكات دەشى ۋەك ئاگادار كىردنە ۋەيەك بە كەسىك بگوتىت
 كە زۆر سەرەۋىيە، كەسى بەرانبەر ئەمەى پىدەلىت كە بەقسەى خۆم
 ناكەيت (يان خۆم ناتوانم كارىگەرىت لەسەر دانىم) بزانم مردن دەتوانىت
 بىگەرىتتە ۋە لەسەرەۋىيە، واتە دەرىپراۋەكە ۋەك ھىزى مردن
 دەردەخرىت. ھاۋكات پەنگە ھىماش بىت بۆ زۆرى مردن يان بەرىبۇنە ۋەى
 پىژەى مردن، يان ئاسانبونى مردن. جگەلەۋەى مردن ۋەك بوونە ۋەرىكى
 زىندو تەماشاكراۋە، ۋەك چۆن كەسىك بەدۋاي بەھانەيەكدا دەگەرىت
 بەرانبەر بەرانبەرەكە (دەشى مەشوق بىت بۆ عاشق، دەشى رىق بنەما
 بىت...) بوۋەستىت بۆ قسە كىردن لەگەلىدا يان بۆ لىدان ۋ ئەزىت
 پىگە ياندنى... واتە بەپېيى دەۋرۋەرى جىاواز چىيەتى ۋ چۆنىيەتى بەھانەكە
 دەگىرىت. ھاۋكات دەشى كەسىك لەشەردا بىت (پىشمەرگەكان) بەيەكدى
 ئەمە بلىن كاتىك لەدۇخى غافلېبون يان ئاگانەمان، خەيال پۆشتن بن (بۆ كوى
 پۆشتىت ئاگات لەخۆت بىت مەرگ لەبەھانەيەك دەگەرىت)، واتە پەنگە
 دوزمن بىت بەم ماۋە كورتە لەناوت بەرىت، واتە خەيال پۆشتن ۋ
 بىئاگايەكەت ھۆكار بىت بۆ ئەۋەى دوزمن بتكوژىت.

- مەرگ بەجوانى و پىرى نىيە:

جیاوازینه کردن له نیتوان مردنی گه نج و پیردا، وهك ده وتری مەرگ به دواى به هانهدا ده گه ریت نهك جیاوازی گه نج و پیر. به لام وهك راستیهك ده بی بلتین پیری نیشانهی نزیكبوونه وهیه له مردن (له گه نجی بۆ پیری له پیری بۆ مردن) واته نه وه پیره كانن كه مردن لیان نزیك یان له مردن نزیكده بنه وه، به لام نه م ده رپراوه ده یه وی نه وه ره دكاته وه، سهیره زۆر كه س مەرچ نییه به ته م نیش بن به لام ههست به نزیكبوونه وه ده كه ن له مەرگ، واته پیش مردنیان پیشبینی مەرگی خویان ده كه ن. هاوكات ههست ده كه م نه م ده مێكدا وتراوه كه رهنگه جهنگ بوویت یان ریکه وت وایر دبیت چه ند كه نجیك له ماوه یه کی كه مدا مردن، وشه ی جوانیش هیمایه بۆ كه نجیتی. نه م په نده ده یه ویته كه مێك مردنی گه نجان ئاسانكات به وه ی كه مردن جیاوازی ناكات له نیتوان هیچ كه سێكدا و مەرچ نییه مردن ته نیا بۆ به ته مه نه كان بیت، نه وه ئیمه ین كه مردن بۆ پیره كان داده نیتین له گه نجانی دوردده خه ینه وه، نه م په نده ده یه ویته له وه هه م به مانكات ده ری كه ده لیتین گه نج بوو كاتی مردنی نه هاتبوو. به لام مردنی گه نج هه میشه نه سف و قه مرى زیاتر به جیده هیلتیت وهك له به ته مه نه كان، چون مردنی نه وان چاوه رپی كراوه یان شتیکی ره هایه، به لام مردنی لاویك حاله تیکی تایبه ته، هاوكات لاوه كه تازه له سه ره تای ژیانیدایه، به لام به ته مه نه كه ژیانى خۆی كر دووه، هه روه ها نه وه ی چه کی ژیانى پییه لاوه كانن. چه ندین هۆكار هه ن كه مردنی گه نج جیاوازده كه ن له مردنی پیر، بۆ نمونه ناگوتریت* جوانه پیر. به لام جوانه مەرگ به كاردیت. واته جیاوازینه کردن له ته مه ندا بۆ مردن، نه وه ی كاتی مردنی هات ده مریت، ئیدی لاوه به ته مه نه گرنگ نییه، نه و خۆی ده سه پیتیت ئیمه ش ته نیا پازیبوونمان له سه ره، چون ئیمه بیده سه لاتین له به رانبه ریدا. وهك چون مردن به هه ژاری و ده وه مهندى نییه ئاواش به گه نجی و پیری نییه، نه م ئاكاره ی مردن كه جیاوازی ناكات له ههندى دۆخدا (هه ژاران رهنگه خۆشحالبن كه

جياوازين له دهوله مەندان، يان كەسانى خاوەن دەسەلات لە بى دەسەلات...)
بەلام دەشى جياوازينە كردن لە نىوان لاوو پيردا ئەو خوشحاليە دروستنەكات
تەنانت بۆ پيرەكانيش، واتە پيرەكانيش حەزنەكەن لاوەكان بمرن خويان
بمىنن (ئەمە رېژەبىيە).

- مەرگ كە هات ناگەرېتەوه^(۹۱):

مردن كاتى خۆى هەيه، هەركات هات ئىدى تەواو، واتە كاتىك مەرگ
دەيت، ئىدى ناتوانرېت بگەرېنرېتەوه و خوشى ناگەرېتەوه، كاتىك ئىمە
بەگومانين لەوهى مردن ئىستا يەت يان جارئ زووه، بەلام ئەمانە جياوازين
لەوهى مردن خۆى دەيهوئەت چونكە هەركات مردن ويستى بىت دەيت وه كە
هات ناگەرېتەوه، هېچ شتى نىيە رېگەى لىبگرېت. لىرەدا بۆمان دەردەكەوئەت
ئەوه مردنە دەيت، چونكە هەندى دەربراومان هەيه بەپېچەوانەوه ئىمەبەرەو
پىرى مردن دەچين، يان ئىمە بۆلاى مردن دەچين، بەلام لىرەدا ئەوه مردنە
دەيت. واتە جياوازى هەيه لەوهى كەسەك خۆى بەرەو پىرى مردن بچىت
لەوهى كە لەمردن هەلئەت يان مردن بىت بۆ لاى، بچوكترين جياوازى پەنگە لە
ترسەوه بىت كەئەوهى خۆى بەرەو پىرى مردن بچىت ترسى لەمردن كەمترە،
يان لەمردن هەلئەت، وەك لەوهى مردن دەبى بىت بۆ لاى، واتە ئەم كەسە
گەر بۆبىكرېت ئەوا دەيهوئەت پاكات لەدەست مردن، تۆقيوه لەمردن. هاوكات
ئەم دەربراوه پىمان دەلئەت مردن پاستگۆيه و هېچ هيزىك ناتوانئەت ئەو
دواخت، كەى كات هات بۆ ئەوهى بىت دەيت، واتە هېچ هۆكارو بەهانەيهك
نىيە رېگەى لىبگرېت لەو هاتنەى، پاستگۆى مردن لەمەدايه. هاوكات تا چەند
مردن جىبەجىكارى فەرمانى خوايه يان ئەوه خۆيهتى بەمجۆرەيه؟

- مەرگ خەبەر ناكات^(۹۲):

هەندى كات مەرگ وەك ميوانىك دەبينين، بەلام ئەم ميوانە پرسىار
ناكات كە دەيت، واتە كاتىك مەرگ دەيت پرس ناكات، يان هەوالئ ناداتى

له هاتنی، دیت ئیدی ناپرسی، یان مۆلەت وەرناگری، نالی ئیستا باشه بئیم یان نا، بەلگۆ ئەو دیت بئێهوهی چاوه‌روانی تو بکات که ئایا ئیستا سەرقالی یان نا، کارت ههیه یان نا. ئامادهیی یان نا. ئەمه له لایه‌ک له لایه‌کی تر پیمانده‌لێت ئیمه بی ئاگاین به‌رانبه‌ر به کاتی مردنی خۆمان، واته ئیمه نازانین که‌ی ده‌مرین. به‌لام لێره‌دا پرسپاری گرنگ ئەوه‌یه که ئایا ئیمه له‌ناو کاتداین یان کات له‌ناو ئیمه‌دایه، واته ئیمه به‌سه‌ربه‌خۆیی له‌ده‌ره‌وه‌ی کاتداین، یان ئەوه کاته حوکمی ئیمه‌ده‌کات، چونکه له‌هه‌ندی ده‌رپراودا هه‌ستبه‌وه‌ده‌که‌ین کاتیش پووێه‌کی تری مردن بێت.

جگه‌له‌وه کرده‌ی مردن وه‌ک کرده‌کانی خوا وایه، که پرس به‌که‌س ناکات، چونکه گهر پرس بکات ئەوه خوانییه، مردنیش گهر پرس بکات ئەوه مردن نییه^(۹۲). ئەه‌گه‌رچی ده‌شتوانین جوړیک له‌تانه‌دان له‌مه‌رگ بیبینین به‌وه‌ی که مروڤ بیده‌سه‌لاته به‌رامه‌به‌ری، ئیمش تانه‌ی لێده‌ده‌ین که ده‌بیت پرس بکات، هه‌رکات میوانیک بێت پیمانخۆشه پرسمان پێبکات تا خۆمان حازرکه‌ین واته له‌ناوه‌ختدا نه‌یه، مردنیش هاتنه‌که‌ی بی هه‌والپێدانه بۆیه ده‌گوتریت مردنی ناوه‌خت، کاتی مردنی نه‌بوو... وه‌ک چۆن بیه‌ه‌ه‌والپێدانیشت زۆرکات میوانیکمان دیت ده‌لێین به‌خوا له‌کاتی خۆیدا هاتی، بۆ "مه‌رگ" یش هه‌ندی‌کات ئەمه ده‌لێین، به‌لام هه‌ندی‌جار به‌پێچه‌وانه‌وه، ناوه‌ختی هاتنی مه‌رگ بێزارکه‌ره، چونکه مردن دیت له‌ده‌سه‌لاتی ئیمه ده‌دات، له‌ژیا‌نمان ده‌دات، ئەمه‌ش بۆ هه‌ندی‌ک ناخۆشه (قه‌بوولنه‌کراوه) بۆیه پرسپاری نه‌کردنی مردن ده‌بیته‌ توورپه‌بوونی.

- مردن له‌کوویت:

ئەم ده‌رپراوه‌ واتای سیمانتیکی بانگ‌کردنه، بانگی مردن کراوه، هیمای پرسپاری بۆ دانانریت له‌به‌رئەوه‌ی زۆرکات وتنی ئەمه بۆ مه‌به‌ستی‌که (که ده‌وربه‌ره‌که مه‌به‌سته‌که دیاری ده‌کات) به‌لام له‌کاتی‌کدا ئەم ده‌رپراوه‌ ته‌واو

ده كړيت به وهی (مردن له كوښت ژيان كوښتمی)، ليره دايه كه مه به ست هم روونده كاته وه هم لیلی ده كات، واته له به شی په كه مدا پرسيار ده كات له مردن به بی نه وهی بزاین مردنی بوجیه، یان نایا مردن بانگده كړیت؟ یان نه وه نیمه یین واهه ست ده كه یین مردن گوپی لیمانه، یان مردن به قسه ی نیمه ده كات... كه پی ده لیت له كوښت مه به ستی نه وه نیبه به راستی شوینی مردن بزانیټ، به لكو مه به ستی نه وه یه سه ردانی نه م بكات، واته من له دڅخكدام نه ی مردن پیوستم به تویه چونكه حه ز به م دڅخه ناكه م نه وه تویت كه ده سه لاتت هه یه من له م دڅخه به یتنه ده ری، یان ده شی پووی ده می له به رانبه ریټ به ته علیه وه پی بلی بؤ نامریت، (زوركات له دڅخی ته ریقبوونه وده دا مردن به كاردیت- ته ریق نابیته وه- نامریت). واتای "مردن له كوښت ژيان كوښتمی" زوركات له دڅخكی گالته چاردا ده وتړیت واته هر بؤ زیاتر خؤشكردنی مه جلیسه كه، هاوكات ده شی نه وه شی لیته لینجین كه ویستی مردن پیش ویستی ژيان ده كه ویت، نه وه مردنه په غبه ت و بایه خی زیاتره تا ژيان، نه وه داوايه كه له مردن، كه بیټ و په رده ی ژيانم له سه ر لادات، نه وه ی من ده مه ویت مردنه، بینینه وه ی بوونی خوده له مردندا نه ك ژياندا. له لایه کی تره وه ده شی نه وه ش بلین كه كاتیک ده لیت ژيان كوښتمی واته ژيان بكوژه، واته ده سه لاتی كوښتمی هه یه، به لام من نامه ویت بكوژیم ده مه ویت خؤم بمرم، مردن ناسانتره له كوښتم، هه روه كه وه ك واتای میتافؤر به كارهیټراوه بویه بیټه ندازه واتا هه لده كړیت په كیک له واتا زؤر نزیك وه دوره كانیش (چونكه واتای نه م ده رپراوه سرکه به پیی ده وروبه رو نه وكه سه ی ده یلیت و نه و دڅخه ی تیای ده گوتړیت، كه سی به رانبه ر واتا كه ی ده گوتړیت). بویه ده شی واتای نه وه ی هه بیټ كه نه م ژيانه شایسته ی نه وه ی نیبه تیا بزیت، بویه مردن باشتره له ژيان، سه ختی و گرانی ژيان وایكردوه كه مردن سه نگین بیټ، بویه بانگی مردن ده كړیت بیټ به هانای ژيانه وه، چونكه ژيان

له قهيراندايه ئه وه مردنه كه له قهيرانه دهريده كات. جگه له وهى هاتنى مردن بردنى ژيانه، واته تا ژيان هه بيته مردن ليتره نيبه، به هاتنى مردن ژيان ليتره نامينيت (دياره تاييه ت به منه وه). جگه له وهى دهسه لاتي ژيان زالكراره، كه ژيان منى كوشتوه، به لام كوشتنيكى ته واوه تى نا، به لكو كوشتنيك كه نازارويه، واته تو ژيان نازارت بوم ههيه، نه مه وي له نازارو ناره حه تيه ده رچم، مردن هوكاره بو نه م ده رچوونه، يان مردن تاكه فرياد په سيكه. نه وهش گرنه بلين بوونى مه رگ هوكاره بو باشتكردى ژيانمان چونكه گه رگ نه بيته ژيان زالمو سته مكار ده بوو، نه م دوانه يه (ژيان و مه رگ) بريك هاوسه نكي بوونيان راگرتوه، گه رچى هه نديك بوچوون به پيچه وانه ي نه مه وهيه، به لام نه وه راستيه، گه ر نيمه نه مرين، نه ي مروقه كانى دى چون ده ژين، واته ژيان بريتييه له نالوگور نيمه به شى خومان ده ژين، مروقه ليكيش سه ريه يان گرتوه بينه ژيانه وه ده بي نيمه ريگه يان بده ين، بويان به جيپه يلين، تا نه وانيش بين. بويه به بي مه رگ ژيان چ واتايه كى ده بوو، نه وه كوتايى نيبه كه مانا نه به خشيت به سه ره تاو ناوه روك^(٤) گه رچى ده رپراوه كه ي سه ره وه كه متر به م مانايانه به كارديت، كه متر بيره فه لسه فيه كه ي تيا زاله به لام په لكيشمانيكرد بو نه و اتا فه لسه فيانه.

- مردن بووه به ژماره.

پيشكه وتنى ته كنه لوزيا دنيا و ژيانى نه مروماني گورپوه، جوورى مردن و گيان له ده ستدانيش گورپوه. مردن له م سه رده مه دا بووه ته ژماره، واته پيژهى مردن فراوان بووه، هه رچه نده نه وهش گرنه تا چه ند نيمه كه كومه لگه يه كى تايينين وشه ي (مردن-گيان له ده ستدان) گونجاوه بو نه و كه سانه ي كه تيرور ده كرين يان به رووداويك (توتومبيل) تيا ده چن؟ زوركات له (tv) له هه والو گونگره پوزنامه وانيبه كانى وه زاره تى ناوخو يان ته ندروستى-هاتووچو... گويمان ليده بيت كه له ماوه ي نه وه نده دا پيژهى

ئەوئەندە مردوون - يان لە پووداویکی تیرۆرستیدا دووسەد کەس گیانیان لە دەستداو ئەوئەندەش بریندارن، ئەمە ئاسانکردنی مردن و گیان لە دەستدان دەردەخات لای ئیمە، واتە زۆر بە ئاسانی دەمریت، چەندیتی مردن لە ئیستادا بووئەتە باو، ئەمەش ئەو دەردەخات کە هەستی مرۆفیشی گۆپاوە بەرانبەر بە مردووەکان، مردنی مرۆفەکان چیدی وەك جارەن هەستمان ناجوولینن. بەلام شتیکی تر هەیە کە زیاتر لە بواری تەندروستیدا کاری پێدەکریت بۆ نەخۆش کە پێژە ی مان و نەمانی دیاری دەکریت، کاتیک قە لەقی ئەوئەبن کە نەشتەرگەری بۆ نەخۆشیک بکریت یان نا بە کە سوکاری نەخۆشە کە دەلێن ئەمەلی لەسەدا ئەوئەندە ی هەیە لەو نەشتەرگەریە نەجاتی بیت (نەمریت) و بە پێچەوانەشەو. یاخود ئەو ی زیاتر کاتی ژبانی نەخۆش دیاری دەکات زۆرکات پەیوەستە بەو لینجی و ئاوەی ژیر پیست، بەپێی مان و نەمانی کاتی مردن دیاری دەکریت. بوونی مردن بەژمارە هەم هۆکاری زۆرە هەم لیکەوتە ی زۆری هەیە، بەلام دەرفەت نییە لێرە زیاتر لەسەر مەترسیەکانی ئەم دۆخە بدوین.

- مردم و زیندووبوومەو:

ئەم پەسنە وەرگراوە لە کولتوری ئایینیەو بەو ی کە ئیمە دەمرین و پاشان زیندو دەکرینەو، ئەم کەسە بانگەشە ی ئەزمونکردنی ئەو دۆخە دەکات کە پیش ئەو ی پوبدات، لای ئەم پووداوە. کەسە کەش باوهری بەزیندووبوونەو هەیە (لە پوکەشی دەربراوە کەو دەردە کەوئیت).

ئەم دەربراوە، گێرپانەو، واتە پووداویکت بەسەر دیت، گێرپانەو ی ئەم پووداوە، چونکە مردووە و پاشان زیندووش بۆتەو، واتە هەردوو کردە کە لە رابردودا پوویانداوە. هاوکات ئەمە پەسنیکە بۆ دۆخی خۆی (ئەو کەسە ی کە پووداوە کە ی بەسەر داها توو). بەلام ئەو دەورویەری کە ئەمە ی تیا بە کاردیت جیاوازه بەس واتای سەرەکی ئەو هەیە کە ئەو پووداوە نازاریکی زۆر

هه بوو تا ئاستی ئازاری مردن. جگه له وهی که ئەم که سه ئازاری مردنی نه چه شتووه، به لام به قهولی هایدیگر مرۆفی ناره سهن ده لیت ئەوان ده لیتن مردن ئازارویه، ئەم که سه ش به مجۆره زانیویه تی مردن ئازارویه، بۆیه ئازاری مردنی چواندوه به ئازاری خۆی له و پووداوه دا. واته په یوه ندی ئازار و مردن په چا وکراوه. له بهر نه وهی که ئیمه ی مرۆف ئە زموونی مردنمان نه کردووه نازانین ئایا مردن ئازارویه یان ئەوه ئازاره مردن ده هینیت، یان ئەوه مردنه ئازار جیده هیلیت؟ که سیککی ئە زیزمان ده مریت ئازاریکی زۆر ده چیژین له مردنی ئەو، هاوکات له ئایینی ئیسلامیشدا له چه ن دین فەرمووده و ئایه تدا باسی ئازاری مردن کراوه، که پۆخ ده رچوون و سه ره مه رگ ئازاری زۆری هیه، له بهر نه وهی پۆخ ته مه نیک له گه ل جه سه تدا ژیاوه ئاسان نییه جیا بوونه وه و ناره حه تی ده ویت، له بهر نه وه خوا ده فەر مویت ته نیا له پۆخ کیشانی باوه پداران دوودل بووم، پۆخ کیشان کۆتا کاری مرۆفی موسلمانان، که پاداشتی له سه ر و ه رده گریت. بۆیه عومه ری کوری عه بدولعه زیز ده لسی حه زنا که م پۆخ کیشانه که م له سه ر سوکبیت. له لایه کی تره وه پۆخ کیشانی مرۆفی که م باوه پ ئازاروی ده بیت بۆ تا پۆخ کیشانه که ی ببیته هۆی زیاد کردنی چاکه که ی. به لام مرۆفی زۆر باوه پدار قورسه پۆخ کیشانی له لایه ن خواوه چونکه خۆ شه ویسته به لام ئاسانه و که م ئازارویه بۆ خۆی.

شه هید زۆر ئاسان پۆخی ده رده چییت (ئهو که سه ی ده یکوژیت وه که نه وهی چرنوکیکی لیبیگریت، هه ربۆیه ده شی کاریگه ری ئایین بیت که مردن به ئازاروی په سنده کریت، یان ده ششی دیتنی که سانیک بیت که له سه ره مه رگدان و ناله یانه ئەمه ی پیگوتبین، یاخود هه له یه کی باوه، یان هه ربه راستی مردن ئازارویه، یان ئازاری پاش مردن کراوه ته ئازاری پیش مردن، خۆ ده شیبی ئازاری جودا بوونه وه بیت، واته په یوه ندی جیا بوونه وهی

مروّف بېت له هاوېل و دۆستانى. به لّام ئىستاش ئه و پرسىاره به كراوه يى
جىده هېلېن.

له دهره بوه رىكى تر دا به كار دېت، وهك چۆن شامه رگ هه يه، واته مردن له
خۆشيدا ئاواش مردن له ناخۆشيدا هه يه، له وكاته دا جۆره شكانه وه يه ك
به سهر ئه و مروّفه دا دېت كه شتىكى پىده وترىت يان به رانبه رى په فتارىك
ده نوپىرئىت ته رىقه ده كرىته وه، ده شكىنرئىت. ئه مه دهره ده برئىت. هه ندىچار
ده شوترئىت (مردم و ژيامه وه)^(۹۵)

- ئه و دنيام به چاوى خۆم دى: (زۆرچار ئه م دهره برپاوانه ده كرىنه شوپنى
گالته و گه پ) وهك ده وترى چۆن بوو؟

له م دهره برپاوه دا ئه وه دهره ده كه وئىت كه ته نيا ئه م دنيا يه بوونى نيبه،
به لكو دنيا يه كى ترىش بوونى هه يه چونكه كه سىك دنيا يه كى ترى به چاوى
خۆى بينيوه (مكوره له سهرى كه بينيوه تى)، ده شى لىره دا باوه رىكى ئايىنى
زالبېت له روكه شدا. هاوكات له مئزه سوكرات وتويه تى كه ئىمه سه ره تا
له جيهانى ئايدىاليزم بووين به له داىكبوونمان شته كانمان بىرچوه وه واته
پووداوى كه وتنه ناو جه سته شته كانى بىر بردينه وه (حه قىقه ت) به لّام ئىمه
هه و لده ده ين شته كانمان بىر بكه وىته وه، ئىستا ئه م كه سه ئه و دنياى
بىر كه وتوه ته وه كه ده لى بينيومه راسته كات پىشتر بينيوه تى ئىستا بىرى
كه وتوه ته وه. به لّام له ئايىندا وىنا كراوه ئه و دنيا (به هه شت و دۆزه خ...)
له رپى ئه م وىنا كرده وه له قورئان و فه رموده كان و كتبه كاندا، ئىمه زۆركات
دنياى خۆمان ده چوپىن به و دنيا (ئه م ئاوه وهك ئاوى كه وسهره - ئه م باخه
ده لى باخه كانى به هه شته، ده لى له جه هه نه مداين ئه و گه رمايه چيبه) پىره
مىرد ده لى (برۆ سه ر گۆيژه عه رشى په روه ردىگارت لى دياره) ئه م به رز كردن
و نزم كردنه وه ي دنياى واقيعه بۆ دنياى مېتافىزىك* گرنكى خۆى هه يه له زۆر
لايه نه وه كه ده كرىت توپىرئىنه وه ي تايبه تى له سهر بكرئىت. به لّام تا چه ند ئه م

ناراستی وتنه (بانگه شه کردنه بۆ دیتنی ئەو دنیا- لەو کاتەدا) خراپە یە
 لە پوانگە ی باوەر پى ئایینییه وه. بەلام کەسە کە زیاتر ئەو ی مەبەستە کە
 هەستی بەرانبەر بچوئینیت بەو ی کە ئازاریکی زۆری بەرکەوتوو، یان کاتیک
 کە سیک ئازارو ئەشکەنجە ی زۆری دەدەن، کاتیک رووداویکی بەسەردا دیت،
 بۆ نمونە بلۆک بەر نوکی پى دەکەوئیت، کە دە یگێرێتە وه بۆ پەسنی
 ئازارە کە ی ئەو دە لئیت، دە بیئ ئەو هەش بلیم کە ئەمە زۆرکات لە ئەنجامی
 وه لامدانە وه دا دە وترئیت، زیاتر مەبەستی هەستی بەرانبەرە.

- داناو هەشی، بمریت لەو حالەت باشترە: بمر دیتایە وه ئەو کارەت

نە کردایە.

پوو کردنه کە سیکە، جۆرێکە لە تانە لیدان و تاوانبار کردنییه تی، دە شی
 ئەو کە سە ی ئەمە ی پیدە وترئیت هەم دۆستی نزیک ی بیت هەم بیگانه بیت
 (دە شی دزیک بیت، یان کورپە کە ی بیت کاریکی بە دی کرد بیت). ئەو کارە ی
 ئەو کە سە کردوو یه تی هیندە ئابروو به روو قیزه ونه کە جۆرێک لە ئاواتخواستن
 دە بینرئیت کە بمرئیت باشترە وه کە لەو ی لەو دۆخە دا بیت، چونکە حالە تیکی
 بیزار کەرە، مانە وه ی سەختە بە وه ی کە تانە ی زۆری لیدە درئیت هەر
 تانە یه کیش لە مردنی خراپترە (هەر تانە یه ک = بە مردن و زیاتریش، چونکە
 وه کە دە وترئیت هەموو دە قە یه کی هەر مردنە، بەلام مردن یه کجارە.
 جگە لە وه ی مردن بە شتیکی خراپ پەسنکراوه، هەر وه ک بوونی ئیرادە وا لەو
 کە سە دە کات کە خۆ ی لە ناو یه رئیت. بمریت لەو حالەت باشترە (پرو خۆت
 بکۆژە لەو حالەت باشترە - بۆ خۆت ناکوژئیت). شکاندنی کە سی بەرانبەرە
 بە شیوه یه کی زۆر خراپ، لە پوو ی سایکۆلۆژیە وه (بە جیاوازی بۆ هەر مرۆفیک)
 بەلام کاریگەر یه کی زۆری لە سەر ئەو کە سە داناو.

لە (بمر دیتایە وه ئەو کارەت نە کردایە) داخوازی تیا یە لە وه ی کە کارێک

نە کرئیت، کە کراوه، کردنی ئەو کارە زۆر بە خراپ بە سەر کردە کەردا-

بکەر (ئەو کە سەھی کارە کە ی کردوو) شکاوە تەو. واتە دوو داخوازی تیا بە (بمردیتایە - نە تکر دایە) بە لām ناخ هە لکیشان هە بە (کە دەرنە کە وتو) واتە ئەو کراوە دەبوایە نە کرایە. (خۆزگە خواستن) پەنھانە لەرووی فۆرمەو بە لām لەرووی واتاوە زەق دەرکە وتو، خۆزگە تۆ لەو کاتەدا کە ئەو کارە ی تیا کرا تۆ نە بویتایە (بمردیتایە) بەس ئەو کارەت نە کردایە، بەھای کارە کە لە مردن زیاترە، چونکە ئەو کارە ژیانتی نابووت کردوو، نە کە ھەر ژیاننی خۆت بە لکو ژیاننی ئیمەش. گەر زیاتر ورد بینەو، دە لئین زۆرکات ئەمە لە دەووبەریکدا دەوورتییت کە دەووبەری کولتووری دەتوانییت شیکاری بکات^(۱۶) کە سیتی مرقۆ زۆر گرنگە و مەسە لەی شەرەف لە ژیان بە ھادارە (دیارە چەمکی شەرەف - ئابرو لای ئیمە مە بەستە) کچیک لە خیزانیکدا کاریکی نا کولتووری (ناشەری) ئەنجام دەدات، واتە کۆی خیزان و ھەندیجار بنە مالەش بە ھۆی چەوتی ئەو کارەو دە کە ونە ژیر تانە ی کۆمە لگە، ئەمەش وادە کات دەیانجار ئەمە بەو کچە بووتییت، جگە لەو ھە ی کە ئەو کچە زۆر ئاساییە (چونکە حالەتی بەمجۆرە زۆر پوویداو) کە خۆبسووتینییت (لە ناوبەرییت) چونکە مانەو ھەموو دەقە یەکی مردنە، بە لām یە کجار مردن پزگاربوونە، ئەم کچە ھۆشیاری ھە یە لەرووی کۆزانیاری کولتووریەو بە یە مانەو ھە ی بە قورس دەزانییت و خۆی لە ناو دەبات.

لە زۆریک لەو دەربراوانەدا ھەست بەو دە کە یین پوانینمان بۆ مردن گواستنەو ھە ی ئەو وینە یە یە کە ئیبن سینا ئاماژە ی پیدە کات، واتە پووداوی مردن لە دنیا ی دەرەو دە بینین، ئەم پووداوە وینە دە گرین و دە چیتە نیو دنیا ی ناو ھە پاشان بە شیتو ھە کی تر وینە کە دە دە ینەو لە فۆرمی تردا، ئەو ھە ی کە بە شیتو ھە کی تر وینە کە دە دە ینەو چونکە وینە دەرە کە کە (پووداوی مردن) ناتوانییت بە ئاسانی وەرگرییت و لە سەرمان گرانە، کاردانەو دەروستدە کات ئەم کاردانەو ھە یە لە کە سییکەو بەو کە سیکی تر

ده گۆرپیت، واته دنیا بینی که سه کان بۆ مردن ده گۆرپیت، ههیه ترسیکی زۆری له مردن ههیه، ههشه ئه م ترسهی نه ماوه، ههیه بهردهوام پاده کات له مردن (نایه ویت نه باسی مردن بکات نه بکریت)، ههیشه ئاواتی مردن ده خوازی.

- هینده زالمه له دهستی بیت زیندو مردوویهک له قهبر ده نیت^(۹۷)

گێرانه و ههیه یان باسکردنی که سیکه له لایه ن چهند که سیکه تره وه، یان که سیک بۆ چهند که سیک یان تاکه که سیک قسه ده کات و باسی (زه می) که سیک ده کن، ئه و که سه به زالم په سن ده کات، زالمیک که ئاستی زالمیه که ی به رزه چونکه "هیند" هیمایه بۆ زۆر زالمی. "زالم" ی واته توانای کردنی زولم، یان ئازار به خشو که سیک ده رچوو له په وشتی کۆمه لایه تی و ئایینی... که سیک که غه در ده کات. له م په نده یان ده رپراوه شدا "له دهستی بیت" واته زالم، گه ر زه مینه بۆی گونجاو بیت ده ست ناپارێزیت، هه ر زولمیک بیه ویت ئه نجامی ده دات، ئه م زالمه گه ر ده سه لاتی هه بیت ئه توانیت زیندووه کانیش بخاته گۆرپه وه، واته کاتیک وهک هه ر هه شه (هه ندی کات بۆ پیکه نین) ده وتریت (حه والهی ئه و دنیا ی ده کات) ئه مه ش زیندووه که ده خاته نیو گۆرپه وه، له گه ل مردوودا، واته ئه وه م له ده ست دیت له گه ل هه ر مردوویه کدا زیندوویه کیش بخه مه نیو گۆرپه وه، یان بلێین من ده سه لاتی ئه وه م ههیه بۆ هه ر که سیک که ده مریت به مردنی ئاسایی که سیکیش به دهستی من ده مریت و ده یخه مه گۆرپه وه، به جۆریک ده رخستنی ده سه لاتی که سه زالمه که ده رده خات، که تا پاده ی ده سه لاتی خوا ده روات (ئه مه ته نیا چواندنیکه) چونکه مردن به ده ست خوا یه به لام ئه م زالمه ده لێ خوا هه ر مردوویهک بمریتیت منیش وهک ئه و زیندوویهک ده مریتیم (ده کوژم). هاوکات له م ده رپراوه دا سنووری نیوان زیندو و مردووه کان تیکه لکراوه، ده بیت زیندووه کانیش بچنه شوینی مردووه کان. یان ورتی بلێین مرقفی زیندو و

ھەمىشە لە گۆرستانەكان سەليان كۆرۆتەو ھە ترسيان لىتى ھەبوو، لىرەدا ئەو ترسە بە ھەند وەرگىراو ھەك ھەپەشەيەك كە زالم دەتوانىت بىتابە ئەو شويىنە ترسناكە و لە گۆرپ نىت لەگەل مردوو ھەدا، وا مردوو ھەكە ئىتر مردوو ھە ناترسىت و بەلام زىندوو ھەكە بە ئاگايەو ھە ئەمە وەرە گرىت، زالم لىرەدا ناچار ت دەكات بە ترس. لەلایەكى ترەو ھە ئەم كۆرەيە (مردوو و زىندوو پىكەو ھە ناشتن) ئەرکىكى ئايىنى و دابىك بوو لە كۆندا جىبە جىكراو، ھاتوو ھە نىو پەندو ئەفسانە و ھىكايە تەكانەو، لەو ھەرچوو ھە نىا بۆ زالم بەكارىت بەلكو بوو ھە كارىكى گشتى و ئەرکىكى ئايىنى، كە پاشايەك دەمرد لەگەلدا چەندىن زىندوو يان دەخستە گۆرەكەيەو، يان كاتى پياويك دەمردو لاشەكە يان دەستووتان، لەگەلدا ھەك وەفایەك ژنەكەش خۆى دەخستە نىو ئاگرەكە و خۆى دەسووتاند لەبەرئەو ھە گۆرناى زىندوو مردوو پىكەو ھە نىا كارى زالم و بى دىن نەبوو بەلكو دابوونە رىتەك و ئەرکەك بوو^(۹۸). ھاوكات لەئىستاشدا ھەمان ھالەت بەشىواى تر دەبىنىن گۆرگرتن بۆ ئەو ھە لەتەنىشت يەكەو ھە بن، يان ھىند يەكديان خۆش دەوئى دوو كەس (ژن و مىرد/دوو عاشق) گەر پىنگرى ئايىنى نەبى كە كوشتنى ھەرام كۆرەو ھە ئەو دەبوو ديار دەيەك. بەلام ئەو ھەش دەبى بلیم كە ئەو كارىكى زالمەنەيە بەلام گەر لەرووى دەروونىيەو ورد بىنەو ھە ئەو تابۆيە كە زىندوو مردوويەك لەگۆر دەنى، ھەك پىويستىيەكە بۆ دەرخستنى خۆشەويستى خۆى، چونكە تابۆ بۆ ئەو شتە يان ئەو كەسە دەبى كە زۆر خۆشماندەوئى و تواناى زيانگە ياندنى ھەيە پىمان ھەرچەند ھەندى جار ھەك ياسايەكيش وايە، بەلام بۆ نمونە خوا تابۆيە چونكە خۆشەويستە، خۆى لەخۆيدا پالئەرىكى ھەستى ھەيە بۆ خۆشەويستى مىردەكە كە دەمرىت، ھاوكات پالئەرى نەستىش ھەيە كە بەھۆى ئەو ھە توشى ئازار دەبىت، كە ئەو بمرىت دەبى ئەم ئازار بچىزىت بۆيە لەگەل ئەو بمرىت نەك ئازارى بى ئەو ھە بچىزىت، ژيان بەبى

ئەو سەختەرە لە مردن، ئەم خۆشەويستىيە زۆرەى ئەو وایکردوووە ئەو وەك زالمىك دەركەوى كە خۆشەويستىيەكەى ھىندە ھىزى ھەبە كە دەتوانى ئەم كەردەبە بە ھاوسەرەكەى ئەنجامبەدات.

- ئەو ھەندەم كار ھەبە، كاتى ئەو ھەم نىبە بۆ خۆشم بمرم^(۹۹)

ئەم پەندە، لىكدانەو ھى زۆر ھەلدەگرىت. منىك دەلىت، كارم زۆرە بە ئەندازەبەك، كە كاتى ئەو ھەم نىبە كارىك بەكەم كە دەبى ھەر بىكەم (مردن). لىرەدا مردن بە كار دانراو ھە، كە دەبى بكرىت. ئەمە لە دەوروبەرىكدە دەوترىت كە كەسىك داواى لەكەسىكى تر كەردبىت ھاوكارى بكات، يان كارىكى بۆ ئەنجامبەدات، كەسەكەش زۆر سەرقالە كە ناتوانىت ئەو كارە بكات، ئەمە دەلىت، واتە دەتوانىن وەك نەبوونى گىيانى ھاوكارى بىخوینىنەو ھە. بە واتا بەكەى تر گىيانى ھاوكارى لای ئەم كەسە (یان لای كورد بەگشتى) وا تەماشادەكرىت كە مردنە لەبەر بەكترى واتە گەر من كارىك بۆ تۆ بەكەم وەك وا بە مردبىتم يان ژيانم لە پىناو كارەكانى تۆدا سەرفكردوو ھە.

كاتىك دەلىت كارم زۆرە ناتوانم بۆ خۆشم بمرم واتە كارم زۆرە ناتوانم كارەكانى خۆشم بەكەم پاپەرىتم نەو ھەك كارەكانى تۆ. ھاوكات دەشى پەيوەندى بەو ھەبىت كە كەسەكە داواى كارىكى لىدەكات دەشى كەسى داوالىكراو ئەمە بلىت وەك داواى لىبووردن، كە وەك وتنى شەرمەزارم ناتوانم، كەسەكە توشى تەرىقبوونەو ھە ئىحراجى ببىت لەو ھى كە ناتوانىت، بۆبە تا سنوورى مردن دەپوات كە بۆى بەسەلمىنىت گەر بتوانىت ئەو كارەى بۆ بكات بەدلىنبا ھەو دەبكات.

ھاوكات لەم دەرىپراو ھەدا كارو ژيان پەيوەندى توند بەبەكەيانەو ھە دەبەستىتەو ھە (كار نەكەيت ناژىت)، لىرەدا گىيانى ھاوكارى (لەبەرىكە مردنە) چونكە ئامادەبى دەرنەخراو ھاوكارى بكات، بۆبە دەلى من خۆم ھاوكارى خۆم ناكەم، ئەو كارانەى كە لەسەرمە بىيانكەم فرىايان ناكەوم. ئەم پەندەش

بړېك مه به سستی ژياندوستی تيايه له وهی که کوششی تيايه بۆ ئەم ژيانه .
نامه وی بمرم یان نامرم چونکه کارم زۆره ده بی جاری کاره کانم بکه م، به لام
ئەمه تاجه ند له گه ل مردندا ته بایه که مردن دیت و خوی ده سه پینیت و
چاوه پیتی ئەوه ناکات تو کارت زۆره یان نا؟

ههروهك له م ده رپراره دا واتای پووکهش ئەمه ده لیت که مردن به ده ست
خۆمه و خۆم ده مرم، هه رکاتی که خۆم به مویت. هاوکات ئەوه شمان پیده لیت
که مردن به شتی خودی دانراوه (خۆشم بمرم). جگه له وهی په یوه ندی کات و
مردن زۆر به توندی به یه که وه به ستراون، واته ده بیت کاتیک هه بیت من تیدا
بمرم، ده بی کاتی له ژيانم دانیم بۆ ئەوهی بمرم، چونکه مردن له ناوکاتدا
پوئه دات.

لینکچوونیک له نیوان ئەم ده رپراره کوردییه و ئەو ده رپراره فه لسه فییه ی
که برنارد شو، ده لیت (من کارم زۆره و کاتی ئەوه م نییه بیر له مردن
بکه مه وه).^(۱۰۰) به لام جیاوازیسیان زۆره ئایا بیرکردنه وه له شتیک که
بتکوژیت و ناچالاکت بکات شیاوه؟ له بهر ئەوه ده شی ئەو فه یله سووفه
مه به سستی بیرنه کردنه وه له مردن ئومید و ویست و ئامانجیک ی زۆر بیت، گه ر
بیت و بیر له مردن کاته وه کاتیک ده زانیت ژيانی ده پروات و هیچی به هیچ
نه کردوه، ده شی مه به سستی بیت بیرکردنه وه له مردن بیمانایه، یان ژيان
گرنگتره کاری بۆ بکه یت نه ک مردن. هاوکات بیره که ی برنارد شو بی پروای
تیا به یانکراوه (به جوړیک) به لام لای کورده که که متر ئەمه ده بینریت
جیاوازیان زۆره .

له لایه کی دییه وه ئەم په نده گه ر به دیدی هایدیگه ر وردی بکه ینه وه،
ده رخره ی بوونیک ی ناره سه نه، بوونیک، که خوی له بیر کردوه، بوونیک
تواوه ته وه له نیو بابه ته کاندای، بوونیک ژيانی پۆزانه بوونی داگیر کردوه، به
چه شنی، که بریاری چاوه روانکردنی بوون پوه و مردنی نه هیشتووه. ئەم

که سه بی کاته، له کاتیځدا به پئی بۆچوونی هایدیگر بی کاتی نیشانیه کی زه قی ناره سه نیتیه، چونکه کات هی منه، ناکری من کاتم نه بی، من له ناو کاتدام، من له ناو کاتدا بریارده ده م، واته کاتم نییه بۆ بریاردانیش، من کاتم ئیدی چۆن کاتم نییه، ئەم پاساوه شه ی لیژه دا هینراوه ته وه، که کاتی نییه، ناراسته و ناماژهی ناره سه نیتی تیدایه. ئەم راکردنه له مردن نیشانیه کی پوونی ونبوونه له نیتو بابه ته کانداو له ژبانی پۆژانه له گه ل نه واندا. ئەم که سه، که ده لی کاتم نییه بۆ مردن، واته کاتم نییه بۆ بوونی خۆم، چونکه مردن هی منه بۆ منه، مردن یه کی که له شا نه گه ره کان، که گه پانه وه ی پوه وه خۆی تیدایه، به لام ئەم که سه نایه ویت، به بیریدا نایه بگه ریته وه بۆ بوونی خۆی، خۆی ته واو بکات. ئەم که سه خۆی نانا سیت بۆیه مردنیش نانا سیت، نازانیت، که مردن پیشمه رچی بوونییه تی ده نا نالیت کاتم نییه بۆ مردن.

- نه زیندوو منه تی پییه تی نه مردوو ناگایی لئییه^(۱۰۱)

کاتیځ چاکه یه ک له گه ل که سیک یان خیزانیک (خزم و ناسیاویځ) ده که ییت ئه ویش به کاریگری ئه وکه سانه ی چوارده ورت که پیت ده لئین فلانی ئه و خیزانه مردوو له بهر فلان تو ئه و چاکه یه یان له گه ل بکه. به لام تو ی چاکه که ره سه ت بکه ییت، ئه و چاکه یه ت هیچ جی ناگریت (هیچ پیژانینیځ) ی تیا ده رناکه ویت له وکه سانه ی که چاکه که ت به رانه رن. ئەمه نازارت ده دات و توورپه ت ده کات، ئەم ده ربرپراوه ده رده پیریت، که تانه دانه له زیندوو مردوو، ده ریده خات زیندوو هکان بی وه فان و سپلن، مردوو هکانیش مردوون، واته ئه و مردوو انه نین که به پئی ئایینی ئیسلام زیندووین (رۆحیکی ناگادارن) پاش مردن ناگایان له دنیا ی زیندووین بییت، به واتایه کی تر ئه توانین بلئین ئەم که سه که ر برواداریش بییت به لام ده ربرپراوه که ی نیشانیه ی بیپروای که سه که ده رده خات، چونکه ئەم که سه بروای به وه نییه که چاکه پاداشتی لای خوا هیه^(۱۰۲)، به لام ئەم په نده زنده تر له کاتی هه لچووندا ده گوتریت. ده بی

ئەو ەش بۆلۈپ ئۇم دەربېراو ە چەند پەشتىكى كەسە كە نىشان دەدات، لەوانە تووپە بوون، چاكە ناكات بۆ ئەو ەى بېدا بە دەم ئاوەو ە، يان بە پىي ئايىنى ئىسلام چاكە بكات ئۇم دەستە بە دەستە كەى تر نە زانئىت، بە لكو لە بە ران بەر چاكە، پاداشتى دەوئىت (ئىدى پاداشتى بە رەستە بىت يان نا بە رەستە)، پقى لە كەسى سېلە ە. جگە لەو ەى لە رووى ئايىنەو ە كە سىك يان بى باو ە پە يان ئايىن وای لئە كروو ە كە زمانى بېستىت لە خراپە، بە لام دكتور مەلود ئۇم پەندە نرىكە كاتەو ە لە فەلسەفەى بوونگە رايى، بە لام بە بۆچوونى من كە متر ئۇم بېرە دەچىتەو ە ناو فەلسەفەى بوونخووزى، چونكە ئۇو فەلسەفە ە لە بېپروا و پروادار بېكەتوون بېرە فەلسەفە ە كە يان بۆ مردن جياواز (بېروانە بە شى ە كەم - مردن لە فەلسەفە دا).

- خوا من بكوژى و نە جام بەدا:

ئۇم دەربېراو تايبەتە بە رەگەزى مى بە تايبەت دايك. ئۇو دەو روبە رەى كە ئۇمەى تىادە گوترىت جياوازە. بە لام با سەرەتا لە واتاى سىمانتىكى دەربېراو كەو ە دەستېبىكە ىن. كە سىك داوا لە خوا دەكات بىكوژىت، چونكە مردنى بۆ باشتەرە لە ژيان. واتە دۆخى كەسە كە دۆخىكى نا ئاسايىە، كەسە كە ژيانى ناخۆشە. ە رچەند ئۇم دەربېراو بە ەوى رۆد و تنىبەو ە ئۇو بارە ناھە موارەى كە لە دەربېراو كە دا ە ە ە لە واقعەدا دەشى ەئىدە گران نە بىت، بە لام پراھاتن لە سەر ئۇم و تنە ە. واتاى سىمانتىكى پىماندە لئىت داوا لە خوا كراو ە بىكوژىت، واتە خوا بىتتە بكوژ، ئۇمە تە نىا واتا سىمانتىكىە. بكوژى من، بەو ىستى خۆم دەمەوئىت، بە لام ئايا خوا دەبىتتە بكوژ؟ ئايا ئىمە كە مىللە تىكى موئلمانىن دەشىت خوا بكە ىنە بكوژ؟ جگە لەو ەى ئۇو كەسە دەستى ناچىتە خۆى بۆ ە داوا خوا دەكات بىكوژىت؟

بە لام گرانە ئۇم بېر كرنەو ە ە دانانى خوا بە بكوژ، بۆ ە واتاى پراگماتىكى ئۇم دەربېراو كە خۆشى بۆ ە مان واتا بە كار دىت، مە بەست لە

نزايه كه كه من ده مه ویت له و دۆخه ده رچم، يان ده رده دلیكه به مه ده ریده بپرم. به واتایه کی تر خویه ژيانی من ناخۆشه، خویه من له ناو ناخۆشیدا ده ژیم، یارمه تیم بده له م ژيانه نه جاتم بیت، واته گه مردن باشه خویه من بمرم بۆ ئه وهی له م ناخۆشیه ده رچم. خوا له به رئه وهی ده سه لاتى هه یه ده شی وهك بكوژ وهك ده سه لات دانرابیت، واتا خوا توانای هه یه من بكوژیت (+ خوا ده سه لاتى مردنه). ئه م ده رپراوه خۆ به ده سه ته وه دانو بیده سه لاتى به رانبه ر به ژيانی تیا به دیده كریت. ده شی ئه وهش بلیین ئه م كه سه بیده سه لاته له به رانبه ر خۆكوشتن (خۆرپزگار كردن) ئه مهش به کاریگه ری ئایین كه خۆكوشتن هه رامكراوه.

- خویه نه مانكوژی هه تا ئه و پۆژهی ئه مرین:

ئه م ده رپراوهش كه له ناو گه نجاندا زیاتر ده گوتریت، زیاتر وتنیكه بۆ گالته وگه پ، واته وتنیكه بۆ هیتانه پینكه نینی به رانبه ر، وهك وتنی قسه یه کی خۆش. به لام گه ر له رووی واتای سیمانتيكیه وه له ده رپراوه كه وردبینه وه، دوو جۆر مردنی تیايه. كه هه ردووکیان داواكردنه، واته له پشت وتنه كه وه داوا ده كریت كه سیك نه مانكوژیت (ئه و كه سه له ویدا خویه) واته كوشتن كه سیكه ده تكوژیت. به لام مردن خۆمان ده مرین، واته ئه و ده سه لاته بیتوانایه له مردنمان. مردن خۆمان ده مرین به لام كوشتن (كه هه ر مردنه) كه سیك ده مانكوژیت، هیزك ئه و كاره ده كات. كوشتن كرداریكه ئه نجام ده ری هه یه، به س مردن لیژه دا خۆ ویستیكه سه پینراوه، واته هه ر ده بی بمرین، به لام نا به كوشتن، به لكو به مردن، نا به وهی كه سیك بتكوژیت به لكو به وهی كه مردن له رپتی هه موو كه سیكدايه. لیژه شدا بكوژ به خوا دانراوه، واته خۆایه تۆ نه مانكوژیت هه تا بۆ خۆمان به سروشتی خۆمان ده مرین، هه تا ئه وكاته ی سه ره ی مردنمان دیت. به واتایه کی تر كوشتن پیشخستنی واده ی مردنه، به لام مردن كاتی خۆی هه یه، له كاتی خۆیدايه. كوشتن سه پاندنی مه رگه به سه ر كه سه كه دا (به تاییه تی) به لام مردن له لایه ن كه سیكه وه نییه به لكو

بەشيۆەيەكى سروشتى و گشتىيە . لە پشت و تنەكەو دەسەلاتى خوا ھەيە بۆ
كوشتن و لەناوبردن، كە نەرىي ئەم دەسەلاتە كراو، وەك جۆرىك لە
تكاكردن، كە دەزانين تۆ دەسەلاتت ھەيە بمانكوژيت بەلام ئىمە نامانەويت تۆ
بمانكوژيت دەمانەويت خۆمان بمرين، ھىزىك نەبيت لە كوشتنمان .

سەرچاوه‌کانی به‌شێ سێیه‌م:

- ١/ فرهنگ بزرگ سخن، به سرپرستی دکتر حسن انوری، چاپ چهارم، ١٣٨٦، جلد هفتم.
- ٢/ قاموس المعانی، عه‌ره‌بی به عه‌ره‌بی، له سایتی www.almaany.com
- ٣/ p ٩٩٣
- Oxford Advanced Learner's Dictionary: Edited by, Sally Wehmeier, Oxford University Press, Seven Edition, New York & London ٢٠٠٨.
- ٤/ د. عبدالواحد موشیر دزه‌یی، واتاسازی، چه‌ند لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی سمانتیکی و پراگماتیکیه، ده‌زگای موکریان-هه‌ولێر، چاپی به‌که‌م، سالی ٢٠٠٩، ل. ١٠٧.
- ٥/ د. محه‌مه‌د مه‌حوی، زانستی هێما، هێما، واتاو واتا لیکدانه‌وه، به‌رگی به‌که‌م- چاپخانه‌ی په‌یوه‌ند-سلێمانی، چاپی به‌که‌م، سالی ٢٠٠٩، ل. ١١٠.
- ٦/ د. عبدالواحد موشیر دزه‌یی، واتاسازی، چه‌ند لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی سمانتیکی و پراگماتیکیه، ده‌زگای موکریان-هه‌ولێر، چاپی به‌که‌م، سالی ٢٠٠٩، ل. ١٠٨.
- ٧/ ناوی چه‌ند کتێبێکه به کوردی نوسراون، یان وه‌رگێراون.
- ٨/ انا لله وانا الیه راجیعون، له‌قورئانه‌وه وه‌رگێراوه. شادروه‌وان. له دیداریکی د.حه‌مید عه‌زیز وه‌رگێراوه که باسی ئه‌و هاوڕێیانه‌ی ده‌کات که نێستا مردون ده‌لێت شادروه‌وان. دیداره‌که له په‌خنه‌ی چاودێر بلاوێته‌وه له ژماره. ٢٤٤-٢٥٠. ژ. ل. ٥. نا.ه‌ریم عوسمان. وتنی شادروه‌وان بۆ خۆ جیاکردنه‌وه‌یه به‌تایبه‌ت له‌و وشانه‌ی که بۆنی ئایینیان لێدیت یان ئایین زاله به‌سه‌ریدا یان خه‌لگی گشتی به‌کاریاندا نینیت.
- ٩/ پیتهر سلۆته‌ردایک، و. به‌کر عه‌لی. دیریدای میسری، سه‌باره‌ت به‌گرفتی قووچه‌که جووله‌که‌یه‌کان، بلاوکه‌راوه‌کانی ریکخراوی کونسیت- سلێمانی، چاپی به‌که‌م، سالی ٢٠١٢، ل. ٧٧.
- ١٠/ فه‌ره‌اد توفیق حه‌سه‌ن، په‌یوه‌ندیه‌ سیمانتیکیه‌کان و هه‌ندیک دیارده‌ی واتایی له‌زمانی کوردیدا، نامه‌ی ماسته‌ر بلاونه‌کراوه. ٣١٧.
- ١١/ فاروق عومه‌ر سدیق، له‌دایکبوونی وشه، چاپخانه‌ی شغان- سلێمانی. چاپی به‌که‌م- سالی ٢٠١١، ل. ٦٧.
- ١٢/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ل. ٧١-٧٢
- ١٣/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ل. ٧٨.
- ١٤/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ل. ٨٠

۱۵/رینیہ دیکارت، و. حمید عزیز، خانہ ی وەرگیران- سلیمانی. سالی ۲۰۰۵. کوجیتویه‌کی بریتییه له‌وه‌ی(من بیرده‌که‌مه‌وه‌ که‌واته‌ من‌ هم). له‌کتیبی. فله‌سه‌فه‌ی سارته‌رو خویندنه‌وه‌یه‌کی نو‌ی، د. محمه‌د که‌مال که‌تایبه‌ته‌ فله‌سه‌فه‌ی سارته‌ر. سارته‌ر ده‌لایت(من هم که‌واته‌ من بیرده‌که‌مه‌وه).

۱۶/ فرهنگ عامیانه، نجفی، ۱۳۷۶، ص ۲۴-۸۹-۷۶. نشر نگاه.

۱۷. هه‌ژار، هه‌ن‌بانه‌ بۆرینه. فره‌ه‌نگی کوردی/فارسی، له‌ئێران چاپ‌کراوه(کتابخانه ملی ایران) چاپی شه‌شه‌م، سالی ۱۳۸۸. لا. ۸۰۲.

۱۸/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۲

۱۹/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۲

۲۰/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۳/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۵/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴

۲۶/ شیلان عومه‌ر حسه‌ین، ئیددیۆم چه‌شنو پیکهاتنی له‌زمانی کوردیدا، مه‌لبه‌ندی کوردۆلۆجی-سلیمانی، چاپی یه‌که‌م. ۲۰۰۹، لا. ۶۰.

۲۷. هه‌ژار، هه‌ن‌بانه‌ بۆرینه. فره‌ه‌نگی کوردی/فارسی، له‌ئێران چاپ‌کراوه(کتابخانه ملی ایران) چاپی شه‌شه‌م، سالی ۱۳۸۸. لا ۸۰۵.

۲۸/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۰۴.

۲۹/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۸۲۶-۸۲۷

۳۰/عه‌بدولووه‌هاب شیخانی، فره‌ه‌نگی شیخانی. کوردی/کوردی، ده‌زگای موکریان-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹، ۵۰۲.

۳۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا. ۵۰۳.

۳۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ۵۱۵.

۳۳/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ۵۱۵.

۳۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ۵۰۲.

۳۵/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ۵۰۳.

- ۳۶/ علی نانه‌وازاده، فرهنگ‌نگی ه‌رمان. کوردی/کوردی، به‌رگی نووهم پ-ت، ده‌زگای موکریان-ه‌ولیر، چاپی به‌که‌م، سالی ۲۰۰۵، لا. ۲۲۹
- ۳۷/ د. که‌مال میراوده‌لی، فله‌سه‌فه‌ی نازادی، به‌شی شه‌شه‌م، سایتی ده‌نگه‌کان
- ۳۸/ سه‌ردار عه‌زیز، پایزو مه‌رگ، ر‌ؤژنامه‌ی ناوینه، ستون به‌ناوی "نیره و نه‌وی"
- ۳۹/ نه‌مین گه‌ردیلانی، فرهنگ‌نگی ریژنه (نه‌و وشانه‌ی له‌له‌ه‌نبانه‌بۆرینه‌دا نه‌هاتوون) کوردی- کوردی-فارسی، ده‌زگای موکریان-ه‌ولیر، چاپی به‌که‌م، سالی ۲۰۰۹، لا. ۱۷۱
- ۴۰/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ۲۴۸۷
- ۴۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا. ۱۳۴
- ۴۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۱۴۳
- ۴۳/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۲۲۷
- ۴۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۲۵۳
- ۴۵/ فرهنگ دانشگاه کردستان فارسی-کردی(جیبی) به‌سرپرستی ماجد مردوخ پوهانی، چاپ اول، بهار ۱۳۹۰. لا. ۷۰۷
- ۴۶/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۷۳۷
- ۴۷/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۷۳۹
- ۴۸/ نازاد حه‌مه، فله‌سه‌فه‌ی فینتومینۆلۆژی یان پاتۆچکه، چاپخانه‌ی چوارچرا-سلیمانی، چاپی به‌که‌م، سالی، ۲۰۱۰.
- ۴۹/ فرهنگ دانشگاه کردستان فارسی-کردی(جیبی) به‌سرپرستی ماجد مردوخ پوهانی، چاپ اول، بهار ۱۳۹۰. لا. ۷۳۹
- ۵۰/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۷۳۹
- ۵۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۷۳۹
- ۵۲/ به‌ختیار عه‌لی، چۆن‌ی مه‌رگدۆستی، چاپی به‌که‌م، به‌رگی به‌که‌م، کتبخانه‌ی نه‌ندیشه چاپیکرپوه-سلیمانی، سالی ۲۰۱۱.
- ۵۳/ موحسین رازی، وشه‌گولینه‌کانی ناویه‌ر-گل وازه‌های ابیدر، چاپی به‌که‌م، ده‌زگای ئاراس-ه‌ولیر، سالی ۲۰۰۹. لا. ۳۸۳
- ۵۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۳۸۶
- ۵۵/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا. ۳۸۸
- ۵۶/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا. ۳۸۷

- ۵۷/ نه‌بویه‌کر کاروانی، فەرهنگی کاروانی هاوچهرخ فارسی-کوردي، چاپی چواره‌م،
چاپخانه‌ی چوارچرا، سالی ۲۰۰۷. لا ۳۲۲
- ۵۸/ ویل دورانت. و. عبدالله‌په‌سوولی، میژووی شارستانیته-به‌رگی دووه‌م. خانه‌ی
چاپ و بلاوکردنه‌وی چوارچرا-سلیمانی، چاپی به‌که‌م. سالی ۲۰۱۱. لا ۲۲۵.
- ۵۹/ نه‌بویه‌کر کاروانی، فەرهنگی کاروانی هاوچهرخ فارسی-کوردي، چاپی چواره‌م،
چاپخانه‌ی چوارچرا، سالی ۲۰۰۷. لا ۳۲۲
- ۶۰/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۲۲۳
- ۶۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۳۲۳
- ۶۲/ نه‌لیتر کامۆ، و. سامان‌علی‌حامید. گیلۆتین، چاپی به‌که‌م، به‌ریتوه‌به‌رایه‌تی چاپ و
بلاوکردنه‌وی سلیمانی، سالی ۲۰۱۱. لا ۲۲.
- ۶۳/ نه‌بویه‌کر کاروانی، فەرهنگی کاروانی هاوچهرخ فارسی-کوردي، چاپی چواره‌م،
چاپخانه‌ی چوارچرا، سالی ۲۰۰۷. لا ۳۲۲
- ۶۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۳۲۳
- ۶۵/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۳۲۳
- ۶۶/ چیرۆکی هه‌لیژارده له کتییی پیروز، ن. ئان دی‌غراف، جمعیه‌ الکتاب المقدس، سالی
۲۰۰۹. لا ۵
- ۶۷/ ریتیوار سیوه‌یلی، سوڤستاییه‌کان، چاپی دووه‌م، ده‌زگای موکریان-هه‌ولیر، سالی ۲۰۱۱.
- ۶۸/ مه‌ریوان وریا قانع، قانع و وه‌سیه‌ت، گوڤاری سه‌رده‌می په‌خنه ژ.
- ۶۹/ د. نه‌سرين فه‌خری، یاری له‌کوردیه‌واریدا، پیکهاتنی له‌رووی زمانه‌وه و کاری بۆ سه‌ر کۆمه‌ل،
به‌رگی سییه‌م، چاپی به‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلیمانی، لا ۲۹.
- ۷۰/ عه‌بدولوه‌هاب شیخانی، فەرهنگی شیخانی. کوردی/کوردي، ده‌زگای موکریان-هه‌ولیر،
چاپی به‌که‌م، سالی ۲۰۰۹، لا ۳۲۱
- ۷۱/ جه‌لال مه‌حمود‌علی، ئیدیۆم له‌زمانی کوردیدا، به‌رگی دووه‌م، چاپی به‌که‌م، ده‌زگای
سه‌رده‌م-سلیمانی، سالی ۲۰۰۱. لا ۱۷.
- ۷۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۱۷
- ۷۳/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۴۳
- ۷۴/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۵۲
- ۷۵/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۵۶

- ۷۶/ بهاگافاد گیتا، سروده‌کانی خوا هاوییر کامهران. ده‌زگای سەردەم-سلیمانی، سالی ۲۰۱۲. لا. ۶۰
- ۷۷/ کاروانی فۆلکلۆر(باشکۆی گۆفاری کاروانه) سەرقەلەمانەى مەرگ و مردن لە کوردەواریدا، تارق جمباز، ژ. ۱. سالی ۱۹۹۰. لا. ۱۵۶-۱۶۰. ئەم گۆفاره ئەمىندارىتى گشتى رۆشنپىرى و لاوانى ناوچەى کوردستان بەزمانى کوردى و عەرەبى لەهەولێر دەریده کرد.
- ۷۸/ سەرچاوهى پېشوو. لا. ۱۶۰
- ۷۹/ جەلال مەحمود عەلى، ئىدیۆم لەزمانى کوردیدا، بەرگی دووهم، چاپى یەكەم، دەزگای سەردەم-سلیمانی، سالی ۲۰۰۱. لا. ۱۳۳
- ۸۰/ سەرچاوهى پېشوو. لا. ۱۴۱
- ۸۱/ مەولوود ئىبراهىم حەسەن، گەپان بەدواى ئەمرییدا، دەزگای ئاراس-هەولێر، چاپى یەكەم، سالی ۲۰۰۲
- ۸۲/ جەلال مەحمود عەلى، ئىدیۆم لەزمانى کوردیدا، بەرگی دووهم، چاپى یەكەم، دەزگای سەردەم-سلیمانی، سالی ۲۰۰۱. لا. ۱۴۷
- ۸۳/ کریشيانا مۆرتى، و. یاسین عومەر، مرقۆ ئازادى خۆى فرۆشتوو، دەزگای سەردەم-سلیمانی سالی ۲۰۰۴.
- ۸۴/ بورهان محەمەد ئەمین. تەفسىرى ئاسان بۆ تیگەبىشتنى قورئان. بلاوکراوه‌کانى کتیبخانەى رۆشنپىر-سلیمانی-هەولێر. چاپى یەكەم، سالی ۲۰۰۴. سورەتى البقره، ئایەتى ۱۵۴. لا. ۲۴.
- ۸۵/ د. محەمەد كەمال، هايدیگەر و شۆرپىنكى فەلسەفى، دەزگای سەردەم-سلیمانی، چاپى یەكەم، سالی ۲۰۰۷. لا. ۱۳۹.
- ۸۶/ عەتا محەمەد، زارەكانى خەون، چاپخانەى رەنج-سلیمانی- سالی ۲۰۰۲، لا. ۵۰-۵۲،
- ۸۷/ د. عەبدولواحید موشىر دزەبى، زانستى پراگماتىك، چاپخانەى پاك-هەولێر، چاپى یەكەم، سالی، ۲۰۱۰. لا. ۴۲.
- ۸۸/ هەژار، هەنابانە بۆرىنە. فەرھەنگى کوردى/فارسى، لەئێران چاپکراوه(کتابخانه ملی ایران) چاپى شەشەم، سالی ۱۳۸۸. لا. ۲۰.
- ۸۹/ سید عبدالحمید حىرت سجادى، پندپىشینیان در کردى، جلد اول، چاپ اول، ۱۳۶۹، مرکز مشر فرهنگ ادبیات کردى، لا. ۱۳۴
- ۹۰/ بىزىوان نەوزاد سەعید، مردن لە پەنگدانى شىرکۆ بىکەسدا، گۆفاری خامە، وەرزه گۆفارىكى ئەکادىمى زانستى قوتابیانە، ژ. ۵ سالی ۲۰۰۷، لا. ۱۸۹

- ۹۱/ سید عبدالحمید حیرت سجادی، پندپیشینیان در کردی، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۷۸، مرکز
مشر فرهنگ ادبیات کردی، لا ۴۸۴
- ۹۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو لا ۴۸۴
- ۹۳/ نازاد حه‌مه، فه‌لسه‌فه‌ی فینۆمینیۆلۆژی یان پاتۆچکه، چاپخانه‌ی چوارچرا-سلیمانی،
چاپی یه‌که‌م، سالی، ۲۰۱۰. لا ۱۳۴۰
- ۹۴/ سه‌ردار عه‌زیز، پایزو مه‌رگ، پۆژنامه‌ی ئاوینه، ستون به‌ناوی "نیره و نه‌وی"، ژ، ۰۶-۱۲-
۲۰۱۱
- ۹۵/ جه‌لال مه‌حمود عه‌لی، ئیدیۆم له‌زمانی کوردیدا، به‌رگی دووهم، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای
سه‌رده‌م-سلیمانی، سالی ۲۰۰۱. لا ۱۴۰
- * سه‌ره‌تا ویستم توێژینه‌وه له‌م باره‌یه‌وه بکه‌م، ناویشه‌که‌شم دانا "به‌رزکردنه‌وه‌ی
نیشتیمان بۆ ئاستی میتافیزیک" به‌لام نه‌کرا به‌هیوام ده‌رفه‌تیکی تر بکریت.
- ۹۶/ عه‌بدولواحید موشیر دزه‌یی، زانستی پراگماتیک، چاپخانه‌ی پاک-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م،
سالی، ۲۰۱۰. لا ۲۹
- ۹۷/ دکتۆر مه‌ولوود ئیبراهیم حه‌سه‌ن، بێکهاته‌ی نه‌فسانه‌ی کوردی، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی
په‌نج-سلیمانی، سالی ۲۰۰۷، لا ۳۴۵
- ۹۸/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۳۴۶-۳۴۷.
- ۹۹/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۲۹۵
- ۱۰۰/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۲۹۴
- ۱۰۱/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۲۹۵
- ۱۰۲/ سه‌رچاوه‌ی پیشوو. لا ۲۹۶

بەشى چوارەم:

لەم بەشەدا لەسەر چەند چەمكىك دەووستم، كە پەيوەنديان بە دياردەكانى مردنەو ەيە، وەك مردنى خۆيستانەى بەئاگا و مردنى خۆيستانەى بى ئاگا، مردنى خۆنەويستانەى بى ئاگا و مردنى خۆنەويستانەى بى ئاگا. پاشان ەر لەم بەشەدا لەسەر نەمرى و مردن تەنيا لەپىناو ئەزموونى مەرگدا بەكورتى وەستاوم.

۱. مردنى خۆيستانەى بەئاگا:

مردن بۆ مرۆف ناچارىيە، واتە ەر دەبىت بمرين. ناكړى مردن پەدبدرىتەو، بەلام شىوہكانى فرەن، ئىمە لىرە لەسەر ەندى لە شىوہكانى دەدوۋين، بەديارىكراویش مردنى خۆيستانەى بەئاگا. مەبەست لەم جۆرە مردن ئەو ەيە. من خۆم مردن ەلدەبژىرم. من ناچارم بمرم، بەلام شىوہى مردنەكەم ەلدەبژىرم. بەواتا مردنىك، كە خۆم بەھۆشيارىو ە شىوازەكەى ەلدەبژىرم، ئەم جۆرە مردنە مەبەستدارە، بەچەشنىك بى جىهانىبىنى نىيە، جىهانىبىنى لەگەلدايە، چونكە ئاگايانەيە. ئەم جۆرەى مردن لە زۆر باردا خۆكوشتنە. مردن بۆ منە، ناشى من نەمرم، بەلام جۆرە ەلبىژاردنىك ەيە، كە كەسەكە خۆى كۆتايى بەخۆى دىنى، واتە خۆى كۆتايى بەجۆرى مردنەكەى دىنى. يان بەكاتى مردنەكەى. لەم ئىستەو ئىرەيەدا. نووسەرى فەيلەسوفىك... ەستدەكات ژيان لەو ەى ماناترە تا تيا بژى. واتە زانينەكە لۆكالى نىيە، من ەلنەھاتووم لە شتى بەلكو لە گشت ەلدېم. لە جىهان و لەوانىدى و ژيان... ئەم مردنە يان خۆكوشتنە دەشى دنيا پاچلەكىنىت، چونكە پەيامدارە، خۆكوشتنىكى لە خۆو ەى مەبەست و بى پەيام و جىهانىبىنى نىيە. خۆكوشتنىكە لىكۆلەران و پسپوران ناچار دەكات

له سەرى بوو سەتن، لىكۆلئىنەو، لە سەر كۆى پووداوه كەو بەرھەمەكانى كەسى خۆكۆژى بگەن، تا لە پەيامو جىھانبىنى كەسە كە بگەن. كاتى سادقى ھىدايەت، يان سىلان، غەزالەى عەلىزادە، چىزارە پاقىزا، ياسەنىنى شاعىرى پووسى... خۆيان دەكۆژن ناچارمان دەكەن ئاوپدەينەو، ورد بىنەو، بۆ خۆدەكۆژن؟

خۆكۆژىيەكى دى دەشى تووپەبوونى بىت. تىرۆرىستىك بۆ كەردەى خۆكۆژى ئەنجام دەدات، دەپەوئى دنيا بەوجۆرە بى، كە خۆى يان ئەو ئايدۆلۆژيا يان دىنەى لە پىشتىو، بەتەى، لە ئەنجامى گۆپنەگرتن لىتى و پازىنەبوون خۆى دەتەقېنئەو، ئەم كەسە كەردەپەكى خۆوىستانەى بە ئاگا ئەنجام دەدات، ھاوكات خۆنەوىستو ئاناگاگاشە، لەو شوپنەى كە جىھانبىنىيەكە ھى خۆى نىيە، بەلكو ھى ئەو ئايدۆلۆژيا يان ئايدىپايە، كە ئەوانىتر پەنگىيان پىشتوو، واتە وەك فەيلەسوفىك نىيە، كە خۆى جىھانبىنىيەكى ھەبى بەرانبەر بە ژيان و جىھان. واتە كەردەى تىرۆرىستەكە ھەم خۆوىستى ئاگايە ھەم خۆنەوىستى ئاناگايە. بەلام خۆكۆشتنى شاعىران و ھونەرمانداو بىرمەندان ئەم شىو، بەلە خۆ دەگرى، كە خۆوىستى ئاگامەندانەپە. بۆ نمونە لە "ئەفسانەى سىزىف" ىدا ئەلبىر كامۆ پىپوایە خۆكۆشتن گىرفتى فەلسەفەپە نەك بوارى دى^(۱). ھەرۋەھا پاپوایە ئەو بەھانانەى بۆ ژيان ھەپە، بەھەمان شىو، دەتوانىن بەھانە بدۆزىنەو بۆ خۆكۆشتن. يان پرسىيارى لە شىو، ئايا ژيان شايستەى ئەو، پە تىا بژىن؟. زۆرىك لە بىرمەندان بەھانە ناپىننەو، لە ژيانكردنىان، لەم جىھاندا بۆپە خۆيان دەكۆژن، چونكە ژيانىك، كە بەھى تىا نەبوو ئىدى خۆكۆشتن تاكە چارەسەرە. واتە بوونى واتا بەھى يارىدەدەرە بۆ ژيانكردن. بىرپاردان ھەپە لەو، كە من نامەوئى بژىم و خۆم بگۆژم.

با بىر بگەينەوہ لە كوشتن، كوشتن كاريكى نەشياوہ، بىزراوہ، كاتى
كەسيك، كەسيك دەكوژى ھۆكارو مەبەستى ھەيە، بۆيە دەكوژىت، يان
ئەوہ تا تۆلە دەكاتەوہ (چونكە زولمى لىكراوہ)، يان رقى لە كەسەكەيە، يان
نايەوئە لەگەل ئەو بۆي، يان مەبەستى داگىركارە... لە كەردەي كوشتنەوہ
رەنگە باشتر لە خۆكوشتن تىبگەين، لەوہى كە خۆكوشتن بە كاريكى
نەشياوو كاري گەوچ و شىتەكان دانراوہ. ئايا خۆكوشتن رقى لەخۆ بوونەوہيە؟
خۆكوشتن زولمكردنە لەخۆ؟ خۆكوشتن ويستى نەژيانە لەگەل ئەوانيتەر؟ ئايا
خۆكوشتن تۆلەسەندنەوہى خۆيە لە ئەوان و جىهان و ژيان؟

ئايا خۆكوشتن لە خۆشويستنى خۆوہ نىيە بۆ ئەوہى بوونى گەندەل
نەبى لەم دنيايە، ژيان نرخی ئەوہى نىيە، كە بۆي بژىت و تيا بژىت،
مروڤەكان شايستەي ئەوہين لەگەلئان بژىت. بەشايستەي خۆتى دانانئيت...
كەسى خۆكوژ خۆي ھەرەشە لەخۆي دەكات، ديارە ھەرەشەكردنەكەي
پالئەرى ھەيە، پالئەرەكەي رەنگە دەستنيشانكردنى كاريكى گەلى گران بىت
چونكە بەپيى جىهانبينى كەسى خۆكوژ دەگورئيت، ھەر خۆكوژىك چەندىن
پالئەرى ھەيە. بەلام كەسى خۆكوژ لىرەدا بوئىرى و پەسەنى دەردەكەوئيت،
كە بريارى خۆي دەدات ھەرەشە دەركىيەكان بكات بە ھەرەشەيەك
لەخۆيەوہ دەربجئت بۆ خۆي. واتە ھىزەكانى دى دەوہستينئيت تا ھىزى
خۆي كارا بكات، لە كۆتايى ھىتان بە خۆي. ئەوان ھەرەشە لە بوونى
دەكەن، دلئيايە دەدۆرئيت لەگەل ئەوان، لە ژيانكردنى لەگەل ئەوان لە نىو
جىھاندا لەبەرئەوہ دەيەوئى، بەدەستى ئەوان نەدۆرئيت، دەيەوئيت خۆي
كۆتايى بەم گەمەيە بەئيتت. ئەو دەيەوئى خۆي خۆي بدۆرئيت نەك ئەوان
بيدۆرئين.

ئەم كەسە خۆي ناكورئى بۆ ئەوہى خەلكانى تر پارزىبكات، ئەم خۆي
دەكوژى بۆ ئەوہى خۆي پارزىبكات (خۆت كوشتوہ بۆ خەلكى تر). ئەم كە

خۆى دەكوژى پېويستى بە دەرەوھى خۆى نىيە بە ئاگايى بېننەوھ لىوھى
 كە ئەمە نەكات. ئەم بەم كىردەيەي دەيسەلمېنى، كە بوونى خۆى لىوھى
 نەكردووهو پىگەي لىوھى گىرتووه، كە "بوونى لىوھى ئەوان" و "بوونى
 لىوھى"^(۲) بوونى لىوھى سېننەوھ، واتە پىگەي لىوھى گىرتووه بىئوھىتەوھ
 لىوھى و لىوھى لىان.

ئايا خۆكوشتن بە چەشنى خۆبوردن نىيە لىوھى زىان بۆ ئىوھى، كە نەبىت
 بە بار بەسەر شانى ئەوانىترەوھ، كاتى خۆدەھۆشيارانە دىئايىت لىوھى، كاتى
 دەكەويته ئىوھى كە خۆت نەتوانى خۆت ھەلسورىنى و خۆت بىزىنى، بىبىت بە
 بار بەسەر ئەوانىترەوھ، ئىدى پىگە لىوھى بىگىت و خۆت كۆتايى بەخۆت
 بېھىنىت؟ ئايا خۆكوشتن تاوانىكە من بەرانبەر بەخۆم ئەنجامى دەدەم؟ ئايا
 كەس سزا دەدرىت؟ سزاكە تەنبا خۆم ناچىژم، كە ئىدى مېنىش خۆم
 كوشتوھ؟.

خۆكوشتن مەبەستەكەيە، پەنگە خۆكوشتنى بىرمەندان و شاعىران بۆ
 نادىئايى و جۆرىك لىوھى پاكردن بىت لىوھى سنووردارىتى، كە داواي گىشت بىكەن و لىوھى
 بەش پىزگاربن "تازە كە واى لىئەت يان ھەمووم ئىوھى يان ھىچ"^(۳).

ھەندى خۆكوشتن ھەيە، كە جۆرە تەنگە نەفەسبىونىكى تىدايە، كە
 شىئى دەزانم زۆر قورسە ناتوانم چۆن بە ئەزىزىتىن كەسى خۆمى بلىم،
 عاشقان لىوھى زۆر باردا بەمجۆرە كۆتايى بەخۆيان دەھىنن، چۈنكە عاشقى
 پاستەقىنە دۆست و ھاوسىيى مەرگە، ھەروەك پۆلان بارت دەلىت "لە پانتايى
 ەشقدا، شەوق و ئارەزووى خۆكوشتن زۆرچار ئامادەيە و بە كەمترىن بىبانو
 ھەلدەگىرسىت"^(۴).

(ھۆشيارى بەمەرگى خۆو بوونى جىھاننىنى ئىوھى، كە ھەستىبەكەيت
 ھىچ شىئى ناتوانى باشترو جوانترو چاكتىبى لىوھى زىانەدا جگە لىوھى لىزاردنى
 مەرگىگ بۆ خۆت، ئايا مەروۋ تاكە بوونەوھەرە، كە دەسەلاتى خۆكوشتنى
 ھەيە"^(۵)؟

ئايا مرقۇمى تىواناي دەستەمۇكىردنى مردنى ھەيە؟ بەۋەي، كە (خۆكوشتن دەستەمۇكىردنى مردنە، چۈنكە خۆكوشتنىش مردنە، بەلام بىكەرەكەي دەيەۋىت مردن دەستەمۇبكات).^(۱)

ژيان بۇ كەسى خۆكوشتى خاۋەن جىھاننىيىنى لىۋانلىۋە لە ئازار، ئايا مردن ئازارۋىە يان خۆكوشتن؟ بە بۆچۈنى ھيوم، "ئازار و بىبەھايى ژيان لە مردن و خۆكوشتن سەختىن"^(۷).

خۆكوشتن دژى چاۋەپوانىيە، خۆكوشتن زودانەۋەي قەرنى ژيانە(ھەموومان مردنى قەرزارين)، خۆكوشتن پىزگرتنى مەرگە، بەۋەي كە بەپىرەۋە چۈنى مەرگە، نەك چاۋەپوانى ھاتنى بىكەين، ئىمە دەچىن بۇ لاي نەك ئەۋبى بۇ لامان، خۆكوشتن بۇ ئەۋان ھەم جىگەي بەزەبىيە ۋە ھەم جىگەي توۋرەبوۋنە، بەلام بۇ "خۇ" ھەلىباردەنە، ئازادىيە، زوۋگەيشتنە بەكاملى، چۈنكە (گەر ژيان دور لە ئازارو ئارامى بوۋايە ئىمە پەنامان بۇ خۆكوشتن دەبرد؟ مردنىك، كە بە ۋەي (قاندر زىندەن) ناتوانىن بىرى لى بىكەينەۋە چۈنكە بە ھەموو ژيانمان لىي ھەلىدىن. واتە ژيان تا تىۋكىك ئارامى تىبايىت، مرقۇمى پەنا بۇ ئارامىيەكى موتلەقى ۋەك خۆكوشتن نابات. خۆكوشتن يۇتۇپىيەكى ئەبستراكتە و خۆكوشكەن (لەۋى!) دەگەنە سىستىمىكى پىرفىكت و بى ئازار. خۆكوشتن بەر لەۋەش ئەزمون بىرئىت و ۋەك يۇتۇپىيا سەير بىرئىت، ھەر كۆپرە ئومىدىك بوۋە. نىچە لە كىتئىي (لەۋ دىۋى چاكە و خراپە) دا دەلىت: بىرۆكەي خۆكوشتن ئارامىيەخىشكى گەرەيە، دەتوانىت بە ھۆيەۋە چەندىن شەۋى ناخۇش، بە خۇشى بگوزەرىنىت.^(۸)

ئايا خۆكوشتن ساتەكەيە، واتە من لەساتىكدا بىرپار دەدەم؟ بەپرواي من خۆكوشتن بەدەرە لەمە، ديارە ئەۋ خۆكوشتنەي، كە جىھاننىيىنى لەگەلدايە، ۋەك چۆن سادقى ھىدايەت دەلى ژيان لە پاش پەنجا سالى خلەفاندىكى گەرەيە. كەسانى ھەلھاتوۋ لە كىشەيەكى كۆمەلايەتى، خۆكوشتن بۇيان

ساته كيه، به لّام كه سى ئازادو خۆ برياردەر خۆكوشتن به جۆرى وهك پرۆژهيه، واته ئه م كه سه به دلنبايه وه بريار ده دات، كه بوونى خۆى بداته مردن، ئه م بوونى خۆى پوهه و مردن ئاراسته ده كات، ئه م ته واويى بوونى خۆى دهرده خات له برياره كه يدا، ئه م برياره تايبه ته به بوونى، بريارىكى لاوه كى نيه، ئه م برياره هه لۆيسته له ئاست بوونيدا، ئه م كه سه خۆى له نيو راستيدا ده بينيته وه، چونكه برياره كه له خۆيه وه دهرده چيئ نهك له كه سيكى ديه وه، ئه م كه سه به ته واويى ئه و دهنگه ده بيستيت، كه له وجوديه وه ديته ده رى، ئه و دهنگه يه بريارى خۆكوشتنى پيده دات، چونكه ئه و دهنگه پايده چله كيني به وهى كه خۆى بيت و راستگو بى، په سه نانه بريار بدات. ئه و كه سه ده زانى بۆ خۆى ده كوژى، هه له اتنى نيه، له كولتور و جيهاننىكى تايبه ت، به لكو هه له اتنىيه تى له ته واوى ژيان و جيهان، ئه و بۆ ئه وه مه رگى خۆويستى هه لئا بژيى له به رئه وهى له كولتورى هه لئى، ئه و دژى ته واوى ژيانه . بى مانايى ژيان ده بينى به كاملى (دياره له بۆچوونى كه سى خۆكوژه وه). ئه و پيوايه " ئه گه ر ماوه يه كى ديارىكراوت هه بيت بۆ ژيان چ واتايه كى هه يه بژيت يان به ريت، هه ر هه مووى عه به سيكه و ئيمه يه ك بۆ به دبه ختمان له پي هۆشه وه دركى پيده كه ين و تامه رگ گيرۆده ي ئه و رافه كارپانه ده بين كه هه ولى به خشينى مانايه ك به ژيان ده دن، به لّام وهك راستييه ك ژيان زۆر له وه بي مانا تره، كه ئيمه ته سه ورى ده كه ين و خۆمان پيوه سه رقالكردوه "⁽⁴⁾.

كه سى خوده هۆشيارو خاوه ن جيهان بينى، كه خۆى ده كوژى له به رئه وه نيه، كه هه ژارى، يان له كه سى توپه بى، يان له خو يندنگه كه وتبى، يان هه په شه ي له سه ر بى، كه سى خۆكوژ له هه ژارى ژياندا خۆى ده كوژى، ده زانى كه ژيان زۆر هه ژاره له مانادان به ژيانى، ئه و له ته واوى ژيان توره يه، ژيان كردن به هه په شه ده بينى، ئه و نايه وى له تاقى كردنه وهى ژياندا بكه وى، يان

دلىيايه، كه له تاقىكردنه وهى ژيان دهرناچىت، بۆيه خۆى دهكوژى تا به ژيان بلى، تاقىكردنه وهى مهرگ ئاسانتره له تاقىكردنه وهى تو. كهسى خۆكوژ دهسهلاتى خۆى به كاردينىت بۆ راگرتنى ژيان، خۆى له وه به توانا تر دهزانى كه ژيانىكى كاتى سنووردارى بكات. كهسى خۆكوژ له جياتى مردن به حهق (مردن حهقه) بزانى، خۆكوشتن به حهق دهزانى.

كهسى خۆكوژ ههراو هوريا نانىته وه، به بىدهنگى خۆى دهكوژىت، به لام بىدهنگى كه ته واوى دنيا بىبىستىت، بىدهنگى كه پى دهنگ، بىدهنگى كه، كه ته واوى دهنگى دنيا ده وهستىت. ئەم نايه وى مردن بىدهنگى بكات، به لكو دهيه وى مردن بىدهنگ بكات، تا گوئى له په يامى ئەم بگرىت.

كهسى خۆكوژ گوپرايه ل نىيه، كه سىكى ياخييه له ژيان و دنيا و ته واوى كولتورو ئايينه كان، ئەم په شيمان نابىته وه له خۆكوشتن له بهرئه وهى خه لك يان ئايين دژى خۆكوشتنه، ئەم خۆى دهكوژى له بهرئه وهى بپرواى به خۆكوشتنه.

كهسى خۆكوژ له ئازارىكى بچوك هه لئاىته، كه زۆرينهى خه لك له مهرگ ده ترسن، ئەم لى ناترسى، بويرانه و هۆشيارانه ئەزمونى مهرگ ده كات، ئەم مرۆفه خۆيه تى به ته نيا ئەم كرده يه هه لده بژىرى، كرده يه كى ته واو خودى ئەنجامه دات، گهر مردن به ره و خوديمان ببات ئەوا ئەم جۆرهى مردن ناچارانه خوديه، پىويسته خودى بى، چونكه گهر خودى نه بى ئەوا بىگومان له دهره وهى مردنى خۆويستانهى ئاگايانه يه. له لايه كى تره وه ئەم كه سه به ئارامى و به جوانىيه وه خۆى دهكوژى (خۆكوشتنى سادقى هيداىهت). ئەم له خۆكوشتنى كه س تاوانبار ناكات. ئەم نايه وى رامبكرىت، ئەم رامده كات، مردن رامده كات، ئەم دهيه وى خىراىى مردن بووه ستىت، تا خۆى به خىراىيه وه بچىت بۆ لاي (چه ند خىرا بىت پىشى مردن ناده يته وه) ئەم په له تره له مهرگ.

كەسى خۆكۆز چىدى بىرۋاي بە ژيان نە ماو،ە، متمانه بە مردن دەكات تا بە ژيان، ئەو باوهرى بە پاداشت نىيە، ئەو دژى بە ئىنەكانى دىينە، ئەو بىرۋاي بەم ھاوكىشە يە نىيە (لەگەنجىيەو بە پىرى لە پىرىيەو بە مردن). ئەو بىرۋاي بەو يە بى مانايى ژيان لە كویدا دەر كەو، پىويست ناكات پاساو بدرىتەو، ئەو ناترسى، ئەو كەسىكە دوول نىيە لەو يە دىكات، كەسىك نىيە لاي ھەمووان بلى خۆم دەكۆز، بەلكو بە بىدەنگى، خۆ دەكۆزىت. ئەو بىرۋاي بەو يە نىيە، كە بە خۆكوشتنى دەستى سوردەبى، ئەو كەس ناكۆزى بۆ ئەو يە بژى، ئەو دەمرى بۆ ئەو يە كەس نەيكۆزى (ژيان نەيكۆزى)، ئەو نايەو نارسەنە بژى، بەلكو پەسەنە دەژى، وە پەسەنە دەمرى.

ھاوكات دەشیت خۆكوشتن بۆ گەيشتنە كاملى بىت. واتە كاتىك لە ژياندا كەسى گەپۆك بە دوايى كاملبووندا وىلە و نايگاتى، بە خۆكوشتن پىرى بكاتەو يان بە خۆكوشتن كاملى بە دەسبىتت. ھەرۋەك دەشیت دژ بەمە بلىن ئەو يە خۆكوشتن دەر دەكات ھەولە بۆ گەيشتن بە كاملبوون، وەك ئەو يە فۆكنەر پىيوايە ھەركات نووسەر توانى بگاتە ئەو يە خەونى پىو بە بىنیت ئىدى ھىچى بۆ نامىنیتەو خۆكوشتن نەبىت^(۱۰). واتە لە شكستەو خۆكوشتن دىت، يان خۆكوشتن ھىواي كاملبوونە يان بە گەيشتنە كاملبوونە لەم جىھانەدا ئىدى ھىچ بۆ كەسى نووسەر نامىنیتەو خۆكوشتن نەبىت!

مردنى يان خۆكوشتنى كەسى خاوەن جىھانىبىنى، بى ھۆ نىيە، بەلام دەستنىشان كەردنى ھۆكە پەنگە تەواوى ژيان بخاتە ژىر پىسپارەو، كاتى صادقى ھىدايەت خۆي دەكۆزى، زۆر ئاگامەندانە ئەو كەردە يە دەكات، ئەو خوكوشتنە كەسى^(۱۱) نواندى ھەلويستە لە دژى ئەو دىيايەسى، كە ھىدايەت ھەرچەندى كەرد، نەيتوانى لەگەلدا بگونجىت، ھەر بۆيە ھەمىشە دەيگوت: ئەو تەنيا مەرگە، كە ھەرگىز درق ناكات و ھەموو پىگاكان دەچنەو سەر مردن^(۱۱). ھىدايەت و ئەوانەي لەچەشنى ھىدايەتن لەگەل ژيان ناگونجىن،

ھەربۆيە بەس نىيە مردنىڭ ھەيە و فرىاديان دەكات لە ژيان، ھەروەك جە مال
 غەمبار دەلەيت "بەس نىيە مردنىڭ ھەيە و تەنيايم لىدە سىننيتەوہ" ^(۱۲). كەسى
 خوكوژ دلى بە ھىچ خۆشنايى، بۆيە خۆى فرىو نادات، ئە و ناتوانى بژى،
 ژيانەكەى برىتبيە لە بەرئىكردى پۆژەكان، ئەمىش كيشەى ئەوہ يە ھۆشيارى
 ھەيە، كە ھەمىشە ئەم ھۆشيارى پالى پتوہ دەنيت بۆ بوون، بۆ رەسە نيتى،
 ناتوانى خۆى فرىوبدا، مرۆفە نارەسەنەكان دەتوانن خۆ فرىوبدەن،
 بە درۆكانى ژيان باوہ رەدەكەن، بە لام ئەم مرۆفە خودەھۆشيارە ناتوانى
 باوہ رېكات، صادقى ھىدايەت لە نامەيە كيدا بۆ ھاورپيەكى جوان باسى دۆخى
 خۆى دەكات "ماندووم و دەزانم مېشك تىك دەشكيت، وەك بە مەرگ
 حوكمدراويك، شەو بە پۆژ دەگەيەنم، دەستم لە ھەموو شتىك ھەلگرتوہ، دلم
 بە ھىچ شتىكەوہ نىيە، نە دەتوانم خۆم فرىوم بدەم، نە ھىندە بويرى شىك
 دەبەم، خۆم بكوژم" ^(۱۳). بە لام دواجار بويربوو، وە راستگويى نواندو خۆى
 كوشت.

بەلگە نەويستە لە نيو دىينەكاندا خۆكوشتن كارىكى نەشياوہ، واتە
 نەرىنيە. كەسى خۆكوژ بە كردەكەى خۆى لە بە ھەشت دوور دەخاتەوہ،
 واتە بە گشتى لە نيو ئايينە ئاسمانىيەكاندا نا كردن ھەيە بۆ خۆ كوشتن،
 وەك بۆچوونىك دەلئىن پەنگە مەبەست ئەمەيى، كە كەسى خۆكوژ بەم
 كردەيەى جۆرە لاوازكردنىكى دەسەلاتى خوا بە ياندەكات، كە تەنيا تۆ نيت
 دەكوژيت (لە زۆر دەربىروادا خوا بە بكوژ دانراوہ _ خوا من بكوژى و
 نەجاتمبا). كەسى خۆكوژ، كە خۆى بىريار دەدات بە جۆرى پەتدانەوہ يەكى
 دەسەلاتى خوايە، كە من خۆم كۆتايى بە خۆم ئەھىنم نەك تۆ، لە پوہ
 دىينىيەكەشەوہ وەك خويندەوہ يە دەلئىن نەرىكردى خوكوژى، كە چەندىن
 پاساويى ھەيە لە دىيندا دەلئىن پەنگە ئەمەش پاساويك بىت، كە نە
 گوتراوہ. چونكە ئەوانەى خۆيان دەكوژن دژى قەدەر دەوہستەوہ، خۆيان

قەدەرى خۆيان پەنگرژ دەكەن، دژى قەدەرن، خۆيان بۆ خۆيان، خۆيان دەكەنە قەدەر، ئەوان لە نىپو رېكە وتدا ئارام ناگرن، بەلكو رېكە تىبون پامدەكەن، بۆئەوھى مەرگ بەئىننە نزيك خۆيان بە رېكە وت بلىن، كە تۆ بىدەسەلاتىت. ئەم كەسانە خۆيان ھەم جەلادن ھەم قوربانى، ئەمان خۆيان جەلادن بۆ خۆيان، بەلام جەلادىكى مەترسىدار نا، بەلكو جەلادىك پەشىمان نىيە لەوھى دەيكات، جەلادىكى جوانە، بە ئاگايە، بى زىانە بۆ كەس تەنيا بۆ خۆى مەترسىدارە، ئوويش لە دىدى ئىمەوھ دەنا لەلای خۆى بە پىچەوانەوھ كارىكى دروست و پىويستە بۆيە دەيكات.

رەشپىنى ئەم مەرفە خۆكوژانە، لەخۆراو بى بنەما نىيە، بەلكو ھەلگى واتاى فراوان و وجودىە، لەبەرئەوھىە رېكە گرتن لەخۆكوشتنى ئەم مەرفانە ئاسان نىيە. چونكە ئەمان پىيان وايە "مەرگ، ھەموو ھەمەكان تىك دەشكىنىت، ئاخىر ھەموومان مندالى مەرگىن و ھەر مەرگىشە لە دەست فىلەكانى ژيان پزگارمان دەكات"^(۱۴). ھەرەك، شۆپنھاوھەر پىي و ابوو، "خۆكوشتن ھىچ زىان و كارىگەرىيەك لەسەر ئىرادەى ژيان دروست ناكات و بەرانبەر ھەر خۆكوشتنىكى ئەنقەست، ھەزاران لەدايكبوونى نا ئەنقەست پوودەدات"^(۱۵).

ئەم مەرفە ھۆشمەندانە نايانەوئىت بە مەرگيان خۆيان نەمر بكن، بەلام لىكۆلەران و خوينەرە باشەكانى پاشيان ئەم كارە دەكەن.

لېرەدا گرنگە لەسەر كوشتن يان خۆكوشتنى سوكرات و ھەلاج كەمى قسە بكم. لەمىژوودا زۆركات باسى ئەمان كراوھ وەك شەھىدى رېگاي ھەقىقەت، يان ئەوان مردنەكە شيان لەپىناو راستىدا بووھ. ئايا كوشتنىان يان بەجۆرى خۆكوشتنىان(بۆيە دەلیم خۆكوشتنىان چونكە ھەرىەكەتكيان ئەيانتوانى لەو دەمەدا لە مەرگ ھەلپىن). لەبەرىەك خالى سادە خۆكوشتنى ئەمان جىاوازە، چونكە بىروايان بەنەمرى ھەبووھ، واتە وەك خۆكوژەكانى دى

نەبوون، كە دۇنيابىن لەو ەى لەپاش ئەم ژيانە ژيانىكى دى نىيە، بەلكو بەپىچەوانەو ە ئەوان دۇنيا بوون كە ژيانىكى دى ەيە باشتەر لەم ژيانە، يان ەلاج دۇنيابوو ە دۆستىك و مەشوقىك ەيە، كە ەرگىز لىرە نىيە، دۇنيابوو ە وئى لىرە باشتەر لە بەرئەو ە بى دودلى و بەخۇشئالىيەو ە پىشوازى مەرگ دەكەن. ھاوكات ئەوان دژى ئەو سنوورەن، واتە ژيان بە سنوور دەزانن.

ئەو ەى ماو ەتەو ە لەسەر ئەمجۆرە مردنى خۇويستانەى بە ئاگا، يان خۇكوشتنى خۇويستانەى بە ئاگا بىللىم ئەو ەيە، لەم نووسىنەدا دەكرى خوينەر سەرنجى ئەو ە بدات، كە من خۇكوشتنم گەلى جوان كىردوو ە، بە چەشنى ئەو ەى بىخوينىتەو ە ەز بكات خۇ بكوژى! واتە لىرەدا من كارەكەم پىچەوانەى كارىكى ئىتىكى و نا مرۆبى دەبىت. بەلام دەبى لەم كۆتايىيەدا بە چەشنى پەخنەش لەمجۆرە مردنە بگرىن، نەك لە بەرئەو ەى بترسم تۆمەتبار بكرىم، چونكە ئەو ە نىشانەى تىنەگە يىشتنە، گەر كەسى بەو جۆرە ئەم نووسىنەم بىخوينىتەو ە و لىتى تىبگات. پەخنەكە شمان يان پرسىيارەكە شمان بۆ ئەم مرۆفانە، يان ئەو ە كەسانەى كە خودمۇشيارن و بىر لە كىردەيەكى بەم چەشنى دەكەنەو ە ئەو ەيە. دەبى پېرسىن ئايا بەم كىردەيە خۇناخنە ژىر بارى بەرپرسىيارەت، بەو ەى كە بەرگەى ئەم ژيانەتان نەگرت، بۆيە خۇتان كوشت؟ بە جۆرى تر ئىو ە مرۆفى لاوانن، دەنا ئازايەتى ئەو ەيە بەرگەى ئەم ژيانە بگرى نەك لىتى ەلئىت؟ ئەم مرۆفانە بە خۇكوشتنىان دەرگا لەسەر ئەگەرەكانى خۇيان دادەخەن، واتە چىدى تواناى ەلئىرەدنىان نامىنى، واتە ئەم كەسانە لە بوونى دازايەو ە(بە زمانى ھايدىگەر) خۇيان دەكەن، بە ەبوويەكى دەرەكى، چونكە دەبنە كەرەسەى لىكۆلىنەو ەكانى ئەوانىتر. لەلايەكى ترەو ە ئەم مرۆفانە بۆچى ناتوانن ژيانى خۇيان بگۆرن، ەروەك دكتور مەمەد كەمال دەلئىت "باو ەرناكەم مرۆفى بتوانى خۇى بكوژىت،

نەتوانى ژيانى بگوريت، چونكە خۆكوشتن، بىر يارىكى بىنەپەتى و مردنیش
 دواگورانه... بە خۆكوشتن كۆتايى بە سەربەستىيەكەى دەھىتتە، چونكە
 سەربەستى لە بووندايە نەك مردن^(۱۶). لەبەرئەوئە ئەم كەسە ئازادى خۆى
 پەتدەداتەو و بى دەسەلاتە لەوئەى خۆبگوريت؟ چونكە بە مردن چىدى بە
 ھىچى دى نابىن، چونكە بە پىيى بۆچوونى ھايدىگەر كەسى خۆكوز كۆتا
 ئەگەر و ھەلبىژاردنى خۆكوشتنەكەيەتى، چونكە ھەموو ئەگەرى پوو لە
 كۆتايىيە، كەسى خۆكوز خۆى دوا ئەگەر ھەلدەبژىرى، كە چىدى لىرە
 نەبى(دازاين بوون - لىرە)، ئەم دازاينە لىرە بىزارە و دەيەوى بگاتە
 سەرجەمى بوونى و چىدى پوو لە ئەگەرىكى دى نەكات^(۱۷)، ئەو كەسە
 عاشقى كۆتا ئەگەرە، عاشقى دابرا نە بۆيە خۆى دەكوژى. بەلام ئايا دوا
 ئەگەر جۆرە شكستى نىيە لەم ژيانەدا، كە چىدى من تواناى دامەزراندنى
 ئەگەرى دىم نەماو، چىدى من ناتوانم خەونم ھەبى، كوشش بكام بۆ
 بەدەھىتتەنى؟ ەك و تمان دازاين (يان مرؤف) تا لە ژياندا بى بە پىيى بۆچوونى
 ھايدىگەر "ھىشتا نەبوو" يە، ماناى وايە ژيانكردنى دەزاين، بەردەوام
 ئامادەيە بۆ بوون بەرەو پىشەو و يان خۆرەتكەرە، چونكە مرؤف بە قەولى
 ھايدىگەر بى جەوھەرە جەوھەرى لە بووندايە، ئەوئەى تا لىرە بى، "ھىشتا
 نەبوو" يە، بەلام كە لىرە نەماو خۆى كوشت چىدى نا توانىن بلىين خۆ
 پەتكەرە... بەلام ئايا كەسى خۆكوز دلىيا نىيە لەوئەى كە بۆيە خۆ دەكوژى
 چونكە دلىيايە، كە ناتوانى چىدىكە خۆ تىپەرىكاو، بە واتايەكى دى
 نووسەرى يان بىرمەندى، چەند پرؤژەيەكى ھەبوو تا ئەو دەمەى بوون -
 لىرە بوو، وە سەركەوتنى بە دەستھىناو، ئىستا ئەم بىرمەندە چىدى
 ناتوانى كارى داھىتەرانەى دى بنووسى، لەبەرئەوئە كۆتا ئەگەر ھەلدەبژىرى،
 چونكە دلىيايە ناتوانى كارە پىشترەكانى تىپەرىكات، بە واتايەكى دى جۆرە
 بى ئومىد بوونىكە لە تواناى خۆ بۆ تىنەپەراندن، خۆ دەشېى لە ھەمبانەيدا

پروژەى بەرزترو بە نرخترو گرنگتر ھەبى، بتوانى كارى گرنگترو بە نرخت
 بكات، بەلام دلتيايه، كه ئەوھى دەيكات بى بەھايە، بى واتايە، ژيان ناگورپى
 ھەروەك خۆيەتى، لەبەرئەوھى، كه بريارى خۆكوشتن دەدات، بەلام ئايا ئەوھ
 پاساوە؟ لەلایەكى ديبەوھە كەسى دەستى بچیتە گیانى خۆى ترسى ئەوھ
 نيبە دەستى بچیتە گیانى مروفەكانى دى؟

ئايا ئەم خۆكوشتنە جورى لە خۆپەرستى نيبە، كه من نامەوى بژيم لە
 ژيانى كه مروقى ترى تيا بژى، يان من بە نەزان زانينى گشت مروفەكان، يان
 بە كەم تەماشاكردن يان بەوھى كه من نامەوى لەگەل ئيوە بژيم، ئيوە
 شايستەى ئەوھ نين من لەگەل ئيوە بژيم؟

۲. مردنى خۆويستانە بى ناگا:

ئەم جورە مردن بە شيوەيەكى فراوان بلأوھو بەردەوام لە گەشەدايە،
 لەلایەن دەزگا و لايەنە پەيوەنيدارەكانەوھ بودجەى بۆ تەرخان دەكرىت
 پيژەكەى كەمبكرىتەوھ، لەبەرئەوھى لە سالى ۲۰۰۰دا بەك مليون كەس لە
 تەواوى جياھاندا خۆى كوشتوھ، واتە لە ھەر ۲ چركەيەكدا كەسيك ھەولى
 خۆكوشتنى داوھ، بە واتا لە ھەر ۴۰ چركەيەكدا كەسيك خۆى دەكوژىت. ئەم
 خۆكوشتنەش زياتر گەنجان خۆيان دەكوژن، لە ئاكامى دۆخى دەروونى و
 كۆمەلایەتى و ئابورى... ھوھ سەرچاوە دەگرىت.^(۱۸)

ئەم جورەى مردن، وەك لە ناو نيشانەكەيەوھ ديارە، مردنیکە خۆويستە،
 بەلام دور لە ھوشمەندى خۆيبە، واتە مردنیکە، جياواز لە مردنى
 خۆويستانەى بە ناگا، ئەم مردنە ئاگايانەيە، بەلام ئاگايانەيەكى تەسكو
 كەمبىن و نا فراوان، بى جياھانبينيبە، ئاگايەكى لۆكاليبە، ئاگايەكە
 پيوستيبە، ئەم مردنە يان خۆكوشتن ھەر كوشتنە، بەلام ئەوھى دەكوژىت
 يان دەمرينىت (گەر دەمرينىت راستيبىت) منە. واتە ئەوھى ئەم كوردەيە

ئەنجام دەدات منى خۆم، ئەو كرده يە ئەنجام دەدات، بەلام دەشى ئەو منە، منى ئاگايى نەبىت، يان منىك نەبىت كە بپيارىكى ئاگامەندانە و ھەلبىزاردىكى دور لە پالەپەستوى دەرەكى بووبىت، بەلكو دەشىت ھەر منى ئەوان بووبىت ئەو كارەى كردهبىت، واتە دەسەلاتى دەرەكى و كولتور و پەيوەندىيە كۆمەلايەتەكان منى ئەوانى ناچار بەو كرده سەختە كردهبىت، بۆيە ئەم كردهى خۆكوشتنە كرده يەكى لۆكالىيە و جىھانىيىنى لەگەلدا نىيە، بەلام ئاگايى تىدايە بەرانبەر بە كولتور، يان كەسەكە كۆزانيارى كولتورى ھەيە. بەلام دنيايىنى لەگەلدا نىيە، ئەم خۆكوشتنە جۆرىكە لە ھەلھاتن، چونكە گەر ئەمە نەكرىت پۆژانە ئەوانىدى ھەموو دەقەيە دەمكوژن بەقسەو كردارەكانيان، بۆيە خۆكوشتن باشترە لەوھى ئەوان بىمكوژن، وە كوشتنىك باشترە وەك لە دووبارە بوونەوھى ھەموو پۆژىك و ھەموو دەقەيەك(ھەموو دەقەيەكى ھەر مردنە).

ئەم خۆكوشتنە ھۆكارەكانى گەلپكن، كە پەنگە پىويستى بە نووسىنى كىتەبىكى سەربەخۆ بىت، چونكە پاساۋەكانى ئەم مردنە (يان خۆكوشتنە) لاوازن، مەبەست ئەوھەيە، گەر كەسىكى وريا ھەبى لە نزيك ئەو كەسەى دەيەوى و ھەا كردهارى ئەنجام بدات، ئەوا پەنگە ئاسان بىت پەشىمان كردهوھى، چونكە ئەم كەسە زياتر ھەلچوون و خۆ خواردەنەوھەك ناچارى دەكات، يان پەراۋىزخستەن يان ترس نا چارى و ھەا كرده يەكى دەكات. ئەم كەسە، كە بپيارى خۆكوشتنىش دەدات بەلام ھەر دوودلە لە كردهكەى ناۋىرپىت، لەبەرئەوھەيە زۆركات ئەم كەسانە بەجۆرى ھەولى خۆكۆزى دەدەن، كە پەنگە مەبەستيان (بە مەبەست) ئەوھەبى كەسى پزگارىان بىكات(خۆ سووتاندن زۆركات بە نەمردن كۆتايى دىت). يان لە زۆر باردا ھۆكارى خۆكوشتنەكەى زۆر ئاشكرايە، پەنگە لىكۆلەران زۆر ماندوو نەكات. تەنانەت ئەم كەسانە جۆرە باسكردىكىشىان ھەيە بۆ خۆكۆزىيەكەيان تا پىشتر وەك

ئاگادار كوردنە ۋە يەك بى بۇ كە سانى پەيۋەندىدار (خزم و كەسوكارى يان ھەر لايەنىكى تر)، واتە پەنگە مەبەست ئەۋەبى، كە ئەم ئاگادار كوردنە ۋە يەك ھىزىك يان چەكىك بە كاربەيتن.

ئەم مردنە خۇويستىيە لە زۆر باردا خۇ نەويستىيە، چونكە نا چارانە يە لە لايەن ئەۋانپترەۋە، يان كەسى خۇكوز نەيتوانىۋە خۇى ئەۋ بېرارە بدات، شتىك ناچارى كردوۋە، مردنى ئەم كەسانە ساتەكپە، واتە لەۋ ساتەدا گەر كەسى ئاگادارى بى دەتوانى بەرى پى بگرى. ھەلبىژاردنى ئەم كەسە، بە دنيايىنىيەكى قولئەۋە نىيە بۇ ژيان، بەلكو زۆر كات لە گرپپەكى دەروونى يان دلشكاندنك يان شكاندنەۋە، يان بايەخ پېنەدان، يان ترسى لە كەسى (مامۇستا - باوك - براگەرە - دايك...). ئەم كەسە كە خۇشى دەكوژى ھەست بە لاۋازى و كەم ئىرادەيى دەكەيت (واتە جۆرى خۇكوشتنەكەى پېت دەلئىت ئىرادەى خۇكوشتن لاۋاز بوۋە)، تەنانەت خۇكوشتنى ئەم كەسانە لە كاريگەرى پوانىن لە ميدياۋ فيلم... ھەكان بەدەر نىيە، بە واتايەكى تر زۆرتىر شت كاريگەريان لەسەر دادەنيت، چونكە لاۋازن، نەك ئەۋەى جەنگى مەرگ بكن، بەلكو زوو دەشكىن و بى بەرگرين لە ئاستيدا. ئەم كەسانە ژيان بە پى نابينن، ۋەك ئەۋەى ژيان تواناي لە خۇگرتن و ماناي نەمابى، ئەۋان مانا لەشتى كەم بەھا دەبىننەۋە، بەھاي ژيان لەشتە وردەكاندا دەبىننەۋە، (دەرچوون لەخوئىدنگە). ژيان بە تەۋاۋى نابينن، لەبەرئەۋە پەنگە گرفتە سادەكەيان چارە بگرى خۇيان نەكوژن. ئەۋان زۆركات گرپى ھەست بە كەمى كردن ھانىاندەدات خۇبكوژن.

ئەم كەسانە، زۆركات بە دەم دەلئىن "خۇمان دەكوژىن با نەجاتمان بىت" (كەم دايك ھەيە لە كورددا ئەمەى نەگوتبى) بەلام لە پاستيدا ناۋپرن، بىگومان نەبوونى ئىرادە لاي ئەم كەسانە، ھۆكارى زۆرە دەشى ئايىن زەقتىريان بى، چونكە بى پروا دەبن، بەۋ كردهيە. ھاۋكات ئەۋ كەسانە لە

زۆر باردا خۆكوشتنه كه يان په سه نانه نيينه، جگه له وهى هۆكارگه لى له پشتيه وهيه هاوكات بېروايه ك به و دنيا "نه مری" ههيه، هه ربويه زۆركات له ترسى بى بېروايى خۆناكوژن.

بۆ باشتر پوونكر دنه وهى ئەم جورى خۆكوشستن، كورته پۆمانىكى (نۆفليت) گابرييل گارسيا ماركيز به نمونه دههينينه وه، به ناوى "ده رىاوانه خنكاوه كه"^(۱۹)، له پۆمانه كه دا، دۆخىكى نامۆ و ئاشنا به سه ر كه سىتتیه كه دا دیت. ئەم كه سىتتیه له نيو ده رىادا گير ده خوات، واته ده رىاوانه كه پتويسته بيته وه سه ر وشكانى، به لام ناتوانى به هوى گرفتیکه وه كه به سه ر به له مه كه يدا هاتوه. ئەم ده رىاوانه ماوه يه كى زۆر چاوه پوانى پزگارگه ريكه، وه لى كەس نيينه، ئەم به ته نيا چاوه روانه، چاوه پوانى، كه دۆخىكى سه خته، كاتى ئەم چاوه پوانيه دوور له كه سى دى بى و كه س نه بى ده رده لى خۆتى بۆ باسبكه بت، واته چاوه پوانيه كى بى پشت و په نايه، چاوه پوانى بيزراوه، چاوه پوانيه كه گرانتريه له مهرگ؟ ئەم كه سىتتیه هيدى هيدى بى ئوميد ده بى، له به رنه وهى چاوه پوانيه كهى بى وه لام ده بى، چارى ناميئى ئەم كه سىتتیه، جگه له چه ند هه لېژاردنيكى ناچارانه، به وهى، كه له چاوه پوانى مهرگدا بيت، واته خواردنى ته واو ده بى و بى هيز ده بى، وهى ناميئى، ئوميدى ده داته كزى و چراكهى كزده بى تا نزيك كوژانه وه، واته چاوه پوانى مهرگ ده كات، كه له برسيتيدا بمرى... يان نه وهيه خوى بير له وه بكانه وه خوى به جورى كۆتايى به خوى بهيئى! واته هه لېژاردنه كانى گه لى سنوورداره، يان چاوه پوانى مهرگ له و دۆخه كى كه تييدايه يان كۆتايى به خوى هينان (بیرکردنه وه له وهى چۆن خۆى كۆتايى به خۆى بهيئى). ئەم كه سىتتیه بپيار ده دات مادام هه ر ده مری چارى نه ماوه، هيج ريگه نه ماوه تا په ناي بۆ ببات و پزگارى بيت، نه وا باشتره بير له وه بكانه وه خوى كۆتايى به خوى بهيئى، هاوكاتى بپركردنه وه له وهى، كه چۆن خۆى كۆتايى به ژيانى خۆى

بھینتی، درندہ یہ کی دہریایی خۆی ھلڈہ دات ئم کہ سیتییہ مان بخوات، بہ لām کہ سیتییہ کہ لہو دہ مہی بیر لہ خۆکوژی دہ کاتہ وہ پادہ چلہ کیت، واتہ لہ دہمی بیرکردنہ وہ لہ کۆتایی بہ خۆھینان، لہ نیتو دہریا وہ وک بلئی ئم خۆی بانگیکردبی، گوئی لہ بیرکردنہ وہی ئم کہ سیتییہ بو بیئت، دیت بۆ ئہ وہی لہو دۆخہ پزگاری بکات، بہ لām کہ سیتییہ کہ مان پادہ چلہ کیت و خۆی دوور دہ خاتہ وہ. بہ واتایہ کی دی وک بلئی ئم کہ سیتییہ داوای ھاوکاری دہ کات، بہ لām کاتی ھاوکاری بہ کہ دیت رەدی دہ کاتہ وہ.

واتہ لیژہ دا گومانی ناوی، کہ ئم کہ سیتییہ ناراستگژیہ لہ گەلّ خۆ، لہ ژیر ناچاریدا پەنا بۆ خۆکوژی دہ بات، خۆی نایہ ویت ژیان کۆتایی پی بیئت. بہ واتایہ کی دی خۆکوژیہ کی خۆویستانہی بی ناگایہ، واتہ بہ ناگایہ کی چرہ وہ بریاری خۆکوژی نادات، بہ لکو بہ ناچارى بریار دہ دات. گەر بہ وہ ہمیش لہ ئومیدی پزگار بوون لہو دۆخہی ھەبی بیر لہ وہ ناکاتہ وہ خۆی بکوژیت. راستہ خۆی بریار دہ دات خۆی بکوژی، بہ لām ناگایہ کی قول نییہ، جیہانبینی لہ گەلّ نییہ، بہ لکو ھیشتا ژیان خۆشہ ویستترہ لہ مەرگ (مہربۆیہ پادہ چلہ کیت). ئم درۆ لہ گەلّ خۆیا دہ کات، کہ بیر لہ مەرگ دہ کاتہ وہ، بہ لām ناچارہ. بہ واتا بیرکردنہ وہی دہریاوانہ کہ لہ خۆکوشتن، لہ وہ وہ نہ ہاتووہ کہ ژیان مانای نہ ماوہ، یان ژیان شایستہی ئہ وہ نییہ تیا بژی، ئہو لہ ژیر فشاریکی دہرہ کیدا بیر لہ خۆکوشتن دہ کاتہ وہ. ئم نایہ ویت بہ رەزلی بمریت. ئم دۆخیک وایلیدہ کات بیر لہ خۆکوشتن بکاتہ وہ، نہک ژیان ھاندہری بیئت.

ئم جۆرہی خۆکوشتن ھیندہی ئویدی من کوشتنہ ھیندہ خۆکوشتن نییہ. ئہوانیتر بہ تانہ کانیان، بہ ترسان لییان من ناچار دہ کەن خۆ بکوژم. ھەر لہ مجۆرہ دا سەرنجی ئہ وہ دہدہین مرقگەلی ھەن خۆ دہ کوژن بۆ ناودہرکردن، واتہ ناگایہ کی لاوازو وروژینہ ریان ھەیہ، بہ وہی من چیم لہ

دەست دىت ناو دەربكەم، واتە گرىنى ھەست بە كەمى كردنيان ھەيە، ھەول دەدەن بە جورى خۆ بكوژن، كە بىنە ناو، نەك بە جىھان بىنيەكى قوولەو ھە كەردەى خۆكوشتن ئەنجامبەدەن.

كەسى كۆزانيارى لۆكالى كۆمەلايەتى ھەيە. ژنىك ھەلدى لەنازارى تانەكان لەو ھەى كەردەيەكى نەشياوى (نەشياو بۆ ئەو كۆمەلگەيە). كەردو ھە بۆ ئەو ھەى ھەموو پۆژى بەتەنەكانى ئەوان نەمرى خۆى دەكوژى. يان خۆكوشتن لەو ھەى لەچارچىو ھەى دەروونى كە ھەلچوونىكە، خۆشەويستەكەت لىت زوير دەبىت. يان خۆكوشتن ھەك جورى لەھەپەشەكەردن (و ھەك چەكىك بۆ بەرامبەر)... يان خۆشەويستەكەردن... لەدۆخە جياوازەكاندا بەرجەستە دەبىت. لەھەى خۆكوشتنى خۆويستەنە جورى لەخۆنەويستىيە، واتە جورە ناچارەكەيە. ئەوانىدى ناچارەت دەكەن. "دەرياوانە خنكاو ھەكە" بپياردانىكى ناچارەكى، ھەندىكات بپھۆشىيە. واتە گەر ئەو دەمە كەسى قسەى بۆ بكات "و ھەى بداتى" پەنگە خۆى نەكوژى. بەلام لەخۆكوشتنى خۆويستەنەى بە ئاگادا بەمجۆرە نيە، نمونەى سادقى ھىدايەت. "ژيان لەپاش پەنجا سالى خەفانىكى گەورەيە".

۳. مردنى خۆنەويستەنە بە ئاگا:

من دەزانم، كە مردن ئەگەرىكى منە، من كە دىمە جىھانەو ھەگەل خۆم مردن ھەلدەگرم، واتە بوونى من پەيوەستە بە مردنەو ھە. بەلام لاينەى جوانى خۆشى ژيان وام لىدەكات مردن نەويت. من نامەويت بمرم، چونكە ژيان زۆر لەو ھە جوانترەو چاكترە، كە بەمردن كۆتايى بىت. سەرەپراى ئەو ھەى دلنيام، كە مردن يەكىكە لەئەگەركانى من بەلام ھەر نامەويى بمرم. لەبەرئەو ھەى من دلنيام بە مردن گشت ئەگەرەكانى بوونم بە كۆتا دەگەن. جوانى ژيان لەھەلپژاردنەكاندايە. ئازادى من لەژيانكردنمدايە نەك لە مردن. ئەم جورەى

مردن ناچارىبه دهنّا خواستى مردن نىبه. ئه و كه سانهى به مجوره بىرده كه نه وه مردن به پاستى خويان ده زانن، به لام له گه لّ ئه مه شدا پىيانوايه هميشه ژيان جوانتره تا مردن. ئه وان گه ر ده سه لاتيان هه بوايه هه رگيز نه ده مردن. ئه وان عاشقى ژيانن، به ها له ژياندا ده بيننه وه نه ك له مردن. ئه م بىر مه ندو شاعيرانه زياتر دژى به رانبه ره كانيان ده وه ستنه وه له وهى خۆبكوژن، ئه وان به زه وقه وه ژيانده كه ن، پىيانوايه ماده م ژيان كاتىبه ده بىت پىز له و كاته بگرن وه كخويى تيا بژين. ئه وان هى به مجوره بىرده كه نه وه به كاره كانيان به جوړى دژى مردن ده وه ستنه وه، يان مردن له ياد خويان ده به نه وه، كارده كه ن تا زياتر خويان بدوزنه وه، زياتر به ها به ژيانيان بده ن. ئه م مروّفانه خودهوشيارن و خو له گىلى ناده ن بو ئه وهى مردن له ياد خويان بينه وه، ئه مانه سته م ناكه ن وه ك بلىى هه رگيز نامرن، پاسته خواستى هه رگيز نه مريان هه يه، به لام نه ك چا و چنوكانه به ها يى مادى فرىوى دابن.

هاوكات هه ندىك له م مروّفانه له خۆپه رستيانه وه، گه يشتونه ته ئه وهى مردن په تبه نه وه. واته به ئاگاييه وه و له خۆويستىبه وه ده يانه وىت مردن په تبه كن، هه تا ئه مه ده توانين بلىين له زۆرىك قاره مانانهى ناو ئه فسانه كانىشدا ببيننه وه، جگه له وهى ئه م خۆويستىبه ئاگاييه كارىكى كردوه، له نىو بى ئاگاييدا كه سه كه نو قم بىت.

به واتايه كى دى ئه م كه سه له دوورپانىكدا گىرى كردوه، به ئاگايه له وهى مردن هه يه، به لام ناشيه وىت باوه پى پى بكات. واته له نىوان خۆئاگايى و ئاگايى له مردن و ناكردنى مردن دايه. له به ره وه ئاساييه گه ر ئه م كه سه به رده وام له نىو ترسو قه له قىبه كى زۆردا بژى. هاوكات دژايه تى مردن ده كات، به لام مردن هه ميشه براوه يه!

له لايه كى ديبه وه ده شتوانين نه مه له نيو هه نديك له ئايينه كاندا
ببينينه وه، به لام به شيوى جياواز. نه و ئايينانه ي پرويان به كراسگورپين يان
نهمرى هه يه (له به شى يه كه مدا نه مه مان باسكردوه) ده كريت تيركهرى نه م
ويسته بيت.

٤. مردنى خوڤنه ويستانه بى ناگا:

سهره پاي نه وهى كه من ناگاييه كى قوولم به رانبه ر به مردن نيبه، به لام
ناشمه وي بمرم، نازانم بو نامه وي بمرم، نه زانينه كه مه به ست لايه نه
ئينسانيبه كه ي ژيانه. به ده ستخوى بيت هه رگيز نه مريت. نه م مروفانه
به شيوه يه كى ته واو تووشى سه رليشيووى بوون، له به ره وهى نه وهى
هه رده بى نه زموونى بكن لى هه لدين، به لام هه ر ده دويرين. نه وهى به مجوره
ببرده كاته وه گوپى خوى گرتوه بو نه وهى گوپى له ده ره وهى خوى نه بيت.
نه م كه سانه به ها بى به هاكان فريويانداوه. زوركات كه سى هه ژار به كه سى
ده وله مه ند ده لئيت بو كى كو ده كه يته وه هه ر ده مريت! نه و كه سانه به
ناگابوون له و شتانه ي فريويان داوه ناگايى له مردنى نه ماوه. هه ر له پاستيدا
نه و مروفانه خاوهنى خو نين (كه من به خو ش دامناون) له به ره وهى نه وان
خويان دويراندوه به شته كه م به هاكان.

نه م كه سانه وا ده زانن نامرن. واته هينده ي ژيانى به پرده كات هينده
ناژى. به لام له گه ل نه وه شدا هه ميشه جوړه هه له اتنئى كى له مردن هه يه و ده لئى
مردن هه رگيز بو نه و نيبه. جوړه خووگرتنى و ئولفه تيكه له گه ل نه م جيهانه و
ماله كه ي و كه سه كان و پاره كانى... هه يه، كه به رده وام له هه ولى پاكردن دايه
له مردن ببرى لينا كاته وه. لئى ده ترسي ت نه ك نيگه ران بى. نه م له جياتى
نيگه رانى بوونى خوى بيت نيگه رانى شته كانيبه تى. نه و له مردنى خوى
ناترسى، له به ره وهى له بىر خوى بردوته وه، به لكو له مردنى شته كانى

دەترسیت. ئەم مەرقانە نەرخى مەرقانە نازانن، لە بەرئەوێى مەردنیان لە بیرخۆیان
 بێدۆتەو، مەردن بەها بەخشە بە مەرقان، بەلام ئەم کەسانە لە بەرئەوێى
 مەردنیان لە بیرخۆبێدۆتەو و بیری لى ناکەنەو، بەهای مەرقانیش لایان
 سەراوەتەو. لە بنەپەتدا بەهای خۆیان لە یادکردووە ئەوکات مەرقانەکانى دى.
 ئەم مەرقانە لە بەر دیدەى مەرقانەکانى دى خۆشەویست نین، بەردەوام تانەیان
 لێدەدریت، چاوەنۆکن و گوی بە ژیان و بەها مەرقانەکان نادەن. چاوەنۆکی
 ئەم مەرقانە گەیشتۆتە ئاستى چاوەنۆکی لە بەرانبەر مەردنیشدا! بەلام مەردن
 لا لەم مەرقانە ناکاتەو، کە دەیانەوێت مەردن خۆى لە ئەركى خۆ لادان، ئەو
 چەند بێئاگا و خۆلادان، بەلام مەردن زیاتر بە ئاگا و خۆنزیكەرەو دەبیت
 لى. مەردن بۆ ئەم کەسانەى خۆ بە خاوەن دەسەلاتى پەها دەزانن، دیت و لە
 دەسەلاتیان دەخات. جارێكى دى مەردن دیت و دەلایت من دەسەلاتى پەهام
 هەیه نەك تۆ!

۵. نەمەرى:

كى هەیه بتوانى نەمەرىت؟ ئایا نەمەرى نا کردنى مەردنە؟ گەر مەرقان "هەر
 ئەبى بمرى" بى ئىدى نەمەرى بۆ؟ ئەم لووتبەرزى و خۆبالا کردنە لە کویدا بەدى
 دیت! ئایا مەردن فریو دەدریت؟ بێکردنەو لەوێ نەمەرى خۆ فریودان نییه؟
 نەمەرىش بۆخۆى جۆرى لە مەردن نییه، یان ئەوێى خۆ دلخۆشکردنى بێت لەم
 دنیاىدا، گەر دنیاىەكى دى هەبى و هەموو مەرقانەکان بمرین! ئایا نەمەرى
 فیلکردن نییه لە زەمەن؟

ئایا مەرقان، کە نەتوانى خۆى نەمەرى بکات دەتوانى کارىک بکات نەمەرى؟
 ئایا ئایدیای نەمەرى تەنیا تاییبەتە بە مەرقان؟ ئایا نەمەرى = ژیان؟ ئایا نەمەرى
 بپینى سنوورەکانى کاتە؟ ئایا تەنیا خودا نەمەرە؟ ئەى مەرقان، کە بەشتى
 دەلى نەمەرە مەبەستى ئەوێى، بلى منیش توانای نەمەرى هەیه؟

داهینرئیک، که کارئیکی داهینهرانه دهکات، دهلئین نهمره، مه بهست ئه وه یه ئه ویش وهك خودا نهمره، چونکه وهك چۆن خودا داهینهره ئه ویش داهینهره؟ یان مه بهستمان ئه وه یه تا مرۆڤ له سهر ئه م زه وییه بمیئنی ئه و کاره ی ئه و له یاد ناکات، واته جۆره وه فایه که؟ ئایا ئیمه، که دهلئین ئه م دهقه نهمره مه بهستمان ئه وه یه له ریگی دهقه که وه نووسهره که شی نهمر بکه یین؟ چونکه دهقه که له بوونی نووسهره که یه وه دهرچوه؟ ئایا کئییه بریار له سهر نهمری دهقیک یان نووسهری دهادات؟ ئایا خودی خۆیه تی یان مرۆڤه زیندووهره کانن یان کاره کانیه تی؟ ئایا نهمره کان ئه وانن، که ههلئین له مردن یان مردن دهره قه تی ئه وانن نایه ت و ناتوانی له ناویان بیات؟ ئایا ئه و نهمرییه ی دهیده یه نووسهریک و کاره که ی ژیان ی مانادار کردووهره؟ ئایا بۆ خۆی نهمری ته نیا له پشت ئه م ژیانه وه نییه؟ ئه م نهمرییه ی ئیره تچه ند دژ وه ستانه وه ی نهمری پشت ژیان؟ ئایا ئه و نهمرییه بی به هاگردنی ژیان نییه؟ به لام ئه م نهمرییه بۆیه نهمرییه، چونکه واتایه کی به ژیانداوه، به ردئیکی خستۆته سهر بالای ژیان؟ ئایا مهرگ له ههندی باردا ههلخه لئینه ر نییه، به وه ی ژیان تاکه کان به کارده هینن له پیناوه به رژه وه ندیه کی سیاسی یان نایدۆلۆژی؟

ئه م پرسیارانه ههریه که وه دهرگای خۆی هه یه بۆ وه لامدانه وه، به لام خۆده شبیت خۆینه ر به شداری بکات، له به رئه وه زۆریک له م پرسیارانه له به رده م خۆینه ردا به کراوه یی جیده هیلین. هاوکات زۆریک له م پرسیارانه وه لامدانه وه ی پتویسته خودی بیت، له به رئه وه ی بره وایه کی پتویسته، واته گهر من وه لام بده مه وه به لۆزیک ناتوانم وه لام بده مه وه پتویستم به بره وایه ک هه یه، تا له وپوه وه لام بده مه وه، یان ئه وه تا خۆم بۆ خۆم بره وای خۆم دهربرم بیئنه وه ی پشت به بره وایه کی تایبه ت بکه م.

تیبینی ئه وه ده که یین له میژوودا ههندی هه ن به به خشینی ژیان یان له م دنیا نهمری بۆ خۆیان دابین ده که ن، ئیدی به خشینه که له پیناوه راستی بی

يان عهشق... (سوكرات-حلاج...). نەمرى ئەو ھەيە، كە خۆت لىرە نىت و بەلام باس دەكرىت ياد دەكرىت ھە، ناوت لەسەر زوبان و لە نىو كىتەبە كان دەمىننە ھە، ياد كىر دە ھە بەجۆرى كۆششە بۆ نەمر كىر دە. "ون بىت بەبىت ھە ھە بمرىت، ياخود بمرىت بەبىت ھە ھە ھە بىت" (۲۰) دىرىدا لە يادى مۇرىس بلانئودا ئەمەى وتو ھە، مەبەستى ئەو نەمرى ھە، كە راستە ئەو مردو ھە، بەلام ون نەبو ھە، چونكە باسى دەكەين، يادى دەكەين، بەرھەمە كانى دەخوئىنە ھە. مۇڤگەلى ھەن ئەمرن و بىردە چنە ھە، چونكە ھىچيان بە جىنە ھىشتو ھە بۆ مۇڤاىەتى تا يادى بكرىت ھە. بەلام ئەم نەمرى ھە ش پىرسىار ھە لگىرە لەو شوئىنەى ئەو مۇڤانەى بىروايان بەم دنيا ھە ھە ھە ھە كاتى، واتە ئەم دنيا ھە كاتىبە، لە دىدى ئەم مۇڤانە نەمرى ئەو نىيە، بەلكو نەمرى ئەو ھە بىتوانىت بۆ ئەو دنيا كار بەكەىت بە جۆرى كارەكانت ژيانىكى بە ھەشتىت پىببەخشن، واتە كارى ئەم دنيا ھۆكار بىت بۆ نەمرى ئەو دنيا نەك ئەم دنيا.

پىمواىە، مۇڤ بە راستى تواناى ھە ھە نەك دەقەكەى بەلكو كەسىتتەبەك لە نىو دەقەكەشى نەمر بكات. ئىمە لەم نووسىنەدا ناتوانىن بىر پار بەدەين، ئايا نەمرى دەكرى تەنبا مەبەست نەمرى بى لەم ژيانە؟ بەواتا لە دىدى ئەو مۇڤانەى، كە بىروايان بە ژيانىكى دى ھە ھە نەمرى واتا ھەكى دى ھە ھە. لەبەرئە ھە نەمرى ناتوانرىت بەك لاكەر ھە ھە بىت، بەلام ئىمەى مۇڤ فىربوونىن، ئەو نووسىنە كەسىتتى دەق و كارانە بە نەمر بزانىن، كە بۆ ماو ھەكى زۆر (زۆرتر لە تەمەنى مۇڤ) ماونەتە ھە، باس دەكرىن.

بە واتا ھەكى دى ئەم جۆرە نەمرى ھە ھە پەمزىك بىت. چونكە ئەو مۇڤە، كە نەمرى دەبەخشىت، ھاركات بە دىو ھە دىننىبەكەدا خواش نەمرى بەمۇڤدا ھە ھە ھە، كە لە پۇخى خۆى مۇڤى خولقاندو ھە، پەيو ھەست بەمە ھەك پىشتر باسما ن كىر ئايا مۇڤىش بە بەخشىنى پۇخى خۆى و بوونى خۆى

لە نێو دەقو بەرھەمەکان و ئایدیاکانیدا نەمری بەم کارانە نابەخشی؟ واتە ھەماھەنگییەک لە نێوان بەخشینی پۆحی خوا بۆ نەمری مەرۆڤ و بەخشینی پۆحی مەرۆڤ بە دەقەکان و نەمری بۆ دەقەکان پێکنایەت؟ واتە لێرەدا مەرۆڤیش کۆششی خوابوون دەکات، کە توانای کارێکی ھەیە، کە نەمری بکات، کارێکی داھێنەرانە نەمری دەبەخشی، مەرۆڤ نەمری لەم دنیا بۆ خۆی مسۆگەر دەکات، بەدیوہ ئایینیە کەش خوا نەمری ئەودو ژیان مسۆگەر دەکات. واتە مەرۆڤ نەمری خۆی لە ژیانێکی دیدا لە دەرەوہی دەسەلاتی خۆیدا، بەلام لەم دنیا دا خۆی و تواناکانی و ئەگەرەکانی خۆی دەتوانن نەمری خۆیان بە دەست بەیئەن. لێرەدا دەشی بیر لەوہ بکەینەوہ، کە خەونە لە مێژینە کە مەرۆڤ بە وھم بێ یان بە پاستی (واتە ئەمانە وھم بن یان پاستی) کۆششی ھاتنە دی بۆ دەکرێت. نەمری ئاسان نییە، لەبەرئەوہ نەمری بەھایە، کە من ئەوانە نەمرن، بەلام زۆر ئەوانە نەمرن، لەبەرئەوہ وەک چۆن لە ئەفسانە کۆنیشدا نەمری مەر جدارو ئاسان نەبوو، ئیستاش بەھەمانشیوہ نەمری بپرست و توانای زۆری گەرەکە.

مردن پودەدات، بەلام ئەی نەمری پوونادات؟ ئەمە گرتە ھەم لە پووی زمانییەوہ ھەم لە پووی کەتوارییەوہ، چونکە بۆ نمونە کاتیک باسی کارێکی نەمر دەکرێت، مەبەست ئەوہیە پەخنە لەو کارە بگێرێت، بە پەخنەگرتنی جارێکی دی زیندوو دەبێتەوہ. واتە کارەکانی ئەفلاتوون، کە داھێنەرانیە، گەرفەیلە سووفیکی ئەم دەمە پەخنە لە دەقەکانی بگێرێت، جارێکی دی باسی ئەفلاتوون و دەقەکانی دەکاتەوہ، ئەمەش جۆریکە لە زیندوو پراگرتن، نەک ئەو کارە، کە نەمر بوو بەدریژایی مێژوو بەرەخەکانی بمریت.

لە پوویەکی دییەوہ نەمری دەکرێ بەشیوہیە ک دەستنیشان بکەین، چۆن لە تێپوانینی دینیدا، گیان و پۆح نەمرە، ئەواش دەکرێ، پۆحی کار، لە دەقدا دەستنیشانکرێت، کە نەمری دەدات بە دەقیک یان تابلۆیەک... من

پېموايه ئو دەقانهى، كه چەند رەگەزى له خۆدەگرن، كه زياتر بوونى مرۆڤو
 پۆحى بەرجهسته دەكەن و پەيوەستن بەخودى مرۆڤەو و ھەمەكەين، دەشى
 لە زۆر باردا نەمرى بەدەستبېنن، ئەم نەمرىبەش دەشى پەيوەستى
 بگەينەو بە پۆحى مرۆڤ خۆيەو، چونكە ئەو لە بوونى مرۆڤەو
 دەردەچىت^(۲۱)، ئەو تابلۆيە يان ئەو دەقە بەشىكى دانەبپراو لە بوونى
 داھينەرەكەى. دەشى تا پادەيە بەزمانىكى ميتافيزىكى ئەم بۆچونە
 دەربكەويت، بەلام زياتر سوود لەو ديدە ئايىنيە وەردەگرم، مرۆڤ لە
 جەستە و پۆحە، پۆح نەمرە. گەر دەقەكەى پۆحى خۆى تيا پوونكرديتەو
 بەرجهستەى كرديى نەمر دەبى، ھاوكات گەر مرۆڤ خۆى ئەو ھى مامەلەى
 وجوديانە دەكات، دەتوانيت نەمرى بدات بەكارەكەى، چونكە لە وجوددا
 ھەموو مرۆڤەكان يەكدەگرنەو، بەلام ھەريەكەو بەجۆرو بەرنگايەكى جياواز.
 وەك چۆن لە ئايىندا مليۆنان مرۆڤ لەنيو مزگەوت بەدرىژى و پانى پىزبون
 نويز دەكەن، ھەريەكەو بەجۆرو شتو و پەگەزى جياواز... پەر لە جياوازي
 بەلام گەر سەيرى منارەى مزگەوت بكەيت يەك خالە (ئەو خالە وجودە)،
 ھەموو بەجياوازيەكانەو لەويدا يەكدەگرنەو، سەبارەت بە مامەلەى
 وجوديش ھەمان بۆچونم ھەيە، ئيدى مرۆڤ مەرج نيبە تەنيا بپوادارىكى
 ئايىنى بيت، بەلام گەر ئونتۆلۆژيانە بپوانينە كارەكان، ئەو كارانەى، كه
 وجودى خۆمانمان تيا رەنگرێزكردو، ھەماھەنگ دینەو، واتە ھەماھەنگى
 من لەگەل كارەكەم، بەلام گەر مامەلەكەم بەو جۆرە نەبوو، ئەوا بپگومان ئەو
 ھەماھەنگىيە نابىزيت، خۆم لە ئاويتە وجوديەكەدا نابىنمەو. گەر دەقى
 حەقىقەتێكى وجودى تيا بەيانكرى دەبى نەمر بى، دەبى كەشفي حەقىقەت
 بكات^(۲۲) ئەوكات دەقەكە نەمر دەبى. ئەو دەقانە حەقىقەتن لە پۆح و
 وجودەو دەردەچن نەمرن، چونكە بەمانا دىنيەكە پۆح نەمرە، ھاوكات

دەرە دینییه کانیس بوون نەمره . هەر داهینەری بە جۆری نەخشە ی وجود دەبینی و پەنگی دەریژی .

هەر سەبارەت بە نەمریش دەتوانین ئەو بەلین، کە ئەمجۆرە ی نەمری دەشی تەنیا لە ناو زماندا بیّت، واتە ئامادەییە کە زمانییە، بەلام خۆ دەششی بلین ئەو ی نەپەتە ناو زمانەو و واتە مردوو، یان نییە؟ . بەلام پاسکردنی بەردەوامی کارو دەقە نەمرەکان زۆرکاتیش دەشی پاهینراویکی زمانی بیّت و توانای بینینی لایەنە نەمرییە کە نەبیّت، واتە بەجۆری پاهانتیکی زمانییە و بوو تە باو، کە ئەم کارە نەمرە، ئەمەش لە دوو حالە تدا زیانمە ندە، بەوە زیان بەکارە نەمرە کە دەگە یە نیت، بەوەش کە جۆرە درۆکردنی لە گەل خۆت و دەرەو ی خۆتە، کە توانای دیتنی نەمرییە کەت نییە و سامی ئەو نەکە ی ئەو بەیژی . واتە دەشی نەمرییە کی نارەسەن و ساختە بی و دەشی بەپێچەوانەو، بەلام چۆن دەبی گەر پەسەن بی یان نارەسەن خۆی دەر نەخات؟ بەبروای من پەیووەستە بە توانای دیتن و پۆج و مامەلە ی وجودیانە ی ئیمە لە گەل دەقە کە، زۆرکات شیواندنی لە پوانینی ئیمە دا دروستدەبی، بەهۆی زۆر دیتن و پوانینی کارە نا پۆحییە کانهو . دەنا ناکری خۆی بشاریتەو، دەقی نەمر بۆ مروفی راستین (روانینی دروست) راستە و خۆ دەر دەکەویت . نەمری و قوریانی دوانە یە کی لیکدانە براون لە نیو ئایینە کاند . بەلام ئیمە لەم نووسینە دا کە متر لە سەر ئەم لایەنە وەستاوین، چونکە هەستدە کەم دە کری خۆینەر لە کتیبە گەلی زۆر لەم بارە یەو بەخوینیتەو .

میکانیزمە کانی گەیشتن بە پەلی نەمری جۆراو جۆرن، دە کریت مروق لە پینگە ی (فیداکاری و شەهادەت، هونەر، نووسین، داهینان، بنیاتنان، پرۆژە ی خزمە تگوزاری و کاری خۆبەخشی و ... تاد) بگاتە پەلی نەمری، چونکە هەموو ئەمانە خزمەت بە مروقایەتی دەکەن، ئەمەش گەوهری نەمرییە^(۲۳) .

ئەگەر لە مردندا جەستە فەنا بیّت و لە ناویجیّت، ئەوا بەرەمی فیکر و داهینان و پرۆژە مروییەکان شوین پیی جەستە هەلناگرن و وەک

ئەلئەرناتىفئىك بۇ پۇج و جەستە و ھزرى خاوەنەكانيان دەمىننەو، بەدىوئىكى
تردا شوناسى مەعنەوى ئىنسانەكان نەمر دەبىت.

ئەوھش بلىم ئەو مرقانەى لە پۇجى خۇيان دەبەخشن بە كارەكانيان،
واتە مرقە داھىنەرەكان چاوەپوانيان لەوہ نىيە وەك نەمر دەرىكەون، چارلى
چاپلن لە نامەبەكى بۇ كچەكەيدا جوان وەسفى ئەمە دەكات و دەلئىت "جوان
نىيە مرقۇ پىش مردنى ھىچى لەسەر بگوترىت". ئەم قسەبە زۆر ھەلدەگرىت،
مەبەستى زۆر لەپشتىبەوہ، مرقۇ بە زىندووئىەتى باسبكرىت يان
باسنەكرىت! زۆركات گلەبى ئەوہ دەكرىت مرقۇ داھىنەرەكان لە ژياندا
نرخى كارەكانى خۇيان نابىينەو، تا نەمرن نرخيان نازانرىت، بەلام لە
كەسىكى وەك چارلى داھىنەرەوہ ئەم قسەبە دەبىستىن، وەك بلىت بىەوئىت
بلىت ئەم باسكردنەيان گرفتارە بە وەستان، ھاوكات ئەم مرقانە جۆرە
ئىجراجبوونىكە. رەنگە مرقۇەكان خۇيان ئەوہندە ھۆشيارىن كە مرقۇ بە
مردنى زىاتر نرخى ھەبە تا لە ژياندا بىت، گەر وردىنەوہ ئەمە باش سەرنج
دەدەين(بە تايبەت لە پۇژھەلات). ئەوہى مرقۇ لە ژياندا بەھای نەزانرى و بە
مردنى نرخى بزانىت ھەم گرفتى ھەبە ھەم سوودى ھەبە.

٦: كى ھەبە، لەبەر خۆشەوئىستى مردن، خۇى بمرى:

ئەم جۆرەى مردن كەلىك تايبەت و دەگمەنە، ناشتوانرىت بە وردى
دەستنىشانى نمونەبەك بكرىت لەم جۆرە. لەبەرئەوہى مردنى لەم جۆرە بى
مەبەستە يان باشترە بلىم ئەو مەبەستەبە، كە مەبەستەكەى لەخۇدايە.

واتە لەبەر ھىچ پالئەرىك نا تەنيا پالئەرى مەرگ خۇى، واتە بۇ ئەوہى
بزائم مردن خۇى چىبە بمرم. بە واتايەكى دى وەك پەبوولەى چوارەم وئىستى
بزانىت حەقىقەتى ئاگر بزانىت، ئەو كەسەش تەنيا لەبەر حەقىقەتى مردن
دەمرىت نەك لەبەر مەبەستىكى تر، گەر مەبەستىكى دى ھەبىت ئەوا

حەقیقەتی مردن نادۆزیتەو، لەبەرئەوێ ئەم مردنە خودییە وە زمانیکیش نییە پاشان بێت و گێرەرەوێ حەقیقەتە کە بێت.

لێرەشەو وە واتای حەقیقەتەمان بەواتای مەرگ دانراوە لەوێ، کە تەنیا مردن دەتوانی حەقیقەتەمان بۆ کەشف بکات. چونکە گەر کەسێ لەبەر مردن "خودی مردن" خۆی مرد ئەوا وەك ئەوێ لەبەر حەقیقەت بمری، بەلام ئایا ئەمە مەرگدۆستی نییە، بەوێ کە لەپشت ئەم ژیاوە حەقیقەت هەیه؟ ئایا دەکرێ خۆکوشتن وەك ئەزموونی بۆ وەرگرتنی وەلامی بێت بەوێ کە بزانی مەرگ چۆنەو چیبە؟ گەر خۆکوشتن مەبەستی جگە لە مردنی هەبوو ئەوا لە دەرەوێ ئەم جۆرە مردنە، گەر خۆکوشتن پاکردن و بیزاریبوون بێت لەم ژیاوە ئەوا لەدەرەوێ ئەم جۆرە مردنە.

رەنگە ئەمجۆرە مردن بەوێ کە دەگمەنە راستییە کمان بۆ دەربخات، کە زۆریک لە نووسەرەکان (شاعیر و بیرمەند و پۆماننوس...) کە بە بالایی مردندا هەلدەلێن، هەمووی مەبەستەکییە، لەبەر خودی مردن نییە، کە مردن جواندەکریت و خۆشەویستدەکریت، گەر ژیاوە نەبوایە مردن جوان نەدەبوو، واتە بەردەوام پاساوی هەیه، کە مردن جوانە یان باشە، لەبەر خودی مردن نییە. ئەو مەرفانە نیگای مردن دەکەن وەك دۆستیک دۆستەکانی دییان لێ زویر بوو بۆیە دێنە لای مردن، گەر دۆستیکێ دی هەبوایە بێگومان لە دۆستایەتی مردن نەدەگەپان.

سەرچاوه‌کانی به‌شی چواره‌م:

۱. نه‌ه‌یشتن و پ‌یگری له خۆکۆشتن، پ‌یک‌خراوی WHO ، وه‌رگ‌پ‌رانی د. عارف حیتۆ. به‌رگی چاپ‌خانه‌ی ماردین- هه‌ولێر، ۲۰۱۲.
۲. مارتن هایدیگەر، بوون و کات، وه‌رگ‌پ‌رانی د. محهمه‌د که‌مال، ده‌زگای سه‌رده‌م- سلێمانی، سالی ۲۰۱۲.
۳. پامیار مه‌حمود، دل له‌ناو سنگی ئەم جیهانه‌دا لێ نادات، له‌ ب‌لاوکراوه‌کانی پ‌یک‌خراوی کۆن‌سپ‌یت- سلێمانی، سالی چاپ ۲۰۱۲.
۴. مجله خورشید پروانشناسی، شماره‌های (۴، ۱)، ۱۳۷۲، شیراز .
۵. شۆپ‌ن‌هاوهر، له‌باره‌ی خۆکۆشتنه‌وه - له‌ئینگلیزییه‌وه شۆپ‌ش حه‌مه‌ سالج. له‌ سایتی ده‌نگه‌کان.
۶. وه‌لید عومه‌ر، خۆکۆشتن، پ‌ۆژنامه‌ی چاودێر. ۲۰۱۲.
۷. سه‌رچاوه‌ی پیشوو.
۸. سه‌رچاوه‌ی پیشوو.
۹. وه‌همو شوناس، ته‌وه‌ری نووسه‌رو خۆکۆشتن، گفتوگۆ له‌گه‌ل، یوسف عیزه‌دین. چاپ‌خانه‌ی یاد، سالی ۲۰۱۲. لا ۲۵۶.
۱۰. یوسف عیزه‌دین، وه‌همو شوناس(گفتوگۆ وتان)، چاپ‌خانه‌ی یاد، سالی ۲۰۱۲. لا ۳۱۵.
۱۱. حه‌مه‌سه‌عید حه‌سه‌ن، مه‌رگ بانگمان ده‌کات له‌ سایتی ده‌نگه‌کان وه‌رگ‌پ‌راوه.
۱۲. جه‌مال غه‌مبار سه‌رجه‌می به‌ره‌مه‌کانی، له‌ کتێبخانه‌ی غه‌زه‌لنوس ب‌لاوکراوه‌ته‌وه. ۲۰۱۲.
۱۳. حه‌مه‌سه‌عید حه‌سه‌ن.
۱۴. حه‌مه‌سه‌عید حه‌سه‌ن.
۱۵. مجله خورشید پروانشناسی، شماره‌های (۴، ۱)، ۱۳۷۲، شیراز .
۱۶. دیدار له‌گه‌ل دکتۆر محهمه‌د که‌مال، هه‌رێم عوسمان، مه‌له‌فیکی تایبته‌ له‌ باره‌ی محهمه‌د که‌مال، له‌ پ‌ۆژنامه‌ی چاودێر.
۱۷. هایدیگەر، بوون و کات. لا ۳۳۱-۳۳۲ .
۱۸. نه‌ه‌یشتن و پ‌یگری له‌ خۆکۆشتن، پ‌یک‌خراوی WHO ، وه‌رگ‌پ‌رانی د. عارف حیتۆ. چاپ‌خانه‌ی ماردین- هه‌ولێر، ۲۰۱۲. لا ۷.
۱۹. گابریل گارسیا مارکیز، ده‌ریاوانه‌ خنکاوه‌که، وه‌رگ‌پ‌رانی، نامیلکه‌ی ده‌زگای سه‌رده‌م.

۲۰. نيسماعيل حه مه شه مين، له نيوان مردن و ونبووندا، له يادى مه رگى عوسمان شه يدای شاعيردا. له سايتى دهنگه کان.
۲۱. پيشپه و عه بدوللا، گوتاره کانى ريگا، ده زگای ناراس- هه وليتر، سالى ۲۰۱۲.
۲۲. مارتن هايدیگر، ميتافيزيك چييه، وه رگيپانى، د. حه ميد عه زيز، له بلاوگراوه کانى کتبخانه ي ناويه ر، سالى ۲۰۱۲.
۲۳. سامان سيوه يلى، دره ختى روشنبيرى، له سايتى دهنگه کان وه رگيراوه.

نه نجام

له كۆتايى لىكۆلینه وه كه ماندا گه يشتينه ئه م نه نجامانه ي خواره وه، كه ده شى چه ندين ئه نجامى ترى لىده ربه نرىت، چونكه لىكۆلینه وه يه كى شيكارىبووه پىشتر لىكۆلینه وه ي له مجۆره له زمانى كورديدا نه كراوه. به لام جه وهه رى نه نجامه كان نه مانه ن.

۱/ واتاي مردن خۆى له خۆيدا جياوازه، له واتاي مردن بۆ مرۆڤ.

۲/ مرۆڤ ناتوانىت به ربه هايى مردن بناسىت، به لكو هه ندىك خه سله تى ده ناسىت. به واتا مرۆڤ (مردن چىبه ؟) نانسىت كه مده سه لاته له مباره يه وه، به لام ده توانىت له رىگه ي مردنى خۆيه وه په ي به مردن به رىت، واته جياوازي هه يه له نىوان مردن خۆى چىبه له گه ل مردن بۆ مرۆڤ چىبه.

۳/ بىركردنه وه ي مرۆڤى كورد سه باره ت به مردن، ته نيا له لايه نى ئايىنبه وه (ئايىنى ئىسلام) سه رچاوه ي نه گرتووه، هه ندى ده رىپراومان هه يه كه گوزارشت له بىباوه رى (به مانا ئايىنبه كه ي-ئايىنى ئىسلام) ده كات.

۴/ له نىوان "مردن" مه رگ "دا له زمانى كورديدا مردن به كاره يتانى زياتره و رۆژانه بىتره، به واتا لاي كورد به گشتى مردن به كارده هىنرىت تا مه رگ. جگه له وه ي مردن ناوه و به برشتره بۆ سازكردنى وشه، به به راورد به مه رگ، كه مه رگ زياتر وه ك زاراوه به كارديت.

۵/ له زۆر ده رىپراودا جياوازي نىوان مردن و كوشتن پشتگوپىخراوه، له زۆرىنه ي نزاكاندا كوشتن به كارديت (خوا بتكوژىت). هاوكات سوودىكى زۆر وه رگىراوه له وشه ي كوشتن تا بۆ كوژانه وه ي شته كان (نه ميره كان) به كارىبىنىت (رادىۆ كوژانه وه-سه لاجه كوژانه وه-لاستىكى خه ت كوژانه وه...).

۶/ بايه خدانىكى زۆر هه يه به وه ي (مردن له پىناو چىدا)، واته چۆنبه تى مردن بۆ مرۆڤى كورد گرنگه، ده يه وىت مردنه كه شى به هاي هه بىت، يان مانادار بىت. ياخود ده يه وىت سه ربه رزانه به رىت.

۷/ مرقۆفی کورد به کاریگه‌ری ئایین، یاخود خۆ پیرۆزکردن و خۆ جوداکردنه‌وه له‌بوونه‌وه‌ره‌کانی تر "مردن" ی بۆ خۆی داناوه، بۆ بوونه‌وه‌ره‌کانی تر وشه‌ی تر هه‌ن.

۸/ وشه‌ی مردن به‌کارهێنانێکی زۆری هه‌یه، ته‌نانه‌ت بۆ به‌ده‌ر له‌مرۆفیش به‌کارده‌یت (پاتریه‌که‌ مردوووه - چه‌سه‌په‌که‌ مردوووه - سه‌یاره‌ مراندن). جگه‌له‌وه‌ی بۆ ناوی شوێنیش به‌کارهاتوووه (مه‌رگه). هه‌روه‌ک وه‌ک ناوی پیشه‌ (مردووشۆر). هاوکات له‌رووی زمانه‌وانیشه‌وه وه‌ک به‌کارهێنانێکی زۆری هه‌یه له‌شیوه‌ جیاوازه‌کان، جگه‌له‌ وشه‌ و فریزو پرسته‌کاندا، وه‌ک ئیدیه‌م و میتافۆر... به‌کارده‌هێنرێت.

۹/ مرقۆفی کورد هه‌ولیداوه له‌پێگه‌ی شته‌کانی تره‌وه ئه‌زموونی مردن بکات. یاخود هه‌ندی ئاکار هه‌یه کردنی سزاکه‌ی له‌مردن گرانتره (هه‌موو ده‌قه‌یه‌کی مردنه).

۱۰/ مرقۆفی کورد پیش مردنی باس له‌مردنی خۆی ده‌کات، ئه‌مه‌ش زیاتر له‌پێگه‌ی خه‌سله‌ته‌کانی مردنه‌وه.

۱۱/ له‌و نمونه‌گه‌له‌ی که‌ هێناومانه‌ته‌وه که‌متر مردن وه‌ک دیارده‌یه‌کی خودی به‌مانا فه‌لسه‌فیه‌یه‌که‌ی به‌کارهاتوووه، واته‌ بپرکردنه‌وه‌مان بۆ مردن که‌متر فه‌لسه‌فیه‌ به‌مانا هایدیگه‌ریه‌که‌ی.

۱۲/ مرقۆفی کورد به‌کارده‌هێنێت بۆ زۆر مه‌به‌ست، وه‌ک ئامۆژگاری، هه‌رپه‌شه، تانه‌دان، نازکردن، گالته‌پێکردن و گالته‌وگه‌پ... واته‌ مردن بۆ هه‌ندیك بووه‌ته‌ چه‌کێک.

۱۳/ مردن بووه‌ته‌ ژماره، به‌هۆی ئه‌م بوون به‌ژماره‌یه‌وه هه‌ستی مرقۆفه‌کان به‌رانبه‌ر به‌مردوووه‌کان گۆرانی به‌سه‌ردا هاتوووه. هاوکات مردن وه‌ک زانیاری به‌کارده‌یت کاتیک له‌کتیبه‌کاندا به‌کارده‌ین. یاخود ده‌شی مردن وه‌ک په‌مزه‌به‌کاربه‌یت ببه‌ته‌ هۆی فره‌ لیکدانه‌وه‌ی (پاشخۆی کتیبه‌که‌ی بلاقرایه‌وه).

۱۴/ مردن خۆی نه‌یانی ئامیژه‌ هاوکات نه‌یانی پارێزیشه.

۱۵/ ئەو ھى پىي دەوترىت مردوپەرسىتى، مېژوويەكى ھەيە، تا ئىستا بەردەوامە بەلام بەشئوھى جياواز مردوپەرسىتى ھەيە (گەر لەسەردەمى كۆندا بەھۆى ترس لە مردوۋەكە ھۆكار بوويىت). ئەوا ئىستا زۆر ھۆكارى ترى ھەيە و تەنيا لەسەر ئاستى سىياسى نىيە بەلكو لەسەر ئاستى كۆمەلايەتى و ئايىنى، دەرونى...، ئەم دياردەى مردوپەرسىتىيە ۋەك پەخنەيەك لە زۆر كاتدا ۋەك پەخنە لەلايەن چىنى خويىندەوارانە ۋە ناراستەى دەسەلات دەكرىت.

۱۶/ مرقۇى كورد چەندىن خەسلەتى بۆ مردن و مردنى خۆى داناۋە، ديارە ئەمەش دنيايىنى ئەم مرقۇە نىشانىدەدات. بۆ نمونە. (خىرايى مردن- جياوازيەكردنى مردن- بىدەنگى- ترس...) ھاوكات پەيوەندىيەكى گىيانى بەگىيانى لەنىوان مردن و كاتدا ھەيە. لە زۆرىك لە دەربراۋەكاندا مردن و كات پىكە ۋە ھاتوون (جوانە مەرگ- پۆزى تەوا بوو...).

۱۷/ ھاوبەشسىيەكى زۆر ھەيە لەواتاى مردن لەنىوان فەرھەنگە جياوازهكاندا.

۱۸/ بەكارىگەرى ئايىن يان ۋەك ويستىكى مرقۇ، ۋەسىيەتكردن پىش مردن دەكرىت و زىندوۋەكانىش پابەندى دەبن واتە، ھاوكات جۆرى ۋەسىيەتەكانىش جياوازن. لەلايەكى ترەۋە مرقۇى كوردىش بەگىشى لەم ژيانەدا جگە لەلايەنى ئايىن، لەم ژيانە كار بۆ پاش مردنى دەكات.

۱۹/ مردن دەسەلاتدارە لەبەرانبەر مرقۇدا، لەبەرەئەۋەى ئەو دەسەلاتى زانىنى ھەيە، كە پاش مردن چىدەبىت؟ ھاوكات مردن بىدەنگىشە و زانىن دەشارىتتەۋە، بەمەش جارىكى دى دەسەلاتەكى دوپاتدەكاتەۋە، جگە لەۋەى مرقۇ بىتوانايە لە پەدكردنى مەرگدا (واتە مەرگ لە نىوان گەمەى زانىن و دەسەلاتدايە- كە ئەمەش دەكرىت خويىندەۋەى فۆكۆيانەى بۆ بكرىت).

۲۰/ خۆكوشتنى ئاگايىانە (مردنى خۆويستانەى بە ئاگا) پويەپوو ۋەستانەۋەيەكى ناراستە و خۆى گىشت ئايىن و دابەكۆمەلايەتتىيەكانە، مردنىكى

تايبەتە و كەسانى ھۆشمەند ئەنجامى دەدەن (ھەمىشەش زىياد لە پاساۋىتكيان ھەيە).

۲۱ / مۆڭگەلى زۆر ھەن لە مردن پادەكەن و ناشيانەۋىت ھەر بە بېرياندا بېت، تۋاونەتەۋە لە نىۋ ژيانىكى ماددىدا، كە ئەم مۆڭقانە مردنيان لە يادكردوۋە بە جۆرى ژيانىشيان بە شىۋە لە بارو دروستەكەى لە يادكردوۋە. لە بەرئەۋە ئەم مۆڭقانە بە خۆۋىستى و بە ئاگايىەكى بىئاگايىەۋە لە مردن پادەكەن، بە لام ناتۋان، ئەۋەش پاشان جۆرە پسابوونىكە لە دىدى مۆڭقە زىندوۋەكانەۋە.

۲۲ / خۆكۈشتنى خۆنەۋىستانە جۆرىكى دىيە، كە بى جىھانبىنى كەسەكە كۆتايى بە خۆى دىنىت، لە بەرئەۋەى بەرگەى ژيانى پىر لە تانە ناگرىت، يەك مردنى پى باشترە لە زۆر مردن، ئاگايى ئەم مۆڭقانە لە كۆزانيارى كۈلتۈۋورى ناترازىت، خۆكۈشتنەكەشيان پاكردنە لە بەرپىسارىيەت، خودى نىيە خۆدزىنەۋەيە.

۲۳ / مردنى لە بەر مردن، گەلى تايبەتە ۋە ئەم مۆڭقانە دەگمەنن بى پاساۋ تەنيا لە بەر مردن خۆى بمرن! ئەمەش ئەۋە دەردەخات مردن خۆشەۋىست نىيە، ئەۋەشى مردن خۆشەۋىست دەكات لە بەر خودى مردن نىيە، شتىكى دى زويرى كردوۋە بۆيە مردن دەلاۋىنىتەۋە.

سه‌رچاوه‌كان

كتیبه كوردییه‌كان:

- ۱/ نازاد همه، فه‌لسه‌فه‌ی فینۆمینۆلۆژی یان پاتۆچکه، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی چوارچرا-سلیمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی، ۲۰۱۰.
- ۲/ ئافیس‌تا که‌مال مه‌حمود، پراگماتیکی رسته‌ی پرسیارو فه‌رمان له‌زمانی کوردیدا، مه‌لبه‌ندی کوردۆلۆجی-سلیمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.
- ۳/ ئان دی غراف، چیرۆکی مه‌لبژارده له کتیبی پیرۆز. جمعیه‌ الکتاب المقدس، سالی ۲۰۰۹.
- ۴/ ئه‌رخه‌وان مه‌مه‌د عوبه‌ید، په‌مز و نووسینی سه‌رگۆره‌کان- چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای توێژینه‌وه‌و بلاوکردنه‌وه‌ی موکریان-هه‌ولێر، سالی ۲۰۰۸.
- ۵/ ئه‌نستاس ماری که‌رمه‌لی، و. د. نه‌جات عه‌بدوللا. کتیبی پیرۆزی ئیزیدییه‌کان (جیلوه‌مه‌سه‌حفا په‌ش) ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۱۲.
- ۶/ ئه‌فلاتوون، و. عیمران هاواری، سه‌رجه‌م به‌رهمه‌کانی ئه‌فلاتوون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی یه‌که‌م، چاپ‌وپه‌خشی رێنما-سلیمانی، سالی ۲۰۱۱.
- ۷/ ئه‌فلاتوون، و. عیمران هاواری، سه‌رجه‌م به‌رهمه‌کانی ئه‌فلاتوون، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی دووه‌م، چاپ‌وپه‌خشی رێنما-سلیمانی، سالی ۲۰۱۱.
- ۸/ ئه‌بویه‌کر کاروانی، فه‌رهمه‌نگی کاروانی هاوچه‌رخ فارسی-کوردی، چاپی چواره‌م، چاپخانه‌ی چوارچرا، سالی ۲۰۰۷.
- ۹/ ئه‌لبێر کامۆ، و. سامان عه‌لی حامید. گیلۆتین، چاپی یه‌که‌م، به‌پێوه‌به‌رایه‌تی چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی سلیمانی، سالی ۲۰۱۱.
- ۱۰/ بوهران مه‌مه‌د ئه‌مین. ته‌فسیری ئاسان بۆ تیگه‌یشتنی قورئان. بلاوکراوه‌کانی کتیبخانه‌ی رۆشنبیر-سلیمانی-هه‌ولێر. چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۴.
- ۱۱/ به‌ختیار عه‌لی، چێژی مه‌رگدۆستی، چاپی یه‌که‌م، به‌رگی یه‌که‌م، کتیبخانه‌ی ئه‌ندیشه‌ بۆ چاپ و بلاوکردنه‌وه-سلیمانی، سالی ۲۰۱۱.
- ۱۲/ به‌هاگافاد گیتا، سه‌رووده‌کانی خوا هاوپیڕ کامه‌ران. ده‌زگای سه‌رده‌م-سلیمانی، سالی ۲۰۱۲.
- ۱۳/ په‌روین عوسمان مسته‌فا عه‌للاف، و. اتاو وه‌رگێران، لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی واتاسازییه، ده‌زگای موکریان-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.

- ۱۴/ پیتەر سلۆتەردایک، و. بەکر عەلی. دیریدای میسری، سەبارە بەگرفتێ قووچەکە
جولەکەییەکان، بلۆکراوەکانی رێکخراوی کۆنستیت- سلیمانی، چاپی یەکەم، سالی
۲۰۱۲.
- ۱۵/ تەها وەهاب، بەراوردیک لەنیوان قوتان و زانستدا، چاپخانە ی ئاوتینە- سلیمانی چاپی
یەکەم، ۲۰۰۹.
- ۱۶/ دانیال ل. پالس، و. ئاوات ئەحمەد، لە بلۆکراوەکانی گۆفاری پۆشنگەری بۆ
لێکۆڵینەوێ فکری و سیاسی- سلیمانی. چاپی یەکەم، سالی ۲۰۰۷.
- ۱۷/ دانیال ھیرفیۆ لیزی/ ژان پۆل ویلیەم/ ئیروان دیانتەل/ میشیل لویی، وەرگیتران و
لێکدانەوێ عادل باخەوان، ئایین چییە؟ دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی
یەکەم. سالی ۲۰۰۸.
- ۱۸/ د. محەمەد کەمال. نیھلیزم و پەھەندەکانی بێرکردنەو، دەزگای سەردەم- سلیمانی.
چاپی یەکەم، سالی ۲۰۰۵.
- ۱۹/ د. نەبیل عەبدولھەمید عەبدولجەبار، و. ھاوار محەمەد پەشید، فەلسەفە بۆ ئو
کەسە دەیەوێت، دەزگای چاپ و بلۆکردنەوێ پۆژمەلات- ھولیز، چاپی
یەکەم، سالی ۲۰۱۰.
- ۲۰/ د. محەمەد کەمال، بوون و داھینان، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی یەکەم، سالی
۲۰۰۴.
- ۲۱/ د. محەمەد کەمال، فەلسەفە ی ئەفلاتون، دەزگای سەردەم- سلیمانی، چاپی
یەکەم، سالی ۲۰۱۰.
- ۲۲/ د. حەمید عەزیز، فەلسەفە ی سەردەمی پۆمانتیک، پۆژمە ی ھاوبەشی بەشی
فەلسەفە ی زانکۆی سەلاحەدین و دەزگای موکریان- ھولیز، چاپی یەکەم، سالی
۲۰۱۰.
- ۲۳/ د. محەمەد کەمال، ھایدیگەر و شوپرشیکێ فەلسەفی، دەزگای سەردەم- سلیمانی،
چاپی یەکەم، سالی ۲۰۰۷.
- ۲۴/ د. نوری جەعفر، و. سابیر بۆکانی، سروشتی پەرسەندنی ھزد، خانە ی وەرگیتران-
سلیمانی، چاپی یەکەم. (سالی چاپی تیا نیە).
- ۲۵/ د. عەبدولواھید موشیر دزەیی، واتاسازی وشە و پستە، چاپخانە ی پۆژمەلات-
ھولیز، چاپی یەکەم، سالی ۲۰۱۰.

- ۲۶/ د.عبدولواحید موشیر دزہیی، کاریگری دہروونی لہبوارى پراگہ یاندندا-
لینکۆلینہ و ہیکى سیمانتيكى و پراگماتيكيہ، دہزگای ناراس، چاپى يہكہم-
ہہولپتر، سالى ۲۰۰۹.
- ۲۷/ د.عبدولواحید موشیر دزہیی، واتاسازى، چہند لینکۆلینہ و ہیکى سمانتيكى و
پراگماتيكيہ، دہزگای موکریان-ہہولپتر، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۹
- ۲۸/ د. محہمدى مہحوى، زانستى ہيما، ہيما، واتاو واتا ليکدانہ و ہ، بەرگى يہكہم-
چاپخانہى پەيوہند-سليمانى، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۹.
- ۲۹/ د. محہمد مہحوى، ناوہ زداريى و ريزمانى ناوہ رۆك-وابہستہ، و ہزارەتى خويندنى
بالاو توپيزنہ و ہى زانستى-زانكۆى سليمانى، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۶.
- ۳۰/ د.عبدولواحید موشیر دزہیی، زانستى پراگماتيک، چاپخانہى پاك-ہہولپتر، چاپى
يہكہم، سالى، ۲۰۱۰.
- ۳۱/ د. فاروق عومەر سدديق، لہدايکبوونى وشہ، چاپخانہى شقان-سليمانى. چاپى
يہكہم- سالى ۲۰۱۱.
- ۳۲/ د. نەسرین فەخرى، يارى لہكوردہ و اريدا، پيکھاتنى لہرووى زمانہ و ہ و کارى بۆ سەر
کۆمەل، بەرگى ستيہم، چاپى يہكہم، دہزگای سەردەم-سليمانى ۲۰۰۹.
- ۳۳/ سليمان مەزھەر، و. لوقمان حاجى قادر، چيروكى نايينہ کان، دہزگای سەردەم-
سليمانى، چاپى يہكہم. سالى ۲۰۰۸.
- ۳۴/ سيروان ئەحمەد سەعيد، دەروازە يەك بۆ فەلسەفە (کلاسيك)، بلاوکراوہ کانى
مەكتەبى رېنكخراوہ ديموكراتىيە كان-سليمانى، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۹.
- ۳۵/ سەعيد سليمانى، دەرگەوتەى دلخوازى مەرگ، بەرپۆہ بەرپيتى چاپ و بلاوکردنہ و ہى
سليمانى، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۱۱
- ۳۶/ سەلام ناوخۆش، نەريمان عەبدوللا خۆشناو، زمانہ وانى-بەرگى يہكہم، دووہم،
ستيہم، چاپخانہى منارہ-ہہولپتر، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۹.
- ۳۷/ شيلان عومەر حسەين، ئيديۆم چەشن و پيکھاتنى لہ زمانى كورديدا، مەلبەندى
كوردۆلۆجى-سليمانى، چاپى يہكہم. ۲۰۰۹.
- ۳۸/ فاروق رەفيق، فەلسەفە و ژيان، لہ بلاوکراوہ کانى خانەى حيكمەت بۆ لینکۆلینہ و ہى
فەلسەف، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۰۹.
- ۳۹/ فاروق رەفيق، ويستگە يەك لہگە شتتيكى فەلسەف، ئەنديشە بۆ چاپ و بلاوکردنہ و ہى
كتيب-سليمانى، چاپى يہكہم، سالى ۲۰۱۱.

- ۴۰/ علی بابیر، نیمان و عقیده‌ی نیسلامی له‌بەر پۆشنای قورشان و سونه‌تدا، چاپی یه‌که‌م، نووسینگه‌ی ته‌فسیر بۆ بلاوکردنه‌وه‌وراگه‌یاندن-هه‌ولێر، سالی ۲۰۰۶.
- ۴۱/ عه‌بدولخالق سه‌رسام، گۆڤ ده‌خمه‌کانی میدیا و زه‌رده‌شتیان و پێوره‌سمی مردوو سپاردن به‌شاخ. ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.
- ۴۲/ عبدالکریم سه‌روش، و. موسعه‌ب ئه‌ده‌م زه‌لمی، چیه‌تی مه‌رگ!؟، خانه‌ی چاپ‌وپه‌خشی سایه-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.
- ۴۳/ عه‌بدولپه‌حمان حه‌مه‌چاوش، بۆماوه‌زانی مرۆڤ، چاپخانه‌ی په‌نج-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م. سالی ۱۹۹۸.
- ۴۴/ عه‌تا محمه‌د، زاوه‌کانی خه‌ون، چاپخانه‌ی په‌نج-سلێمانی- سالی ۲۰۰۲.
- ۴۵/ حه‌مید عه‌زیز، سه‌ره‌تایه‌ک له‌فله‌سه‌فه‌ی کلاسیکی یۆنان، چاپخانه‌ی ششان-سلێمانی چاپی دووه‌م، سالی ۲۰۰۵.
- ۴۶/ حه‌مید زه‌ناز، و. کامیل محمه‌د قه‌ره‌داغی، ماناوتوپه‌یه‌ی، خانه‌ی وه‌رگێپان-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۱۰.
- ۴۷/ هاویر کامه‌ران، زانست و فله‌سه‌فه‌ فیداییه‌کان، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.
- ۴۸/ کلۆدجیرمان، ریمۆن لۆبلان، و.د. یوسف شه‌ریف سه‌عید، واتاسازی، ده‌زگای موکریان-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۶.
- ۴۹/ کریشیانا مۆرتی، و. یاسین عومه‌ر، مرۆڤ ئازادی خۆی فرۆشتوو، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی سالی ۲۰۰۴.
- ۵۰/ جه‌لال مه‌حمود عه‌لی، ئیدیۆم له‌زمانی کوردیدا، به‌رگی دووه‌م، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی، سالی ۲۰۰۱.
- ۵۱/ یوری کراسنی، و. غه‌ریب پشه‌ه‌ری- ئه‌فسانه‌کانی خۆره‌لات، ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م سالی ۲۰۰۱.
- ۵۲/ مه‌ولوود ئیبراهیم حه‌سه‌ن، گه‌پان به‌دوای نه‌مرییدا، ده‌زگای ئاراس-هه‌ولێر، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۲.
- ۵۳/ مه‌ولوود ئیبراهیم حه‌سه‌ن، پێکهاته‌ی ئه‌فسانه‌ی کوردی، چاپخانه‌ی په‌نج-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م. سالی ۲۰۰۷.
- ۵۴/ میه‌رادمیهرین، و. هونه‌ر عه‌بدوللا، جیهانبینی شوپنه‌هاوه‌ر، ده‌زگای سه‌رده‌م-سلێمانی، چاپی یه‌که‌م، سالی ۲۰۰۹.

- ۵۵ / په حیم سابیر، فاتا (لیکولینه وه یه کی میژووی - فلهسه فی - نایینه، له باره ی پڅ، نه فس، به ده ن)، له سلیمان چاپکراوه، سالی ۲۰۱۲.
- ۵۶ / پښین په سوول ئیسماعیل - دیار عه زیز شه ریف. نه تروپولوژیا، ده زگای چاپ و په خشی پښین. چاپی یه که م، سالی ۲۰۰۴.
- ۵۷ / ریوار سیوه یلی، سوفاستاییه کان، چاپی دووه م، ده زگای موکریان - هه ولیر، سالی ۲۰۱۱.
- ۵۸ / پښینه دیکارت، و. د. حمید عه زیز، چه ند وردبوونه وه یه که له باره ی میتافیزیکاوه. چاپی یه که م، خانه ی وه رگیزان - سلیمان. سالی ۲۰۰۵.
- ۵۹ / ویل دورانت. و. عه بدللا په سوولی، میژووی شارستانیته - به رگی یه که م. خانه ی چاپ و بلاوکردنه وه ی چوارچرا - سلیمان، چاپی یه که م. سالی ۲۰۱۱.
- ۶۰ / ویل دورانت. و. عه بدللا په سوولی، میژووی شارستانیته - به رگی دووه م. خانه ی چاپ و بلاوکردنه وه ی چوارچرا - سلیمان، چاپی یه که م. سالی ۲۰۱۱.
- ۶۱ / ویل دیورانت، و. تاریق کاریزی، سه ربرده ی فلهسه فه، به رگی یه که م، ده زگای موکریان - هه ولیر، چاپی یه که م، سالی ۲۰۰۷.
۶۲. نه هیشتن و پښتو له خوځوشتن، پښتو WHO، وه رگیزانی د. عارف حیتو. به رگی چاپخانه ی ماردین - هه ولیر، ۲۰۱۲.
۶۳. مارتن هایدیگر، بوون و کات، وه رگیزانی د. محمه د که مال، ده زگای سه رده م - سلیمان، سالی ۲۰۱۳.
۶۴. پامبار مه محمود، دل له ناو سنگی ئه م جیهانه دالی نادات، له بلاوکراره کانی پښتو کونستیت - سلیمان، سالی چاپ ۲۰۱۲.
۶۵. وه هم و شوناس، ته وه ری نووسه رو خوځوشتن، گفتوگو له گه ل، یوسف عیزه دین. چاپخانه ی یاد، سالی ۲۰۱۲. ۲۵۶ ۷.
۶۶. چه مال غه مبار سه رجه می به ره مه کانی، له کتبخانه ی غه زه لنووس بلاوکراره ته وه. ۲۱۰۲.
۶۷. گابریل گارسیا مارکیر، ده ریاوانه خنکاوه که، وه رگیزانی، نامیلکه ی ده زگای سه رده م.
۶۸. پښپره و عه بدوللا، گوتاره کانی پښتو، ده زگای نارس - هه ولیر، سالی ۲۰۱۲.
۶۹. مارتن هایدیگر، میتافیزیک چیه، وه رگیزانی، د. حمید عه زیز، له بلاوکراره کانی کتبخانه ی ناویه ر، سالی ۲۰۱۲.
۷۰. ژان پؤل سارتر، بوون و نه بوون. و. د. محمه د که مال. ده زگای سه رده م - ۲۰۱۱.

نامه‌ی ناکادیمی:

۱/ فەرهاد تۆفیق حەسەن، پەیوەندییە سیمانتیکییەکان و هەندیک دیاردەیی واتایی لە زمانی کوردیدا، نامەیی ماجستێر/سلیمانی ۲۰۱۰.

فەرھەنگەکان:

۱/ ئەمین گەردیلانی، فەرھەنگی رێژنە (ئەو و وشانەیی لە هەنبانە بۆرینە دا نە هاتوون) کوردی-کوردی-فارسی، دەزگای موکریان-هەولێر، چاپی یەكەم، سالی ۲۰۰۹.

۲/ ئەبوبەکر کاروانی، فەرھەنگی کاروانی هاوچەرخی فارسی-کوردی، چاپی چوارەم، چاپخانەیی چوارچرا، سالی ۲۰۰۷.

۳/ عەبدولوەهاب شیخانی، فەرھەنگی شیخانی. کوردی/کوردی، دەزگای موکریان-هەولێر، چاپی یەكەم، سالی ۲۰۰۹.

۴/ عەلی نانەوازادە، فەرھەنگی هەرمان. کوردی/کوردی، بەرگی دووھم پ-ت، دەزگای موکریان-هەولێر، چاپی یەكەم، سالی ۲۰۰۵.

۵/ ھەژار، ھەنبانە بۆرینە. فەرھەنگی کوردی/فارسی، لە ئێران چاپکراوە (کتابخانە ملی ایران) چاپی شەشەم، سالی ۱۳۸۸.

۶/ موحسین رازی، وشە گۆلینەکانی ئاویەر-گل واژەهای آبیدر، چاپی یەكەم، دەزگای ئاراس-هەولێر، سالی ۲۰۰۹.

۷/ فرھنگ دانشگاھ کردستان فارسی-کردی (جیبی) بە سرپرستی ماجد مردوخ پوھانی، چاپ اول، بہار ۱۳۹۰.

۸/ فرھنگ بزرگ سخن، بە سرپرستی دکتەر حسن انوری، چاپ چہارم، ۱۳۸۶، جلد هفتم.

۹/ قاموس المعانی، عەرەبی بە عەرەبی، لە سایتی www.almaany.com

۱۰/ p ۹۹۳

Oxford Advanced Learner's Dictionary: Edited by, Sally Wehmeier, Oxford University Press, Seven Edition, New York & London ۲۰۰۸.

پۆژنامە و گۆزارەکان:

۱/ بێریوان نەوزاد سەعید، مردن لە پەنگدانێ شێرکۆ بێکەسدا، گۆزاری خامە، وەرژە گۆزاریکی ئەکادیمی زانستی قوتابیانە، ژ. ۵ سالی ۲۰۰۷.

- ۲/ تارق جمباز، سەرقەلەمانى مەرگ و مردن لە كوردە وارىدا، ژ. ۱. سالى ۱۹۹۰، ئەمىندارىتى گىشتى پۆشنىبرى و لاوانى ناوچەى كوردستان بە زمانى كوردى و عەرەبى لە هەولير دەريدەكات، كە تايبەتە بە كاروانى فولكلور (پاشكوى گۆفارى كاروانە).
- ۳/ ميسيا ئەلياد، و. محەمەد حوسين، گۆفارى سەردەم، دەزگاي چاپ و پەخشى سەردەم - سەليمانى، ژ. (۴۷-۴۸) سالى ۲۰۰۶.
- ۴/ مەريوان وريا قانع، قانع وەسبەت، گۆفارى سەردەمى پەخنە - دەزگاي سەردەم - سەليمانى، ژ. ۲، سالى ۲۰۰۵.
- ۵/ د. حەميد عەزىز، باسى ئەو ھاورپىيانەى دەكات كە ئىستا مردون دەلەت شادەوان. لە ديدارىكدە لە پەخنەى چاودير بلبوبووتەو لە ژمارە. ۲۴۴ - ۲۵۰. ژ. لا. ۵.
- ۶/ مەريوان وريا قانع، پۆزنامەى ئاويئە، ستون بەناوى "ئەويدو شتەكان"، ژ. ۷۴، لا پەرە ۲. ۲۰۱۰ / ۸ / ۴.
- ۷/ حەسەن ھەمزە، بئەچەى جۆرەكان، وەلامىك بۆ ئوميد قەرەداخى، پۆزنامەى چاودير. روانگە و پەخنە ژ. ۱۰۴.
- ۸/ حەسەن ھەمزە، ئا. ھەريم عوسمان، كاكيشان، پاشكوى كە لە گەل كوردستانى نويدا دەردەچيئە، ھەموو چوار شەمەيەك. ژ. ۵۷۶۱، سالى ۲۰۱۲.
- ۹/ سەردار عەزىز، پايرو مەرگ، پۆزنامەى ئاويئە، ستون بەناوى "ئيرە و ئەوى"، ژ. ۰۶. ۱۲-۲۰۱۱.
- ۱۰/ وەليد عومەر، خۆكوشتن، پۆزنامەى چاودير. ۲۰۱۳.
- ۱۱/ ديدار لە گەل دكتور محەمەد كەمال، ھەريم عوسمان، مەلەفيكى تايبەت لە بارەى محەمەد كەمال، لە پۆزنامەى چاودير.

پيگەى ئەليكترونى (مالپەرەكان):

- ۱/ نەجات حاميد ئەحمەد، سايتى مالىك لە ئاسمان. www.hemin.dk/mla
- ۲/ قاموس المعانى، عەرەبى بە عەرەبى، لە سايتى www.almaany.com
- ۳/ د. كەمال ميراودەلى، فەلسەفەى ئازادى، بەشى شەشەم، سايتى دەنگەكان. www.dengakan.info
- ۴/ شۆپنھاوەر، لە بارەى خۆكوشتنەو - لە ئىنگليزىيەو شۆپش حەمە سالى. لە سايتى دەنگەكان.

- ۵/ حه‌مه‌سه‌عید حه‌سه‌ن، مه‌رگ بانگمان ده‌کات له‌ سایتی ده‌نگه‌کان وه‌رگه‌راوه‌.
- ۶/ سامان سیوه‌یلی، دره‌ختی رۆشنیبری، له‌ سایتی ده‌نگه‌کان وه‌رگه‌راوه‌.

سه‌رچاوه‌ عه‌ریی و فارسییه‌کان:

عه‌ره‌بی:

- ۱/ ولیم ر. کلارک، ترجمه، تیسیر حسون، الجنس و منابع الموت، دار الكلمة للنشر و التوزيع، سوریه-دمشق، الطبع الأولی. سنة ۲۰۰۰.

فارسی:

- ۱/ محمد صنعتی، مجلة ارغنون، مرگ در اندیشه غرب، شماره ۱۷، چاپ سوم، ۱۳۸۴
- ۲/ شوبنهاور، جهان به مثابه اراده و بازنمود، نشر نی، ۱۳۸۲، عبدالکریم رشیدیان.
- ۳/ فرهنگ خردنامه (ماهنامه‌ی فرهنگی همشهری)، شماره‌ی ۴، تیر ۱۳۸۵
- ۴/ سارترکه می نوشت، بابک احمدی، نشر مرکز، چاپ سوم، ۱۳۸۸
- ۵/ عامیانه، نجفی، ۱۳۷۶، ص ۳۴-۸۹-۷۶. نشر نگاه.
- ۶/ سید عبدالحمید حیرت سجادی، پندپیشینیان در کردی، جلد اول، چاپ اول، ۱۳۶۹، مرکز مشر فرهنگ ادبیات کردی.
- ۷/ سید عبدالحمید حیرت سجادی، پندپیشینیان در کردی، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۷۸، مرکز مشر فرهنگ ادبیات کردی.
۸. به‌یان سلمان، رۆمانی (بوراق)، به‌ عه‌ره‌بی نووسراوه، له‌ ۲۰۰۸ دا له‌ خانه‌ی الزمان له‌ سوریا بلوکراوه‌ته‌وه‌.

ناومرۆك

۵	پیشه کی
۱۷	به شی یه گم
۱۷	۱- مردن له ئه فسانه دا
۲۹	۲- مردن له ئاییندا
۴۵	۳- مردن له فهلسه فه دا
۶۳	۴- مردن له زانستدا
۷۹	به شی دووهم
۷۹	۱- چه مکی وانا
۸۰	۲- واتاسازی (سیمانتیک)
۸۱	۳- پراگماتیک
۸۲	۴- یه که واتاییه کان
۸۲	۵- جۆره کاننی وانا
۸۸	۶- تیۆره واتاییه کان
۹۵	به شی سیییه م
۹۷	یه که م: مردن له فرههنگه جیاوازه کاندا
۱۰۲	دووهم: هاوواتاکانی مردن
۲۲۵	به شی چوارهم
۲۲۵	۱- مردنی خۆیستانه ی به ئاگا
۲۳۷	۲- مردنی خۆیستانه ی بی ئاگا
۲۴۲	۳- مردنی خۆنه ویستانه به ئاگا
۲۴۴	۴- مردنی خۆنه ویستانه بی ئاگا
۲۴۵	۵- نه مری
۲۵۱	۶- کئی هه یه، له بهر خوشه ویستی مردن، خۆی به مری
۲۵۵	نه نجام
۲۵۹	سه رچاوه کان